

TYTÖT JA POJAT 1960-LUVUN VALISTUSOPPAISSA JA KAUPALLISESSA NUORTENLEHDESSÄ

Sukupuolidiskurssien muutoksia

Laila Matleena Frisk

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Talous- ja sosiaalhistoria
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008

Tutkimuksen kohteena ovat sukupuolidiskurssien muutokset 1960-luvulla kahdentyyppisissä nuoria käsittelevissä aineistoissa: Väestöliiton valistusoppaissa vuosilta 1959–1970, 1977 ja 1979 ja Suosikki-lehdessä 1961–1970. Näistä valistusoppaat edustavat institutionalisoitua sukupuolen tietoisien määrittelyn diskurssia ja Suosikki-lehti kaupallista populaarikulttuuria, jolla ei ainakaan 1960-luvun alussa ollut aktiivista päämäärää sukupuolen tuottamisessa. Tutkimus edustaa kvalitatiivista sisällönanalyysia, tutkimusote on diskurssianalyyttinen. Aineiston analysoimisessa on hyödynnetty Atlas.ti -ohjelmaa. Tärkeimpinä lähteinä tutkimuksessa on käytetty oppaiden ja Suosikki-lehden lisäksi Väestöliiton vuosikertomuksia ja toimintasuunnitelmia. Tutkimuksen teoreettinen asetelma nojautuu Michel Foucault'n näkemyksiin diskursseista, sukupuolesta ja seksuaalisuuden määrittelyihin liittyvästä vallasta. Tutkimuksessa rakentuvia käsityksiä sukupuolista verrataan myös Judith Butlerin ajatteluun. Tutkimuksessa oletetaan seksuaalisuuden olevan keskeinen sukupuolta koskevien "totuuksien" tuottamisen alue. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat molemmat sukupuolet, koska sukupuolten oletetaan muuttuvan suhteessa toisiinsa.

Sukupuolta määrittävien ja tuottavien tahojen tarjoamien sisältöjen muuttuminen ja tahojen välisten valta-asemien uudelleenmäärittäminen muuttavat myös sukupuolia. Valistus ja kaupallinen populaarikulttuuri ovat esimerkkejä tällaisista tahoista. Syntyvät kuvat sukupuolista ovat erilaisia ja muuttuvat eriaikaisesti. Sukupuolidiskursseissa nähdään varsinkin valistuksen osalta muutoksen lisäksi myös pitkäikäistä jatkuvuutta. Suosikki-aineistossa näkyy, että populaarikulttuuriin liittyi sukupuolen rajojen asettamiseen liittyvää keskustelua, mutta myös kapinaa tai erottautumista sukupuolen "arveluttavina" pidetyillä puolilla. Kummassakin aineistotyypissä tulee esiin murrosvaihe suhteessa sukupuolten esittämiseen, Väestöliiton oppaissa vuosien 1965 ja 1967 välillä, Suosikissa vuonna 1968. Vuosikymmenen puolivälissä yliopistomaailmasta alkaneessa keskustelussa seksuaalisuudesta Väestöliiton valistus nähtiin riittämättömänä ja vanhanaikaisena. Liitto reagoi nopeasti tähän yhteiskunnalliseen keskusteluun ja muokkasi sanomaansa. Oppaissa esiaviollista seksuaalisuutta ei enää nähty luonnonvastaisena, vaan olikin luonnollista toteuttaa itseään ja omaa seksuaalisuuttaan. Suhteen oikeuttamista pelkällä rakkaudella ei enää vastustettu, vaan rakkaus kytkettiin vastuun kantamiseen kumppanista. Valistajien aiempaan tytön ihanteeseen kuului seksuaalinen koskemattomuus, tyttö torjui pojan sopimattomat lähestymisyrietykset. Kun seksuaalisen koskemattomuuden merkitys tytön ihanteena väheni, poikaa kiellettiin yrittämästä murtaa tytön vastarintaa. Ihanteeksi tuli yhteinen päätöksenteko, luonnollinen seksuaalisuuden toteuttaminen. 1960-luvun loppuvuosina Suosikissa, jolla aiemmin ei ollut aktiivista agenda seksuaalisuuden alueella, alettiin ottaa kysymyksiin avoimemmin kantaa ja haastaa vanhanaikaisiksi koettuja näkemyksiä. Tyttöjen ujous ja estoisuus muuttuivat ongelmallisiksi Suosikissa, ja tytön tuli olla vapautunut ja uudenaikainen seksuaalisuutensa suhteen. Kuitenkin Suosikissa tyttöjen seksuaalisuuden ilmaisuun liittyvä moraalinen arviointi jatkui. Toisaalta kahden aineistotyypin diskurssiiviset asemat myös lähestyivät jonkin verran toisiaan. 1960-lukuun liitetty suuri seksuaalisuuden muutos paljastuu läheltä tarkasteltuna muotoutuvan pieninä katkeamina ja muutoksina sukupuolidiskursseissa.

sukupuoli – nuoret
seksuaalioppaat – 1960-luku
nuortenlehdet – 1960-luku
Väestöliitto
Suosikki

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSKOhteena SUKUPUOLTEN MUUTOS VALISTUSOPPAISSA JA KAUPALLISESSA NUORTENLEHDESSÄ	1
1.2 VÄESTÖLIITON OPPAAT	5
1.3 SUOSIKKI-LEHTI	6
1.4 TUTKIMUSKIRJALLISUUS	7
2 DISKURSSIANALYYSI TUTKIMUSMENETELMÄNÄ JA TUTKIELMAN KESKEISET KÄSITTEET	14
2.1 DISKURSSIANALYYSISTA	14
2.2 SEKSUAALISUUDEN JA SUKUPUOLEN MÄÄRITTELYYN SISÄLTYVÄSTÄ VALLASTA	17
2.3 SUKUPUOLESTA	22
2.4 VALISTAMISESTA	25
2.5 KAUPALLINEN NUORISOKULTTUURI SUKUPUOLIDISKURSSIEN AVARUUDESSA	29
2.6 SEKSUAALIMORAALIKÄSITYKSIÄ ERITTELEVÄT KÄSITTEET	31
3 VÄESTÖLIITON 1950–1960-LUVUN VAIHTEEN OPPAAT JA NIIDEN TAUSTA	34
3.1 KATSAUS SUKUPUOLIVALISTUSDISKURSSIIN SUOMESSA	34
3.2 HUOLI NUORTEN SEKSUAALISUUDESTA	38
3.2.1 Muuttuvat sukupuolten ihanteet	38
3.2.2 Perhekasvatusta kouluihin	42
3.3 VÄESTÖLIITON OPPAIDEN JULKAISEMINEN 1950–60-LUVUN VAIHTEESSA	45
3.3.1 Aborttorjunta- ja avioliitto-oppaita nykyajan nuorille	45
3.3.2 Oppaiden jakelu ja vastaanotto	51
3.4 OPPAIDEN KUVA TYTÖISTÄ JA POJISTA 1960-LUVUN ALKUPUOLELLA	54
3.4.1 Argumentaatio oppaissa	54
3.4.2 Pojat, tytöt ja seksuaalisuus	57
3.4.3 Epäonnistunut avioliitto tai kelpaamattomuus kumppaniksi	61
3.4.4 Vastuu ja ruumiin kontrolloiminen	63
3.4.5 Luonnollinen ja normaali	65
3.4.6 Oppaiden mukautuminen muuttuvaan yhteiskuntaan	68
4 SUOSIKKI 1961–1967 - TYTÖT JA POJAT POPULAARIKULTTUURISSA	71
4.1 SUOSIKIN LINJAN KEHITTYMINEN	71
4.2 TARKASTELLUT ARTIKKELIT	73
4.3 ARGUMENTAATIO SUOSIKISSA	77
4.4 SUKUPUOLET SUOSIKISSA	83
4.4.1 Millaisina tytöt ja pojat kuvattiin?	83
4.4.2 Hetkellinen ihmissuhde	85
4.4.3 Tytön ja pojan aloitteellisuus ja halu	86
4.4.4. Ulkomaalaiset, eksotiikka ja sukupuoli Suosikissa	92
4.5 SUKUPOLVIAJATTELU JA NUORTEN ERIYTYVÄ ARVOMAAILMA	95
5 SEKSUAALIRADIKALISMI JA VÄESTÖLIITON Uudet OPAAAT	97
5.1 KESKUSTELU SEKSUAALISUUDESTA JA SUKUPUOLISTA ALKAA	97
5.2 SEKSUAALILIBERALISMI- JA TASA-ARVOKESKUSTELUT SUOMESSA JA RUOTSISSA	100
5.3 VÄESTÖLIITON LINJANMUUTOS	104
5.3.1 Uudet Väestöliiton oppaat	104
5.3.2 Muiden järjestöjen oppaat	108
5.3.3 Koulujen seksuaalikasvatus	109
5.4 OPPAIDEN KESKEISIÄ TEEMOJA SEKSUAALISUUSKESKUSTELUN JÄLKEEN	113
5.4.1 Vastuu, kypsyys ja luonnollisuus	113
5.4.2 Oppaiden erilaiset sukupuolet	115
6 SUOSIKKI 1960-LUVUN LOPULLA	123
6.1 SEKSUAALISUUDEN ESITTÄMINEN 1960-LUVUN PUOLIVÄLIN SUOSIKEISSA	123
6.2 SUOSIKKI VUOSINA 1968–1970	125
6.2.1 Kuka nyt puhui nuorison äänellä?	125

6.2.2 Käytetyt artikkelit	127
6.3 SUKUPUOLET 1960-LUVUN LOPUN SUOSIKISSA	130
6.3.1 Tytöt ja pojat ja heidän seksuaalisuutensa	130
6.3.2 Tytön ujouden patologisoituminen	137
6.3.3 Lähentely ja seksuaalinen väkivalta	139
6.3.4 Seksi pojan seksualisoivana katseena	142
7 PÄÄTELMÄ SUKUPUOLTEN MUUTOKSISTA 1960-LUVULLA	144
7.1 VAPAUTUMISEN RAJAT	144
7.2 MISTÄ MUUTOKSET KERTOAVAT?	146
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	153
LIITE 1. LUETTELO SUOSIKKI-LEHDESTÄ VALITUSTA AINEISTOSTA JA AINEISTON LUOKITTELUKOODIT	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohteena sukupuolten muutos valistusoppaissa ja kaupallisessa nuortenlehdessä

Tämän pro gradu -työn aiheena on tytön ja pojan, naiseuden ja mieheyden esitysten muuttuminen 1960-luvulla. Lähteinäni käytän Väestöliiton nuorille suunnattuja perhekasvatusoppaita, joita julkaistiin vuosina 1959–1965, 1967–1970, 1977 ja 1979, sekä *Suosikki*-lehtiä vuosilta 1961–1970. Sekä kaupallinen nuortenlehti että valistusvihkoset tuottivat ja ylläpitivät sukupuolia. Niiden kuvat sukupuolista eivät kuitenkaan ole samanlaiset, eivätkä ne muutu samaan aikaan. Tutkimukseni aineistona olevat tekstit oli pääsääntöisesti suunnattu nuorille, joille avioliitto ei vielä ollut ajankohtainen. Juuri heidän seksuaalisuutensa oli erityisen valvonnan ja rajoitusten kohteena, koska ei ole pidetty toivottavana, että he vielä saisivat lapsia¹. Pysin jäsentämään sekä valistamisen että kaupallisen populaarikulttuurin asemia erilaisten toimijoiden kentässä ja selvittämään, miten aineistoissa ilmenevät muutokset sukupuolten representaatioissa suhtautuvat toisiinsa.

Oppailla ja *Suosikki*-lehdellä on ollut aktiivinen rooli sukupuolten tuottajina ja uusintajina laajalevikkisyytensä vuoksi. *Suosikin* tavoitteena kaupallisena julkaisuna oli pyrkiä puhuttelemaan suurta ryhmää nuoria tavalla, jonka nuoret kokivat mielekkääksi. Valistusoppaiden kirjoittajat puolestaan käyttivät asiantuntijavaltaa nuorten toivotunlaisen seksuaalisuuden määrittelyssä. Oppaita jaettiin nuorille 1950–1960-luvun vaihteessa ja 1960-luvun kuluessa useina vuosina kymmeniä tuhansia vihkosia vuodessa, ja kyselyjen perusteella niitä myös luettiin². Väestöliiton suhtautumisessa nuorten seksuaalisuuteen tapahtui suuri muutos vuosien 1965 ja 1967 välillä. *Suosikin* suhteessa seksuaalisuuden kuvaamiseen tapahtui suuri sisällöllinen muutos aivan 1960–1970-luvun vaihteessa. Nämä muutokset vaikuttivat myös siihen, millaisia tytön ja pojan representaatiot Väestöliiton valistuksen ja *Suosikin* kaupallisen nuortenlehden diskurssien sisällä olivat.

Nähdäkseni Väestöliiton valistusmateriaalin avulla on mahdollista tarkastella muutoksia kattavammin kuin muiden vastaavaa materiaalia tuottaneiden järjestöjen: Väestöliiton

¹ Valinta kutsua valistettavia oppaiden tapaan tytöiksi ja pojiksi nuorten naisten ja miesten sijaan riistää heiltä valtaa, mutta haluan termeillä korostaa, että kyse on alaikäisistä henkilöistä, eikä se, saavatko he tehdä itseään koskevia päätöksiä, ole itsestään selvää.

² Ks. tarkemmin luku 3.3.2.

oppaat olivat laajalevikkisiä, ja liitto julkaisi sekä materiaalia, jossa seksuaalisuuden paikkana pidettiin avioliittoa, että materiaalia, jossa nuorten esiaviollisiin suhteisiin suhtauduttiin pragmaattisen hyväksyvästi. Sosiaalihygieenisen yhdistyksen toiminta pitkälti hiipui jo ennen sukupuolten määrittelyn kentällä toimineiden yhteiskunnallisten tahojen uutta linjaa 1960-luvun puolivälissä, ja Mannerheimin lastensuojeluliitto aloitti aktiivisen toimintansa tällä kentällä vasta murroksen jo käynnistyttyä.

Sosiaalihygieeninen yhdistys julkaisi viikkosen asevelvollisille 1950-luvun lopulla. Mannerheimin lastensuojeluliiton toiminta aihealueen suhteen oli 1960-luvun lopusta lähtien aktiivista; liitto järjesti koulutusta nuorten kanssa työskenteleville tahoille sekä painatti varhaisnuorille suunnattua *Kuka minä olen* -viikkosta³. Myös Folkhälsanilla oli murroksen aikaan tutkimus- ja julkaisuutoimintaa aiheeseen liittyen⁴. Tiedossani ei ole Folkhälsanin julkaisemia nuorille suunnattuja viikkosia.

Päätin verrata valistajien näkökulmaan kaupalliseen populaarikulttuuriin koska lähtöoletuksenani on, että Väestöliiton ensimmäiset nuorille suunnatut oppaat olivat ainakin osin reaktio kaupalliseen nuorisokulttuuriin, radioon, elokuvaan ja lehtiin.

Oppaiden näkemykset asiasta tukivat tulkintaani:

Uudet muodit ja moninaiset muut virtaukset leviävätkin nopeasti maailman ääriä toiselle – kaukaisista suurkaupungeista syrjäisiin korpikyliin. Suorastaan vaarallista on, että nykyajan kaupallistunut 'huviteollisuus', ala-arvoinen kioskirakennus, ajanvietelehdet ja elokuvat tyrkyttävät meille aivan nurinkurisiakin käsityksiä todellisesta elämästä ja elämänarvoista – kertovat tarinoita, jotka ovat suoranaista valhetta tai saavuttamatonta satua jopa rikkaan Amerikankin nuorisolle!⁵

Valitsin aineistoksi kirjoitettua tekstiä, jotta työhön soveltuisivat metodisesti samantyyppiset ratkaisut kuin Väestöliiton oppaiden tarkasteluun. *Suosikki* oli harvoja kaupallisia nuorille suunnattuja lehtiä, jotka ilmestyivät läpi 1960-luvun. 1960-luvun murros on niin totaalinen ja lehtien elinikä tyypillisesti niin lyhyt, ettei ehdon täyttäviä kaupallisia molemmille sukupuolille suunnattuja varsinaisia nuortenlehtiä ollut. Niinpä päädyin tarkastelemaan nuorille suunnattuja elokuva- ja musiikkilehtiä, joista pitkäikäisin, *Suosikki*, valikoitui tutkimuskohteekseni.⁶ Toinen pitkään ilmestynyt nuorille suunnattu lehti olisi ollut *Ajan Sävel*. Sen ilmestyminen kuitenkin päättyi 1963. Mahdollisesti sen häviäminen kilpailussa johtui juuri samasta muutoksesta, jota

³ Siirala, Kaija: *Kuka minä olen*. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki 1967. Viikkosesta otettiin tämän jälkeen useita painoksia. Siirala, Kaija: *Kuka minä olen. Kirjanen 10–13-vuotiaille*. 10 painos. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki 1986.

⁴ Esim. Frisk, Max: *Tonårsproblem. En studie av läroverksungdom*. Folkhälsan, Helsinki 1968.

⁵ Kohti omaa elämää 1959, 4-5.

⁶ Leino-Kaukiainen 1991, 125–155.

tutkimukseni tarkastelee: lehti ei kyennyt esiintymään nuorten silmissä nousevan nuorisokulttuurin edustajana.⁷

Tutkimukseni ote on diskurssianalyttinen. Tavoitteena on laadullisen sisällönanalyysin keinoin tunnistaa tutkimuksen "muuttujina" toimivia diskursseja. Pysin siis löytämään ja nimeämään katkoksia ja jatkuvuuksia käsityksissä sukupuolista. Michel Foucault'n mukaan katkos tai murros ei ole analyysin ulkopuolelta tuleva maamerkki, vaan nimi, joka annetaan ryppäälle muodonmuutoksia diskursiivisessa järjestelmässä. Katkosta ei välttämättä ole löydettävissä kaikista diskursseista eikä tutkimusasetelmaa tulisikaan rakentaa siten, että toisessa diskurssissa ilmennyttä katkosta pyrittäisiin etsimään uudesta diskurssista.⁸ Siten muutokset, jotka ilmenevät valistusdiskurssissa, eivät välttämättä löydy *Suosikista* ja päinvastoin, eikä muutoksia voi pakottaa diskurssin ulkopuoliseen aikatauluun. 1960-luvulla tapahtunutta yhteiskunnallista murrosta on usein tarkasteltu rakennemuutoksen kautta. Esitän, että samoihin aikoihin muuttuivat myös monet ihmisiä lähimpänä olevat ilmiöt: kuinka he kokivat itsensä ja toisensa. Seksistä tuli muotisana, mutta osin kyse oli henkilökohtaista elämää koskevassa puheessa ja toiminnassa tapahtuvista muutoksista. Nämä muutokset, joita ilmeni myös valistusoppaissa ja *Suosikissa*, voi halutessaan nähdä modernisaatioprosessin ilmenemisenä henkilökohtaista elämää koskevan diskurssin tasolla. Tekninen kehitys, kuten luotettavien ehkäisyvälineiden tulo markkinoille, ja ideologiset, esimerkiksi moraalikäsitteissä tapahtuvat muutokset, tapahtuvat osin samaan, osin eri tahtiin. Kummatkin tuottavat sosiaalista todellisuutta. Se, mikä näyttäytyy kaukaa 1960-luvun murroksena tai seksuaalivallankumouksena näyttäytyy läheltä monina eriaikaisina katkoksina.

Tutkimuksen alkuehtoihin kuuluu oletus, että naiseus ja mieheys muotoutuvat osin kulttuurisesti ja sosiaalisesti, eivät vain biologisesti, ja että naiseuden ja mieheyden sisältö muuttuu ajassa.⁹ Voimme ajatella todellisuutta vain tietoisuutemme kautta merkityksellistettynä. Jäsennämme ilmiöitä olematta tästä merkityksellistämisestä

⁷ Heiskanen & Mitchell 1985, 264. Vaikka *Ajan Sävel* käsittelee nuorten ongelmia ymmärtävästi, se ei asettunut lukijakuntansa sisäpuolelle *Suosikin* tavoin.

⁸ Foucault 2005, 230.

⁹ Esitän siis, että jotkin sosiaaliset seikat muokkaavat tulkintojamme maailmasta. Jos tämän katsoo edustavan sosiaalista konstruktivismia, näkemystäni voi pitää sitoutumisena jonkinlaiseen minimaaliseen konstruktivismiin. Sen sijaan en ole sosiaalinen konstruktivistini mikäli tähän, kuten Heiskala esittää, sisältyä ehdotus siitä, millainen psykologisen ja sosiaalisen tason välinen yhteys on. En ota kantaa siihen, millä tavoin yhteiskunnalliset rakenteet ovat olemassa. Vrt. Heiskala 2000, 156–157, 166. Ks. myös Jokinen 1999a, 39–40.

yleensä tietoisia.¹⁰ Nämä merkityksellistämisen luokat eivät ole muuttumattomia. Toimijoita sosiaalistavat yhteiskunnalliset rakenteet ovat muuttuvia, eivätkä välity kaikille samalla tavalla. Sukupuolen merkityksenannot eivät kuitenkaan ole itse valittavissamme. Merkityksellistämisen tapojen tulkinta vaatii kontekstin ymmärtämistä. Käytän käsitteitä sosiaalinen ja biologinen sukupuoli vastaamaan esimerkiksi englanninkielellä olemassa olevaa *sex-gender*- tai ruotsinkielien *sex-genus*-erottelua. Myöskään biologinen sukupuoli ei nähdäkseni ole silti kokonaan historian ulkopuolella: kehossa ja sen käsitteellistämässä tapahtuu historiallisia muutoksia sekä tietoisesta että tarkoittamattoman muokkaamisen kautta.

On syytä tarkentaa, etten pyri tässä yhteydessä selvittämään, miten valistus vaikutti nuoriin, tai tutkimaan millaisilla tytön ja pojan malleilla oli eniten vaikutusta nuorten käyttäytymiseen. Nuorten käyttäytyminen on kiinnostuksen kohteenani vain sikäli kun se heijastuu oppaisiin tai lehtiin.¹¹ Ehkä on tarpeen hylätä aluksi myös muutamia epätyytyttäviä selityksiä aineistossani havaittaville muutoksille: Vaikka tässä tutkimuksessa aineistona ovat nuoria koskevat tekstit, en esitä, että sukupuolissa tapahtuvissa muutoksissa olisi kyse yksinkertaisesti nuorison noususta.

Seksuaalivallankumoukseen liittyneen yhteiskunnallisen keskustelun sukupuolista ja seksuaalisuudesta aloittivat ennen kaikkea korkeasti koulutetut nuoret aikuiset, varhaisnuorille suunnattua kaupallista populaarikulttuuria edustava *Suosikki* sen sijaan reagoi muualla yhteiskunnassa käytyyn keskusteluun melko hitaasti. Sukupuolimoraalin muutos kosketti myös vanhempia ikäluokkia, ja siten yhteiskuntaa yhtä sukupuolvea laajemmin. Tätä tukee esimerkiksi muutos avioerojen määrässä: vanhemmatkin polvet erosivat, kun eroaminen tuli hyväksytyksi. Ensin alkoivat erota nuoremmat, ja kun ratkaisu levisi vanhempiin ikäluokkiin, avioeroja, jotka eivät aiemmin olleet tapahtuneet, kasautui 1970-luvulle¹². Lisäksi suomalainen seksuaalimoraalin ja seksuaalisuuden julkisen esittämisen liberalisoituminen vastaa länsimaissa tuona aikana yleistä kehitystä, joten muutokselle tuskin kannattaa hakea kovin paikallisia selityksiä.

Tässä luvussa käsittelen vielä tarkemmin keskeisiä lähteitäni ja aihetta sivuavaa olemassa olevaa tutkimusta. Ajattelen sukupuolidiskurssien sijoittuvan jonkinlaiseen diskursiiviseen avaruuteen erilaisin kytköksin toisiinsa ja muuhun sosiaaliseen

¹⁰ On eri asia olla tietoinen jostakin kuin olla tietoinen tietoisuudestaan. Esimerkiksi havainnot väreistä muodostuvat oppimiemme luokitusten perusteella, sillä itse asiassa värispektri on katkeamaton ja liukuva.

¹¹ Nuorten seksuaalikäyttäytymisestä 1960-luvun lopulla esim. Saviaho 1971.

¹² Jallinoja 1984, 82.

todellisuuteen¹³. Käsittelen tätä sekä tutkimukseni keskeisiä käsitteitä luvussa 2. Luvussa 3 tarkastelen ensin seksuaalisuudesta käytyä keskustelua ja sukupuolten välisessä dynamiikassa tapahtuneita muutoksia viime vuosisadalla ennen oppaiden julkaisua. Alaluvussa 3.4 siirryn käsittelemään Väestöliiton 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alkupuolella julkaistujen perhekasvatusoppaiden sisältöä. Luvussa 4 käsittelen *Suosikissa* samaan aikaan esiintyneitä käsityksiä tytöistä ja pojista. Seuraavassa luvussa tarkastelen seksuaalisuudesta 1960-luvun puolivälissä käytyä yhteiskunnallista keskustelua ja Väestöliiton roolia tässä keskustelussa, sekä seksuaalivalistuksen esittämissä sukupuolissa tämän keskustelun seurauksena tapahtuneita muutoksia 1960–1970-luvulla. Luvussa 6 palaan vielä *Suosikin* pariin tarkastellakseni tapaa, jolla lehti käsitteli sukupuoleen liittyviä kysymyksiä 1960-luvun viimeisinä vuosina. Viimeisessä luvussa tarkastelen lyhyesti milloin seksuaalisen vapautumisen diskurssin valtakausi päättyi ja millaiset näkökulmat kyseenalaistivat sen. Tarkastelen myös oppaiden ja *Suosikin* löyhästi toisiinsa liittyvien diskursiivisten kokonaisuuksien avulla luonnosteltavissa olevaa mallia nuoria koskevien sukupuolidiskurssien avaruudesta 1950-luvun lopulta 1970-luvun puolelle.

1.2 Väestöliiton oppaat

Väestöliitto julkaisi vuosina 1959–1979 kaikkiaan kuusi nuorille suunnattua perhekasvatus- ja sukupuolivalistusvihkosta, niiden lukuisia lisäpainoksia sekä lisäksi yhden asepalvelusta suorittaville nuorille miehille tarkoitettu vihkosen, joka muistuttaa monin tavoin kuutta muuta opasta, mutta on tehty näitä jonkin verran vanhemmalle kohdeyleisölle. Ensimmäiset nuorille suunnatut perhekasvatuskirjaset liitto julkaisi 1950–1960-luvun vaihteessa. Vuosikymmenen vaihde asettuu siten tarkastelujaksoni luontevaksi aloituspisteeksi.

Maaseudun nuorille tarkoitettussa oppaassa *Kohti omaa elämää* (1959) kerrotaan nuoruusiän muutoksista ja annetaan ohjeita avioliiton solmimista ja työelämään siirtymistä silmällä pitäen. Seuraavana vuonna ilmestyi vastaava kaupunkilaisnuorille tarkoitettu opas *Me nuoret* (1960). Vuonna 1959 ilmestyi myös erityisesti tytöille suunnattu *Hän ja minä*. Näiden oppaiden tarkoituksena oli ennen kaikkea aborttien määrän vähentäminen. Lisäksi olen tutustunut myös armeijaa käyville nuorille miehille

¹³ Selvyiden vuoksi mainittakoon, että Foucault puhuu *diskursiivisesta kentästä*, mutta itse ajattelen keskustelujen jäsenyvän päällekkäisten keskustelukenttien tasoksi, siksi käytän käsitettä diskursiivinen *avaruus*.

suunnattuun oppaaseen *Miesten kesken* (1961), ja viittaa siihen paikoin, kun opas tarjoaa lisänäkökulmaa tarkasteluun. Oppaista otettiin hiukan muunneltuja uusia painoksia 1960-luvun kuluessa, kunnes 1967 ilmestyi täysin uudentyyppinen opas *Kohti aikuisten maailmaa*. Siinä nuorille kerrotaan esimerkiksi ehkäisyvälineistä ja sukupuolitaudeista. Oppaassa näkyy vuoden 1965 "seksuaalikeväänä" tunnettu yliopistomaailmasta alkanut sukupuolisuuskeskustelu. Väestöliitto oli tässä keskustelussa yhtenä maalitauluna, sen katsottiin edustavan juuri niitä arvoja, joista tulisi päästä eroon. Keskustelijat vaativat uudenlaista suhtautumista seksuaalisuuteen. Oppaasta otettiin lisäpainoksia vuosikymmenen vaihteeseen, jonka jälkeen Väestöliitto ei enää julkaissut erityisesti nuorille suunnattuja oppaita ennen 1970-luvun loppua. Tarkastelen vielä näitä 1970-luvun oppaita, joissa 1960-luvun uudensisältöinen valistus oli jo vakiintunut. Nämä oppaat ovat *Kun kasvat naiseksi...*, jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1977, ja vastaava pojille suunnattu opaslehtinen *Kun kasvat mieheksi...* vuodelta 1979. Myös niistä otettiin lukuisia lisäpainoksia.¹⁴

Muista Väestöliiton oppaista olen tutustunut aikakaudella ilmestyneisiin abortintorjunta- ja ehkäisymenetelmävihkosiin. Lisäksi tarkastelin muiden valistusjärjestöjen vastaavista vihkosista Mannerheimin Lastensuojeluliiton *Kuka minä olen* -vihkosta sekä tutustuin kouluissa annettuun seksuaalikasvatukseen kansa-, kansalais- ja oppikoulujen oppikirjoja ja kansakoulun kansalaistaidon opetussuunnitelmaa tarkastelemalla. Taustatietoa oppaiden julkaisemisesta hankin Väestöliiton arkistosta. Väestöliiton valistusoppaisiin liittyvästä toiminnasta ovat tallessa vuosikertomukset ja toimintasuunnitelmat. Kävin läpi kaikki vuosikertomukset ja toimintasuunnitelmat liiton perustamisesta 1941 lähtien vuoteen 1979 asti ja etsin niistä maininnat nuorten sukupuolimoraalia ja perhekasvatusta sekä oppaiden painatusta ja jakelua koskevista aiheista. Arkistosta löytyivät myös oppaat, jotka puuttuvat Kansalliskirjaston pienpainatekokoelmista.

1.3 Suosikki-lehti

Kävin läpi *Suosikin* vuosikerrat 1961–1970 mikrofilmiltä. Tallensin käyttööni kaiken *Suosikissa* kymmenen vuoden aikana ilmestyneen materiaalin, jossa ensilukemalta käsiteltiin nuorten seurustelua ja seksuaalisuutta, tai jossa nuorten käyttäytymisestä tai vapaa-ajanvietosta kirjoitettiin siten, että tekstin saattoi ymmärtää ohjeistavan oletettuja

¹⁴ 1980-luvun olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle, sillä asenteet suhteessa seksuaalisuuteen muuttuivat ja esimerkiksi aids muutti valistusta.

lukijoitaan¹⁵. Poimimani materiaali sisältää paitsi nuoria ja heidän välisiään suhteita käsitteleviä artikkeleita, myös henkilöhaastatteluja tai artistin esittelyjä, novelleja, jatkokertomuksia ja muuta kaunokirjallista aineistoa, mielipide- tai kysymys- ja vastauspalstoja sekä mainoksia. Tein karkean luettelon tekstien sisältämistä teemoista. Tällaisia tekstistä nousseita aihealuokkia oli paljon, esimerkiksi fanisuus, seurustelu, seurustelun ongelmat, yhteiskunnallinen näkökulma nuoruuteen, etnisyyteen liittyvät teemat tai sen kuvailu, millaisia tytöt tai pojat ovat. Pelkästään artikkeleita kertyi noin kahdeksankymmentä ja novelleja yli 40¹⁶, joten ei ollut mahdollista analysoida kaikkea tätä aineistoa yhtä tarkan sisällönanalyysin keinoin kuin analysoin Väestöliiton oppaita. Siksi valitsin luomani karkea sisällön teemoittelun perusteella mukaan Atlas.ti -ohjelman avulla tapahtuneeseen analyysiin kaikkia eri tyyppisiä edustavia artikkeleita.¹⁷ Lisäksi valitsin mukaan kaiken tutkimukseen poimimani aineiston tarkastelujaksoni alku- ja loppuvuodelta sekä noin puolivälistä, eli vuosilta 1961, 1966 ja 1970.

Analysoituani aineistoa jo melko perusteellisesti luin koko alkuperäisen aineistoni uudelleen ja valitsin mukaan Atlas-analyysiin vielä muutaman artikkelin, jotka olivat analysoimani aineiston perusteella suhtautumistavaltaan poikkeuksellisia. Lisäksi seurasin keskeisten piirteiden ilmestymistä artikkeleihin lehden numero kerrallaan ajoittaakseni tarkemmin seksuaalisuuden esittämisen murroskohtaa lehdessä. Lopetin lehden lukemisen vuoteen 1970, koska aineisto tuntui siihen mennessä olevan kylläinen. Uudet lukemani artikkelit eivät siis tuoneet enää esille uusia teemoja suhteessa sukupuolten esittämisen muuttumiseen.¹⁸

1.4 Tutkimuskirjallisuus

Koska tutkimusta naiseuden ja mieheyden muuttumisesta 1960-luvun Suomessa on varsin vähän saatavilla, vertaan päätelmiäni tutkimuskirjallisuuden perusteella myös muihin maihin, lähinnä Ruotsiin ja Yhdysvaltoihin. Kummastakin maasta saatiin 1960-luvulla vaikutteita sekä valistustoiminnassa että populaarikulttuurissa. Lisäksi hyödynnän muuta relevanttia 1960-lukua koskevaa tutkimuskirjallisuutta sekä eri ajankohtiin ja osittain myös historian tutkimuksen ulkopuolelle sijoittuvaa tutkimusta sukupuolesta.

¹⁵ Tarkempi kuvaus valintaperusteista löytyy luvusta 4.2.

¹⁶ Luettelo kaikista analyysiin poimituista aineistosta liitteenä. Tiedoissa on puutteita, sillä kaikkien artikkelien kirjoittajaa ei mainita lehdessä, eikä kaikkia lehden sivuja ole numeroitu.

¹⁷ Atlas.ti-ohjelma on suunniteltu Grounded Theoryn vaatimuksia ajatellen. En kuitenkaan seuraa Grounded theoryyn sisältyviä metodologisia sitoumuksia, vaikka menetelmäni on aineistolähtöinen.

¹⁸ Aineiston kylläntymisellä eli saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Ks. Eskola & Suoranta 2001, 62–64.

Seksuaalimoraalin historiallisen tarkastelun kannalta keskeinen kotimainen teos on Armas Niemisen vuodelta 1951 peräisin oleva väitöskirja *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Nieminen kartoittaa yhteiskunnallista keskustelua seksuaalisuudesta käyttäen lähdemateriaalinaan esimerkiksi valistusaineistoa ja kaunokirjallisuutta. Nieminen käsittelee sitä, miten suhtautumistavat seksuaalisuuden rooliin ja olemukseen sinänsä kytkeytyivät näkemyksiin avioliiton ulkopuolisesta seksuaalisuudesta. Niemisen mukaan individualismin nousu ja uskonnon merkityksen väheneminen teollistuneessa ja urbaanissa yhteiskunnassa johti myös eroottisuuden ja seksuaalisen rakkauden merkityksen korostumiseen, uuden elämänsisällön hakemisen seksuaalisuudesta ja romanttisesta rakkaudesta.¹⁹ Nieminen tarkastelee yhteiskuntaa monitasoisena, ja kiinnittää huomiota keskustelun osapuolten erilaisiin taustoihin ja lisäksi maalaisyhteisön tapoihin ja kansanperinteeseen. Nähdäkseni Niemisen tutkimusasetelma on edelleen kiinnostava. Nieminen luo lisäksi käsitteellisiä erotteluja ja luokitteluja, joita olen soveltuvien osin hyödyntänyt.

Valistusmateriaaleja on käytetty aineistona melko paljon. Arja-Liisa Räisäsen tutkimuksen *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920* perusteella olen tulkinnut 1900-luvun alun valistusoppaiden suhdetta omaan tarkasteluajankohtaani.²⁰ Kristiina Tiihonen on myös kirjoittanut artikkelin nuorison opaskirjoista 1920–1930-luvuilla.²¹ Katja Yesilovan pro gradu -tutkielma käsittelee sukupuolen tuottamista seksuaalikasvatusoppaissa 1990-luvulla. Myös Yesilovan tutkimus nojaa Foucault'n teoriaan.²² Koulujen seksuaali- ja perhekasvatuksesta on tehty Helsingin yliopistossa joitakin pro gradu -tutkielmia lähinnä kotitaloustieteen oppiaineeseen. Lisäksi Maija Rajainen on kritisoinut Niemistä tarkastelemalla tapoja, joilla seksuaalimoraalikantoja ajettiin paikallistasolla. Tämä näkökulmanvaihdos tuo esille myös naisten aktiivista toimijuutta.²³ Marketta Ritamies on koonnut yhteen perhesuunnittelun vaiheita Suomessa.²⁴

¹⁹ Nieminen 1951, 303–306.

²⁰ Räisänen 1995.

²¹ Tiihonen 2000.

²² Yesilova 2000.

²³ Rajainen 1973.

²⁴ Ritamies 2006.

Ulkomaisesta kirjallisuudesta Lena Lennerhedin väitöskirja *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet* käsittelee ruotsalaisessa yhteiskunnassa 1960-luvulla käytyä keskustelua sukupuolikasvatuksesta, sukupuolirooleista ja seksuaalisuudesta. Lennerhedin näkökulma on aatehistoriallinen, hän asettaa 1960-luvun seksuaaliliberalismin osaksi 1800-luvulle asti tarkastelemaansa vapautumiskeskusteluiden traditiota. On kuitenkin ongelmallista, ettei Lennerhed kiinnitä juurikaan huomiota arjessa tapahtuneisiin muutoksiin: Lennerhed käsittelee kulttuuriskandaaleja sekä yhteiskunnallista ja tieteellistä keskustelua, eikä juuri puutu esimerkiksi populaarikulttuuriin tai arkielämän muutoksiin, kuten ehkäisytekniisiin kehitysaskeliin.²⁵ Sen sijaan Birgitta Sandströmin haastattelemat ruotsalaisen seksuaalipolitiikan 1970-luvun merkittävimmät vaikuttajat pitivät uusia ehkäisymenetelmiä ja uutta aborttilakia merkittävinä naisten itsehallinnan lisääntymisen kannalta.²⁶ Åsa Bergenheim luonnostelee kuvan 1950–1970-luvuista seksuaalisen vapautumisen unelman aikakautena Ruotsissa keskustelun käännekohtien avulla.²⁷ Jane Pilcher on käsitellyt englantilaisten koulujen seksuaalikasvatuksen suuntaviivoja 1920-luvun lopulta 1970-luvulle.²⁸ Jeffrey P. Moranin tutkimus *Teaching Sex. The Shaping of Adolescence in the 20th Century* puolestaan kertoo seksuaalikasvatuksen historiasta Yhdysvalloissa 1900-luvun aikana. Moran tarkastelee seksuaalikasvatuksesta yhteiskunnallista keskustelua käyneiden tahojen erilaisia käsityksiä nuorten seksuaalisuudesta, ei niinkään analysoi sitä, millaisia käsityksiä tahojen tuottamiin materiaaleihin sisältyy. Moranin sinänsä käyttökelpoisessa teoksessa on kuitenkin omasta näkökulmastani hiukan vastaavankaltainen ongelma kuin Lennerhedillä: koska Moran ei juuri käsittele muuta yhteiskuntaa sukupuolikasvatuskeskustelun ulkopuolella, hän tulee hiukan ylikorostaneeksi seksuaalikasvatuksen merkitystä kasvatusdiskurssin muutosten syinä. Moran pitää myös ehkä hiukan yksioikoisesti amerikkalaista seksuaalivallankumousta nuorten kapinana ja osana vastakulttuuria.²⁹

Lisäksi on olemassa melko paljon tutkimuskirjallisuutta, jossa lähestytään nimenomaan tyttöjen tai naisten sukupuolen rakentumista erilaisten lehtien, oppaiden ja päiväkirjamerkintöjen kautta. Ymmärrykseni mukaan se, mikä sukupuolissa on

²⁵ Näin Lennerhed voi kokonaan ohittaa esimerkiksi ehkäisytablettien merkityksen, sillä keskustelu vapaammasta seksuaalisuudesta alkoi Ruotsissa 1961 - 1962, jo ennen ehkäisytablettien ja kierrepuolen tuloa markkinoille vuosina 1964 ja 1965, eikä keskusteluun tullut tablettien myötä uusia argumentteja. Lennerhed 1994, 13–14.

²⁶ Sandström 2001, 222.

²⁷ Bergenheim 2006.

²⁸ Pilcher 2004.

²⁹ Moran 2002, 166.

rakentuvaa, rakentuu myös suhteessa vastakohtaiseen sukupuoleen. Olisi siksi ollut kiinnostavaa löytää myös kirjallisuutta, jossa olisi tarkasteltu yhtä lailla sekä tyttöjä että poikia. Kotimaassa tyttöyttä ja naiseutta työni ajankohtana ovat käsitelleet Ilpo Helén ja Tiina Männistö. Männistön pro gradu -tutkielman kohteena ovat oman tutkimukseni tavoin nuorille suunnatut valistusoppaat³⁰. Helén käsittelee naisen sukupuoleen ja lisääntymiskykyyn liittyvää ruumiinpolitiikkaa foucault'laisesta valtanäkökulmasta. Sosiologina Helénin ote on teorialähtöisempi kuin oma käsittelyni, jonka olen pyrkinyt sitomaan tiukasti käytetyn aineiston analysoimiseen.³¹ 1960-luku myös osuu molemman tutkimuksen 1800-luvun puolelta alkavan aikahaarukan loppuun, eikä siksi saa erityistä painoa. Helena Saarikoski on tarkastellut tytön seksuaalisen maineen kulttuurisia merkityksiä kulttuurintutkimuksen keinoin lähteenään eri-ikäisten huoraksi nimittelyä kokeneiden naisten kertomuksia³². Saarikoski tulkitsee ensimmäiseen yhdyntään liitetyt odotukset rituaalisen puhtauden säilyttämiseen tähtäävinä sääntöinä: seksi pysyy puhtaana kun se rajataan vakituiseen parisuhteeseen.³³ Lisäksi sosiologi Sinikka Aapola on tutkinut murrosikää tarkastelemalla tytöille suunnattuja elämäntapaoppaita 1960-luvulta 1990-luvulle. Aapola käsittelee kuitenkin joka vuosikymmeneltä vain yhtä opasta.³⁴ Yhdysvaltalainen Patricia McDaniel on analysoinut oma-apuoppaita sekä etikettikirjoja 1950- ja 1970-luvuilta sekä vuosilta 1985–1995. Oppaiden pohjalta hän on tarkastellut naisen ujuden muuttumista hyveellisyydestä kertovasta ominaisuudesta sairaudeksi.³⁵ Laura M. Carpenter on tarkastellut amerikkalaisia tytöille suunnattuja *Seventeen*-lehtiä vuosilta 1974, 1984 ja 1994. Carpenter on hyödyntänyt etnografisessa sisällönanalyyysissaan sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimustapaa. Ensimmäisen tarkasteluvuoden lehdissä tytöillä ei esitetä olevan seksuaalisia haluja, ja tytön esiaviollisesta seksuaalisuudesta seuraa lehdessä rangaistuksenomaisia ongelmia.³⁶

1960-lukua on käsitelty tämän tutkimuksen seksuaalikasvatusta käsittelevän osan kannalta relevantilla tavalla myös muusta kuin sukupuolen näkökulmasta. Hanna Kuusi rakentaa väitöskirjassaan *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa* kokonaiskuvan alkoholipolitiikan hallinnan logiikasta, tapahtuneista

³⁰ Männistö 2003.

³¹ Helén 1997.

³² Kokemukset ajoittuvat tästä syystä eri vuosikymmenille.

³³ Saarikoski 2001, 119–120.

³⁴ Aapola 1999.

³⁵ McDaniel 2001.

³⁶ Carpenter 2001. Carpenterin mukaan todelliset tytöt voivat tunnistaa seksuaalisia haluja, joita heillä ei lehden mukaan ole. Lehden maailmassa on "oikein", että halusta, jota tytöllä ei pitäisi olla, seuraa jotain ikävää. Carpenter ei esitä, miten hän on hankkinut tietoa "todellisten" tyttöjen kokemusmaailmasta.

muutoksista, kuten keskioluen tulosta ruokakaappoihin, ja alkoholinkäytölle annetuista merkitysisällöistä eri kulttuurituotteissa, kuten kirjallisuudessa ja elokuvissa. Kuusi vertaa konkreettista liberalisoitumiskehitystä ja yhteiskunnallista keskustelua alkoholista alkoholinkäytön kantamiin merkityksiin identiteetin löytämisen välineenä Alkoholinkäytön ja esiaviollisen seksuaalisuuden merkitykset muuttuvat osin samankaltaisesti.³⁷ Riitta Jallinoja on tarkastellut yhteiskunnan modernisaatioprosessin heijastumista henkilökohtaiseen elämään sekä käsitellyt tasa-arvo- ja seksuaalisuuskeskustelua Suomessa.³⁸

Populaarikulttuuriaineiston tarkastelun tueksi on ollut melko vaikeaa löytää relevanttia tutkimuskirjallisuutta. *Suosikkia* on käsitelty Ilkka Heiskasen ja Ritva Mitchellin kirjassa *Lättähatuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä*. Heiskasen ja Mitchellin nuorten alakulttuurin luokitteluja on voimakkaasti kritisoitu.³⁹ Kirjoittajat analysoivat kuitenkin *Suosikki*-lehden linjan löytymistä 1960-luvun alussa melko käyttökelpoisella tavalla. Sen sijaan Heiskanen ja Mitchell tulkitsevat nuorten roolin kuluttajina melko passiiviseksi ja *Suosikin* toiminnan motiivina nähdään yksinomaan markkinalogiikka, joka sekkin ymmärretään teoksessa nähdäkseni osin puutteellisesti, sillä tekijät jättävät lähes huomiotta mainonnan merkityksen lehden taloudelle.⁴⁰ Heiskanen ja Mitchell eivät täten nähdäkseni analysoi kovin vakuuttavasti mekanisme, jonka kautta nuoret kokivat *Suosikin* puhuvan niin pitkälle omalla äänellään, että halusivat tilata ja lukea sitä. *Suosikissa* ilmestyneen "Jammun palstan" lukijakirjeistä on lisäksi tehty kansanrunoustieteen seminaarityö vuonna 1978⁴¹.

³⁷ Kuusi 2004.

³⁸ Jallinoja 1983, Jallinoja 1984; Jallinoja 1991. Irma Sulkunen on kritisoanut Jallinojan valitsemaa näkökulmaa *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudeksi* -teoksessa. Sulkusen esittämä kritiikki kohdistui kuitenkin lähinnä varsinaisten naisasialiikkeiden ulkopuolella tapahtuneen toiminnan merkitykseen, joten en katso, että tämä kyseenalaistaisi Jallinojan antaman kuvan nais- ja tasa-arvolikkeiden toiminnasta. Sulkunen 1991, 90–94.

³⁹ Tutkimus on saanut vaikutteita Birminghamin koulukunnan alakulttuuriteoriasta. Heiskasta ja Mitchellä on kritisoitu ankarasti tavasta, jolla he toteuttivat alakulttuurilähestymistapaa tutkimuksessaan: he tyypistivät emokulttuurin pelkästään luokkataustaa koskeviksi kysymyksiksi kyselytutkimuksessa. Ks. esim. Puuronen 2006, 115–117. Koska en kuitenkaan ole varsinaisesti kiinnostunut Heiskasen ja Mitchellin nuorisokulttuurin sisällä tekemistä luokituksista, kritiikki ei varsinaisesti vaikuta *Suosikista* kirjoitetun osuuden validiteetin.

⁴⁰ Osittain tämä johtunee siitä, että tutkimus on sangen vanha, ja tämän jälkeen on alettu huomattavasti enemmän kiinnittää huomiota vastaanoton aktiivisuuteen, osittain mahdollisesti Birminghamin koulukunnan kautta tulevista vaikutteista nähdä yksilöt kapitalistisen rakenteen orjuuttamina.

⁴¹ Paavolainen, Pentti: Jammun palsta. *Suosikki*-lehden lukijakirjeet. *Nykyperinne*. 1977–1978. S-sarja Helsingin yliopisto, folkloristiikan laitos 267. Kansanrunoustieteen laitos, Helsinki 1977–1979.

Jonas Fryckman käsittelee Ruotsissa 1930-luvun lopussa ja 1940-luvun lopussa käytyä keskustelua kahvilat, elokuvateatterit ja tanssilavat täyttäneiden nuorten moraalien puutteesta kirjassa *Dansbaneeländet. Ungdomen, popularkulturen och opinionen*. Fryckman tarkastelee keskustelun sosiaalista ja kulttuurista taustaa etnologian ja folkloristiikan näkökulmasta.⁴² Tarja Rautiainen on kirjoittanut populaarimusiikkiin liittyvästä musiikkipolitiikasta, pyrkimyksestä toisaalta oikeuttaa tai vastustaa populaarimusiikkia.⁴³ Jukka Kortti esittää vuosien 1956–1974 välistä tv-mainontaa käsittelevässä väitöskirjassaan joitakin huomioita naisten ja miesten esittämisessä tapahtuneista muutoksista.⁴⁴ Lisäksi Leila Kuusela on käsitellyt 1980-luvun alun nuortenlehtien nais- ja mieskuvia.⁴⁵

Tutkielman teoreettinen tausta nojaa Michel Foucault'n ajatteluun. Foucault'n tuotannosta olen kiinnostunut sekä sisällöllisessä että metodisessa että mielessä: tutkimukseeni ovat vaikuttaneet sekä Foucault'n esitys seksuaalisuuden rakentumisesta että hänen tapansa ymmärtää diskurssianalyysi. Teoksessa *Tiedon arkeologia* Foucault esittää, että diskurssien analyysi pitäisi yhdistää ei-diskursiivisen sosiaalisen todellisuuden tarkasteluun, sillä ei-diskursiivisella todellisuudella on Foucault'n mukaan diskursiivisen todellisuuden kanssa kumpaankin suuntaan toimiva vuorovaikutussuhde.⁴⁶ Foucault'n *Seksuaalisuuden historia* ja erityisesti sen ensimmäinen osa, *Tiedontahto*⁴⁷ on vaikuttanut käsitykseeni valistamisesta. Foucault tarjoaa tavan tarkastella seksuaalisuutta historiallisesti muuttavana ja tiedon tuottamista vallan käyttönä. Käsitteitä naisen ja miehen seksuaalisuudesta voi olla samanaikaisesti useampia, ne muuttuvat jatkuvasti, ja niiden välillä käydään taistelua.

Butlerin teos *Hankala sukupuoli* antoi minulle vertailukohtia sukupuolen konstruoitumisen tarkastelussa.⁴⁸ Aloitettuani aineiston analyysin huomasin tekemiäni tulkintojen muistuttavan paikoin Judith Butlerin esittämää teoriaa niin paljon, etten voinut jättää tätä ilmeistä viittauskohdetta pois työstäni. Judith Butler seuraa tai jatkaa monessa suhteessa Foucault'n ajattelua, joten voisi ajatella, ettei ollut yllättävää, että havaintoni aineistosta muistuttivat Butlerin teoriaa, olinhan jo tutustunut Foucault'n

⁴² Fryckman 1988.

⁴³ Rautiainen 2003.

⁴⁴ Kortti 2003, 293, 411.

⁴⁵ Kuusela 1983. Kuuselan samanniminen sivulaudaturtyö Kasvatustieteen laitokselle valmistui seuraavana vuonna.

⁴⁶ Foucault 2005. Alkuteos *L'Archéologie du savoir* 1969.

⁴⁷ *Seksuaalisuuden historian* (1998) ranskankielinen alkuteos *Histoire de la sexualité* julkaistiin kolmessa osassa, joista *La volonté de savoir*, suom. *Tiedontahto*, 1976.

⁴⁸ Butler 2006. Alkuteos *Gender Trouble* 1990.

teoksiin. Butlerin tutkimustavan ja oman tutkimukseni välillä on kuitenkin olennainen ero: Butler, jonka tausta on analyyttisessä filosofiassa, harjoittaa retorista analyysia. Hän arvioi aiempia sukupuolesta esitettyjä teorioita. Filosofian piirissä ei ole välttämätöntä tukea tai testata väitteitään empiirisellä aineistolla. Olisi siten ollut mahdollista, ettei Butlerin kuvaaman kaltaisia ilmiöitä olisi ollut löydettävissä aineistoistani. Näin ei kuitenkaan käynyt. En välttämättä jaa kaikkia Butlerin teoreettisia sitoumuksia. Tutkimukseni kuitenkin tukee Butlerin teorian käyttökelpoisuutta aineiston tulkinnan välineenä. Foucault'n ja Butlerin teorit sopivat 1960-luvun sukupuolten muutoksen käsittelyyn myös siksi, että ne tarjoavat välineitä pureutua myös niihin asenteisiin, joita 1960-luvun arvoneutraaleiksi julistautuneilla seksuaaliradikaaleilla itsellään oli sukupuolten tuottajina ja artikuloijina.

2 DISKURSSIANALYYSI TUTKIMUSMENETELMÄNÄ JA TUTKIELMAN KESKEISET KÄSITTEET

Käyttämäni käsitteet kytkeytyvät osin valitsemaani tutkimusmenetelmään. Tästä syystä käsittelen metodia ja peruskäsitteitä peräkkäin. Tässä luvussa esittelen, millaiset teoriat ja käsitteet ovat toimineet työni kiinnekohtina ja aineiston peilauspintoina. Keskiössä ovat erilaiset tasot, joilla muotoiluja sukupuolesta esitetään. Käsitteelliset valintani palautuvat siihen, miten ymmärrän keskustelujen sukupuolesta niveltävän sosiaaliseen todellisuuteen. Tarkastelemieni käsitteellisten välineiden avulla tutkin jatkossa seksuaalisuuden ja sukupuolen rakentamista teksteissä. Valitsemani näkökulman avulla pyrin tekemään ymmärrettäväksi 1960-luvulla tapahtuneita muutoksia käsityksissä tyttöydestä, poikuudesta ja nuorten seksuaalisuudesta.

2.1 Diskurssianalyysista

Olen hyödyntänyt diskurssianalyysini lähtökohtana tekstin argumentaatorakenteen loogista analyysia. Tämäntyyppinen analyysi on analyttisen filosofian perustyömenetelmiä. Filosofinen analyysi yleensä päätetään, mikäli väite osoittautuu sisäisesti ristiriitaiseksi, koska väite on tällöin väistämättä väärä. Historiantutkimuksessa aineiston hylkääminen sen sisältämien väitteiden loogisen epäjohdonmukaisuuden vuoksi ei kuitenkaan vaikuttaisi mielekkäältä. Sen sijaan juuri diskurssin sisäiset ja toisiinsa kytköksissä olevien diskurssien väliset yhteensopimattomat väitteet paljastavat Foucault'n mukaan kiinnostavia piirteitä. Ajatuksenani on, että eri tavat puhua sijoittuvat eri kohtiin abstraktia sosiaalisen todellisuuden avaruutta: tarkastelemani tekstit ovat kannanottoja, kilpailevia sukupuolen määrittelyjä, ja ne lausutaan jostakin asemasta jonakin aikana. Vallantarkasteluni keskiössä on ajatus, että vallanalyysillä on suora yhteys argumentaation analyysiin. Looginen ristiriita voi paljastaa valtakonfliktin: esimerkiksi tekstien eriävät määrittelyt sukupuolesta ovat kahden erilaisen valtaposition ilmentymiä. Tarkastelen seuraavaksi hiukan Foucault'n *Tiedon arkeologiassa* esittelemän tutkimusmenetelmän erityispiirteitä⁴⁹. Foucault käyttää paljon arkikielestä poikkeavia käsitteitä, joiden merkitykset ja määrittelyt kutoutuvat syvälle hänen teoriaansa. Koska

⁴⁹ En pyri seuraamaan tiedonarkeologista menetelmää kokonaisuudessaan, mutta se, millaiseksi Foucault käsittää tutkimusprojektin luonteen on vaikuttanut paljon käsitykseeni siitä, mitä tutkimuksella voisi tavoitella.

esittelystä muuten tulisi tavattoman raskas, käsittelen Foucault'n ajattelusta vain työni kannalta olennaisia piirteitä. Tähän sisältyy väistämättä yksinkertaistuksia.

Foucault'n tarkoituksena on haastaa perinteinen aatehistoria. Hänen mukaansa myös ei-diskursiivinen todellisuus vaikuttaa siihen, millaisia diskursseja on olemassa tai löydettävissä. Diskurssien ja ei-diskursiivisten todellisuuden elementtien välillä on kuitenkin suhde, ne kytkeytyvät toisiinsa.⁵⁰ Diskurssit myös tekevät enemmän kuin vain viittaavat kohteeseensa; ne muotoilevat kohteitaan.⁵¹ Siksi niiden ei Foucault'n mukaan voida katsoa olevan palautettavissa kieleen.⁵² Historiallisesti muuttuvan sukupuolen määrittämiseen eri tavoin eri aikoina ja erilaisissa yhteyksissä vaikuttavat siis myös muut seikat kuin sukupuolesta käydyt keskustelut tai sukupuolen esittämisen tavat.

Aineistoni muodostavia tekstejä voi käsitellä sukupuolta ja seksuaalisuutta määrittelevinä puheenvuoroina. Foucault esittää tavan ymmärtää näihin sukupuolen muotoiluihin sisältyvää valtaa, sekä sitä miten toimijoiden paikat sijoittuvat kentällä, jossa sukupuolen määrittelyyn liittyvästä vallasta käydään kamppailua. Foucault'n ajattelussa on keskeistä, että asiat saavat merkityksensä suhteessa kokonaisuuteen. Tutkimuksen keskiössä eivät ole yksittäiset ilmiöt, vaan niiden suhteet toisiinsa. Tämä koskee kaikkea tietoteoriasta⁵³ lausumien, diskurssien ja kokonaisten ajattelujärjestelmien analysointiin. Foucault määrittelee diskurssin tarkoittavan samasta muotoutumisjärjestelmästä peräisin olevien lausumien kokonaisuutta.⁵⁴ Foucault'n mukaan "arkeologia" ei pyri etsimään diskursseissa ilmeneviä toistuvia aiheita, vaan diskursseja itseään ja niitä sääntöjä, joita ne seuraavat.⁵⁵ Diskurssit määrittyvät vain suhteessa toisiinsa. Tärkeitä ovatkin juuri nämä suhteet, eivät yksittäiset ilmiöt sinänsä. Foucault'n mukaan ei myöskään tulisi

⁵⁰ Ymmärtääkseni juuri tämän ominaisuuden keskeisyyttä Matti Peltonen on halunnut korostaa painottamalla dispositiivin käsitteen merkitystä Foucault'n ajattelussa. Peltonen mukaan dispositiivi yhdistää historiallisessa tilanteessa diskursiivisia ja ei-diskursiivisia elementtejä (diskursseja ja käytäntöjä). <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/laadtut/peltonen.htm>, Peltonen, Matti. 9.10.2007.

⁵¹ Foucault'n käsitys siitä, miten diskurssit saavat aikaan asioita on velkaa puheaktiteorialle; olennaista ei ole se, mitä puheen seurauksena tapahtuu, vaan lausuma itse on tuottava teko Foucault 2005, 108–113. Puheaktiteorian kehitti alun perin J.L. Austin. Tyypillinen esimerkki puheteosta on vaikkapa lupauksen lausuminen, tai vihkimisessä käytetyt sanat.

⁵² Diskurssin täytyy pitää yllä näitä suhteita muihin ilmiöihin, koska vain näiden suhteiden kautta diskurssi voi puhua kohteistaan. Foucault 2005, 64–65, 69. Ymmärtääkseni Foucault tarkoittaa tällä sitä, että diskurssi voi puhua viittauskohdestaan vain jos sillä on suhde kohteeseen, koska Foucault'n tiedonkäsityksen mukaan väitteen totuus syntyy viittaamisesta saman suhdeverkoston sisällä. "Totuuden" määrittely tapahtuu Foucault'n ajattelussa diskurssiverkon sisällä, hegemoninen tulkinta on "totuus". Foucault'n ajattelusta tekee kiinnostavaa juuri se, että kokemamme fenomenaalinen maailma ei ole riippuvainen kokijasta, mutta on silti muuttuva ja joustava.

⁵³ Tietoteoria on käsitys siitä, mitä voimme tietää ja miten tietoa voidaan saada.

⁵⁴ Foucault 2005, 143.

⁵⁵ Foucault 2005, 181

analysoida vain lausumia itsessään, vaan niiden suhteita toisiinsa. Analysoidaksemme diskursiivista kenttää meidän on Foucault'n mukaan määriteltävä lausuman sijainti paikassa ja ajassa. On siksi olennaista tietää mistä asemasta ja millaisessa institutionaalisessa yhteydessä se lausutaan.⁵⁶

Foucault kuitenkin kritisoi strukturalistisia näkemyksiä, joiden mukaan käsitteiden merkityksen katsottiin seuraavan rakenteesta ja kaikkien dokumenttien oletettiin väistämättä heijastavan tätä dokumentit tuottanutta rakennetta. Hänen mukaansa on turha etsiä metatason diskurssia, joka liikuttaisi muita diskursseja sisältäpäin tai jota muut diskurssit ilmaisisivat. Foucault'n mukaan diskurssianalyysin avulla on kuitenkin mahdollista löytää kokonaisuuksia, jotka eivät ole meille välittömästi tuttuja. Tämä tapahtuu analysoimalla sitä tasoa, jolla asiat sanotaan tai tehdään. Käsitejärjestelmät samoin kuin diskurssitkin ovat hänen mukaansa sidoksissa muihin todellisuuden elementteihin. Käsitteet ja diskurssit eivät ole ylihistoriallisia, vaan ne ymmärrettäviksi tekevät säännöt muuttuvat ajassa.⁵⁷ Diskurssit eivät muodostu minkään yhtenäisen lain perusteella, vaan niiden muodostumisen säännöt ovat jonkinlainen tiivis suhdekimppu. Foucault'n mukaan diskurssit eivät myöskään järjesty yhdeksi, aikakaudelle tyypilliseksi tekstiksi, joka taas olisi yhdenmukainen aikakauden instituutioiden ja käytäntöjen kanssa.⁵⁸ Foucault'n mukaan olennaista on nimenomaan analysoida sitä, mikä näyttää ristiriitaiselta. Foucault ei pyri eroon ilmiöiden pintatason moninaisuudesta ja kirjavuudesta kohti selittävää tasoa joka poistaisi sekavuudet, vaan esittää, että on pikemminkin kiinnostavaa, miksi juuri nämä asiat, eivät jotkut muut, tulevat sanotuksi, ja mitä väitteitä ei esitetä. Tavoitteena ei ole etsiä johdonmukaisuuksia siinä miten ilmaukset asettuvat kenttään, vaan määrittää diskurssin yhteensopimattomien ilmausten välisiä suhteita. Tulisi siis tarkastella missä lausuman paikka on "lausumien yleisessä hajonnassa", kuten Foucault sanoo. Foucault'n yhteensopimattomuuspisteet ovat juuri sitä, mitä joku muu voisi kutsua ristiriitaisuuksiksi; ne ovat ilmauksia, joista kerralla voidaan valita vain toinen⁵⁹. Sama, toistuva ja jatkuva eivät nekään ole ongelmattomia, sillä myös katkeamattomuutta on ylläpidettävä.⁶⁰

⁵⁶ Foucault 2005, 42, 44. Lausumat ovat diskursiivisen ilmaisun perusyksiköitä. Ohitan tässä käsitteen *lausuma (énoncé)* tarkemman määrittelyn.

⁵⁷ Foucault 2005, 44, 84–85, 162–163.

⁵⁸ Foucault asettuu tässä siis myös *Les Mots et les choses* -teoksessa (1966) edustamaansa näkemystä vastaan.

⁵⁹ Foucault ei kuitenkaan itse pidä tällaisia ilmauksia ristiriitaisina, koska ne ovat peräisin eri konteksteista.

⁶⁰ Foucault 2005, 54, 157–159, 226–227.

Diskurssi on erilaisten subjektiivisuuden asemien, siis paikkojen joista käsin subjekti voi puhua, säännöllisyyskenttä. Foucault ei varsinaisesti ole kiinnostunut etsimään subjektia lausumien takana, hän jopa sanoo, ettei lausuman takana ole psykologista yksilöllisyyttä. Vain subjektin paikka on tärkeä. Kunkin toimijan on diskursiivisella kentällä käytettävä diskurssia, joka seuraa ajasta ja toimijan asemasta diskursiivisella kentällä.⁶¹

Ymmärtääksemme kokonaisuutta, diskursiivista kenttää, meidän pitäisi ymmärtää käsittelemämme dokumentin rooli tässä kuvassa. Käytännössä siis toimijalla, subjektilla, on näin ymmärrettyssä diskurssianalyyseissä väliä vain siksi, että toimijan avulla on mahdollista määrittää teon paikka diskursiivisella kentällä.⁶²

Diskurssien muotoutumisjärjestelmät tuottavat eri osien asemat kokonaisuudessa ja osien väliset suhteet toisiinsa. Muotoutumisjärjestelmät voivat olla pitkäikäisempiä kuin yksittäiset keskustelut. Niinpä keskustelulla voi olla sama muoto kuin jollakin aiemmin tai toisaalla ilmenneellä keskustelulla. Vaikka sisältö muuttuu, muotoutumisjärjestelmä voi säilyä ennallaan. Samoin sanat ja niiden viittauskohteet voivat vaihtua, mutta silti menetelmä, jonka avulla ne määrittyvät, voi säilyä samana. Sama muoto toistuu jonkin aikaa, sen jälkeen se katoaa. Nämä jaksot limittyvät.⁶³

2.2 Seksuaalisuuden ja sukupuolen määrittelyyn sisältyvästä vallasta

Foucault'n mukaan valta on myös tuottavaa, ei vain rajoittavaa tai kieltävää. Foucault'n ajattelussa valta ei tarkoita väkivaltaa tai kykyä estää toisia, vaan on tietyn toimintakentän järjestyksen luovien voimasuhteiden ketjuuntumista. Valta on muiden suhteiden, kuten taloudellisten prosessien, sukupuolen ja tiedon, sisällä. Ymmärtääkseni valta seuraa Foucault'n ajattelussa väistämättä asemien erilaisesta sijainnista: asemiin sisältyy erilainen kyky toimia. Vallan haltija voi vaihtua, mutta menetelmä voi silti pysyä samana. Valta ei kuitenkaan ole rakenne, vaan jatkuvasti muuttuva tilanne. Muutoksiin sisältyy kamppailuja, ristiriitoja ja vastarinnan mahdollisuus. Vastarinta on vallan sisällä; siinä missä valtasuhteet ovat kudelma suhteita, vastarintojen kudelmat, monenlaiset vastarinnat, ovat lomittuneet vallan kudelman. Tutkijan on mahdollista saada selville,

⁶¹ Katson tämän pohjautuvan siihen, että Foucault näkee yksikön käyttämän kielen yhdenmukaisuuden muiden toimijoiden kanssa olevan ymmärrettyksi tulemisen edellytys.

⁶² Foucault 2005, 76, 85, 163. Se, että Foucault ei ole kiinnostunut yksittäisistä toimijoista, ei välttämättä tarkoita, etteivät yksittäiset toimijat voisi toimia, sillä rakenteet eivät Foucault'n mukaan ole staattisia, vaan rakenne on olemassa vain erilaisten positoiden välisenä suhdeverkostona. Viimeistään Seksuaalisuuden historiaa kirjoittaessaan Foucault on sitä mieltä, että kapina on osa tätä rakennetta. Foucault 1998, 72.

⁶³ Foucault 2005, 64–65, 193–194. Diskurssien ajallista alkuperää ei sen sijaan ole järkevää etsiä, sillä ei ole kiinnostavaa, kuka asian on sanonut ensimmäisenä.

mitkä paikalliset valtasuhteet mahdollistavat diskurssit ja kuinka diskurssit palvelevat valtasuhteita.⁶⁴

Foucault'lla on ajatus, että asiat määrittyvät totuudeksi suhteessa valtaan. Foucault korostaa tietämiseen sisältyvää valtaa *tieto-vallan* käsitteellä. Tieto-valta on menetelmiä, joiden avulla kerrotaan totuus sukupuolesta. Erilaiset "totuudet" kilpailevat keskenään sukupuolen tuottamisessa. Se, jolla on valtaa, voi olla mukana määrittelemässä, mikä on totta tai moraalisesti oikein. Valtaa sisältyy myös siihen, mitkä asiat määritellään normaaleiksi ja mitkä taas patologisiksi tai poikkeaviksi. Normaalin käsitteen avulla tämä määrittely näyttäytyy objektiivisena, empiirisenä tosiseikkana, vaikka siihen sisältyy myös arvottamista.⁶⁵

Foucault käyttää käsitettä *dispositiivi* merkitsemään tuottavaa mekanismia tai mekanismiverkostoa, jolla sukupuolta tehdään.⁶⁶ Foucault'n mukaan eräs seksuaalisuuden syntyyn liittyvä keskeinen muutos on liittodispositiivin korvautuminen seksuaalidispositiivilla. Liittodispositiivissa kontrollin ja säätelyn perustana on laki; kiellot, rajoitukset ja säännöt, jotka määräävät, onko suhteen osapuolilla lupa olla suhteessa keskenään ja määrittelevät osapuolten välisen siteen. Avioliitto on tällainen "laillinen" suhde. Seksuaalidispositiivi sen sijaan korostaa ruumiin tuntemuksia ja nautintoja. Se syntyi Foucault'n mukaan liittodispositiivista, Foucault liittää sen synnyn omantunnon tutkiskeluun ja salaisten mielihalujen tunnustamiseen ja tarkkailuun. Seksuaalidispositiivi tuo uusia kontrollin muotoja, aiemmalle sääntöjen kautta toteutuneelle kontrollille vastakkaisia valtatekniikoita. Seksuaalidispositiivi laajeni ja ylitti avioliiton rajat, sen tekniikat alkoivat siis toimia myös muissa suhteissa kuin avioliitossa. Seksuaalidispositiivi ei korvannut liittodispositiivia, vaan peittää sitä alleen.⁶⁷

Philippe Ariès kuvaa seksuaalisuuteen liittyvää tunteen korostumista kehityksenä, jossa intohimoinen rakkaus, jonka aiemmin oli katsottu kuuluvan aviosuhteen ulkopuolelle, alettiin 1700-luvulta alkaen yhdistää aviosuhteeseen. Avioliitossa puolisoiden tuli

⁶⁴ Foucault 1998, 69–75. Ks. myös Helén 1998, 500–501.

⁶⁵ Foucault 1998, 46, 69–74; Helén 1994, 276–277, 286. Foucault'n tekstissä käsite *normi* liittyy juuri tähän normaalin määrittelyyn.

⁶⁶ Foucault 1998, 40, 42, 78. Sana *dispositif* on suomennettu teoksessa myös mekanismiksi. Dispositiivi tuottaa tai tekee jotakin. Ranskan kielen sana *dispositif* tarkoittaa arkimerkityksessään kojetta tai laitetta.

⁶⁷ Foucault 1998, 64, 79–81.

rakastaa toisiaan kuin rakastavaiset. Näin intohimosta tuli rakkauden ja seksuaalisuuden ainoa muoto ja suhteen perusta ja syy.⁶⁸

Seksuaalisuuteen kohdistuvaa valtaa ei käytetä samalla tavalla joka taholla, koska seksuaalisuuden kontrolli ei toimi lain mukaan. Kun seksuaalidispositiivi alkoi peittää liittodispositiivia alleen, tunnustamiseen ja itsereflektioon perustuva kontrolli korostui.⁶⁹ Seksuaalisuutta on tarkasteltu yhä enenevässä määrin tieteen, erityisesti lääketieteen, kautta: siinä missä 1800-luvulla sukupuolta hallittiin moraalisiin normeihin kuten oikean ja väärän käsittein, synnin sijalle on sittemmin tullut patologisuus, lääketieteellinen epänormaalius. Seksuaalisuutta ei enää rajata rangaistuksilla ja lailla, vaan kontrollilla ja pyrkimyksellä normalisoida seksuaalikäyttäytymistä.⁷⁰ Foucault korostaa seksuaalipolitiikkaan liittyvää luokan ulottuvuutta. Seksuaalisuuden tarkkailemisen käytännöt ovat Foucault'n mukaan lähtöisin porvariston tarpeista tarkkailla itseään ja jäseniään saadakseen perusteita siveelliselle puhtaudelle. Tämä tarkkailu on sittemmin laajentunut.⁷¹ Oppaissani juuri "normaalin" nuoren seksuaalisuus on keskeisesti hallinnan alaisena, sillä pyrkimyksenä on estää ei-toivotun seksuaalisuuden leviämistä. Seksuaalisuuden tiede on rakentunut tunnustamisen käytännön varaan. Seksuaalisuudesta on pitänyt puhua, vaikka se on ollut vaikeaa, koska kaikki salaiset tunnot oli saatava asiantuntijoiden käyttöön. Seksuaalisuuden alueen yhä tarkemmat määrittelyt tuottivat lisääntyvän määrän perversioita ja poikkeavuuksia, joiden tarkkailemiseksi, tieteellistämiseksi ja hoitamiseksi tunnustamisen piti olla yhä yksityiskohtaisempaa. Seksuaalisuudesta piti puhua, vaikka se oli kiellettyä ja sopimatonta. Tämän vallankäytön seurauksena seksuaalisuutta koskevat diskurssit lisääntyivät. Seksuaalisuuksia rakennettiin ruumiista ja nautinnoista, joihin samalla juurrutettiin seksuaalisuuteen sisältyvät vallan asetelmat. Perversiot näyttivät lisääntyvän, kun valta puuttui ruumiiseen ja sen nautintoihin entistä enemmän. Lopulta seksuaalisuutta ei ollutkaan enää vahdittava siksi, että se muuten aiheuttaisi vahinkoa, vaan paljastettava, koska vaikeneminen aiheuttaa vaaraa.⁷²

Foucault'n mukaan seksuaalisuutta rakennettiin kiinnittämällä huomiota erityisesti neljään kohteeseen, joista myöhemmin tuli sukupuoliteknologian tutkimuskohteita. Näitä olivat lasten seksuaalisuus, naisen ruumis, homoseksuaalisuus sekä avioparin

⁶⁸ Ariès 1985, 134–138.

⁶⁹ Foucault 1998, 68.

⁷⁰ Foucault 1998, 45, 53, 68.

⁷¹ Foucault 1998, 89, 92.

⁷² Foucault 1998, 20–24, 41, 94, 108.

lisääntyminen ja siihen liittyvä syntyvyydensäännöstely. Lapsia ei pidetty lähtökohtaisesti seksuaalisina, ja lasten itsetyydytyksellä nähtiin pitkään olevan vahingollisia seurauksia. Koska lasten tai varhaisnuorten itsetyydytystä kuitenkin oli hyvin vaikea kokonaan kitkeä, ongelman poistamiseen oli ehtymätön tarve ja itsetyydytyksestä muodostui keskeinen kasvatuksen aihe ja kontrollin kohde. Naisen ruumiista tuli läpensä seksuaalinen, joko äitiydelle omistettu tai hysteerinen ruumis. Epätavalliset seksuaaliset nautinnot kuten homoseksuaalisuus nähtiin sairauksina, perversioina, jotka tuli korjata. Vastuu väestöstä liitettiin yksilöiden lisääntymiskäyttäytymiseen syntyvyydensäännöstelyn, syntyvyyskampanjoiden ja rotuhygienian kautta. Interventiot nähtiin hyvinä; niiden katsottiin olevan yhteiskunnan edun mukaisia tai yksilöä hoitavia tai kontrolloivia.⁷³

Foucault'n näkemyksen mukaan rajoitteita ei tarvitse asettaa meille lain avulla, vaan niitä voidaan asettaa erilaisilla tekniikoilla⁷⁴. Foucault käyttää näistä vallan tai hallinnan tekniikoista käsitettä *biovalta*. Ruumiin alistaminen ja väestön sääntely ovat biovallan kaksi ääripäätä, kaksi erilaista tekniikkaa. Ruumiin kontrolli ja kurinpidon instituutiot, kuten koulut ja kasarmit, sekä toisaalta väestönhallinnan instituutiot ja väestön biopolitiikan muodostavat kontrollitekniikat, kuten syntyvyyden tai kansanterveyden kontrolli, muodostavat biovallan kaksi puolta. Seksuaalisuus liittyy sekä mikrovaltaan ruumiista että laaja-alaisiin väestöllisiin toimiin. Seksuaalisuuteen liittyvä valta ei ole vain kykyä ottaa jotain haltuunsa, estää tai tuhota, vaan myös valtaa kiihottaa, vahvistaa, valvoa, ohjata ja järjestää.⁷⁵

Foucault kyseenalaisti toimijoilla itsellään olleen aikalaiskäsityksen 1960–1970-luvun seksuaalisuuden murroksen merkityksestä ja sisällöstä. Foucault kritisoi ajatusta seksuaalisuutemme vapauttavasta pelastuksesta, vallankumouksesta:

Mutta eikö sentään ole olemassa suuria radikaaleja kumouksia, mahtavasti kaiken kahtia jakavia liikkeitä? Ehkä joskus. Useimmiten on kuitenkin kyse liikkuvista ja katoavista vastarintapisteistä, jotka saavat aikaan repeämiä eri puolilla yhteiskuntaa, murskaavat kokonaisuuksia ja tekevät uusia ryhmittymiä, repivät yksilöitäkin kappaleiksi ja muokkaavat heitä piirtäen heihin, heidän ruumiisiinsa ja sieluihinsa uusia kukistumattomia alueita.⁷⁶

Foucault kääntää freudilaisen seksuaalisuuden tukahduttamisen ajatuksen toisin päin: 1960–1970-luvun seksuaalisen vapautumisen ajatus perustui siihen, että seksuaalisuuden oletettiin aiemmin olleen piilotettu, torjuttu ja tukahdutettu, mutta että nyttemmin

⁷³ Foucault 1998, 77–78, 85–86, 89–93, 104–105.

⁷⁴ Tekniikalla ei tässä tarkoiteta pelkästään teknologiaa, vaan myös tekemisen tapoja.

⁷⁵ Foucault 1998, 96–105. Ks. myös Helén 1998, 500–501.

⁷⁶ Foucault 1998, 72.

seksuaalisuus olisi alkanut vapautua. Foucault esittää, että seksuaalisuuden repression kritiikki kuuluu samaan valtamekanismiin kuin repressio itse, eikä ole olemassa luonnollista, alkuperäistä seksuaalisuutta, joka voisi paljastua. Seksuaalisuuden enenevässä torjumisessa oli ollut kysymys nimenomaan kulttuurin seksualisoitumisesta.⁷⁷

Foucault kirjoittaa tästä seksuaalisuuden paljastamisesta:

Ehkä jonakin päivänä tätä vielä hämmästellään. [- -] Hämmästyimme sitä intoa, jolla teeskentelimme kiskovamme pimeydestään esiin sen seksuaalisuuden, jota kaikki – diskurssimme, tapamme, instituutiomme, sääntömme, tietomme – tuottivat kirkkaassa päivänvalossa pitäen siitä kovaa meteliä. Ja kummastelemme, miksi pyrimme niin innokkaasti kumoamaan hiljaisuuden lain siinä asiassa, jota kaikkein monisanaisimmin käsitelimme.⁷⁸

Rohkeampi puhe seksuaalisuudesta tuottaakin vain lisää puhetta sukupuolesta, kiinnittää siihen enemmän huomiota. Kyseessä on "monimutkainen dispositiivi, jonka päämääränä oli tuottaa puhetta sukupuolesta, suunnata siihen huomiota ja huolenpitoa".

Seksuaalisuuden yleispätevinä näyttäytyvät lait ovat itse asiassa valtasuhteita, jotka ovat voimassa vain tällä tavoin tuotetun seksuaalisuuden sisällä.⁷⁹

Vaikka seksuaalisuus sellaisena, kuin me ymmärrämme sen, on muotoutunut historiallisesti, se ei kuitenkaan ole Foucault'n mukaan konstruktio siinä mielessä, että se olisi sosiaalisesti tai historiallisesti tuotettu ominaisuus tai identiteetti. Vaikka seksuaalisuudessa on olennaisella tavalla kyse vallasta, sitä ei pidä ymmärtää voimaksi, joka hallitsee meitä ja jota sitten yritettäisiin taltuttaa. Seksuaalisuus ei ole tosiasia vaan tietyille historialliselle dispositiiville annettu nimi, se on biovallan asetelmien verkosto.⁸⁰

Foucault esittää että sukupuoli ei ole jotakin, joka kannattelee seksuaalisuutta, vaan seksuaalisuusdispositiivin sisällä muodostunut idea.⁸¹ Sukupuoli konstruoi identiteettiä ja sitoo meidät seksuaalisuusdispositiiviin niin että luulemme olevamme sukupuolemme.⁸² Seksuaalisuus siis synnyttää sukupuolen. Oman seksuaalisuutensa saattoi löytää vasta, kun se oli tuotettu.⁸³ Normit eivät rajoita vain valmista yksilöä, vaan muovaamme identiteettimme valtasuhteiden läsnä ollessa.⁸⁴ Foucault'n mukaan seksuaalisuuden

⁷⁷ Foucault 1998, 14-15, 62-63; Helén 1997, 347; Helén 1998, 498-499. On kiinnostavaa, että myös Armas Nieminen näkee jo 1950-luvulla valmistuneessa väitöskirjassaan kulttuurin erotisoituneen vuosisadan vaihteesta eteenpäin, mikä Niemisen mukaan näkyy tieteessä, kuten psykoanalyysissa tai seksologiassa, sekä kasvatuksessa ja "huviteollisuudessa", jota voisimme kutsua myös kaupalliseksi populaarikulttuuriksi. Nieminen 1951, 306.

⁷⁸ Foucault 1998, 113.

⁷⁹ Foucault 1998, 113-114. Ks. myös Foucault 1998, 19-42.

⁸⁰ Foucault 1998, 40, 42, 78; Helén 1998, 501.

⁸¹ Foucault 1998, 109. Foucault 1976, 200-202. Suomenkielinen käännös ei erottele seksiä ja sukupuolta toisistaan. Foucault'n usein käyttämä sana "sexe" tarkoittaa paitsi sukupuolta, myös seksiä tai sukuelimiä. Se on kuitenkin suomennettu lähinnä sukupuoleksi tai sukupuolisuudeksi.

⁸² Foucault 1998, 113.

⁸³ Helén 1997, 347.

⁸⁴ Foucault 1998, 71-72.

kontrolli konstituoii myös seksuaalisen halun, joten tätä halua ei ole sitä rajoittavan vallan ulkopuolella.⁸⁵ Seksuaalisuus on ymmärrettävää vain suhteessa sen määrittävään lakiin.⁸⁶

2.3 Sukupuolesta

Käytän käsitettä *sukupuoli* viittaamaan aineistossani havaittaviin sukupuoliin. Aineistoni muodostuu lähinnä kirjoitetusta tekstistä, joten sen tuottamasta näkökulmasta minkäänlaista todellista sukupuolta ei voi nähdä sukupuolelle annettujen merkitysten takaa. Nämä sukupuolet ovat toki tietyssä mielessä vain *sukupuolen* kontekstisidonnaisia *representaatioita* erilaisissa kirjallisissa teksteissä. Käytän representaation käsitettä sillä edellytyksellä, että sallitaan ajatus representaatioista osallisina todellisuuden rakentamisessa ja tuottamisessa eikä vain todellisuuden heijastajina. *Representaation* tässä tuottavassa, ei vain peilaavassa, merkityksessä voisi suomentaa vaikkapa *esitykseksi* tai *rakennelmaksi*, sillä nämä käsitteet pitävät sisällään ajatuksen tehdystä, ylläpidetystä, tuotetusta sukupuolesta.⁸⁷

Minua on kiinnostanut erityisesti se, miten 1960-luku on halun ja roolin avulla luodun sukupuolen murroskohta. Judith Butlerin *Hankala sukupuoli* -teoksessa esittämä näkemys sukupuolen rakentumisesta performatiivina jatkaa monessa suhteessa Foucault'n ajatuksia. Sukupuolta luodaan Tuija Pulkkinen sanoin butlerlaisesta näkökulmasta sekä halulla, että ruumiilla että roolilla⁸⁸. Butler esittää, että naiseuden ja mieheyden kytkeytyminen ruumiisiin ja niiden todelliseen tai fantasian tasolla olemassa olevaan anatomiaan on rakentunutta. Ruumis, jonka voimme käsitteellistää, on konstruoitunut myös sosiaalisesti, ja on siksi ajassa muuttuva. Butler liittyy yhteen normatiivisen seksuaalisuuden ja normatiivisen sukupuolen: kulttuurinen ymmärrettävyys asettaa tiettyjä vaatimuksia sille, miten biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ja halu kytkeytyvät yhteen. Jos biologisten sukupuolen merkkien ja sosiaalisen sukupuolen ja halun yhdistelmiä ei toteuta kulttuurisesti ymmärrettävällä tavalla, se ymmärretään häiriöksi tai viaksi kehityksessä, tai toisenlaisia yhdistelmiä ei edes pidetä loogisesti mahdollisina.⁸⁹ Kehosta muodostuu näin merkki luonnollisesta eli oikeammin luonnollistetusta (heteroseksuaalisesta) identiteetistä ja halusta.⁹⁰ Biologisen sukupuolen

⁸⁵ Foucault 1998, 62.

⁸⁶ Foucault 1998, 63.

⁸⁷ Rossi 2003, 179.

⁸⁸ Pulkkinen 2000, 69–70, 79.

⁸⁹ Butler 69–70.

⁹⁰ Butler 2006, 140–141.

kategoria on tämän vuoksi normatiivinen foucault'laisessa mielessä, biologiseen naiseuteen tai mieheyteen liittyvä määritelmä normaalista sosiaalisesta sukupuolesta ja normaalista seksuaalisesta halusta ja sen kohteesta⁹¹.

Vaikka sukupuoli on sosiaalisesti rakentunut, se ei kuitenkaan ole mitään irrallista, josta voisimme vapautua, vaan on osa meidän identiteettiämme, joka muodostuu sosiaalisessa kontekstissa.⁹² Foucault'ta seuraten Butlerin katsoo normien naamioituneen asiantilaa kuvaaviksi laeiksi, vaikka ne itse asiassa säätelevät sitä, miten asiat ovat, siis kontrolloivat.⁹³ Emme näe sukupuolen luonnetta meitä säätelevänä kurinpidon välineenä, koska sukupuoli sijaitsee minuudessa, se on osa identiteettiämme. Jos halun, teon tai eleen "syy" on siinä, millainen minä olen, kurinpidon käytännöt häviävät näkyvistä. Sukupuoli ei enää näyttäydykään tuotettuna, vaan sen synty on piilotettu näkyvistä kätkemällä se todelliseksi identiteetiksi.⁹⁴ Yksilöillä ei ole sellaista tajuntaa, jonka avulla voisi tuntea tämän ulkoapäin konstruoituneen osan sukupuoltaan. Yksilöt rakentuvat samalla kun heidän sukupuolensa. Koska yksilö konstruoi omaksi itsekseen vasta sukupuolensa myötä, sukupuolen ulkopuolista itseään ei ole mahdollista löytää.⁹⁵ Butler lainaa ajatuksen Foucault'lta: seksuaalisuutta tuotetaan historiallisesti muuttuvissa diskursiivisissa ja institutionaalisissa käytännöissä. Emme voi päästä laeista eroon ja palata vapaaseen, luonnolliseen seksuaalisuuteen, sillä seksuaalisuus tuotetaan näiden sääntöjen avulla.⁹⁶

Sukupuolijärjestelmä samoin kuin sukupuoli sinänsä vaatii jatkuvaa ylläpitoa, se ei ole niinkään olemista kuin tekemistä.⁹⁷ Sukupuolta *tuotetaan* samoilla ilmauksilla, joiden ajattelemme olevan *seurausta* sukupuolestamme⁹⁸. Sukupuolen todellisuus luodaan näillä jatkuvasti ylläpidetyillä performatiiveilla.⁹⁹ Sukupuoli suoritetaan toistamalla eleitä, jotka

⁹¹ Butler 1992, 1–2. Toisin sanoen esimerkiksi normaali naisen anatomian omaava henkilö on omaksunut naisen sosiaalisen roolin ja hänen seksuaalinen halunsa suuntautuu miehiin.

⁹² Butler 2006, 72.

⁹³ Butler 2006, 228.

⁹⁴ Butler 2006, 229.

⁹⁵ Kuten jo mainittua, Butler asettuu tässä kritisoimaan aiempaa feminististä traditiota, jossa haluttiin esimerkiksi vapautua sukupuolesta tai löytää alkuperäinen naisuus.

⁹⁶ Butler 2006, 175. Käsitteensä sukupuolen genealogiasta Butler on saanut vaikutteita erityisesti Foucault'ta. Foucault'n genealogian ajatuksen lähtökohtana on, etteivät ilmiöt eivätkä ankkuroidu "todellisuuteen sinänsä" (kantilainen "das Ding an sich"), vaan niiden muotoon vaikuttavat valtasuhteet. Foucault taas sai vaikutteita Nietzscheltä. Pulkkinen 2000, 46–48.

⁹⁷ Pulkkinen 2000, 49.

⁹⁸ Butler 2006, 80.

⁹⁹ Performatiivit voi ymmärtää esityksiksi, jotka eivät kuitenkaan välttämättä ole vapaaehtoisia tai tiedostettuja. Butler 2006, 236. Butlerin ajattelussa keskeinen performatiivisuuden käsite on peräisin lähinnä Derridalta, joka taas tulkitsi J. L. Austinin puheaktiteoriaa. Pulkkinen 2000, 46, 52.

ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä sukupuolen ilmauksia. Sukupuolella on siis säännöt. Performatiivisuudella tarkoitetaan sitä, että sukupuoli suoritetaan toistamalla eleitä, jotka ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä sukupuolen ilmauksia. Näin myös eleet tekevät sukupuolta oleviksi, sukupuoli ei rakennu vain kielellisesti.¹⁰⁰ Kun toimimme tavoilla, joiden kohteena on sukupuolen ideaalikuva, tulemme toteuttaneeksi sukupuolta omalla kohdallamme niin, että sukupuoli näyttääkin luonnolliselta ja muuttumattomalta ominaisuudelta. Biologinen sukupuoli on Butlerin mukaan se osa sukupuolta, jonka ajattelempa olevan niin perustava, ettei se voisi olla toisin, kun taas sosiaalinen sukupuoli on helpommin muuttuvaksi ymmärretty osa sukupuolta. Sukupuolet voivat kuitenkin myös muuttua. Toimijoilla itsellään on aktiivinen rooli sukupuolensa tuottajina. He toistavat tunnistettavissa luokituksissa sukupuolta ja he voivat tehdä tämän tietoisesti myös vähän toisin.¹⁰¹ Sukupuolen ymmärtäminen performatiivina mahdollistaa muutoksen tarkastelemisen.

Butlerin näkemyksen mukaan voimme havainnoida ruumista vain diskurssin läpi. Sukupuolen biologinen taso näyttäytyy meille vain kulttuurisen tason läpi, jolloin emme itse asiassa koskaan pääse tarkastelemaan puhdasta biologista sukupuolta sellaisenaan. Biologinen sukupuoli on jotakin, jonka kuvittelemme jälkikäteen sijaitsevan esikielellisessä maailmassa, johon meillä ei kuitenkaan ole pääsyä.¹⁰² Tämä vaikuttaa paitsi siihen, miten havainnoimme ruumista tai puhumme siitä, myös siihen miten kohtelemme tai käytämme sitä. Totuutta ei voi tavoittaa sellaisenaan, vaan vain ymmärryksemme kautta, joten myöskään fyysinen oleminen ei ole meille olemassa välittömästi, vaan kokemuksellisenä. Aine on meille aina vain tiedollisten kykyjemme kautta, joten se on siinä mielessä henkistä.¹⁰³ Butlerin ruumiskäsitystä on kritisoitu. Butlerin näkemystä on pidetty vahvana konstruktivisminä, jossa diskurssit konstruoivat ruumiin. Riippuen siitä, miten Butleria tulkitsee, kannan voi nähdä olevan myös triviaalisti tosi: kieli ja sosiaalinen konstruointuminen muokkaavat havaintojamme, siis myös sitä, miten havaitsemme ruumiin tai puhumme siitä.¹⁰⁴ Vaikka jotkin kriittisissä

¹⁰⁰ Pulkkinen 2000, 52.

¹⁰¹ Butler 1990, 138-139, 146-147.

¹⁰² "[-]if there is no access to this 'sex' expect by means of it construction, then it appears not only that sex is absorbed by gender, but that 'sex' becomes something like a fiction, perhaps fantasy, retroactively installed at a prelinguistic site to which there is no direct access." Butler 1992, 5.

¹⁰³ Pulkkinen 2000, 50-51.

¹⁰⁴ Muutamaa vuotta *Hankalan sukupuolen* ilmestymisen jälkeen Butler selvensi kantansa sukupuolen ruumiillisuuteen kirjassa *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. Kirjassa Butler esittää ruumiiden olevan rakentuneita, mutta myös todella olemassa olevia. Sukupuoliero on merkitty ja muodostettu diskursiivisten käytäntöjen kautta, mutta diskurssi ei ole välttämättä aiheuta sukupuolieroa. Butler 1992, 1-2. Myöhemmin Butler on edelleen esittänyt, ettei ontologisesti puhdas ruumis ole

puheenvuoroissa esitetyistä argumenteista ovat nähdäkseni erittäin perusteltuja, kritiikki ei nähdäkseni aseta kyseenalaiseksi mahdollisuutta verrata Butlerin ajattelua mielekkäällä tavalla tässä tutkimuksessa esitettyihin päätelmiin, sillä ruumiin tai aineen ongelmat eivät kosketa lähinnä tekstimuotoisen aineiston käyttöä. Tekstit vain tulkitsevat murrosikäistä ruumista ja sen muuttumista. Vahva konstruktivistinen malli olisi kuitenkin nähdäkseni hankala tulkinnan perspektiivi murrosikäisten nuorten tarkasteluun; heidän ruumiissaan mitä konkreettisimmin tapahtuu jotakin. Oman käsitykseni mukaan "todelliset sukupuoli" muodostuvat fyysisen ruumiin asettamien rajoitteiden ja ruumiille annettujen kulttuuristen merkitysten sekä kulttuuristen merkitysten läpikäymän sosiaalisen sukupuolen yhteenkietoutumina. Siksi myös biologiselta näyttävää sukupuoleen liittyviä ilmiöitä on mielestäni mielekästä tarkastella historian näkökulmasta.¹⁰⁵ Juuri historiallisesti muuttuva osa sukupuolesta on tutkimuskohteenani.

2.4 Valistamisesta

Tarkastelen valistamisen suhdetta ympäröivään kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen seuraavassa kolmelta eri kannalta: yhtäältä oppaita voi tarkastella toisilleen rakentuvina teksteinä verrattain irrallaan muusta maailmasta, toisaalta ne pyrkivät vaikuttamaan maailmaan, eli nuoriin lukijoihinsa, ja kolmanneksi oppaita voi tarkastella sen suhteen, miten ne reagoivat maailmaan ja maailmassa tapahtuviin muutoksiin. Tarkastelen ensin valistamista omana todellisuuden tasonaan: Foucault'n ajatusta muunnellakseni oppaiden väitteiden totuus tai epätotuus ei ole suhteessa viittauskohteisiin sosiaalisessa todellisuudessa, eli siihen millaisia nuoret todellisuudessa ovat. Valistusoppaat kertovat kuvittelemiensa kohteiden, nuoren mallien, käyttäytymisestä, eivät todellisuudesta, ja siksi ne ovat "totta" vain jossakin retorisessa mielessä. Valistusoppaiden maailma on eri taso todellisuudesta kuin se, miten nuoret oikeasti toimivat tai miten he rakensivat identiteettinsä. Valistus on ennen kaikkea oikeutettavissa sen perusteella, kuinka se toistaa aiemman valistuksen vakiinnuttamia teemoja, kuinka hyvin oppaat noudattavat tapaa, jolla aiheesta tulee puhua. Väestöliiton julkaisemilla valistusoppailla on juuret pitkässä nuorille suunnatun sukupuolikasvatuksen

saavutettavissa, koska emme voi kuvailla kielen avulla mitään kielen ulkopuolella, näin siitä huolimatta, että ruumis aloittaa kuvailemisen toimenpiteen. Butler kieltää samalla, että kieli tästä huolimatta muodostaisi ruumiin. Butler 2001, 257, 271–272. Vicki Kirby esittääkin, että Butler ei oikeastaan puhu aineesta, vaan siitä, mikä näyttää tai näyttäytyy meille aineena. Aine sinänsä on tavoittamatonta sen jälkeen, kun olemme alkaneet havainnoida sitä. Kirby 2005, 45.

¹⁰⁵ Butler 1992, 1-2. Ks. myös Pulkkinen 2000, 50–51; Blumenfield & Sönsler Breen, 2005, 14.

traditiossa.¹⁰⁶ Myös kaikki Väestöliiton valistusoppaat ovat hyvin samankaltaisia keskenään, sillä uudemmat oppaat ovat usein syntyneet vanhoja valistustekstejä ajanmukaistamalla.

Tarkastelemissani teksteissä on myös keskenään yhteensopimattomia elementtejä. *Suosikin* kohdalla ristiriitaisuuden selittäminen on helppoa, sillä *Suosikissa* puhuu useita ääniä: lukijoita mielipiteineen ja lukuisia kirjoittajia. Sen sijaan Väestöliiton oppaat ovat näennäisen yhtenäisiä tekstejä. Kuitenkin niitä tarkemmin lukemalla niistä on tulkittavissa toisensa poissulkevia positioita. Esimerkiksi kun esiaviolliset sukupuolisuhteet sallitaan oppaissa, pojalle esitetään keskenään ristiriitaisia malleja suhteessa siihen, mikä on pojan rooli yhteisessä päätöksenteossa. Toisaalta esitetään vaatimuksia siitä, millaisia vastuullisten seurustelusuhteen osapuolten pitäisi olla, toisaalta miehisyys tuntuu vaativan seksuaalisen halun kontrolloimattomuutta. Näillä samassa valistusdiskurssissa esiintyvillä yhteensopimattomilla elementeillä on erilaiset juuret: eri ajoilta peräisin olevat kerrostumat oppaissa perustuvat erilaisiin taustaoletuksiin.

Seksuaalisuuteen vaikuttamista varten luodut kontrollin instituutiot poimivat ajassa keskiössä olevia kysymyksiä: valistusoppaissa näkyvät valistajien pelot ja se, mitä he pitivät vaarallisena ja mitä taas suotavana ja kannustettavana. Valistamisessa heijastuivat ideaalit, joiden mukaan valistajat toivoivat yhteiskuntaa rakennettavan ja valistettavien toimivan. Väestöliiton julkaisujen takana olevista ihmiskuvista tekee kiinnostavia se, että valistajana toimi maallinen, puoluekentät yhdistävä taho. Koska seksuaalivalistus ei vielä ennen peruskoulu-uudistusta kuulunut pakollisena koulujen oppimäärään, Väestöliitto edusti Suomessa ehkä vakiintuneinta ja vakavastiotettavinta julkista mielipidettä seksuaalikasvatuksen sisällöstä. Se, että tiettyjä arvoja pidetään niin tärkeinä, että niitä on valistuksen institutionaalisin keinoin siirrettävä seuraavalle polvelle, tekee näistä arvoista mielenkiintoisia. Miksi valistaminen nähtiin tarpeelliseksi? Mihin asioihin kontrolloiva puhe puuttui? Valistustekstit sijoittuvat osaksi kamppailua sukupuolen määrittämisestä. Valistusteksteissä vastustajista yleensä vaietaan, joten tekstejä on vaikea nähdä osana yleisempää keskustelua ilman taustatutkimusta.

Valistajat olettavat omaavansa aiheesta erityistä tietämystä, jonka johdosta he kykenevät valistettavia paremmin kuinka valistettavien tulisi elää. Valta-asema muotoutuu siis

¹⁰⁶ Palaan aiheeseen Väestöliiton oppaita edeltäneitä sukupuolioppaita käsittelevässä luvussa 3.1.

tämän tietämyksen nojalla. Valtasuhteen olemassaolo kuitenkin vaatii, että yhteiskunnallisen keskustelun kokonaiskentässä valistukselle todella annetaan se rooli, jossa se pyrkii toimimaan. Valistustekstit pyrkivät perustelemaan lukijalle, miksi niiden esittämä toimintatapa olisi valistettavalle hyväksi. Retorisista keinoista oppaissa korostuu erityisesti asiantuntijuus. Lukijan mahdollinen vastarinta näkyy yrityksinä vastata jo etukäteen lukijan mahdolliseen kritiikkiin. Oppaissa saatetaan esimerkiksi käyttää sanamuotoja kuten "ehkä et usko..." tai "ehkä ajattelet, että tämä on vanhanaikaista". Usein keskustelussa kiistanalaisetkin seikat, kuten seksuaalivietin kanavoinnin mahdollisuus, esitetään faktoina. Silloin niitä on vaikea kiistää. Esimerkiksi kategorioiden asettamisessa on kyse argumentaatiokamppailusta. Esitettyjä faktoja voidaan tarkastella neuvottelun ja vallankäytön keinoina.¹⁰⁷ Väestöliiton perhekasvatusoppaat pyrkivät asiallisuuteen ja neutraaliuteen, ja perustelut haetaan tieteestä, terveydenhoidosta tai yhteiskunnan edusta, eikä esimerkiksi uskonnosta. Siinä missä uskonnollisista kysymyksistä voi ajatella toisin, tiedettä tai anatomisia ja fysiologisia tosiasioita ei voi samalla tavoin kyseenalaistaa.¹⁰⁸

Miten oppaiden käyttämä valta sitten voisi vaikuttaa nuoriin? Valtasuhteen sisäistymisen ei voi ajatella olevan yksinkertainen kehityskulku, jonka myötä seksuaalimoraalin vartiointi siirtyisi 1900-luvun mittaan yhteisöltä yksilön sisäiseksi kontrolliksi. Kouluikäisten nuorten seksuaalisuus ei muutu heidän omaksi asiakseen, vaan säilyy aikuisten kiinnostuksen kohteena. Tuntuu pikemminkin siltä, että mitä itsenäisempää päätöksentekoa nuorilta odotetaan, sitä enemmän heitä täytyy tähän kasvattaa. Kuusikymmentäluvun murroksessa yhteiskunnalliset teemat vain korostuvat. Yhteiskunta on aktiivisesti läsnä nuorten seksuaalisuuden määrittelyssä myös 1970-luvulla.¹⁰⁹ Valistamiseen sisältyy valtasuhde valistajan ja valistettavan välillä. Valistuksen vaikutusten tutkimista on yleisesti pidetty vaikeana, mutta jos valistuksella yleensä on jotakin vaikutusta, valtasuhde ehkä siirtyy myös valistetun ja valistumattoman välille. Näin valistus voisi myös tuottaa sanat, joilla valistunut nuori puhuisi seksuaalisuudesta. Käytetty kieli taas osaltaan konstruoi sosiaalista todellisuutta. Toisaalta kun

¹⁰⁷ Jokinen 1999b, 126–130.

¹⁰⁸ Helén 1997, 174.

¹⁰⁹ Esimerkiksi Martti Rouhunkosken *Syntyvyyden säännöstelyn oppaan* takakansiteksteissä tulee esiin tämän suuntainen muutos: Oppaan aiemmissa painoksissa kerrotaan, että kirjassa "[t]ekijä oikoo vääriä käsityksiä ja harhaluuloja ja selostaa eri menetelmien valintaa. Koko hänen teoksessaan on kysymys oikean ajattelutavan ja valistuksen levittämisestä, sillä tietämättömyys ja väärä häveliäisyys ovat liian kauan saaneet myrkyttää perhe-elämän ilmapiiriä." Vuodelta 1968 olevassa kuudennessa painoksessa takakansitekstiä on muutettu vähän: tietämättömyys ja väärä häveliäisyys ovatkin myrkyttäneet *yhteiskunnan* ilmapiiriä, ei perhe-elämän. Ehkäisystä tulee näin julkisen seksuaalisuuskeskustelun myötä yhteiskunnan projekti. Rouhunkoski 1968.

seksuaalisuuden kontrolli lisääntyy, puhe seksuaalisuudesta lisääntyy. Samalla syntyy myös vastadiskurssin mahdollisuus. Foucault esittää, että vastadiskurssi syntyy samoista luokitteluista, jotka syntyivät kontrollia varten¹¹⁰.

Kolmanneksi oppaat myös reagoivat maailman muuttumiseen. Vaikka valistajilla oli valtaa, valistus joutui myös ottamaan huomioon ympäröivässä todellisuudessa tapahtuvat muutokset ja siten heijasti niitä. Koska valistuksen luonne ja merkitys olivat muuttuvia, myös sen paikka ja merkitys yhteiskunnassa muuttuivat. Yhteiskunta näkyi siis valistuksessa, mutta valistusta ei voi pitää yhteiskunnan kuvana. Kyseessä on diskurssin ja ei-diskursiivisen todellisuuden vuorovaikutus: valistuksella oli oma paikkansa maailmassa. Valistustekstit puhuvat sekä valistuksen kohteille että toisille asiantuntijoille. 1960-luvun alkupuolella Väestöliiton oppaissa tapahtuvat muutokset ovat vähäisiä, vain päivityksiä edellisen painoksen sanomaan. Silti lukijoilta saatu palaute vaikutti myös näihin muutoksiin¹¹¹. Väestöliitto reagoi kuitenkin melko nopeaan tahtiin "seksuaalikeväänä" 1965 alkaneeseen keskusteluun. Yhtäkkiä ei enää saattanut olla uskottava valistaja osallistumatta keskusteluun. Valistuksen on reagoitava myös vastaanottajiinsa. Jos valistajat putoavat täysin ajan hermolta, valistus menettää voimansa ja voi muuttua valistettavista huvittavaksikin. Valistettavia ei voi pelotella liian epäuskottavalla tavalla. Valistettavien kokemuspöyrissä elämä ei ehkä olekaan tuhoutunut esiaviollisiin sukupuolisuhteisiin. Ehkä kaikki 1960-luvun puolivälin oppaiden lukijat eivät ottaneet Väestöliiton sukupuolivalistusta vakavasti.¹¹²

Valistus toki heijasti ympäröivän maailman muutoksia myös siinä mielessä, että siihen vaikuttivat laki ja lain muutokset. Esimerkiksi aborttilainsäädännön muuttuminen vaikutti oppaiden sisältöön, samoin kuin vaikkapa seksuaaliselle kanssakäymiselle asetetut suojaikärajat. Julkista rahoitusta saavan järjestön olisi ollut vaikea saada tukea hankkeilleen, mikäli ne eivät olisi yhdenmukaisia lain asettamien rajoitteiden kanssa.

Vaikuttipa valistus nuoriin tai ei, sille oli olemassa institutionaalisia tarpeita; valistusta tuottamaan oli rakennettu instituutioita, joten sitä tuotettiin sen tehosta riippumatta. Valistajien omasta näkökulmasta ei siten ollut mielekästä kysyä, tarvittiinko valistusta; sen sijaan valistuksen entinen muoto saatettiin kyseenalaistaa. Valistamisen paikan

¹¹⁰ Foucault 1998, 76.

¹¹¹ Ks. luku 3.4.6.

¹¹² Valistamisen muuttumisesta naurettavaksi Ks. Salasuo 2004. Nähdäkseni Salasuon väitöskirjaa, joka vakiinnutti viihdekäyttö-termin huumevalistukseen, voisi myös itsessään pitää tekijänä, joka on varsinaisen valistuskurssin ulkopuolella, mutta johon uskottavan valistajan on ollut välttämätöntä reagoida.

näkyvyys yhteiskunnassa, ja samalla siis asemaan sisältyvä valta, vaihtelee eri aikoina, joskus nopeastikin. Tähän voi olla monta syytä. Kun teema on yhteiskunnassa muuten esillä, myös nuoria valistetaan aiheesta. Katsotaan että valistusta tarvitaan, koska nuortenkin täytyy reagoida näihin asioihin. Toisaalta valistus ylläpitää osaltaan näitä teemoja esillä tuottamalla aiheesta yhteiskunnallista keskustelua, joten se siis velvoittaa reagoimaan itseensä, ottamaan kantaa itse tuottamiinsa sisältöihin. Valistus perustelee näin itse oman tarpeellisuutensa.

2.5 Kaupallinen nuorisokulttuuri sukupuolidiskurssien avaruudessa

Tytöistä ja pojista, heidän käyttäytymisestään ja seksuaalisuudestaan luotiin määritelmiä ja käytiin keskustelua sosiaalisen todellisuuden avaruudessa eri tasoilla. Yhtenä ilmeisenä keskustelujen ja kamppailujen tasona oli aatteellinen, ideologinen tai poliittinen sukupuolidiskurssien taso, jolla keskusteluun osallistuvilla oli yleensä tietoiset ohjelmat; osapuolet nimenomaisesti pyrkivät tekemään seksuaalipolitiikkaa. Tätä voisi kutsua keskustelun "ylätasoksi", ei siksi että keskustelu olisi sinänsä ollut korkeatasoisempaa, vaan koska keskustelussa esitettiin selkeämpiä muotoiluja, joiden ajamiseksi oli olemassa institutionaalisia koneistoja: tarkastelemissani Väestöliiton toimintasuunnitelmissa on osia, joita voisi pitää vuosittaisina sukupuolipolitiikan ohjelmanjulistuksina. Artikuloidut muotoilut tytöistä ja pojista ovat kuitenkin osallisia vastaavassa sukupuolta tuottavassa diskurssissa silloinkin, kun lausumat eivät ole tietoisia puheenvuoroja. Esimerkiksi monet *Suosikista* luettavissa olevat käsitykset sukupuolista olivat vain lehden varsinaisten pyrkimysten sivutuotteita. Nämä "alemman tason" keskustelun puheenvuorot eivät muodostaneet yhtenäisiä ohjelmia, joita olisi pyritty yhteiskunnallisesti toteuttamaan. Populaarikulttuuri kuului "ylätason" keskusteluun nähden alemmalle abstraktiotasolle, joka tuotti määritelmiä sukupuolista ikään kuin ylijäämänä toistaessaan ja tuottaessaan kuvaa nuorista ilman aktiivista sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyvää agenda. Silti myös *Suosikki* tuotti laajamittaisesti nuorten käyttäytymistä, seksuaalisuutta ja seurustelua koskevia diskursseja. Täysin erillisen tason olisivat muodostaneet myös todellisten nuorten osin kielellisesti artikuloimattomassa toiminnassa muodostuneet sukupuolen määrittelyt, huomaamattomat ja tiedostamattomat eleet, jotka performatiivina osaltaan konstruoivat sukupuolta, mutta niitä tutkimukseni ei käsittele.

Kun Väestöliiton kaltaiset toimijat 1950 -1960-luvun vaihteessa argumentoivat sellaista nuorten seksuaalisuuden toteuttamisen kuvaa vastaan, jota esimerkiksi *Suosikki* edusti, ne eivät varsinaisesti pyrkineet keskustelemaan *Suosikin* kanssa, vaan pikemminkin taistelemaan *Suosikin* kanssa siitä, kuka saa määritellä nuorten seksuaalisuutta. *Suosikilla* taas ei ollut tavoitteenakaan osallistua "ylätason" aktiiviseen keskusteluun, sillä sen tavoitteena oli päinvastoin edustaa nuorten erillistä ääntä, jonka kanssa seksuaalipoliittinen keskustelu ei juuri kommunikoinut. *Suosikki* edusti kaupallista populaarikulttuuria ja sen vaikuttamisen tapa oli toisenlainen kuin valistuksen. Siinä missä valistus pyrki tietoisesti vaikuttamaan nuorten seksiä ja seurustelua koskeviin käsityksiin muuttaakseen heidän käyttäytymistään omien päämääriensä mukaiseksi, kaupallisen nuortenlehden takana olevat tahot pyrkivät vaikuttamaan nuoriin siten, että nämä ostaisivat kyseessä olevan tuotteen. *Suosikin* artikkeleilla pyrittiin siis puhuttelemaan lehden kohderyhmää niin, että nuoret kokisivat lehden mielenkiintoiseksi. Lisäksi sen oli miellytettävä riittävästi maksavaa osapuolta, vanhempia.¹¹³

Suosikki vaikutti siis nuoriin ikään kuin ryhmän sisältä päin, valistusoppaat väistämättä ulkopuolelta. *Suosikki* ei heijasta todellisten nuorten elämää tai nuorisokulttuuria, vaan aikuisten toimittajien siitä luomaa ja valikoimaa kuvaa. *Suosikki* pyrki olemaan osapuolena keskustelussa, johon asettuivat monet muutkin populaarikulttuurin muodot, kuten elokuvat, erityisesti tietysti musiikki, tähteys, tansseissa käyminen tai muoti. Näiden tasojen kanssa *Suosikki* pyrki kommunikoimaan ja välittämään niistä tietoa lukijalle. *Suosikki* toimi Väestöliiton oppaita enemmän nuorten elämän sisältöjen tasolla. Oppaiden ei ole mahdollista "puhua nuoren äänellä", joten valistajat eivät voi normittaa sisältä päin nuorten käyttäytymistä. Tämän vuoksi *Suosikilla* saattoi olla oppaita enemmän valtaa lukijoihinsa esimerkiksi silloin kun lehdessä esitettiin väitteitä vaikkapa siitä, oliko tytön rivoa pitää hiuksiaan auki vai ei.¹¹⁴ Nuoret vastaanottajat eivät kuitenkaan olleet *Suosikin* luomien kaupallisten mielikuvitusmaailmojen passiivisia kohteita, vaan kommentoivat myös lehden palstoilla typeriksi kokemiaan artikkeleita. *Suosikki* ei voi olla hirvittävän kaukana lukijoiden todellisesta maailmasta, koska lukijat kokevat sen mielekkäänä. On ehkä mahdollista ajatella, että *Suosikki* edusti uskottavaa nuorisokulttuurin ääntä ennen muuta sellaisille varhaisnuorille, jotka olivat vielä nuoria elämään sitä itse, mutta olivat jo kiinnostuneita siitä. *Suosikin* voisi siis ehkä nähdä jonkinlaisena kaupallisista intresseistä käsin luotuna aikuisten kirjoittajien kuvitelmana

¹¹³ Ks. alaluku 4.3.

¹¹⁴ *Suosikki* 1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen.

nuorisokulttuurista, tai nuorisokulttuurin kaupallisena heijastuksena. Aikuisilla on valtaa määritellä nuoria. Nuorten representaatiot eivät tässäkään tapauksessa ole nuorten itsensä tuottamia.

2.6 Seksuaalimoraalikäsityksiä erittelevät käsitteet

Absoluuttinen ja relatiivinen seksuaalimoraali

Tutkimukseni kannalta on keskeistä kyetä erottelemaan erilaisia seksuaalimoraalisia näkemyksiä. Armas Nieminen tekee *Taistelu sukupuolimoraalista* -teoksessa jaottelun absoluuttisen ja relatiivisen seksuaalimoraalin välillä sillä perusteella hyväksytäänkö sukupuolivietin tyydyttäminen hyväksytään vain monogamisessa aviosuhteessa vai tulkitaanko seksuaalimoraalia tulkitaan väljemmin. Relatiiviseksi seksuaalimoraaliksi Nieminen määrittelee kaikki näkemykset, joissa avioliiton ulkopuoliset seksuaalisuhteet edes jossakin muodossa hyväksytään.¹¹⁵ Jaottelu ei kuitenkaan ole omaa tarkasteluani ajatellen riittävä, koska olen kiinnostunut nimenomaan nuorten seksuaalisuudesta esitetyistä näkemyksistä ja tarvitsen käsitteitä, joiden avulla voidaan analysoida nuorten seksuaalisen aktiivisuuden hyväksyviä tai tuomitsevia seksuaalimoraalisia kantoja.¹¹⁶ Niinpä käytän kyllä termiä absoluuttinen sukupuolimoraali viittaamaan käsityksiin, joiden mukaan kaikki avioliiton ulkopuolella toteutuva seksuaalinen aktiivisuus on moraalisesti tuomittavaa tai epäsiiveellistä, mutta käytän relatiivisen seksuaalimoraalin lisäksi myös tarkempia käsitteitä.

Familialistinen ja individualistinen perhekäsitys tai seksuaalimoraali

Riitta Jallinoja tekee samantyyppisen erottelun toisesta lähtökohdasta. Jallinoja kutsuu familialistiseksi perhekäsitykseksi näkemystä, jossa perheen arvo korostuu, ja individualistiseksi perhekäsitykseksi näkemystä, jossa yksilöllä on oikeus omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin perheen kustannuksellakin.¹¹⁷ Jallinoja näkee individuaalisen perhekäsityksen olevan kytköksissä individualismiin muilla elämänalueilla. Se, että rakkauden kohteensa saa valita vapaasti, näyttäytyy jatkona

¹¹⁵ Nieminen 1951, 374.

¹¹⁶ Seksuaalinen aktiivisuus on käsitteenä käänöslaina, jonka taustalla on ollut tarve korvata moraalisesti latautuneemmat termit. Käsite ei ota kantaa määrittelyn kohteena olevan henkilön aviosäätyyn tai muuhun elämäntilanteeseen, se siis pyrkii moraaliseen neutraaliuteen, olemaan arvottamatta seksisuhteita joita henkilöllä on: on ihan eri asia sanoa, että henkilö *on seksuaalisesti aktiivinen* kuin että tämä *ei ole enää neitsyt* tai että hänellä on *esiaviollinen sukupuolisuhte*. Brumberg 1998, 168–169. Käsite ei siis viittaa siihen, että henkilöllä olisi erityisen aktiivinen seksuaalinen elämä.

¹¹⁷ Jallinoja 1984, 39.

mahdollisuudelle vaikkapa työ- tai asuinpaikan vaihtamiseen.¹¹⁸ Jallinojan jaottelu individualismin ja familialismin välillä liittyy seksuaalimoraalista käydyn keskustelun osaksi modernisaatiokeskustelua korostamalla, että kilpailevat kannat palautuvat siihen, millaista yksikköä pidetään perustavana moraalissa mielessä, tulisiko ratkaisut tehdä yksilön vai suuremman yksikön etua ajatellen. *Perhekäsitys* sopii terminä hiukan huonosti omaan tutkimukseeni, koska tarkastelemieni tekstien fiktiiviset lukijat ovat vielä niin nuoria, ettei perhe ole heille ajankohtainen. Jallinoja on ehkä tavoitellut arvoneutraalia tarkastelua, jossa sanaa moraalit ei mainita. Perhekäsitys kuitenkin hämärtää terminä sitä, mistä on kysymys; erilaisista kilpailevista käsityksistä siitä, mikä on hyvää ja oikein, mikä tekee sukupuolisuhteista oikeutettuja.¹¹⁹ Näiden käsitysten puolelle nuoria yritetään enemmän tai vähemmän suoraan taivutella. Mielestäni tämän tutkimuksen yhteydessä voi varsin hyvin puhua seksuaalimoraalista myös silloin kun tarkastellaan arvoneutraaliuteen pyrkivien näkemyksien taustalla olevia käsitteellisiä ja ajatuksellisia sitoumuksia.¹²⁰

Väestöliitto on alusta lähtien ollut perheen yhteiskunnallisen aseman parantamiseen pyrkivä järjestö. Siten on luonnollista, että liitto vastusti individualistisia tulkintoja seksuaalisuuden toteuttamisesta. Familialistinen näkökulma on saanut Pohjoismaissa vahvan jalansijan juuri sosiaalipoliittikan ja valtion kautta, se on vaikuttanut hyvinvointivaltion perhepoliittisten uudistusten pohjalla. Väestöliitto on ollut aktiivisesti keskustelemassa ja ottamassa kantaa perhe-etuisuuksien puolesta. Individualismi näyttäytyi familialistista näkökulmasta itsekkäänä hedonismina ja vastuuntunnottomuutena, jolta perhettä tuli suojella. Familialistisen kannan puolustajana Väestöliitto vastusti hedonistisia perusteluja myös avioliiton sisällä, esimerkiksi toveriavioliittojen yhteydessä usein esitetty ajatus varhaisavioliitoista kohtasi Väestöliitossa vastustusta.¹²¹ Samasta syystä familialistisen kannan edustajat vastustivat ehkäisyä: ei katsottu oikeaksi, että seksuaalisuuden toteuttamista ohjaisi nautinnonhalu.¹²²

¹¹⁸ Jallinoja 1984, 44.

¹¹⁹ Familialistinen voitaisiin kaikesti suomentaa perheen merkitystä korostavaksi tai perhekeskeiseksi. *Perhekeskeinen perhekäsitys* vaikuttaa hiukan ontuvalta termiltä ja *yksilökeskeinen perhekäsitys* taas vaikuttaa olevan vailla viittauskohdetta, koska kysymys ei varsinaisesti ole käsityksestä perheestä, vaan käsityksestä perheen roolista yksilön elämässä.

¹²⁰ Nieminen asettaa vastakohdiksi hedonistisen ja askeettisen seksuaalisuuskäsityksen. Nieminen 1951, 375.

¹²¹ Varhaisavioliitolla tarkoitettiin nuorena solmittavaa avioliittoa, jossa lasten hankkimista siirrettiin ehkäisyn avulla sopivampaan ajankohtaan. Vrt. tosin Rouhunkoski 1956, 18.

¹²² Jallinoja 1984, 45–48.

Romanttinen ja hedonistinen esiaviollisten suhteiden oikeuttaminen

Vaikka sukupuolisuhteen perusteluksi ei asetettaisi avioliittoa, ei kaikkia suhteita silti välttämättä pidetä hyväksyttävänä. Sukupuolisuhteen hyväksyttävyyttä voidaan katsoa romanttisesta tai hedonistisesta perspektiivistä. Romanttinen näkemys sitoo seksuaalisuuden toteuttamisen rakkaussuhteeseen, hedonistinen perspektiivi sallii seksuaalisuudesta nauttimisen myös rakkaussuhteen ulkopuolella. Kumpiakin piirteitä voidaan nähdä myös avioliitossa toteutuvaa seksuaalisuutta koskevissa kannoissa, mutta tässä kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten romanttisella ja hedonistisella perustelulla voidaan oikeuttaa esiaviollisia suhteita. Romanttinen perustelu tarkoittaa tällöin sitä, että seksisuhde on hyväksyttävä tai oikein silloin kun siihen liittyy rakkaussuhde, hedonistinen perustelu taas on kyseessä silloin, kun suhteen perustana pidetään siitä aiheutuvaa nautintoa. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytettävä ilmaus *recreational sexuality*, seksuaalisuuden "viihdekäyttö", liittyy juuri tähän hedonistiseen näkökulmaan. Tämä seksuaalisuuden viihdekäyttö leimataan hyvin yleisesti kummallakin tarkastelemallani taholla, sekä Väestöliiton oppaissa, että *Suosikin* sivuilla, epänormaaliksi nuorelle.¹²³

Foucault'n seksuaalisuuden dispositiivin laajenevan toiminta-alueen ajatusta jatkaakseni luokittelut voi tiivistää seuraavasti: Näkemys, jonka mukaan seksuaalisuus on oikeutettua vain avioliitossa, *laillistetussa* parisuhteessa, voidaan liittää avioliittodispositiiviin. Laista tai uskonnosta sinänsä voidaan suhteen oikeuttajana luopua tunteen kustannuksella, mutta ymmärtää silti seksuaalisuuden oikeutetuksi toteuttamispaikaksi avioliittoa tunnesuhteena muistuttavat, vakaat suhteet. Toisaalta suhteen ulkoisen muodon vaatimuksista voidaan irrottautua kokonaan ja oikeuttaa suhde yksinomaan romanttisella tunteella sinänsä. Lopulta seksuaalisuus voidaan "vapauttaa" myös rakkaudesta, jolloin jäljelle jää yksinomaan halu. Kaikkia näitä perusteluja on aineistostani löydettävissä.

¹²³ Jeffrey Moran on halunnut irrottaa seksuaaliliberaalien vaatimusten takana olleet perusteet hedonistisesta perustelusta korostaakseen, etteivät vaatimukset perustuneet nautinnonhaluun, vaan tapahtuneeseen moraaliseen muutokseen. Moran 2002, 160. Oman tutkimukseni näkökulmasta erottelu ei kuitenkaan ole keskeinen, sillä tarkastelen asetettuja kriteerejä sille, millaisissa tilanteissa sukupuolisuhteet ovat sallittuja. Mikäli henkilö hyväksyy seksuaalisuhteen sallimisen rajaksi sen, että aikuiset ihmiset omasta tahdostaan haluavat aloittaa sukupuolisuhteen, koska he kokevat siitä mielihyvää, voidaan henkilön katsoa hyväksyvän hedonistisen motiivin. Periaatteessa suhteen solmimiseen voisi olla myös muita syitä kuin tässä esitetyt motiivit; seksisuhteen voisi aloittaa vaikkapa taloudellisista syistä, mutta tällaisia perusteluja ei aineistossani esiintynyt.

3 VÄESTÖLIITON 1950–1960-LUVUN VAIHTEEN OPPAAT JA NIIDEN TAUSTA

3.1 Katsaus sukupuolivalistusdiskurssiin Suomessa

Väestöliitossa päädyttiin julkaisemaan perhekasvatusoppaita 1950–1960-luvun taitteessa. Käsittelen aluksi tekijöitä, joiden voi katsoa vaikuttaneen siihen, millaisia oppaista tuli, ja kerron oppaiden syntyprosessista. Tämän jälkeen analysoin näiden perhekasvatusoppaiden sisältöä. Väestöliiton oppaat ovat osa tiettyä sukupuoli- ja seksuaalisuuskeskustelun traditiota, jota voi tarkastella oppaiden diskursiivisena taustana¹²⁴. Käytän omaa käsitettäni *seksuaalimaailmankuva* kuvaamaan kokonaisuutta, jonka moraalikäsitteet ja käytännöt sekä fysiologiset ja anatomiset näkemykset muodostavat sukupuolista ja seksuaalisuudesta.¹²⁵ Aloitan tarkastelun 1800–1900-luvun vaihteesta, jolloin ilmestyivät ensimmäiset suomenkieliset nuorille ja lapsille suunnatut seksuaalivalistusoppaat.¹²⁶ Oppaiden julkaiseminen liittyi 1880-luvulla alkaneeseen seksuaalimoraalikeskusteluun. Tutkimuskirjallisuuteen perustuen oletan, että valistajat saattoivat 1800–1900-luvun vaihteessa omata seksuaalisuudesta, naiseudesta ja mieheydestä melko yhtenäisen maailmankuvan, jossa moraaliset näkemykset saivat tukea psykologiasta ja lääketieteestä.

Keskustelu naisen ja miehen seksuaalisuuden luonteesta nivoutui tuolloin keskusteluun seksuaalimoraalista ja prostituutiosta. Kaksinaismoraalin¹²⁷ vastustajat vaativat samojen kriteerien soveltamista sekä miehille että naisille, siis joko absoluuttista seksuaalimoraalia, jossa miehen pitäisi pystyä viettien hallitsemiseen, tai sellaisia relatiivisia muotoiluja, joiden mukaan kummallekin sukupuolelle pitäisi sallia vapaus

¹²⁴ Armas Niemisen mukaan jo 1900-luvun alussa ole olemassa useita yhteiskunnallisia keskustelija sukupuolimoraalista, vuorovaikutussuhde eri keskusteluosapuolten välillä katosi. Nieminen 1951, 197.

¹²⁵ En ole halunnut käyttää tässä yhteydessä esimerkiksi sukupuolijärjestelmän käsitettä, sillä olen tässä halunnut korostaa toimijuutta staattisen rakenteen sijaan: vaikka maailmankuva sisältäisi lausumattomia ja muotoilemattomiakin osia, nämä maailmankuvat ovat sidoksissa toimijoiden asemaan sukupuolen muodostamisen diskursiivisessa avaruudessa.

¹²⁶ Ensimmäisenä voisi pitää erityisesti rippikoulunuorille suunnattua yöjuoksuperinnettä vastustavaa tekstiä vuodelta 1894. Rajainen 1973, 10. Tiina Männistö aloittaa tytöille tai nuorille naisille suunnattujen oppaiden tarkastelunsa vuodesta 1890, jolloin ilmestyi ensimmäinen suomenkielinen nuoren naisen opas. Männistö 2003, 250. Sukupuolivalistusoppaita oli aikuisille ilmestynyt Suomessa jo 1860-luvulta lähtien. Räisänen 1995, 23–24.

¹²⁷ Tässä tapauksessa moraalinäkemys, jossa miehiä ja naisia katsottiin koskevan erilainen seksuaalimoraali.

seksuaalisuuden toteuttamisessa.¹²⁸ Erilaisten seksuaalimoraalisten kantojen välinen raja ei 1900-luvun alussa kulkenut poliittisesti vasemman ja oikean välillä, vaan relatiivisen seksuaalimoraalin kannattajille oli yhteistä kehitysoptimismi ja radikaali ajattelu sekä "luonnollisen" elämäntavan ihailu. Absoluuttista seksuaalimoraalia kannattavat tahot näkivät vapaan seksuaalisuuden siveettömyytenä, joka oli saanut lisää kuuluvuutta yhteiskunnassa. Esitetyt näkemykset relatiivisesta sukupuolimoraalista toimivat syynä siveellisyyskasvatukseen aloittamiseen: ne saivat absoluuttisen kannan edustajat puolustamaan näkemyksiään.¹²⁹ Valtaosa vuosisadan alun seksuaalimoraalista käydyn keskustelun osananottajista hyväksyi, että miehen seksuaalivietti on voimakkaampi kuin naisen. Keskustelijat eivät kuitenkaan olleet yksimielisiä siitä, oliko miehen mahdollista kontrolloida seksuaaliviettiään tai oliko vietin pidättämisestä miehelle jotakin haittaa.¹³⁰

1900-luvun alussa valistajat edustivat lähinnä säätyläisten ja kaupunkien sivistyneistön maailmankuvaa, jossa kaksinaismoraali pohjautui fysiologiseen näkemykseen miehen seksuaalivietistä aktiivisena purkautumisviettinä ja naisen sukupuolivietistä passiivisena, lähinnä henkisiin ominaisuuksiin, kuten läheisyyteen tai äitiyteen, kohdistuvana. Toisin kuin miehellä, naisella sukusolujen poistumiseen elimistöstä ei liittynyt hekuman aistimuksia, joten naisten ei oletettu kokevan seksuaalivietin aiheuttamaa painetta. Oli siten johdonmukaista ajatella, että naiset kykenivät miehiä helpommin seksuaalisuutensa kontrolliin ja vartioimaan myös miehensä ja lastensa sukupuoliviettiä. Naisen aseksuaalinen olemus ilmeni kuitenkin vain, mikäli seksuaalisuutta ei ollut herätetty liian nuorena. Miehen seksuaalisuuden ei ajateltu koskettavan tämän minää samalla tavalla kuin naisen. Epätyydyttävien seksuaalisten kokemusten katsottiin voiva horjuttaa pysyvästi naisen seksuaalisuutta. Avioliitto-oppaiden mukaan aviomiehen tuli herättää vaimonsa seksuaalisen halu varovasti, sillä kovakouraisuus saattoi oppaiden mukaan johtaa siihen, että naisen halu ei herää ja näin avioliitosta tulee onneton.¹³¹ On huomattava, että säätyläisperheissä avioitumisiät tukivat kaksinaismoraalia: 1800-luvun loppupuoliskolla suomalaiset säätyläisnaiset olivat avioituessaan keskimäärin 24- ja miehet 30-vuotiaita, ja huomattavasti tätä suurempiinkin ikäeroihin suhtauduttiin positiivisesti.¹³² Kun mies oli avioituessaan puolisoaan huomattavasti vanhempi, miehen

¹²⁸ Myös monet naiset osallistuivat aktiivisesti yhtäläisen sukupuolimoraalin vaatimuksiin. Tavallisinta oli, että naiset vaativat, että miesten tulisi noudattaa samaa tiukempaa moraalia, jota naisilta itseltäänkin odotettiin. Naisista löytyi kuitenkin myös relativistisen suunnan kannattajia. Rajainen 1973, 66–86.

¹²⁹ Nieminen 1951, 234–235, 257; Rajainen 1973, 80.

¹³⁰ Räisänen 1995, 48, 141–142, 152.

¹³¹ Nieminen 1951, 90–91; Räisänen 1995, 141–142, 152; Helén 1997, 179–180, 198–201, 340–341.

¹³² Häggman 1994, 86–88.

elämään jäi vuosien väli, johon esiaviolliset sukupuolisuhteet liittyivät. Miehellä oli näin aikaa oppia seksuaalielämästä käytännössä, ja avioliitto-oppaiden tarvitsi opastaa miehiä lähinnä hellävaraisuuteen. Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että ehkäisyn ajateltiin usein alistavan naisen miehen halun orjaksi¹³³.

Pidättyväistä sukupuolimoraalia kannattavat valistajat vetosivat 1900-luvun alkupuolella usein Freudin sublimaatioteoriaan. Sublimaatiolla tarkoitettiin psyykkisen energian uudelleenkohdistamista. Ajateltiin, että seksuaaliset vietit, jotka eivät voineet purkautua, oli mahdollista kanavoida erityisesti kulttuurin ja sivistyksen luomiseen. Seksuaalisuuden tyydyttämistä saattoi siis lykätä tai siitä voi kokonaan luopua. Osa seksuaalisesta energiasta saattoi kuitenkin Freudin mukaan myös patoutua.¹³⁴ Yhteiskunnan katsottiin ohjaavan tietyissä elämäntilanteissa olevien henkilöiden seksuaalisuuden muualle. Vielä avioitumattomat nuoret ja nuoret aikuiset olivat juuri tällaista ryhmää.

Monet 1800–1900-luvun vaihteen keskustelussa esille tulevat näkökulmat toistuvat myöhemmin eri muodoissaan tiukempaa moraalista propagoivan sukupuolikasvatuksen diskurssissa ja sitä vastustavissa vapaamman seksuaalisuuden vaatimuksissa. Armas Niemisen mukaan jo tuolloin tuli mahdolliseksi nähdä naisten avioliiton ulkopuoliset seksuaaliset suhteet vapaan rakkauden ilmenemisenä pikemminkin kuin prostituutiona; naisesta ei automaattisesti välttämättä tullut prostituoidun kaltaista siksi, että hänellä oli suhde avioliiton ulkopuolella.¹³⁵ Tarkkanäköisesti Nieminen kuvaa kuinka absoluuttista seksuaalimoraalia perusteltiin uskonnollisten normien sijaan yhä useammin yhteisellä hyvällä tai yksilön onnella ja terveydellä. Toisin kuin uskonnon ehdottomat totuudet, nämä sosiaaliset, biologiset ja terveydelliset perustelut oli mahdollista kyseenalaistaa, sillä "[t]ieteellisen ajattelutavan mukaista on epäily ja kritiikki, ja seksuaalikeskustelussa tämä merkitsee myös absoluuttisen sukupuolimoraalin ehdottomuuden epäilystä ja kritiikkiä."¹³⁶

Käsitys naiseudesta ja mieheydestä sekä naisten ja miesten seksuaalisuudesta heijastui myös lapsille ja nuorille suunnattuihin valistusoppaisiin. Tukeudun tarkastelussa

¹³³ Räisänen 1995, 141–142, 161–162.

¹³⁴ Leahey 2004, 268–269. Freud katsoi, että esimerkiksi taideteosten taustalla oleva motivaatio oli epäsuorasti seksuaalisuus. Biologiset tarpeet eivät riittäneet selittämään esimerkiksi taiteellista toimintaa, joten Freud näki taideteosten motivaatioksi seksuaalisuuden sisältämän energian uudelleenkanavoiminnin. Freud ei kehitellyt ajatusta tyhjästä: romantiikan ajan runoilijat ja filosofit olivat jo aiemmin puhuneet seksuaalisuuden sublimaatiosta ylempiin tarkoituksiin. Leahey 2004, 268–269.

¹³⁵ Nieminen 1951, 308–311.

¹³⁶ Nieminen 1951, 310.

tutkimuskirjallisuuden lisäksi muutamaan 1900-luvun alkupuolen lapsille ja nuorille suunnattuun valistusoppaaseen, joita olen tarkastellut aiemmassa harjoitustyössäni.¹³⁷ 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen oppaissa avioliitto ja seksuaalisuus sekä rakkaus ja lisääntyminen pyrittiin liittämään yhteen. Oppaiden näkemykset edustavat absoluuttista seksuaalimoraalia; myös miehet nähdään kykenevinä oman seksuaalisuutensa kontrolliin. Relatiivinen seksuaalimoraali, jota vastaan valistajat propagoivat, näkyi oppaissa vain kiertoteitse: miehen ja naisen väliselle suhteelle, perheelle ja avioliitolle haluttiin nähdä vastineita eläinkunnassa, joten myös eläinten lisääntymisestä puhuttiin avioliitto- ja perhediskurssin kautta. Etsimällä avioliiton mallia luonnosta pyrittiin vastustamaan esimerkiksi sosialistien esittämiä näkemyksiä, joiden mukaan avioliitto on pelkästään kulttuurisen ja sosiaalisen kehityksen tulosta, ja myös toisenlaiset mallit perhesuhteiden järjestämiselle olisivat mahdollisia.¹³⁸ Perusteluja haettiin luonnosta ja tieteestä uskonnon lisäksi tai sijaan.¹³⁹ Oppaissa äitiyttä pidettiin tytön itsestään selvänä elämäntehtävänä ja unelmana eivätkä valistajat edes pyrkineet vastaamaan esitettyihin näkemyksiin, joiden mukaan naisella voisi olla oikeus valita sukupuolikumppaninsa vapaasti tai valita halutessaan myös aviottoman äidin rooli.¹⁴⁰ Tyttöjen piti vaalia terveyttään erityisesti lisääntymiskykynsä ja kuukautisiin liittyen.¹⁴¹

Oppaat asettivat kontrollin kohteeksi erityisesti pojat, joiden seksuaalisuus oli heräämässä. Poikien oletettu tyttöjä vahvempi sukupuolivietti teki heidän tarkkailemisestaan tärkeää, sillä esimerkiksi itsetyydytys väärästi seksuaalisuuden itsenautinnoksi.¹⁴² Pojan ihanne oli herrasmiesmäinen, oppaat korostivat miehen velvollisuutta kohdella naista tämän arvon mukaan. Pojan piti kohdella jokaista tyttöä kuin sisarta tai tulevaa vaimoa. Pojalle kerrottiin, että tämän pitäisi kanavoida seksuaalisuutensa urheiluun ja fyysisiin aktiviteetteihin, eikä poika saisi kertoa tytölle ihastuksestaan, vaan tyttöön pitäisi suhtautua suojelevasti. Valistajat myös saattoivat korostaa miehen vastuuta naisesta, "ritarillisuutta", jota miehen tuli osoittaa naista

¹³⁷ Tarkastelemistani oppaista neljä oli 1900-luvun ensi vuosikymmeneltä ja kaksi 1930-luvulta. Ensimmäiset oppaat olivat Max Oker-Blomin, joka silloin oli fysiologian dosentti, pojille ja heidän vanhemmilleen suunnattu opas (1903) ja vastaava tyttöjen opas (1907) sekä amerikkalaisen lääkärin Mary Wood-Allenin opas pojille (1903), ja tytöille (1906). Piispa Eino Sormusen kirjoittamat oppaat oli tarkoitettu ripille pääseville tytöille (1934) ja pojille (1935). Frisk 2005; Nieminen 1951, 236; Rajainen 1973, 116; Räisänen 1995, 152.

¹³⁸ Frisk 2005. Ks. myös Räisänen 1995, 69.

¹³⁹ Wood-Allenin oppaassa oli myös uskontoon viittaavaa argumentaatiota, Oker-Blom ei viittaa uskontoon lainkaan. Sormusen oppaiden lähtökohta on kristillinen.

¹⁴⁰ Frisk 2005. Ks. myös Räisänen 1995, 48, 50–51.

¹⁴¹ Wood-Allen 1906, 14, 23, 29–32. Räisänen 1995, 170, 192. Räisänen sanoo jopa, että nainen uhrattiin kuukautisten rytmille, koska lisääntyminen oli vapautta tärkeämpää.

¹⁴² Kristiina Tiuhosen mukaan poikiin kiinnitettiin myös 1920–1930-luvulla tyttöjä enemmän huomiota. Tiuhonen 2000.

kohtaan.¹⁴³ Ihanteena oli siis poika joka suojeli tyttöä miesten seksuaaliselta halulta – sekä omalta että muiden haluilta. Miehen tuli tutustuttaa tyttö tämän omaan seksuaalisuuteen¹⁴⁴. Vaikka oppaat sitoutuivat absoluuttiseen sukupuolimoraaliin, joka velvoitti yhtä lailla naisia kuin miehiä, eräässä oppaista näkyy selvää jännittä suhteessa naiseuden määrittelyyn: kuuluiko naisten kuitenkin olla miehiä puhtaampia? Kaksinaismoraali tuomittiin, mutta sitä pidettiin vallitsevana asiointilana: vaikka aviottoman lapsen saamisesta seuraavan häpeän olisi kuulunut olla miehelle ja naiselle yhtä suuri, siirsivät monet sen tytön syyksi. Kuten aikuisen naisen tehtävänä on miehen moraalin valvominen, myös tytön tehtävä olla asettamatta poikaa kiusausten eteen. Vaikka nuori nainen oli saattanut ymmärtämättömyyttään joutua miehen viettelemäksi, jätti mies oppaan mukaan usein naisen yksin ja saattoi halveksia tätä sen vuoksi, että tämä oli alun perin suostunut seksuaaliseen kanssakäymiseen.¹⁴⁵

Tarkastelemissani 1930-luvun rippikoululaisten siveyskasvatusvihkosissa esitetään, että absoluuttista seksuaalimoraalia esittävää pastoria ei aina otettu vakavasti.¹⁴⁶ Toisin kuin aiemmat valistajat, kirjoittaja joutui myös perustelemaan tytöille koskemattomuuden moraalista ja terveydellistä merkitystä ja mainitsee uudenaikaisen tytön, joka ei ajattele hellyydenosoitusten olevan itselleen vahingollisia. Kirjoittajan mukaan rakkautta pidetään nykyisin perusteena, jolla oikeutetaan ennen kiellettyjä asioita.¹⁴⁷

3.2 Huoli nuorten seksuaalisuudesta

3.2.1 Muuttuvat sukupuolten ihanteet

Seksuaalisuuteen liittyvissä arvoista käytiin keskusteluja, jotka heijastavat monia diskursiivisia muutoksia. Naisten seksuaalisuuttaan koskevissa ratkaisuissa vaikuttaa tapahtuneen merkittäviä muutoksia 1900-luvun kuluessa. Niin kutsutut Kinseyn raportit, jotka ilmestyivät 1948 (*Sexual Behavior in the Human Male*) ja 1953 (*Sexual Behavior in the Human Female*), paljastivat aikalaisia hätkähdyttäviä tuloksia yhdysvaltalaisen naisten ja miesten välisistä suhteista: verrattaessa nuorempia ja vanhempia ikäluokkia voitiin todeta, että nuorten miesten avioliittoa edeltävien sukupuolisuhteiden toisena

¹⁴³ Frisk 2005. Ks. myös Nieminen 1951, 194, 239–241. Sana "ritarillinen" on perua Niemisen kirjasta. Myös Tiihosen tarkastelemissa 1920–1930-luvun oppaissa nuorten seurustelun tuli valistajien mukaan olla toverillista, mutta jos mies meni liian pitkälle, syy oli naisessa. Tiihonen 2000.

¹⁴⁴ Tyttöjen itsetyydytys ei juuri ollut kirjoissa esillä: valistajat eivät nähtävästi olettaneet tyttöjen olevan seksuaalisia ennen kuin näillä on kontakteja miehiin.

¹⁴⁵ Frisk 2005; Wood-Allen 1906, 28.

¹⁴⁶ Frisk 2005; Sormunen 1935, 4.

¹⁴⁷ Frisk 2005; Sormunen 1934, 8. Ks. Foucault seksuaalidispositiivin leviämisestä, luku 2.2.

osapuolena oli aiempaa harvemmin prostituoitu ja useammin, kuten aikalaiset asian näkivät, aivan "tavallinen" nainen.¹⁴⁸ Entistä useammilla amerikkalaisnaisilla oli siis esiaviollisia seksikokemuksia.

Monissa maissa, esimerkiksi Ruotsissa, Tanskassa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, homoseksuaalisuudesta kohuttiin lehdistössä 1940–1950-luvuilla. Näin oli myös Suomessa 1950-luvun puolivälissä. Lena Lennerhed näkee kohun homoseksuaalisuudesta olleen yhteydessä uusiin tutkimustuloksiin: Kinsey osoitti, että homoseksuaaliset kokemukset olivat miehillä paljon aiemmin uskottua yleisempiä. Homoseksuaalisuus ei ollutkaan marginaali-ilmiö, vaan sitä löytyi kaikista yhteiskuntaluokista. Näin saatettiin esimerkiksi Ruotsin tapauksessa huolestua siitä, että oikeuslaitos onkin mädännäinen, koska myös sen piirissä työskenteli homoja.¹⁴⁹ Oletuksena oli lisäksi että homoseksuaalit eivät kyenneet hallitsemaan viettejään, ja homoseksuaalisten miesten pelättiin olevan riski nuorille pojille.¹⁵⁰ Tuula Juvonen on väitöskirjassaan *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* tulkinnut, että 1950-luvun homoseksuaalisuuskohun voisi katsoa heijastelleen modernisoitumista. Kaupungissa ihmisten taustoista tiedetään vähemmän, homoseksuaalisuus ei enää ole yhden yksilön omituisuus, vaan alkaa näyttää siltä, että kuka tahansa saattaa olla homoseksuaali. Juvonen on tulkinnut että 1950-luvulla ilmennyt huoli homoseksuaalisuudesta ja sen oletetusta yleistymisestä nosti ilmiön esille ja sitä kautta lopulta koko suhtautuminen homoseksuaalisuuteen alkoi seuraavalla vuosikymmenellä muuttua.¹⁵¹ Nuorten seksuaalisuuden kohdalla saattoi olla kyse hiukan samankaltaisesta ilmiöstä: voimakkaan huomion kiinnittyminen nuorten seksuaalimoraaliin ehkä ennakoiki normien muuttumista.

Sekä kaikki tarkastelemani Väestöliiton nuorille suunnatut oppaat että *Suosikki*-lehti vaikuttavat jakavan mallin murrosikäisen tai vasta murrosiän ylittäneen nuoren miehen perusolemuksesta: poika tekee jatkuvasti aloitteita, jotta tyttö suostuisi seksuaaliseen kanssakäymiseen, ja poika on myös aina halukas seksiin, mikäli hänelle tarjoutuu siihen mahdollisuus. Tämä miehen malli korvasi vuosisadan vaihteen nuoren miehen mallin, jossa miehen ei ollut sopivaa tehdä seksuaalisia aloitteita kunnialliselle naimattomalle

¹⁴⁸ Moran 2002, 135–136.

¹⁴⁹ Ruotsissa ei siis välttytty homoseksuaalisuudesta nousseelta kohulta, vaikka homoseksuaalisuus dekriminalisoitiin Ruotsissa jo 1944. Lennerhed 1994, 68.

¹⁵⁰ Lennerhed 1994, 85–87. Erityisesti Yhdysvalloissa homoseksuaalisuuden kokeminen uhkana ja salaliittona kytkeytyi kommunistivainoihin: Kummatkin nähtiin sisältä päin tulevana uhkana yhteiskunnalle.

¹⁵¹ Juvonen 2002. Lisäksi Juvosen mukaan sota-aika lisäsi homoseksuaalisten suhteiden näkyvyyttä rintaman poikkeusoloissa.

naiselle.¹⁵² Milloin muutos tapahtui? Tiina Männistön mukaan suomalaisissa tyttöjen tai nuorten naisten ohjekirjoissa jo tarkastelujaksolla 1925–1946 miesten kuvataan käyttäytyvän hillittömämmin kuin aiemmissa oppaissa. Koska tyttö määrää seurustelun tahdin, lähentely on tytön vika ja naisten vastuu miesten käyttäytymisestä siten lisääntyy.¹⁵³ Sukupuolitaudit lisääntyivät Suomessa sodan aikana.¹⁵⁴ Väki liikkui ja nuorilla aikuisilla oli uusia mahdollisuuksia kohdata toisiaan. Sodan aikana suhteissa edettiin usein nopeasti.¹⁵⁵ Jeffrey Moran esittää toisen maailmansodan muuttaneen miehisiä seksuaalisia ihanteita Yhdysvalloissa niin, että sodan aikana miesten aggressiivisuus olisi ollut aiempaa sallitumpaa ja samalla myös seksuaaliselle hyökkävyydelle olisi tullut lisää tilaa.¹⁵⁶ Tekikö sota miesten suorapuheisen suhteen seksuaalisuuteen oikeutetummaksi? Tiina Kinnunen on käsitellyt sodan jälkeen tehtyjä esityksiä, kuten Väinö Linnan romaaneja, joissa lottien seksuaalimoraali kuvattiin halvaksi. Kinnusen mukaan esitykset kertovat nuorten miesten asenteesta rintamalla työskennelleisiin naisiin.¹⁵⁷ Kinnusen mukaan lotat työskentelivät nykynäkökulmasta seksistisessä ympäristössä, jossa he joutuivat kohtaamaan ahdistelua.¹⁵⁸ Knut Pippingin mukaan seksi oli rintamalla miesten keskeinen puheenaihe, ja miehet olettivat kaikkien rintaman läheisyydessä olleet naiset olevan kevytmielisellä seikkailulla, eivätkä siksi pitäneet näitä säädyllisinä. Miehet kerskuivat valloituksillaan ja osoittivat seksuaalista halua avoimesti. Naisia paneteltiin ja lähiympäristön naiset myös Pippingin mukaan olivat tietoisia siitä, mitä heistä ajateltiin.¹⁵⁹

Tilaus ehkäisyteknisille uutuuksille syntyi jo ennen niiden saatavilla olemista: ihmisten asenteet ovat saattaneet muuttua jo ennen kuin luotettavia ehkäisvälineitä on ollut

¹⁵² Osittain tähän muutokseen saattoi myös vaikuttaa se, että naisillakin ymmärrettiin enenevässä määrin olevan seksuaalisia tarpeita, jolloin miehen oli vähemmän brutaalia pyrkiä tyydyttämään omia tarpeitaan naisen kanssa. Leahey 2004, 271. Ks. myös Räisänen 1995, 141–142, 152; Helén 1997, 179–180, 340–341.

¹⁵³ Männistö 150–151.

¹⁵⁴ Ilmoitettuja gonorreatapauksia oli vielä vuonna 1942 saman verran kuin rauhan vuosina, mutta 1945 reilusti kaksinkertainen määrä. Sotaa edeltänyt taso saavutettiin vasta vuosien 1948–1949 tienoilla. Vuonna 1943 syfilistapauksia oli kaksi- ja puolikertainen määrä sotaa edeltäneeseen aikaan verrattuna. Toisen maailmansodan jälkeen penisilliini mahdollisti näiden sukupuolitautiin tehokkaan ja nopean hoidon. Härö 1996, 20, 31.

¹⁵⁵ Kinnunen 2006, 138.

¹⁵⁶ Moran 2002, 119. Moran on tutkinut amerikkalaista sukupuolivalistusta toisen maailmansodan aikana: aiemmin valistuksen keskiössä oli ollut luonteen kehittäminen tai ylläpitäminen, mutta sodan aikana taistelukunto oli tärkeintä, joten miehille tarjottiin edullisia kondomeja. Samaan aikaan naisia kuitenkin syyllistettiin väljästä sukupuolimoraalista. Moran 2002, 120–121.

¹⁵⁷ Kinnunen 2006, 113–121.

¹⁵⁸ Kinnunen 2006, 137–146. Tämä ei vastaa lottien omia kertomuksia, minkä Kinnunen selittää sillä, ettei lotilla välttämättä ollut käsitteitä kuvata kokemuksiinsa siitä, mitä nykykielellä kutsuttaisiin seksuaaliseksi häirinnäksi tai seksuaaliseksi vallankäytöksi. Lisäksi järjestön ajatuksiin kuului naisten moraalinen vastuu, joka koski myös vastuuta itseä koskevasta häirinnästä, jolloin lotat pyrkivät peittelemään sitä.

¹⁵⁹ Pipping 1978, 179, 184–188. Pipping keräsi empiiriset havainnot sosiologian väitöskirjaansa varten osallistuvan havainnoinnin menetelmää käyttäen ollessaan itse rintamalla.

olemassa. Riitta Jallinoja on esittänyt, että seksuaalinen vapautuminen alkoi Suomessa ensin avioliitossa. Hänen mukaansa avioliitosta alettiin hakea henkilökohtaisia tunteita ja elämäniloa jo toisen maailmansodan jälkeen.¹⁶⁰ Jallinoja sanoo ajatuksen toveriavioliitoista pohjustaneen seksuaalisen vapautumisen prosessia jo 1930-luvulla.¹⁶¹ Hänen mielestään pyrkimys lapsettomiin vuosiin avioliiton alussa nostaa seksuaalisen nautinnonhalun merkitykselliseksi. Esiaviolliset seksisuhteet vaikuttivat yleistyneen, sillä avioliitot, joissa nainen oli avioliiton solmimisen aikana raskaana, yleistyivät kaupungeissa heti sodan jälkeen ja yleistyminen jatkui 1960-luvun jälkipuolelle saakka¹⁶². Samoin avioitumisiät laskivat 1950-luvulla, ja alin piste saavutettiin 1960-luvulla, jonka jälkeen avioitumisiät alkoivat jälleen nousta.¹⁶³ Myös muunlaisia tulkintoja on esitetty: Lennerhedin mukaan seksuaalinen vapautuminen on ollut niin 1960-luvulla kuin sitä edeltäneillä vapaamman seksuaalisuuden vaatimusten jaksoilla 1880-luvulla ja 1930-luvulla ennen muuta nuorten ajama projekti, jolla he ovat pyrkineet lisäämään mahdollisuuksia esiaviollisen seksuaalisuuden toteuttamiseen.¹⁶⁴

Toisen maailmansodan jälkeisellä sosiaalipolitiikalla tuettiin perhekeskeistä mallia "perheen vastaisten" vapaan seksuaalisuuden aatteiden kustannuksella.¹⁶⁵ Silti seksuaalikeskustelun "ylätason" tiukkaa seksuaalimoraalia kannattavien valistajien seksuaalimaailmankuva, joka oli sidottu biologisiin ja anatomisiin "totuuksiin" alkoi kokea kolhuja. Nais- ja mieskuvat saivat 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa uudenlaisia, aiempaa vahvempia haastajia kirjallisuudesta, elokuvista ja ulkomaisesta populaari-, nuoris- ja musiikkikulttuurista. Arjen tasolta kuuluvat äänet alkoivat horjuttaa sukupuolisuuden määrittelyn aatteellista ylätasoa. Valistajat joutuivat entistä enemmän kilpailemaan näiden kanssa kuuluvuudesta ja argumentoimaan niitä vastaan. 1950–1960-luvulla näitä valistajien näkemysten kanssa yhteensopimattomia versioita mieheydestä, naiseudesta, sukupuolisuudesta ja toimijuudesta oli yhä vaikeampi ohittaa.¹⁶⁶ Se, mitä on kutsuttu seksuaalivallankumoukseksi, on ehkä ennen muuta seksuaalisuusdiskurssin vallanvaihdos: muutoksen seuraukset repesivät näkyville julkisessa keskustelussa.

¹⁶⁰ Jallinoja 1984, 60–61, 73. Muutoksen voisi ajoittaa myös aiemmaksi, ks. Nieminen 1951, 299–311. Toisaalta prosessille voisi nähdä jatkuvuutta jo 1800-luvulta alkaen, sillä tunteet säätyläisavioliiton perustana korostuivat jo 1800-luvulla. Häggman 1994.

¹⁶¹ Toveriavioliiton ihanteena oli pidentää lapsetonta kautta, jonka aikana eroaminen on helppoa ja kummatkin puoliset elättävät itsensä. Jallinoja 1984, 47.

¹⁶² Maaseudulla raskaana avioituminen oli ollut aiemmin kaupunkeja yleisempää.

¹⁶³ Lindgren & Ritamies 1994, 109.

¹⁶⁴ Jallinoja 1984, 47, 61.

¹⁶⁵ Ks. myös Nieminen 1951, 312–313.

¹⁶⁶ Mervi Kaarnisen ajoittaa nuorisokulttuurin läpimurron alkamisen Suomessa vuoteen 1956, kun elokuva *Rock Around the Clock* tuli ensi-iltaan. Nuorille oli tarjolla aikuisista erottuvat omat tanssit, oma musiikki ja omat idolit. Kaarninen 2006, 9, 15.

3.2.2 Perhekasvatusta kouluihin

Sota-aika aiheutti monissa maissa huolestuneisuutta kansalaisten sukupuolimoraalista. Jane Pilcher on yhdistänyt sukupuolikasvatuksen ottamisen koulujen opetusohjelmaan sodan aikana tapahtuneisiin muutoksiin sukupuolikäyttäytymisessä ja siitä seuranneeseen huoleen nuorten seksuaalimoraalista. Ennen toista maailmansotaa ei englantilaisissa kouluissa välttämättä ollut minkäänlaista sukupuolikasvatusta.¹⁶⁷ Vuonna 1943 sukupuolikasvatuksesta kouluissa ja nuorisojärjestöissä julkaistiin erillinen kirja vaikka sota-ajan olot olivat puutteelliset. Pilcher tulkitsee tämän merkiksi moraalipaniikista. Tavoitteena oli saada nuoret hallitsemaan seksuaalisia impulsseja ja tunteita ja kunnioittamaan vastakkaista sukupuolta sekä valmistaa heitä avioliittoon. Seksuaalinen vaisto pyrittiin siis kanavoimaan avioliittoon ja vanhemmuuteen, koska siitä muuten seurasi moraalisia ja sosiaalisia ongelmia.¹⁶⁸

Myös Ruotsissa oltiin huolestuneita nuorten moraalien turmeltumisesta jo 1930–1940-luvun taitteessa. Nuorten käyttäytymisestä noussut kohu ei Jonas Frykmanin mukaan vastaa tutkimusten antamaa kuvaa nuorten käyttäytymisestä, vaan kyse on pikemminkin siitä, että koulutettu keskiluokka huolestui työväenluokkaisten nuorten omistaan poikkeavista arvoista ja ihanteista. Työläisnuorilla oli omaa rahaa, jota he eivät säästäneet tulevaisuutta varten, vaan "tuhlasivat" rahansa huvituksiin. Nuoret pitivät ulkomaisesta massakulttuurista eivätkä olleet kiinnostuneita perinteisestä nuorille suunnatusta organisoidusta toiminnasta kuten yhdistyksistä. Aiemmat auktoriteetit joutuivat kamppailemaan median ja viihteen kanssa normien lähteenä kun nuorisokulttuurin arvomaailma alkoi eriytyä.¹⁶⁹ Ruotsissakin uskottiin, että sukupuolitaudit ja avioliiton ulkopuoliset raskaudet ovat lisääntyneet. 1933 perustettu RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) vastusti ehkäisyvalistuskieltoa ja ajoi seksuaaliopetusta kaikille kouluasteille sekä ehkäisyvälineitä kaikkien saataville.¹⁷⁰ Sukupuoli- ja yhdyselämäkasvatus (sex- och samlevnadsundervisning) tuli pakolliseksi Ruotsin kouluopetuksessa 1955. Ruotsi sai 1950-luvulla maineen seksuaalisesti hyvin vapaamielisenä maana. Eräs syy siihen oli, että Ruotsin kouluissa annettu

¹⁶⁷ Jane Pilcher on tarkastellut muutoksia käsikirjoissa, joilla on ohjeistettu koulujen terveyskasvatuksen opetusta Englannissa 1928–1977. Vuoteen 1939 asti käsikirjoissa ei ole mainintoja sukupuolikasvatuksesta tai ihmisen lisääntymisen opettamisesta. Opetus kouluissa oli ollut satunnaista. Pilcher 190–192.

¹⁶⁸ Pilcher 191–193.

¹⁶⁹ Frykman 1988, 18–22, 38, 45–46.

¹⁷⁰ Lennerhed 1994, 29. Ehkäisyvälineitä koskevan informaation levittäminen oli tuolloin laissa kiellettyä, ehkäisyvälineitä sai myydä, mutta niiden käytöstä ei saanut valistaa. Laki oli tullut voimaan 1911. Lennerhed 1994, 29–30. Ehkäisyn kieltämistä esitettiin myös Suomessa: Valkonauhayhdistys ehdotti ehkäisyvälineiden "kaupittelemisen" ja mainostamisen kieltämistä vuonna 1913. Rajainen, 156.

seksuaalikasvatus hyväksyi, tosin pitkin hampain, nuorten väliset sukupuolisuhteet tosiasiaksi. Ruotsissa oli jo tuolloin tehty isoja kyselytutkimuksia seksuaalikäyttäytymisestä, joissa oli todettu esiaviollisen seksin olevan hyvin yleistä.¹⁷¹ Tämän vuoksi pidättyvyyden korostamista ei nähty uskottavana tavoitteena tavoite sukupuolikasvatukselle, vaan katsottiin, että opetuksen tulisi tähdätä siihen, että nuoret osaisivat välttää sukupuolitaudit ja ei-toivotut raskaudet. Koulujen sukupuolivalistuksen sallivan linjan taustalla ei siis ollut myönteinen vaan lähinnä pragmaattinen asenne nuorten seksuaalisuuteen. Sukupuoliyhteys liittyi kuitenkin Ruotsin mallissakin vakiintuneeseen seurustelusuhteeseen, eikä sukupuolielämän, johon ei liittynyt rakkautta, katsottu voivan olla tyydyttävää. Opetuksessa korostettiin, että sukupuolielämän tarkoituksena olivat perhe, koti ja lapset. Nuorille suositeltiin pidättyvyyttä kasvuvuosien aikana. Nuoren luonnollisen ujouden katsottiin olevan terve suoja nuorta kokemuksilta joihin tämä ei ole vielä valmis.¹⁷²

Suomessakin keskusteltiin perhekasvatuksen tarpeesta kouluissa jo pian sodan jälkeen. Armas Niemisen kirjoittama vihkonen *Perhekasvatuksen toteuttaminen uudistuvassa koulussamme* julkaistiin Kasvatusopillisen vuosikirjan eripainoksena vuonna 1947. Myös Nieminen perusteli perhekasvatuksen tarvetta sukupuolimoraalin heikolla tasolla.¹⁷³ Niemisen mukaan perhekasvatuksen tuli luoda myönteinen suhtautuminen avioliittoon ja sukupuolikasvatuksen luoda ylevä suhtautuminen seksuaalisuuteen, jotteivät oppilaat omaksuisi vääriä asenteita. Nieminen esitti kotitalouden ja lastenhoidon opetusta myös pojille. Opetusministeriö asetti komitean valmistelemaan sukupuolikasvatusta kouluissa. Opetuksen sisältönä oli määränä olla anatomia, fysiologia, biologia, terveys, mukaan lukien sukupuolitaudit, sekä käsitys rakkauden henkisestä ja sielullisesta puolesta,

¹⁷¹ Ruotsalainen Gustav Jonsson oli toteuttanut nuorten seksuaalikäyttäytymisestä tutkimuksen *Sexualvanor hos svenska ungdom*. Aineisto kerättiin 1942–1943 ja tutkimus valmistui 1947, eli jo ennen Kinseyn tutkimusten julkaisemista. Tutkimuksen otoksessa oli 500 20-vuotiasta naimatonta asevelvollista miestä ja vertailuryhmänä 500 40-vuotiasta reserviläistä. Lisäksi tutkimuksessa haastateltiin naisia mutta naisten kohdalla tutkimusten otos ei ollut yhtä kattava. Tutkimuksessa osoittautui, että 95 % 40-vuotiaista miehistä oli ollut sukupuoliyhteydessä ennen avioliittoa. Lennerhed 1994, 67.

¹⁷² Lennerhed 1994, 67–68, 97–101. Taustalla saattoi olla myös Ruotsissa 1930-luvun keskustelussa nuorten seksuaalisuudesta vahvana elänyt ajatus sukupuolivietin patoamisen vahingollisuudesta: jos odotetaan pidättyvää, tuloksena on onania tai sukupuolitaudit. Itsetyydytykseen liitettiin tunkkaisuus ja syyllisydentunteet. On vaarallista jos rakkaus kohdistuu itse, nuorella pitää olla tunteita toista sukupuolta kohtaan. Lennerhed 1994, 32, 63.

¹⁷³ Hän esittää, että 1/3 raskauksista päättyy Suomessa rikolliseen keskenmenoon ja 1/4 miehistä on sairastanut tai sairastaa sukupuolitauteja, kaupunkien miespuolisesta väestöstä 2/3 on sairastanut jonkin sukupuolitaudin. Nieminen 1947, 205. Nieminen ei tässä erillispainoksessa käsittele sitä, mihin käytetyt luvut perustuvat.

sukupuoli- ja avioliittoetiikan ydintotuksista sekä sukupuolikysymyksestä yhteiskunnallisena kysymyksenä.¹⁷⁴

Sukupuolikasvatus tuli Suomessa opetusohjelmiin 1952–1953. Suunnitelmat sekä kansa- että oppikoulua varten edustivat absoluuttista sukupuolimoraalia, sukupuolielämän katsottiin kuuluvan avioliittoon, ja kouluopetuksen lähtökohtana pidettiin pidättäytymistä esiaviollisista suhteista¹⁷⁵. Kouluopetuksessa kerrottiin täten 1950-luvulta lähtien murrosiän muutoksista ja siihen liittyvästä hygieniasta, samoin käsiteltiin hedelmöitys. Tarkoituksena oli siirtää oppilaille oikea suhtautuminen seksuaalisuuteen, joka yhdistyisi avioliittoon ja rakkauteen. Opetus perustui niin kutsuttuun läpäisyperiaatteeseen, eli aihetta käsiteltiin useiden kouluaineiden yhteydessä. Kansakoulussa ja kansalaiskoulussa¹⁷⁶ opetus sisältyi periaatteessa terveysoppiin ja perhekasvatukseen, jota tosin opetettiin vain osalle kansakoululaisista. Kansalaiskouluissa biologian aihealueita opetettiin osana luonnontietoa, joka sisälsi myös muiden luonnontieteiden opetuksen. Opetus ei siksi ollut kovin syvällistä. Oppikouluissa¹⁷⁷ aihealueiden opetus tapahtui periaatteessa biologian ja liikunnan yhteydessä opetettavan terveysopin puitteissa.¹⁷⁸ Kansa- ja kansalaiskoulussa opetussuunnitelmat olivat vain suosituksia ja toimivat pohjana oppikirjojen laadinnalle. Sen sijaan oppikoulussa oli opettajaa sitovat vuosiluokittaiset kuvaukset oppiaineiden sisällöstä, joita myös yksityisten oppikoulujen oli seurattava.¹⁷⁹

Huoli sodan aikana yleistyneistä sukupuolitaudeista johti myös Sukupuolitautilien Vastustamisyhdistyksen perustamiseen 1945. Yhdistys loi muutamia valistuselokuvia 1940-luvun lopulla.¹⁸⁰ Yhdistyksen nimi muutettiin Sosiaalihygieniseksi Yhdistykseksi 1956, tavoitteena oli laajentaa yhdistyksen toimintakenttää.¹⁸¹ Sukupuolitautilien vastustamisyhdistyksen peruina yhdistyksellä oli vielä 1950-luvun

¹⁷⁴ Kouluissa opetettiin jo rotuhygieniää. Nieminen 1947, 205–210. Suomalaisten sukupuolielämä 1974, 155.

¹⁷⁵ Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö, eli siis uusi opetussuunnitelma, valmistui 1952. Maalaiskansakoulujen jatkuoluokille uusi opetussuunnitelma valmistui pari vuotta myöhemmin. Oppikoulun sisäisen kehittämisen yleissuunnitelma valmistui 1953, mutta siinä vain viitataan siihen, että perhekasvatus olisi tärkeää. Savola 1991, 16, 73, 81.

¹⁷⁶ 1958 kansakoululainsäädäntö lisäsi kuusi vuotta kestävänsä kansakoulun jatkeeksi kaksivuotisen kansalaiskoulun. Lampinen 2003, 233.

¹⁷⁷ Oppikouluun oli mahdollista pyrkiä kun oli käynyt neljä vuotta kansakoulua. Oppikoulu oli kahdeksanvuotinen, viisi ensimmäistä vuotta keskikoulua, sitten kolmevuotinen lukio. Lampinen 2003, 233.

¹⁷⁸ Lappalainen 1985, 84.

¹⁷⁹ Lappalainen 1985, 36, 85.

¹⁸⁰ Härö 1996, 50–51.

¹⁸¹ Härö 1996, 87. Sitten nimeen lisättiin vielä yksi *e* ja nimeksi tuli Sosiaalihuigieninen Yhdistys.

lopussa paljon valistusmateriaalia. Vanhoilla valistuslehtisillä, julisteilla, esitelmillä, artikkeleilla ja filmeillä oli aluksi kysyntää, mutta olosuhteet muuttuivat ja aineisto ikääntyi, joten materiaalista luovuttiin hiljalleen.¹⁸² Yhdistys painatti myös valistuslehtisiä, esimerkiksi 1958 jaettiin varusmiehille yhteensä 50 000 kappaletta *Nuorisoon luotetaan* -nimisiä lehtisiä¹⁸³. Sosiaalihygieenisen yhdistyksen päätoimintamuotona ja keskeisenä rahoituksen lähteenä oli kuitenkin 1960-luvun alussa kondomiautomaattien ylläpito. Yhdistys oli perustanut tätä toimintaa varten osakeyhtiön, OY Preserva AB:n.¹⁸⁴

3.3 Väestöliiton oppaiden julkaiseminen 1950–60-luvun vaihteessa

3.3.1 Abortintorjunta- ja avioliitto-oppaita nykyajan nuorille

Väestöliitto perustettiin 14.2.1941. Esityksen Väestöliiton perustamiseksi oli tehnyt maalaisliittolainen V.J. Sukselainen Suomalaisuuden liiton jäsenillässä marraskuussa 1940. Väestöliiton toiminnan tavoitteena oli aluksi väestönkasvun edistäminen. Liiton perustamisen taustalla oli ajatus, että talvisota olisi voitettu, jos suomalaisia olisi ollut enemmän. Jäseniksi liittyi monia suuria keskusjärjestöjä: kulttuurijärjestöjä, lääkäreiden järjestöjä ja poliittisia naisjärjestöjä oikealta ja vasemmalta. Huoli väestön vähenemisestä kuitenkin väistyi, kun suuret ikäluokat olivat syntyneet.¹⁸⁵ Nuorten valistaminen seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä oli osa Väestöliiton toimintaa alusta lähtien: koulujen sukupuolikasvatus mainittiin Väestöliiton toimintasuunnitelmassa jo 1947. Liitto järjesti 1940-luvulta lähtien sukupuolielämän terveydenhoidon kursseja nuorisolle ja luentosarjoja sukupuolikasvatuksesta kouluihin yhdessä Sukupuolitautien Vastustamisyhdistyksen kanssa. Lisäksi liiton hallitukseen kuulunut SDP:n kansanedustaja ja kirjailija Martta Salmela-Järvinen käsikirjoitti vuonna 1947 Väestöliiton ja Adams-filmin yhteistyönä valmistaman esiaviollisen seksin seurauksista kertovan elokuvan *Tuhottu nuoruus*.¹⁸⁶ Jo 1950-luvun alussa julkaistiin abortintorjuntatyötä varten vihkonen *Odottamaton raskaus – Miten selviän vaikeuksistani?*

¹⁸² Härö 1996, 62.

¹⁸³ Härö 1996, 62.

¹⁸⁴ Härö 1996, 59. OY Preserva AB perustettiin 1955, toiminta lähti käyntiin 1962. Härön mukaan automaattit olivat yhdistyksen pääasiallinen toimintamuoto 1962–1965.

¹⁸⁵ Rauttamo 1980, 1-2; Pitkänen 1988, 53; Taskinen 1991, 279, 284; Helen 1999, 38–39. 1930-luvun väestöpoliittisesta keskustelusta ks. myös Jallinoja 1984, 48.

¹⁸⁶ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintasuunnitelma 1947, 2-3; 1948, 3; 1951, 9. Rauttamo 1980, 62.

*Ohjeita yksinäisille äideille.*¹⁸⁷ Vaikutteita Väestöliiton perhekasvatukseen saatiin Pohjoismaista ja Yhdysvalloista.¹⁸⁸

Nuorille suunnattujen oppaiden julkaisua alettiin suunnitella jo 1955, jolloin toimintakertomuksessa mainitaan, että abortintorjuntatyötä varten on hahmoteltu valistuskirjojen toimittamista ja valittu asiantuntijat, joiden tehtäväksi oppaiden suunnittelu on annettu. Toimintakertomuksen mukaan naispuolisille tehdastyöläisille suunnattu vihkonen oli annettu suunniteltavaksi terveystietoisar Vanniselle, asevelvollisille ja kaupunkilaisnuorisolle suunnattu vihkonen tohtori Härölle, maalaisnuorisolle suunnattu vihkonen tuomari Maunulalle ja kättilöille ja terveystietoisarille suunnattu vihkonen sosiaaliohittaja Valvanteelle. Nähdäkseni voidaan katsoa toimintakertomuksen viitanneen Sakari Häröön ja Venni Maunulaan, joilla kummallakin oli läheiset siteet Väestöliittoon.¹⁸⁹ Terveystietoisar Vannisen henkilöllisyys sen sijaan jää avoimeksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kirjoittajat valittiin Väestöliiton välittömästä lähipiiristä, ja että silloin kun opas oli suunnattu vain toiselle sukupuolelle, valittiin samaa sukupuolta oleva kirjoittaja. Seuraavan vuoden toimintakertomuksessa kerrotaan Vannisen saaneen käsikirjoituksen valmiiksi. Vuonna 1957 valmistuivat käsikirjoitukset asevelvollisille ja maaseudun nuorille tarkoitettuihin kirjasiin. Ensimmäiset oppaat saatiin painoon ja jakeluun vasta vuonna 1959. Ne olivat maalaisnuorille suunnattu *Kohti omaa elämää* ja teollisuuden nuorille naistyöntekijöille tarkoitettu *Hän ja minä. Kohti omaa elämää* -opasta suunniteltiin alun perin jaettavaksi kansanopistolaisille ja muille hiukan vanhemmille nuorille, mutta oppaan valmistuttua sitä jaettiin kuitenkin enimmäkseen maaseudun oppi- ja kansalaiskouluissa. Seuraavana vuonna ilmestyi *Me nuoret*, ja 1961

¹⁸⁷ Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952. Oppaan parina julkaistiin vastaava vihkonen naimisissa oleville naisille, joiden raskaus oli ei-toivottu. Lisäksi aiheesta julkaistiin lentolehtinen *Pysähdy ja lue! Odottamaton raskaus. Raskauden keskeyttäminen. Syntyvyyden säännöstely*. Väestöliitto, Helsinki 1952. Lentolehtistä painettiin 15 000 kappaletta, naimisissa oleville naisille olevaa opasta 6000 ja naimattomille suunnattua opasta 5000 kappaletta. Oppaan vastinparina julkaistiin myös vastaavanlainen *Odottamaton raskaus - miten selviän vaikeuksistani? Opas aviovaimoille*. Väestöliitto, Helsinki 1952. Kummastakin oppaasta otettiin 2. painos vuonna 1956.

¹⁸⁸ Väestöliiton keskusneuvolan johtavaksi lääkäriksi nimetty Kaisa Turpeinen esimerkiksi kävi tutustumismatkalla vuonna 1957 perehtymässä mm abortintorjuntatyöhön ja perheneuvontaan Ruotsissa, Tanskassa ja Yhdysvalloissa. Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1957, 4-7.

¹⁸⁹ Härö oli lääkintöhallituksen kansanterveysosaston ylilääkäri, ja toimi Sosiaalihuigieenisen Yhdistyksen sihteerinä 1946–1959 ja kirjoitti paljon iho- ja sukupuolitaudeista. Verner (Venni) Maunula oli toimittaja ja juristi ja toimi Väestöliiton keskustuomikunnan lakimiehenä vuonna 1956–1958, ja hän myös hoiti kasvatusasioihin liittyviä kysymyksiä liitossa. Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1956, 9; Härö 1996, 2-15, 24–25; Kuka kukin on 1960. Maunula osallistui myöhemmin esimerkiksi *Nuoret kohtaavat yhteiskunnan* -nimisen kirjan kirjoittamiseen. Maunula, Venni & Purola, Tapani & Tuura, Antti: *Nuoret kohtaavat yhteiskunnan*. Kirjayhtymä, Helsinki, 1959.

saatiin painoon myös asevelvollisille tarkoitettu *Miesten kesken* -vihkonen.¹⁹⁰

Valmistuneiden käsikirjoitusten kirjoittajista ei sen sijaan löytynyt mainintoja Vannista lukuun ottamatta.¹⁹¹ Oppaissa on sisällöltään identtisiä jaksoja, joten muut oppaat tuotettiin ensimmäistä muuntelemalla lukuun ottamatta ehkä *Miesten kesken* -vihkosta, jonka kieli poikkeaa *Hän ja minä* -kirjaseen tyyllilajista niin paljon, ettei vaikuta siltä, että sen olisi voinut kirjoittaa sama henkilö.¹⁹²

Väestöliitossa nähtiin perhekasvatusoppaat ensisijaisesti abortintorjuntatyön välineinä.¹⁹³ Liitto ei ylipäänsä pitänyt ehkäisymenetelmien käyttöä avioliiton ulkopuolella suotavana. Liiton mukaan ehkäisyvälineiden tarkoituksena oli varata äidille mahdollisuus riittävän pitkään lepotaukoon synnytysten välillä. Väestöliiton nuorille suunnatut oppaat tarjoavat sukupuolitautilien leviämisen tai avioliiton ulkopuolisten ei-toivottujen raskauksien ehkäisemiseksi lähinnä pidättyväisempää sukupuolimoraalia. Nuorille suunnatuissa oppaissa jopa epäiltiin ehkäisykeinojen luotettavuutta: "Tosiasia kuitenkin on, ettei ole ainoatakaan täysin varmaa keinoa hedelmöittymisen ehkäisemiseen – ja että luotettavimmat menetelmät niistä tuskin sopivat muulloin kuin vasta aviopuolisoiden kesken käytettäväksi."¹⁹⁴ Vielä 1960-luvun puolivälissä nuorta seurustelevaa paria kehoitettiin odottamaan yhdessä ja kannustamaan toisiaan odottamaan sukupuolielämän aloittamista avioliittoon.¹⁹⁵ Ainoastaan *Miesten kesken* -vihkosessa kerrottiin kondomin käytöstä keinona välttää sukupuolitauteja, raskauden ehkäisystä asepalvelustaan suorittavillekaan ei mainittu: "Jos kaikesta huolimatta olet joutunut sukupuolitautilartunnan vaaravyöhykkeeseen, niin taudin voinet välttää käyttämällä

¹⁹⁰ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomukset 1955, 6; 1956, 9; 1957, 7; 1958, 5; 1961, 7. Oppaista ensimmäisenä ilmestyi Leena Valvanteen kirjoittamaksi tiedetty opaskirja kättilöille 1957. Vaikka se syntyhistoriansa puolesta liittyy käsittelemieni oppaiden yhteyteen, en tarkastele sitä lähemmin, koska se on suunnattu terveydenhuollon ammattilaisille. Valvanne, Leena: *Odottamaton raskaus - Kättilö äidin auttajana. Opaskirja kättilöille*. Väestöliitto, Helsinki, 1957.

¹⁹¹ *Hän ja minä* -opas tosin painettiin vasta kolme vuotta käsikirjoituksen valmistumisen jälkeen, joten oppaaseen on vielä voitu tehdä muutoksia.

¹⁹² Härö mainitsee, että Sukupuolitautilien Vastustamisyhdistyksen toiminnanjohtaja, sisätautien erikoislääkäri Väinö Pensala laati tartuntatauteja koskevat luvut Väestöliiton toimittamaan asevelvollisia koskevaan kirjaseen. Mahdollisesta omasta panoksestaan oppaan suhteen Härö ei mainitse mitään. Härö 1996, 52, 61. Myös Vannisen kirjoittamaksi ilmoitettu teksti sisältää osin koosteita toisista teksteistä, esimerkiksi luku jossa käsitellään ei-toivottua raskautta ja aborttia on lyhennelmä Väestöliiton aiemmin 1950-luvulla julkaisemasta abortintorjuntavihkosesta: ks. Kohti omaa elämää 1959, 19 ja *Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille* 1952. Vanninen on tietenkin voinut olla myös edellisen vihkosien takana.

¹⁹³ Väestöliiton tavoitteena oli sekä laillisten että laittomien raskaudenkeskeytysten vähentäminen. Laillisia raskaudenkeskeytyksiä tehtiin eniten psykiatristen syiden perusteella, ja juuri psykiatriseen indikaatioon liittyi paljon tulkinnanvaraa. Psykiatristen indikaation käytön ja siten aborttien kokonaismäärien suhteen oli myös merkittävää alueellista vaihtelua, laillisen abortin sai helpommin Uudellamaalla kuin Pohjois-Suomessa. Auvinen 1991, 227–228; Helén 1997, 40–41.

¹⁹⁴ Kohti omaa elämää 1959, 19.

¹⁹⁵ Kohti omaa elämää 1959, 16.

terveysesineitä, preservatiivia, ja pesemällä yhdynnän jälkeen sukupuolielimesi huolellisesti vedellä ja saippualla."¹⁹⁶ Muille naimattomille nuorille kerrottiin, että kuppa ja tippuri leviävät lähinnä tilapäisten suhteiden välityksellä, ja että "[v]armin keino niiden välttämiseen on ehdoton pidättäytyminen tällaisista suhteista."¹⁹⁷ Toisaalta, kuten Männistö huomauttaa, vaikka nuorten ehkäisyyn käyttöä ei oppaissa olisi hyväksytty, jo se, että ehkäisyvälineet kielletään, kertoo ajatuksesta, että nuoret voisivat päätyä käyttämään ehkäisyvälineitä ja tämä täytyy heiltä erikseen kieltää. Ensimmäisen kerran ehkäisyvälineiden kiellettiin sopivan nuorten käyttöön Männistön tarkastelemissa tytöille suunnatuissa oppaissa vuonna 1958.¹⁹⁸

Väestöliitto pyrki vähentämään laittomia ja laillisia raskaudenkeskeytyksiä nuorille suunnatulla perhekasvatuksella, mutta abortintorjunta oli oppaissa lähinnä esiaviollisten suhteiden seurauksilla pelottelua.¹⁹⁹ Samaan aikaan kun Väestöliitto toisaalta tarjosi avioliiton ulkopuolisten lasten syntymän tai sukupuolitautien leviämisen ehkäisemiseksi vain pidättyväisempää sukupuolimoraalia, Väestöliitto toisaalta pyrki torjumaan abortteja tukemalla naisia, jotka saivat lapsen avioliiton ulkopuolella. Yksinäisten äitien tueksi oli organisoitu järjestelmä, jossa odottava äiti saattoi mennä apulaiseksi ymmärtäväiseen perheeseen odotusajaksi ja saada sieltä pientä palkkaa ja ylöspidon ja siirtyä sitten ennen synnytystä ensikotiin.²⁰⁰ Avioliiton ulkopuolella ei ehkäisystä kerrottu edes sitten, kun nainen oli raskaana: vuonna 1952 ilmestynyt raskaana oleville naimattomille naisille suunnattu abortintorjuntavihkonen²⁰¹ ei maininnut ehkäisyvälineitä, vaikka vastaavassa naimisissa oleville naisille tarkoitetussa vihkosessa korostettiin apua olevan saatavissa ja kehoitettiin kääntymään ehkäisyasioissa lääkärin puoleen. Nuorille naisille kerrottiin äidinrakkautta heräävän kyllä ei-toivotunkin raskauden myötä, viimeistään kun lapsi on

¹⁹⁶ Miesten kesken 1961, 16. Vaikka Härön ja Pensalan roolit varusmiehille tarkoitetun oppaan kirjoittajina jäivät avoimiksi, voisi liberaalista suhtautumisesta kondomeihin olettaa, että kirjoittajalla oli jonkinlainen yhteys Sosiaalihygieeniseen Yhdistykseen. Härö 1996, 52, 61.

¹⁹⁷ Me nuoret 1962, 18.

¹⁹⁸ Männistö 2003, 230–231.

¹⁹⁹ Laillisia raskaudenkeskeytyksiä tehtiin eniten psykiatristen syiden perusteella, ja näihin perusteisiin liittyi paljon tulkinnanvaraa. Auvinen 1991, 227–228; Helén 1997, 40–41. Väestöliiton kannasta kertoo myös se, että Väestöliitto vastusti sekä 1950-luvulla että vielä 1960-luvun alussa julkisiin tiloihin, esimerkiksi ravintoloihin sijoitettavia kondomiautomaatteja tilapäisiin suhteisiin kannustavina. Yhtenä liiton esittämänä perusteena oli nimenomaan, että alaikäisetkin voisivat automaateista saada ehkäisyvälineitä käsiinsä. Auvinen 1991, 223–224.

²⁰⁰ Ks. esim. Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952 ja Pysähdy ja lue! 1953.

²⁰¹ Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952. Abortintorjuntavihkosessa *Pysähdy ja lue!* kerrotaan ehkäisystä, tämä johtunee siitä, että vihkonen on suunnattu sekä naimisissa oleville että naimattomille naisille.

syntynyt.²⁰² Laittoman abortin kerrottiin olevan hengenvaarallinen ja laillisenkin abortin vaarantavan naisen mahdollisuuden saada enää ikinä lapsia.²⁰³

Aborteja tehtiin kuitenkin melko paljon. Laillisia raskaudenkeskeytyksiä tehtiin vuonna 1951 32,2 tuhatta synnyttäjää kohti, ja vuonna 1961 70,6 tuhatta synnyttäjää kohti. 1962 oli huippuvuosi, koko maassa 73,3 aborttia tuhatta synnytystä kohti, sen jälkeen luku alkoi vähän laskea, 1963 68,4 ja 1964 61,0. Uudella maalla keskeytyksiä oli enemmän, Helsingissä keskeytettiin 230,2 raskautta tuhatta synnytystä kohti vuonna 1960.²⁰⁴

Raskauksia keskeytettiin erityisesti psykiatristen syiden perusteella. Juuri psykiatriisiin indikaatioihin liittyi paljon lääkärin päätäntävaltaa.²⁰⁵

Sukupuolitautilien Vastustamisyhdistyksen linja suhteessa ehkäisyyn oli erilainen kuin Väestöliiton: yhdistyksen propagandavaliokunnan toimenkuvaan kuului myös kondomimainonnasta huolehtiminen ja yksi yhdistyksen merkittävimmistä tulonlähteistä valtionavun lisäksi oli aina 1950-luvulle saakka kondomien maahantuonti ja ennakkotarkastus. Yhdistys alkoi ajaa kondomiautomaattien sijoittamista julkisiin tiloihin kuten ravintoloihin jo 1955, mutta Väestöliitto vastusti hanketta ja lääkintöhallitus sekä monet ravintolat suhtautuivat siihen epäillen. Niinpä automaatteja saatiin sijoitetuksi vasta 1962. Nuoret eivät saaneet Väestöliiton tulkinnan mukaan saada kondomeja käsiinsä: liiton mukaan syntyvyydensäännöstelyä ja sukupuolitautilien torjuntaa varten saattoi ostaa ehkäisyvälineitä terveydenhoitotarvikkeita myyvistä kaupoista, joten automaattit palvelisivat lähinnä tilapäisiä sukupuolisuhteita, jotka täten lisääntyisivät. Automaatteja voisi lisäksi käyttää alkoholin vaikutuksen alaisena, ja ehkäisyvälineet olisivat niissä nuorten saatavilla.²⁰⁶

Liitto pyrki käyttämään valtaa suhteessa siihen, millaisia keinoja oman ruumiinsa hallitsemiseen naisilla oli käytettävissään: ehkäisystä ei kerrottu naimattomille naisille edes silloin, kun nainen jo oli raskaana. Liitto käytti seksuaalisuuteen liittyvää valtaa

²⁰² Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952, 6-9, 11; Hän ja minä, 11, 12.

²⁰³ Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952, 11, 14-15.

²⁰⁴ Auvinen 1991, 227-228. Vertailun vuoksi raskaudenkeskeytysten huippuvuonna 1973 abortteja tehtiin 409 tuhatta elävänä syntyneitä kohden ja vuonna 2006 tuhatta synnytystä kohden keskeytettiin 183 raskautta, suhteessa syntyneisiin luku oli 182. Auvinen 1991, 233;

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lisaantyminen/synnyttajat/index.htm>,

<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lisaantyminen/raskaudenkeskeytykset/index.htm>. Stakes, haettu 3.4.2008.

²⁰⁵ Auvinen 1991, 227-228.

²⁰⁶ Auvinen 1991, 223-224, 227-228. Härö 1996, 25-28, 45-46, 59.

konkreettisesti ehkäisymahdollisuuksien säätelijänä. Väestöliitto on lähtökohdiltaan järjestö, joka käsittelee seksuaalisuutta hallinnon ja politiikan kysymyksenä: se pyrkii nimenomaan sukupuolikäyttäytymisen säätelyyn, toivotunlaiseen lisääntymiseen ja perheeseen.²⁰⁷ Ilpo Helén on katsonut lääkäreiden suuren vallan aborttien suhteen pohjautuvan siihen, että sitä, millaisissa tilanteissa abortteja voidaan tehdä, pidettiin lääketieteellisenä kysymyksenä, eikä niinkään moraalien alueeseen kuuluvana asiana.²⁰⁸ Tarkastellessa nuorten mahdollisuuksia ehkäisyvälineiden käyttöön voidaan Väestöliiton piiristä löytää samankaltaisia vallankäytön muotoja. Liitolla oli aluksi ehkäisyvälineiden maahantuoja iso rooli ja Väestöliitto myös valisti, kenen ehkäisyvälineitä sopi käyttää. Väestöliitto katsoi pitkään, etteivät ehkäisyvälineet sovi nuorten käyttöön ja liitto tarjosi ehkäisyneuvontaa *avioliittoneuvoloissa*. Lääketieteelliset perusteet ja moraaliset syyt limittyvät myös esimerkiksi suhtautumisessa ehkäisytabletteihin: Toisaalta alkuaikojen ehkäisytablettien vahvat hormonit eivät olleet hyväksi kasvuikäiselle, toisaalta se, saako esiaviolisessa sukupuolisuhteessa olevalle tarjota luotettavaa jatkuvaa ehkäisyä, on moraalinen, ei lääketieteellinen, kysymys.

Väestöliiton piirissä esitettiin myös muunlaisia kantoja suhteessa varhain avioitumiseen ja ehkäisyvälineiden käyttöön: Mauri Rouhunkosken ehkäisyvälineoppaat esittävät suositeltavaksi varhaista avioitumista ja ehkäisyn käyttöä avioliiton ensi vuosina. Varhain solmitut avioliitot torjuvat Rouhunkosken mukaan irrallisten sukupuolisuhteiden haittoja.²⁰⁹ Oppaasta otettiin edelleen uusia painoksia 1950- ja 1960-luvuilla.²¹⁰ Rouhunkosken kanta oli, että kaikkien tulisi saada tietoa ehkäisystä ja myös käyttää ehkäisymenetelmiä tarvittaessa: "Sukukypsyyden saavuttaneen ihmisen, niin miehen kuin naisen, luonnollisiin oikeuksiin tulisi kuulua selvyys näistä menetelmistä ja hänen velvollisuksiinsa vastuu niiden käytöstä."²¹¹ Rouhunkosken liberaali kanta ehkäisyvälineiden käyttöön lienee yhteydessä siihen, että hän toimi aktiivisesti myös Sosiaalihygieenisessä Yhdistyksessä²¹².

Aborttien ja sukupuolitautien lisäksi Väestöliitossa oltiin huolestuneita nuorten tulevista avioliitoista.²¹³ Nuoria haluttiin kasvattaa valistajien ihanteiden ja arvojen mukaisten

²⁰⁷ Ks. myös Foucault 1998, 25, 28.

²⁰⁸ Helén 1997, 40–41.

²⁰⁹ Rouhunkoski 1949, 18.

²¹⁰ Ks. esim. Rouhunkoski 1956, 18.

²¹¹ Rouhunkoski 1949, 10–11.

²¹² Härö 1996, 52, 61.

²¹³ Esim. Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1960, 3.

onnellisten perheiden vanhemmiksi. Nuorta tuli myös valmistaa avioliitossa kohdattaviin ongelmiin, jotta tämä osaisi sopeuttaa oman käyttäytymisensä niihin ja mukauttaa odotuksensa ne huomioon ottaen: oppaiden mukaan sukupuolten välillä oli perustavia eroja, joihin on vain sopeuduttava.²¹⁴

Miehen ja naisen perusluonteessakin on huomattavia yleisiä eroavaisuuksia. Näistä meidän on hyvä olla selvillä, sillä monet avioliiton ristiriidat syntyvät juuri siitä, etteivät aviopuolisot osaa ottaa huomioon näitä seikkoja.

Miehen yleisinä tunnusmerkkeinä pidetään voimaa, lujuttua ja kestävyyttä. Nainen on useimmiten ruumiinvoimiltaan heikompi, hän kaipaa mieheltään hellyyttä ja on yleensä tunteellisempi kuin mies. Asiallisuutta ja järkevyyttä pidetään yleensä miehisinä ominaisuuksina, mutta toisaalta naisen herkkätunteisuudesta huolimatta saattaa usein olla tukevammin 'maassa kiinni' kuin mies, jossa monesti ilmenee nuorekasta mielikuvituksen lentoa, poikamaista seikkailunhalua jne. vielä vartuneessa iässäkin.

Eryteisesti on syytä todeta, etteivät koti ja avioliitto juuri milloinkaan merkitse miehelle koko elämää: näiden lisäksi hänellä on aina työnsä ja yhteiskunnalliset tai muut harrastuksensa. Naiselle sitä vastoin ovat koti ja lapset useimmiten kaikki kaikessa. Ne muodostavat hänen elämänsä ja ajatustensa pääsisällön – siitakin huolimatta, että monet naiset nykyään käyvät myös ansiotyössä ja ovat ehkä kiintyneitäkin ammattiinsa. On selvää, ettei kodin hyvinvointia ajatellen voida suinkaan pitää aina kiinni eroista 'miesten töiden ja naisten töiden' välillä – erityisesti silloin, jos vaimokin käy ansiotyössä. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä että mainittu perusero on olemassa.²¹⁵

3.3.2 Oppaiden jakelu ja vastaanotto

Me nuoret ja Kohti omaa elämää -kirjasia jaettiin kansalaiskoulun päättävälle ja oppikoulun viidesluokkalaisille, eli noin 14 - 16-vuotiaille. Nuorille naisille suunnattua *Hän ja minä* -opasta jaettiin lähinnä teollisuuslaitoksissa. *Miesten kesken* -opasta jaettiin asepalvelukseen aloittaneille miehille. Oppaiden painosmäärästä on vaikea saada tarkkaa tietoa, koska niitä ei aina kirjattu kovin yksityiskohtaisesti toimintakertomuksiin. Mielenkiinto kohdistui pikemminkin jaettujen oppaiden lukumäärään; siihen, kuinka moni valistuksen kohde oli tavoitettu. Perhekasvatuskirjasia jaettiin yhteensä jo vuonna 1959 noin 33 700 kappaletta. Seuraavana vuonna jakelu pääsi kunnolla vauhtiin, ja oppaita jaettiin kaikkiaan noin 78 000 kappaletta, joista *Me nuoret ja Kohti omaa elämää* -oppaita oli 76 000 kappaletta, mikä on melkoinen määrä ajatellen jopa suurten ikäluokkien kokoa. 1961 *Me nuoret ja Kohti omaa elämää* -oppaita voitiin jakaa vain maksullisena, joten jakelu supistui huomattavasti edellisestä vuodesta. Valistusoppaita jaettiin laskelmani mukaan tuolloin yhteensä 43 800, josta valtaosa oli varusmiesten kirjasia. Koululaisille suunnattuja *Me nuoret ja Kohti omaa elämää* -oppaita jaettiin vain 12 300. Vuonna 1962 oppaita jaettiin taas 78 000, joista koululaisille suunnattuja oppaita oli 42 000. Vuonna 1963 Alli Paasikiven Säätiö myönsi oppaiden painattamiseen

²¹⁴ Hanna Kuusi on kiinnittänyt huomiota siihen, että 1950-luvun naistenlehdissä on tyypillistä esittää ohjeita siitä, kuinka lukija voi sovittaa oman luonteensa ulkopuolelta tuleviin vaatimuksiin, kun taas kuusikymmentäluvun murroksen myötä teksteissä aletaan pohtia kuinka ilmennän itseäni ja kuinka löydän itseni. Kuusi 2004, 167.

²¹⁵ *Kohti omaa elämää*, 1959, 23–24.

apurahan, joten oppaita voitiin jakaa kevätlukukauden ajan ilmaiseksi, mutta syyslukukaudella oppaista perittiin 50 pennin maksu. Maksutta oli oppaita kouluille jaettu jo 45 000. Kirjoja myytiin vielä 6 300 kappaletta. *Kohti omaa elämää* -kirjasta tilattiin 14 000 kappaletta ja asutuskeskusten nuorison *Me nuoret* -julkaisua 37 000 kappaletta. Yhteensä kaikkia valistusoppaita jaettiin vuonna 1963 liiton toimintakertomuksen mukaan 66 300.²¹⁶

Koululaisille suunnattuja oppaita painettiin ja jaettiin koko ajan eniten. Yhteensä koululaisille suunnattuja vihkoseja jaettiin vuosina 1959 – 1963 199600 kappaletta. Myös asepalveluksessa oleville nuorille miehille suunnatun *Miesten kesken* -vihkosen painokset olivat suuria. Mikäli oppaiden valmistumisjärjestyksestä voi tehdä arvioita aiheen kiireellisyydestä ja polttavuudesta, oli nuorten työläistaustaisten naisten sukupuolimoraali Väestöliiton valistajille melkoinen huolenaihe. *Hän ja minä* -oppaan jakelussa vaikuttaa kuitenkin olleen vaikeuksia. Vuonna 1959 sitä jaettiin 15 700 kappaletta, mutta sen jälkeen jakelumäärät jäivät vuosittain vain muutamiin tuhansiin, vaikka oppaasta otettiin vuonna 1961 10 000 kappaleen uusintapainos jakelun laajentamiseksi. Ehkä kirjaseen jakeluun oli vaikea löytää kanavia, sillä sitä mainostettiin myös *Työterveysuutisissa* ja Työterveyspäivillä.²¹⁷ Lähes kaikki 30 000 *Hän ja minä* -opasta saatiin kuitenkin jaettua vuoden 1964 loppuun mennessä.

Väestöliitto suoritti 1960 *Me nuoret* -kirjaseen vastaanottoon liittyvän anonyymien kyselyn oppaiden vastaanotosta muutamassa helsinkiläisessä ja jyvaskyläläisessä oppikoulussa. 700 oppilaasta 75 % oli lukenut oppaan tarkasti tai pääosin, loppu neljännes vain selaillen. Lähes puolet piti opasta hyvin hyödyllisenä, yli 40 % jossain määrin hyödyllisenä ja vain nelisen prosenttia tarpeettomana. 1961 vastaava mielipidetiedustelu laajennettiin koskemaan myös *Kohti omaa elämää* -opasta ja varusmiehille jaettua *Miesten kesken* -kirjasta. Otoksessa oli tällä kertaa 400 varusmiestä ja 1 800 koululaista. Oppaaseen tutustumisen aste ei juuri vaihdellut vuodentakaisesta, tosin 2-4 % vastaajista ilmoitti jättäneensä saamansa julkaisun kokonaan lukematta. Niistä, jotka vastasivat lukeneensa oppaan, piti sitä hyödyllisenä 36–58 %, jossain määrin hyödyllisenä 34–56 % ja tarpeettomana 1-3 %. Tiedustelusta saatiin myös viitteitä kirjaseen sisällön ja

²¹⁶ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomukset 1959, 7-8; 1960, 5, 9-10; 1961, 7, 13; 1962; 1963, 14. *Hän ja minä* -opasta jaettiin vuonna 1960 jonkin verran myös kouluissa. Toimintakertomukset 1960, 10; 1963, 14.

²¹⁷ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomukset 1959, 7-8; 1961, 7; 1963, 14.

kuvituksen kehittämiseksi viitteitä, joiden mukaisesti oppaita päätettiin tarkistaa.²¹⁸

Tämän perusteella on mahdollista arvioida lukijamääriä: esimerkiksi 75 % koululaisille suunnattujen oppaiden vuoden 1960 76 000 kappaleen levikistä tekisi yhteensä 57 000 lukijaa.

Oppaiden jakelu hiipui 1960-luvun puolivälissä. Liitto jatkoi nuoriin vaikuttamista, nuorille ja nuorten kanssa työskenteleville järjestettiin perhekasvatuskursseja, ja liitto pyrki vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Tampereella järjestettiin kokeilu perhekasvatuksellisesta nuorisotyöstä 1960-luvun alkupuolella: 15-vuotiaille nuorille järjestettiin Tampereella perhekasvatuskursseja jonka jälkeen nuoret perustivat yhdistyksen, joka järjesti nuorille kokoontumispaikkoja.²¹⁹ Tämä toiminta nähtävästi päättyi vuosikymmenen puolivälissä. Väestöliitto julkaisi kirjasen *Perhekasvatuskursseja toteuttamaan*²²⁰. Oppaiden jakelu kuitenkin väheni seuraavina vuosina. Vähäisen jakelun syyksi voisi arvella innon vähenemistä tai rahoituksen vaikeuksia²²¹. Rahojen loppuminen voi tosin yleishyödyllisen järjestön kohdalla olla myös merkki siitä, että aika alkoi ajaa oppaiden ohi, eikä niiden julkaisemista enää pidetty yhteiskunnassa yhtä tarpeellisena. Joka tapauksessa 1964 toimintakertomus käsittelee oppaita hyvin niukasti: "Perhekasvatuskirjasia on jaettu seuraavasti: 'Hän ja minä' 1.547 kpl., 'Kohti omaa elämää' 6.525 kpl, 'Me nuoret' 8.363kpl eli yhteensä 16.435 kpl."²²² Vuonna 1965 yksittäisten oppaiden jakelumääriä ei edes mainita. Perhekasvatuskirjasia 1965 jaettiin kuitenkin oppi- ja ammattikouluille vielä yhteensä 15 800 ja tärkeimmistä oppaista, *Kohti omaa elämää* ja *Me nuoret* ilmestyivät uudistetut painokset, tosin muutokset oppaissa olivat vähäisiä. Valistus kohdistettiin nyt synnyttäneisiin naisiin: kaikille synnyttäneille jaettiin 1965–1966 vihkonen, jonka nimi oli *Syntyvyyden säännöstelyn nykyaikaiset menetelmät. Perhesuunnittelun opas*. Vaikka oppaita jaettiin nyt äideille siviilisäättyyn katsomatta, vihkosessa kerrottiin edelleen perhesuunnittelua tarvittavan, jottei äidin tarvitse synnyttää liian usein.²²³

²¹⁸ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1960, 10; 1961, 13.

²¹⁹ Tämä Väestöliiton kokeilu siis muistutti perinteistä yhdistysmuotoista nuorisotoimintaa.

²²⁰ Rintasaari, Esa: *Perhekasvatuskursseja toteuttamaan: suunnitteluohjeita ja ohjelmaehdotuksia kuntien, seurakuntien ja järjestöjen nuorisotyöntekijöille*. Väestöliitto, Kansalaiskasvatuskeskus, Helsinki 1963.

²²¹ Ainakaan Sosiaalihuollin yhdistys ei kilpaillut Väestöliiton kanssa valistajana: yhdistyksellä ei juuri ollut nuorille suunnattua valistustoimintaa 1960-luvun alkupuolella. Härö 1996, 62.

²²² Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1964, 18.

²²³ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomukset 1963, 14; 1964, 5, 13, 17–18; 1965, 7, 20; Toimintasuunnitelma 1966, 7. Turpeinen, Kaisa: *Syntyvyyden säännöstelyn nykyaikaiset menetelmät. Perhesuunnittelun opas*. Väestöliiton julkaisuja n:o 56. Väestöliitto, Helsinki 1965.

3.4 Oppaiden kuva tytöistä ja pojista 1960-luvun alkupuolella

3.4.1 Argumentaatio oppaissa

Oppaat perustelivat olemassaoloaan korostamalla tarpeellisuuttaan. Oppaiden mukaan nuorten ongelmana oli tiedon puute: nuoret osaisivat tehdä oikeanlaisia päätöksiä, jos heitä olisi valistettu. Nuorten piti kyetä rakentamaan "tulevaisuutta koskevat suunnitelmansa todellisuuden pohjalle"²²⁴. Valistajat esittivät, että oli tieto- eikä arvokysymys, miten nuoret toimivat.

Mistä johtuu, että meillä Suomessakin jatkuvasti joka vuosi nuoria ihmisiä joutuu esim. siihen onnettomuuteen, mitä odottamaton raskaus merkitsee? Useimmissa tapauksissa siitä, ettei näillä nuorilla ole riittävästi tietoja, joiden perusteella he osaisivat varoa vaaroja.²²⁵

Kouluihin esitettiin tarvittavan lisää perhekasvatusta²²⁶, joka valmentaisi nuorisoa tulevaan avioliittoon. Koulujen perhekasvatuksen ei kuitenkaan katsottu riittävän, vaan nuoren täytyisi lisätä tietojaan omatoimisesti.²²⁷ Oppaat pyrkivät ohjaamaan nuoret tuttuihin ratkaisuihin, vaikka maailma olikin muuttunut. Voikin olla aiheellista kysyä, vaivaako nykyaika *Kohti omaa elämää* -oppaassa vuodelta 1959 todella nuorta vai pikemmin valistajaa:

On selvää, että juuri nykyajan nuorista saattaa monesti tuntua, ettei tänä aikana enää ole mitään kaunista, ei puhdasta – ei mitään tavoittelemisen arvoista. Usein näyttääkin siltä, että vain ”kovat otteet” ratkaisevat elämässä. Näin ei kuitenkaan asia ole, jos tarkastelemme sitä loppuun asti. Monet esimerkit osoittavat aivan selvästi, että pysyvää voidaan luoda vain puhtain mielin ja puhtain sydämin – yhtä hyvin meidän aikamme ristiriitojen keskellä kuin menneinä päivinäkin.²²⁸

Valistajat kokivat modernisaatiokehityksen arvomaailmaa uhkaavana. Nuoren oletettiin tekevän itse ratkaisuja sukupuolielämän aloittamisen suhteen, mutta oppaat pyrkivät ohjaamaan nuoret tuttuihin ratkaisuihin, siis hyväksymään ihanteekseen absoluuttisen sukupuolimoraalin, vaikka maailma ympärillä olikin muuttunut. Kuitenkin samalla hyväksyttiin nuorten tarve tehdä itse päätöksiä ja punnita eri vaihtoehtoja.

Arja Jokinen on eritellyt erilaisia vakuuttelemisen ja suostuttelemisen keinoja, joihin retoristen keinojen analyysissä voi kiinnittää huomiota. Sanottavaa voi oikeuttaa puhujakategoriolla, esimerkiksi kirjoittajan vakuuttavuutta lisäävällä asiantuntija- asemalla. Väitettä vahvistamiseksi konsensuksella tai asiantuntijatiedolla Jokinen katsoo lainauksien käytön, me-muodossa argumentoimisen ja sanonnat. Muita Jokisen mainitsemia keinoja ovat esimerkiksi omista intresseistä etäännyttäminen, asioiden

²²⁴ Kohti omaa elämää 1963, etukannen sisäpuoli.

²²⁵ Kohti omaa elämää 1959, 46.

²²⁶ Perhekasvatuksen sisältö kuvattiin hyvin laajaksi: "kotitalous ja kodinhoito, lastenhoito ja kasvatust, niin naisten kuin miestenkin käsityöt ja kodin korjaustyöt, taloussuunnitelmien teko, terveydenhoito, ihmisen sielullisen kehityksen tunteminen jne." Kohti omaa elämää 1959, 47.

²²⁷ Kohti omaa elämää 1959, 47. Me nuoret 1960, 30–31.

²²⁸ Kohti omaa elämää 1959, 13.

esittäminen puhujista riippumattomina tosiasioina toimijaa mainitsematta ja liittoutumisasteen säätely, eli tekstin liittoutuminen kuvaamansa tahon kanssa tai haastateltavan asettaminen kyseenalaistettavaksi²²⁹. Lisäksi argumentaatiota voidaan tukea kategorioiden valinnalla, lisäilemällä yksityiskohtia, esittämällä vakuuttavan oloista numerodataa eli kvantifioimalla, sekä käyttämällä metaforia tai ääri-ilmaisuja kuten sanoja "ei koskaan", "aina", "jokainen" tai superlatiiveja.²³⁰

Väestöliiton valistuksessa seksuaalimoraalia koskevat perustelut eivät yleensä olleet avoimen moraalisia eikä uskonnollisia perusteluja käytetty. Pikemminkin valistajien arvomaailman vastainen käyttäytyminen pyrittiin esimerkiksi nimeämään psyykkiselle kehitykselle haitalliseksi.²³¹ Esimerkiksi itsetyydytyksen haitallisuutta perusteltiin psykologisilla seurauksilla.²³² Oppaissa oli melko paljon psykologisen ja moraalisen perustelun välillä liikkuvia ilmauksia kuten "tuntee sisimmässään".²³³ Psykologian käyttö myös lisääntyi oppaissa niissä tehtyjen uudistusten myötä.²³⁴

Väestöliiton oppaissa viittaukset sanontoihin ja aikaisempien polvien tietoon olivat tavanomaisia tapoja vakuuttaa nuorelle, että käsiteltävästä ilmiöstä vallitsee yleinen yhteisymmärrys.²³⁵ Oppaat pyrkivät myös luomaan läheisyyttä kirjoittajan ja lukijan välille. Erityisesti *Hän ja minä* -opas käyttää me-muotoa, sanottavaa pyritään oikeuttamaan oletetulla samankaltaisuudella lukijan ja kirjoittajan välillä viittaamalla heidän yhteiseen naiseuteensa, kirjoittajan ja lukijan esitetään olevan samalla puolella. *Hän ja minä* -viikkosessa pyritään myös vakuuttamaan lukijaa miesten ikaikaisesta epäluotettavuudesta tunnettuna totuutena. Lisäksi *Hän ja minä* -oppaassa on puhekielisiä ilmaisuja ja nuoriin naislukijoihin vetoavaksi ajateltuja kielikuvia kuten "unelmille ja pilvilinnoille on luotu kivijalka".²³⁶ Asevelvollisille suunnatun *Miesten kesken* -oppaan kirjoittaja käyttää myös minämuotoa, omaa kokemustaan miehenä olemisesta: "olen itsekin ollut". Oppaan erityispiirteenä ovat kielikuvat, joita käyttämällä voitiin viitata seksuaalisuuteen tavoilla, jotka muuten olivat oppaisiin mahdollisesti liian rohkeita.

²²⁹ Arvioitavaksi asettaminen tapahtuu yksinkertaisimmillaan muodossa "X:n mukaan...", "X esittää, että..."

²³⁰ Jokinen 1999b.

²³¹ Jeffrey Moranin mukaan tällainen valistamisen tapa, jossa ei annettu käskyjä jotka vetoavat vaikkapa uskontoon, vaan sen sijaan valistettavalta kysyttiin, millainen seksuaalikäyttäytyminen sopisi siihen, millainen persoona tämä haluaisi olla, yleistyi Yhdysvalloissa jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Moran 2002, 91–93.

²³² Kohti omaa elämää 1959, 14.

²³³ Kohti omaa elämää 1959, 17.

²³⁴ Ks. alaluku 3.4.6.

²³⁵ Esim. Kohti omaa elämää 1959, 13, 19; Hän ja minä 1959 5, 6, 11.

²³⁶ Hän ja minä 1959, 18.

Samalla kielikuvat mahdollistivat vahvasti moraalisen sisällön. Kielikuvien käyttö ei silti ehkä ollut täysin riskitöntä, sillä lopputulos saattoi ehkä herättää lukijassa myös huvittuneisuutta. Esimerkiksi luvussa "Tiedustelijana sukupuoli-vietin tuntemattomassa maastossa" kerrotaan nuorelle miehelle esiaviollisten suhteiden vaaroista:

Mutta sanoessasi, että Sinun on tutkittava, etsittävä ja saatava kokemuksia, tunnustat samalla olevasi kuin tuntemattomaan maastoon lähetetty tiedustelija, joka tehtävää suorittaessaan tekee arvokkaita havaintoja, mutta kaikin tavoin välttää avointa kosketusta tuliasein vastapuolen kanssa – sehän saattaisi koitua varsin kohtalokkaaksi yksinäiselle tiedustelijalle ylivoiman edessä.²³⁷

Oppaat puhuvat oletetuista lukijoistaan ja heidän mahdollisista kumppaneistaan eri tavoin; tyttöinä ja poikina, naisina ja miehinä sekä näiden yhdistelmänä, jossa parin muodostavat tyttö ja mies. Voinee olettaa käytettyjen käsitteiden olevan merkityksellisiä sen suhteen, katsottiinko osapuolet valta-asemaltaan tasavertaisiksi kumppaneiksi. *Kohti omaa elämää* ja *Me nuoret* -oppaissa vastinpareina ovat tavallisimmin nuori mies ja tyttö sekä poika ja tyttö. *Hän ja minä* -oppaassa selvästi useimmin parin muodostavat mies ja tyttö, silloin tällöin puhutaan myös pojasta ja tytöstä. *Hän ja minä* -oppaassa viitataan mieheen tai poikaan usein vain sanalla "hän", kuten oppaan nimessä. Joskus tytön vastinkappaleena on esimerkiksi "kaveri". Tyttöä puhuteltiin naiseksi kun lukijaan haluttiin vedota sillä, että naisena kirjoittaja tietää mistä puhuu, oletettiin lukijankin kuuluvan tähän naisten joukkoon. Tytöt katsottiin siis naisten alaryhmäksi.

Vertaamalla toisiinsa *Kohti omaa elämää* ja *Me nuoret* -oppaita voidaan todeta, että oppaissa oletettiin kaupungeissa vallitsevan eri arvojen kuin maaseudulla. Kaupungeissa ja asutuskeskuksissa asuviin nuoriin ei yritetty vaikuttaa yhtä usein vetoamalla vanhoihin hyviin tapoihin. Kaupunkilaislukijaakaan ei toisaalta pidetty mitenkään paheellisena. *Me nuoret* -oppaan lukijoiden koulutustason oletettiin ehkä olevan korkeampi.²³⁸

Saavutettavissa olleen kulutustavaran määrän erosta oletettujen maaseudun ja kaupungin lukijoiden välillä voisi kertoa se, että kappale, joka löytyy sekä *Kohti omaa elämää* että *Me nuoret* -kirjoista, päättyy näissä eri tavoin:

"Suorastaan vaarallista on, että nykyajan kaupallistunut huviteollisuus, ala-arvoinen kirjallisuus, ajanvieteledet ja elokuvat tyrkyttävät meille aivan nurinkurisiakin käsityksiä todellisesta elämästä ja elämänarvoista – kertovat tarinoita, jotka ovat suoranaista valhetta tai saavuttamatonta satua jopa rikkaan Amerikankin nuorisolle!"

²³⁷ Miesten kesken 1961, 9-10.

²³⁸ Yhdelläkään maaseudun nuorille tarkoitetun kirjan esimerkinuorista ei ollut silmälaseja eikä näille nuorille valokuvien esitetty, että sopivan kumppanin voisi tavata kirjojen äärellä, kuten kaupunkilaisnuorille. *Me nuoret* 1960, 9, 14.

Me nuoret -kirjasta on jätetty pois ajatusviivan jälkeen seuraava jakso, siis viittaus rikkaaseen Amerikkaan.²³⁹ Maaseutu oletettiin vanhanaikaiseksi: maalla asuvalle tytölle ei tarvinnut erikseen perustella, että voisi kutoa kangaspuilla, eikä ilmauksen "kapiokirstu" käyttöä tarvinnut selitellä, kun taas kaupunkilaistytön korvaan kapioarikon oletettiin kalskahtavan vanhanaikaiselta.²⁴⁰ Oppaissa oletetaan kuitenkin, että maaseudulla ennen vallinneet "vanhat tavat ja käyttäytymissäännöt", jotka antoivat elämälle suuntaviivat, ovat jo lakanneet vaikuttamasta, joten elämästä on tullut uudella tavalla vaikeaa. Vanhempien vallan, perheen ja kyläyhteiskunnan otteen jäseniinsä oletetaan vähentyneen. Nuoren kerrotaan olevan tästä syystä aiempaa vapaampi valitsemaan elämäntapansa. Tämä muutos liitetään suoraan elintason ja aineellisen hyvinvoinnin nousuun ja populaarikulttuuriin.²⁴¹ Maalla asuviin nuoriin vedottiin myös hieman kaupunkilaisnuoria useammin nationalistisilla ja uskonnollisilla argumenteilla. Viittauksia on kuitenkin niin vähän, että on vaikea sanoa, onko kyse sattumasta, vai arveltiinko argumenttien vastaavan paremmin maaseudun nuorten arvomaailmaa. Kaupunkilaisnuorille tarkoitettu oppaasta on joka tapauksessa jätetty pois kohta, jossa viitataan uskontomme perustotuksiin elämänohjeina: heille ei kerrottu, että "[v]anhojen hyvien tapojen viisaudet ja uskontomme perustotuudet pitävät paikkansa yhä vielä[...]"²⁴²

3.4.2 Pojat, tytöt ja seksuaalisuus

1950-luvun ja 1960-luvun alun valistusvihkoset olivat ennen muuta abortintorjuntatyön välineitä. Lisäksi niiden tarkoituksena oli valmistaa nuoria tulevaan avioliittoon, vanhemmuuteen ja taloudenpitoon.²⁴³ Jo koululaisille kirjoitetuissa oppaissa korostettiin sitä, että omaa kotia varten piti alkaa säästää ajoissa. Oppaissa kerrottiin myös murrosiästä ja siitä kuinka tyttöjen ja poikien tulisi suhtautua toisiinsa. Valistajien kantana oli, että esiaviollisista suhteista tuli pidättyä. Oppaissa ei kerrottu ehkäisymenetelmistä, nuorille oli suojaksi tarjolla lähinnä korkeampi moraalit. Tytön piti oppaiden mukaan varoa jopa suudelmia, jottei tahraisi mainettaan. Myöskään naimisiin ei saanut mennä vain siksi, että halusi sukupuolisia kokemuksia.²⁴⁴

²³⁹ *Me nuoret* 1960, 3.

²⁴⁰ Kohti omaa elämää 1959, 33; *Me nuoret* 1962, 24.

²⁴¹ Kohti omaa elämää 1959, 4-6.

²⁴² *Me nuoret* 1960, 3; Kohti omaa elämää 1959, 6-7. Kohti omaa elämää -oppaassa kerrotaan kuitenkin näiden totuuksien mukaan elämisen olevan nykyisin vaikeaa.

²⁴³ Moran esittää, että avioliittovalistuksen arjen asioihin kiinnittyminen, kuten kalusteiden hankinnassa opastaminen, oli suunnattu Hollywood-elokuvien avioliittokuvaa vastaan. Moran 2002, 153.

Perhekasvatus, "Family life education" löi Yhdysvalloissa läpi 1950-luvun alussa. Opetuksessa korostettiin, että esiaviolliset suhteet johtavat avioliitossa vaikeuksiin. Moran 2002, 139-141.

²⁴⁴ Väestöliiton piirissä oli myös muunlaisia kantoja, ks. Rouhunkoski 1949, 18.

Kirjallisuudessa, elokuvissa, ehkä omassa ympäristössämme saamme nähdä tapauksia, joissa kaksi toisiaan rakastavaa nuorta aloittaa sukupuolielämän ennen avioliittoa. Jos ajattelemme näitä tapauksia tarkemmin, saatamme kuitenkin huomata, että ne useimmissa tapauksissa ovat kohtalokkaita: niiden yllä väijyy onnettomuuden uhka. Esim. kirjallisuuden piirissä tämä ratkaisu lähes aina on murhenäytelmän lähtökohta.²⁴⁵ Valitettavan usein se on sitä myös todellisessa elämässä.

Niin oman itsemme kuin rakastettummekin kannalta on ehdottomasti viisainta, että emme lähde tälle tielle. Loppujen lopuksi jokainen tyttö ja poika, joka on henkisesti ja ruumiillisesti kehittynyt sopusointuisasti, tuntee tämän sisimmässään. Sukupuolielämässä ennen avioliittoa on aina jotakin vastenmielistä – vaikka se ehkä toisaalta kiehtookin meitä. Näin siitä huolimatta, että olemme varmoja itsestämme ja rakkaudestamme.

On selvää, että tällaisina hetkinä helposti tulee mieleen avioliitto. Emmekö sittenkin voisi ajatella naimisiin menoa jo nyt – ?²⁴⁶

Tytön haaveeksi esitettiin oppaissa aina avioliitto, ja tapaillessaan miehiä tyttö tai nainen pyrki oppaiden mukaan ennen muuta aviopuolison löytämiseen.²⁴⁷ Kotia ja avioliittoa pidettiin myös naiselle ansiotyötä tärkeämpinä.²⁴⁸ Tytön tai naisen oletettiin liittävän rakkaus ja seksuaalisuus yhteen. Naisen seksuaalisuuden kuvauksissa lisääntymiskykyisyys, äitiys ja avioliitto tai ainakin sen tavoittelu sekä romanttinen rakkaus määrittivät normaalia seksuaalisuutta. *Kohti omaa elämää* -oppaan mukaan nainen ei nauti pelkästä seksuaalisuudesta, vaan saa pysyviä sielullisia vaurioita seksuaalisista kokemuksista ilman rakkautta tai riittävää määrää hellyyttä ja pysyvän parisuhteen elementtejä.²⁴⁹ Naisten sukupuolivietin tyydyttämisen katsotaan pitävän sisällään "heidän äidinvaistonsa, hellyydentarpeensa ja koko sukupuolisen energiansa".²⁵⁰

Tyttöjen kohdalla ensimmäisille sukupuolisille kokemuksille esitettiin aina jokin muu perustelu kuin seksuaalinen halu, mikäli perustelua lainkaan annettiin.²⁵¹ Tyttö saattoi *Hän ja minä* -oppaan mukaan varsin hyvin jättää hakeutumatta miehen kanssa läheisempään kanssakäymiseen, jos ei ollut aloittanut sukupuolielämää, sillä työllä ei oppaassa oleteta olevan seksuaalisia haluja ennen kuin ne on herätetty. Vasta kun tyttö on tyhmyyttään tai uteliaisuuttaan langennut, on vaikea estellä.

Nuorella koskemattomalla naisella ei yleensä ole voimakasta sukuviettä. Hänelle ei tuota minkäänlaista vaikeutta noudattaa pidättyväisyyttä. Eri asia on sitten, kun kokemuksissa on päästy hyvään alkuun, silloin sulkujen asettaminen on paljon vaikeampaa.²⁵²

²⁴⁵ Hellevi Outinen kutsuu tätä piirrettä tyttökirjoissa "seksuaalisuuden katastrofiluonteeksi". Outisen mukaan 1950–60-luvun tyttökirjoissa seksuaalisuus joko torjuttiin häpeällisenä tai sillä peloteltiin. Outinen 1992, 48–51.

²⁴⁶ Kohti omaa elämää, 1959, 16–17.

²⁴⁷ Hän ja minä 1959, 12.

²⁴⁸ Kohti omaa elämää 1959, 23.

²⁴⁹ Kohti omaa elämää 1962, 7, 24.

²⁵⁰ Kohti omaa elämää 1962, 7.

²⁵¹ Kohti omaa elämää 1959, 24.

²⁵² Hän ja minä 1959, 8.

Koska oppaiden diskursiivisessa maailmassa tyttö toivoi avioliittoa tai pysyvää seurustelusuhdetta, ei seksiä sinänsä, tyttö suostui esiaviolliseen suhteeseen siksi, että kuvitteli näin saavuttavansa pysyvän parisuhteen ja lopulta avioliiton. Oppaissa kuitenkin korostettiin, ettei tyttö saisi kaipaamaansa suhdetta syntymään seksiä harrastamalla.²⁵³ Seksi ei ollut riskien arvoista. Nuorelle naiselle kerrotaan *Hän ja minä* -oppaassa ettei seksi edes ollut niin kummoinen elämys: "[...]tuhannet tytöt joutuvat vuosittain toteamaan, että varovaisuudesta²⁵⁴ ei ole ollut apua, että tuon lyhyen ja oikeastaan melko turhanpäiväisen 'ilon' jälkeen seuraa katkera toteamus: odotan lasta."²⁵⁵

Miehen ei esitetty olevan yhtä kiinnostunut perheestä ja parisuhteesta kuin naisen: "koti ja avioliitto juuri milloinkaan merkitse miehelle koko elämää: näiden lisäksi hänellä on aina työnsä ja yhteiskunnalliset tai muut harrastuksensa."²⁵⁶ Sen sijaan miehet olivat oppaiden mukaan kiinnostuneita seksuaalisuudesta. He katselivat naisia. Asevelvollisille suunnatussa oppaassa kerrotaan poikien tai miesten etsivän usein kirjoista ja elokuvista uskallettuja rakkauskohtauksia ja armeijassa miesten oletetaan puhuvan tytöistä ja sukupuoliasioista. Oppaan mukaan mies kuitenkin tuntee sisimmässään tilapäisen sukupuolisuhteen vääräksi, vaikka kerskuukin valloituksillaan.²⁵⁷

Tytöille ja nuorille naisille suunnatuissa teksteissä pojalla tai miehellä esitettiin olevan taka-ajatuksia sen suhteen, mitä hän halusi työstä.²⁵⁸ Tyttöjä peloteltiin luottamasta kumppaninsa puheisiin.

Hän on ihmeellinen, hän on hellä, hän on kyllin viisas ajatellakseen molempien puolesta... Onko näin? Ei kai ole olemassa vaara, että tämä onnen- ja turvallisuudentunne onkin petollista – että huomispäivä, jolloin yhdessä pitäisi vastata seurauksista, onkin täynnä yksinäisyyttä, turvattomuutta ja epätoivoa!²⁵⁹

Tytön tuli epäillä miehen motiiveja, sillä mies voisi jättää tytön kun tyttö olisi suostunut seksiin ja lisäksi tytön maine oli vaarassa.

Illan kuluessa tunnelma tiivistyy, sama ystävällinen kavaljeeri pyytää päästä saatollekin. Portilla hän tahtoo hyvänyönsuudelman illan kruunuksi, kukaties pyytää vielä enemmän. Voisimmeko pilata tunnelman, olla kovaluontoisia ja kieltää? Itsekin haluaisimme ehkä vain noin uteliaisuudesta tietää, 'miltä se tuntuu'. Jos näin käy, saattaa lopputulos olla sangen murheellinen. Me näemme hänet viimeisen kerran. Hän on saanut mitä on halunnutkin, mutta poikasakissa hän saattaa kehuskella, että sekin tyttö on sellainen ja sellainen.²⁶⁰

²⁵³ Hän ja minä 1959, 6-7.

²⁵⁴ Tällä tarkoitettaneen keskeytettyä yhdyntää.

²⁵⁵ Hän ja minä 1959, 11.

²⁵⁶ Kohti omaa elämää 1959, 23.

²⁵⁷ Miesten kesken 1961, 7-8, 17.

²⁵⁸ Ks. esim. Hän ja minä 1959, 6,11; Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952, 5-6.

²⁵⁹ Me nuoret 1960, 10.

²⁶⁰ Hän ja minä 1959, 6.

Jätetyksi tulemisen lisäksi oppaiden tyttöä uhkasi myös raskaaksi tuleminen. Miesten kerrottiin sanovan osaavansa varoa ja pyrkivän luomaan tytölle turvallisuudentunteen, jotta tyttö suostuisi seksuaaliseen kanssakäymiseen. Tytön tunne oli kuitenkin oppaiden mukaan petollinen, sillä poika tai mies ei pystynytkään huolehtimaan tytön turvallisuudesta, eli siitä että tyttö ei tulisi yhdynnän seurauksena raskaaksi, vaan mies jättäisi tytön tämän raskaaksi tultua yksin.²⁶¹ Mies, joka jättäisi pidättyväisen tytön, ei olisi luottamuksen arvoinen.²⁶²

Naisen tehtävänä oli vastustella miehen aloitteita, koska vastusteleminen teki työstä tai naisesta haluttavan. Oppaassa esitetään, että jos nainen suostuu liian helposti yhdyntään, mies menettää mielenkiintonsa naista kohtaan:

Lukemattomat naiset ovat ennen meitä ja varmasti meidän jälkeemmekin joutuneet havaitessaan, että miehen kuuma ja monin vakuutuksin varmennettu kiintymys häviää kuin tuhka tuuleen heti sen jälkeen, kun sen tavoite, sukupuolinen yhtyminen, on saavutettu. Mies haluaa kamppailla naisesta kuin jostain saaliista, mitä vaikeammin tavoiteltavissa saalis on, sitä kiihkeämpi on pyrkimys päämaaliin.²⁶³

Miehen tehtävänä oli siis murtaa naisen vastarinta. Väestöliiton valistajien näkemyksen mukaan ihanteellinen poika ei kuitenkaan taivutellut petollisin keinoin tyttöä seksuaaliseen kanssakäymiseen, vaan käyttäytyi pikemminkin ritarillisesti. *Kohti omaa elämää* -oppaan mukaan nuoren on teoillaan osoitettava olevansa ihastuksensa kohteen arvoinen. Nuori ei siis osoita rakkautta suoraan:

Omilla teoillamme ja koko omalla elämällämme meidän on osoitettava, että ansaitsemme ystäväksemme tai rakastetuksemme sen, jota sisimmässämme ajattelemme.²⁶⁴

Oppaassa kerrotaan tyttöjen ja poikien välisen seurustelun olevan koe, josta selviämisestä, eli siitä, että säilyy koskemattoman, riippuu mahdollisuus onnelliseen elämään yhdessä puolison kanssa. "Hänen ja tulevan yhteisen elämämme takia meidän on pidettävä ajatuksemme ja tekemme puhtaina."²⁶⁵ *Miesten kesken* kertoo, että miehen pitää suojella heikompiään, mikä pitää sisällään seksuaalisen pidättäytymisen.

Juuri tässä tilanteessasi, tässä elämäsi vaiheessa pidättäytyminen on sitä paitsi miehekkäin ratkaisu. Ja miehuullisena pidetään itsenäistä, salamyhkäisyyteen verhoutumatonta, teoistaan vastamaan pystyvää ja heikompiään suojelevaa yksilöä. Erityisesti luonteen miehekkäisyys, itsenäisyys ja suoruus herättää aina kunnioitusta ja ihailua – tämän olet saanut usein todeta.²⁶⁶

²⁶¹ Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille 1952, 5-6; Me nuoret 1960, 10.

²⁶² Hän ja minä 1959, 7.

²⁶³ Hän ja minä 1959, 7.

²⁶⁴ Kohti omaa elämää 1959, 13.

²⁶⁵ Kohti omaa elämää 1959, 16.

²⁶⁶ Miesten kesken 1961, 20-21.

Oppaista voi tunnistaa sublimateorioteorian: teksteissä korostettiin, ettei sukupuolivietti ole voittamaton. Vaikka sukupuolivietin sisältämän energian purkaminen esitettiin välttämättömänä, sen voi suunnata myös muuhun kuin seksuaalisuuteen²⁶⁷. Avioliitto nähtiin sukupuolivietin ihanteellisena toteuttamistapana, mutta lukijalle kerrottiin, että onnellista elämää voi elää myös avioitumatta. Naimattomaksi jäävän miehen kerrottiin voivan ohjata sukupuoliviettinsä voimavarat yhteiskuntaa rakentavaan toimintaan ja naisen toisten auttamiseen.²⁶⁸ Ennen avioliittoa sukupuolivietti tulisi suunnata työhön, opiskeluun ja urheiluun.²⁶⁹

On sentään suuresti liioiteltua sanoa, että sukupuolivietti olisi voittamaton. Vaikka sen perustana oleva elämänvoima välttämättä vaatisikin purkautumista, ei henkisesti kypsyneen ihmisen suinkaan tarvitse antaa vietin ohjata itseään, vaan hän voi suunnata sen kohti muita päämääriä.²⁷⁰

3.4.3 Epäonnistunut avioliitto tai kelpaamattomuus kumppaniksi

Valistajat olettivat oppaissa kaikkien haluavan naimisiin. Onnellista avioliittoa ei kuitenkaan ollut oppaiden mukaan helppo saavuttaa, vaan nuoren tulisi pyrkiä muokkaamaan itseään sopivaksi aviopuolisoksi. Avioliitto esitettiin projektina, johon täytyi valmistautua hyvin esimerkiksi säästämällä. Erityisesti tytön täytyi valmentautua aviopuolisoksi: kehittää itseään ja hankkia opastusta kodinhoidosta, valmentautua avioliittoon ja sen mukana tuomaan työtaakkaan, harkita ehkä morsiuskurssia tai emäntäkoulua, pitää mielessä että joskus muuttaa jonkun kanssa asumaan ja hankkia sitä varten jo liinavaatteita sekä hankkia ehkä myös maalla emäntänä joku lisäansioita tuova ammatti.²⁷¹ Luonnettaan piti oppaiden mukaan kehittää myös seurustelukumppaniksi sopivaksi:

Meidän on jatkuvasti oltava luotettavia, reippaita ja ystävällisiä, meidän on pyrittävä löytämään hyviä harrastuksia ja kehittämään itseämme, meidän on pidettävä huolta terveydestämme ja puhtaudestamme – niin ulkonaisesti kuin henkisesti. Tällaisten seikkojen luetteleminen saattaa tuntua 'vanhalla saarnalla', mutta – kymmenet ja sadat nuorisopolvet ennen meitä ovat saaneet kokea, että juuri tällaisiin seikkoihin kestävä ystävyys ja kestävä rakkaus perustuvat.²⁷²

Oppaiden laatijat luottivat onnettoman avioliiton pelotusvoimaan. Alkoholinkäytön korostettiin tekevän avioliitosta onnettoman: "Alkoholi on Suomen kotien pahin vihollinen – niin sanovat muutkin kuin raittiusintoilijat!"²⁷³ Uskottomuuskin saattoi

²⁶⁷ Miesten kesken argumentoi suoraan näkemyksiä vastaan, joissa seksuaalivietin tukahduttamista pidettiin varsinkin miehelle epäterveenä: opas esittää, "ettei pidättäytyminen sukupuolisesta tyydytyksestä ole terveydellesi vaarallista – jos joku toisin väittää, ei tunne näitä asioita." Miesten kesken 1961, 20–21.

²⁶⁸ Kohti omaa elämää 1962, 7.

²⁶⁹ Kohti omaa elämää 1959, 15.

²⁷⁰ Kohti omaa elämää 1959, 15.

²⁷¹ Hän ja minä 1959; Kohti omaa elämää 1959, 34. Tässä kohden Väestöliiton valistajat eivät juuri huomioineet maaseudun nuorten alkamassa ollutta joukkomuuttoa kaupunkimaisempiin oloihin.

²⁷² Kohti omaa elämää 1959, 13.

²⁷³ Kohti omaa elämää 1959, 26.

oppaiden mukaan johtua alkoholista.²⁷⁴ Samoin mahdollista tulevaa avioliittoa käytettiin perusteluna tupakoinnin kohdalla: "Voimme harkita asiaa omalta kohdaltamme ja kysyä, onko tupakoiminen välttämätöntä? Ehkä tupakkakin voi olla erimielisyyksien ja hankaluuksien aiheena tulevassa kodissa."²⁷⁵ Avioliitto epäonnistui myös jos avioituu liian varhain, ennen kuin on hankkinut vakituisen työpaikan, naimisiinmenon kiirehtiminen saattoi oppaiden mukaan myös johtaa uskottomuuteen.²⁷⁶ Samoin avioliitolla oli huono tulevaisuus jos nuori etsii elämäkumppanin tanssipaikalta tai ravintolasta tai muusta epämääräisestä paikasta. Avioerosta seurasi suuri onnettomuus: "[a]vioerolasten ja yksinjäineiden äitien kohtalo on järkyttävä", kerrotaan *Hän ja minä* -oppaassa.²⁷⁷

Myös seksuaalisuuden oikeanlaisella toteuttamisella oli valistajien mukaan onnellisen elämän ja avioliiton saavuttamisessa olennainen merkitys. Seksuaalisuuden ilmentäminen ennen avioliittoa pilaa oppaiden mukaan sekä nuoren naisen että nuoren miehen elämän. Avioliitosta tulee onneton, jos ei kykene pitämään ajatuksiaan puhtaana, vaan lankeaa, kun pitäisi odottaa oman rakastettunsa kanssa avioliittoon asti. Itsetyydytykseen tai sukupuoliseen kanssakäymiseen langennut kokee syyllisyyttä ja erityisesti tyttö hätäntyy seksisuhteessa.²⁷⁸ Nuoren naisen kohdalla tilapäinen suhde voi johtaa suureen onnettomuuteen, kun tulee raskaaksi ja mies on petollinen.²⁷⁹ Myös miehen elämä on pilalla kun suhteesta syntyy lapsi, menipä mies naimisiin lapsen äidin kanssa tai ei. Mikäli mies valitsee maksaa lapsen elatuksesta, on opiskeluhaaveet taloudellisista syistä hylättävä ja mentävä töihin. Pakkoavioliittojen²⁸⁰ taas kerrotaan olevan onnettomia. Samaten jos mies ei kunnioita naista, eikä kanna vastuutaan saatettuaan naisen raskaaksi, seuraa tästä myöhemmin miehelle häpeäntunnetta, psyykkisiä ongelmia, jotka uhkaavat myöhempää suhdetta ja avioliittoa. Vaikka muita seurauksia ei suhteesta olisikaan, seuraa tilapäisistä suhteista silti myöhemmin impotenssia ja siten onnettomuutta avioliitossa.²⁸¹

Lukijalle esitettiin, ettei erikoisesti käyttäytyvällä tai pukeutuvalla nuorella ollut mahdollisuuksia onnistuneeseen vakavaan suhteeseen. Samaan aikaan kuitenkin

²⁷⁴ Kohti omaa elämää 1959, 28.

²⁷⁵ Kohti omaa elämää 1965, 22.

²⁷⁶ Kohti omaa elämää 1959, 28, 32.

²⁷⁷ Hän ja minä 1959, 12.

²⁷⁸ Kohti omaa elämää 1959, 14, 16–18.

²⁷⁹ Hän ja minä 1959, 11.

²⁸⁰ Pakkoavioliitolla tarkoitettiin avioitumista naisen raskauden vuoksi.

²⁸¹ Miesten kesken 1961, 13–14, 18.

korostettiin, etteivät ulkoiset seikat ole tärkeitä, vaan todellinen rakkaus on laadultaan henkistä.²⁸² Tytöille huomauteltiin myös hienhajusta ja hygieniasta. Mikäli tyttö käytti runsaasti kosmetiikkaa tai topattuja rintaliivejä, tai toisaalta oli epäsiististi pukeutuva ja kampaamaton, ei tytöllä ollut oppaiden mukaan mahdollisuutta pysyvään suhteeseen, sillä poikien esitettiin aikuistuuksaan katoavan tällaisten tyttöjen ympäriltä.²⁸³

3.4.4 Vastuu ja ruumiin kontrolloiminen

Yksi oppaissa keskeinen teema oli vastuun kantaminen, joka kytkeytyi läheisesti kypsyiden saamaan sisältöön. Ennen Väestöliiton linjanmuutosta vastuu merkitsi oppaissa seksuaalisuuden toteuttamisen siirtämistä avioliittoon asti; nuori, joka ei kykene seksuaaliviettinsä kontrolliin oli henkisesti epäkypsä.²⁸⁴ Avioituminen "pelkän sukupuolisuhteen vuoksi" osoitti sekin oppaiden mukaan kypsymättömyyttä.²⁸⁵ Nuoren vastuullisuus tarkoitti pidättäytymistä esiaviollisista sukupuolisuhteista. Vastuuta tuli kantaa sekä kumppanistaan ja hänen tulevaisuudestaan, että mahdollisesta lapsesta, joka suhteen seurauksena voisi syntyä. Tämän vastuun kantamiseen piti suhteen aloittaessaan olla kypsä ja siihen piti olla riittävät ulkoiset puitteet.

"Ehkä emme ensi hetkellä tajuakaan, mitä olemme tehneet. Ennemmin tai myöhemmin heräämme kuitenkin huomaamaan, että tämä ratkaisu merkitsee aina myös v a s t u u t a k o l m a n n e s t a – lapsesta, joka ehkä syntyy. Vaikka näin ei tapahtuisikaan, on tietoisuus tästä kuitenkin tunnollamme. Olemme ottaneet vastuun, joka ehkä on ylivoimaisen suuri meidän kantaaksemme."²⁸⁶

Olen tulkinut ruumiin kontrollin yhdeksi vastuun kantamisen muodoksi. Tyttöjä opetettiin oppaissa kontrolloimaan muuttuvaa ruumistaan, ja heidän myös edellytettiin kykenevän tähän poikia paremmin. Murrosiän muutokset tytössä tarkoittivat ennen kaikkea lisääntymiskykyisyyden mahdollisuutta: Tytöstä tuli nainen, kun hän saattoi tulla raskaaksi. Pojan murrosiän taas esitettiin ilmenevän ennen muuta vietin heräämisensä. Oppaiden mukaan pojan murrosiässä oli pohjimmiltaan kyse siitä, että pojalle syntyi halu olla sukupuoliyhteydessä tytön kanssa. Tätä halua poika ei kyennyt estämään, vaikka olisikin voinut vaikuttaa siihen, milloin ja miten sitä toteuttaa. Yhdynnän seurauksena saattoi olla raskaus tai sukupuolitautilien leviäminen, tai vain tytön haavoittuminen liian varhaisten seksuaalisten kokemusten vuoksi. Jotta tyttö kykenisi hallitsemaan tilannetta, tytön halu ei voinut samanlainen suoraviivainen automaatti kuin pojan sukupuolinen halu. Paitsi että poikien piti oppia kunnioittamaan tyttöjen haavoittuvuutta, myös tyttöjen

²⁸² Kohti omaa elämää 1959, 11–13.

²⁸³ Hän ja minä 1959, 3-4.

²⁸⁴ Kohti omaa elämää 1959, 15.

²⁸⁵ Kohti omaa elämää 1959, 17–18.

²⁸⁶ Kohti omaa elämää 1959, 19.

itsensä piti ymmärtää haavoittuvuutensa. Tyttöjen haavoittuvuutta tuettiin ja kannustettiin teksteissä ja sitä myös rakennettiin voimakkaasti latautuneilla normaaliuden ja luonnollisuuden käsitteillä. Näin nuoria suojattiin seksuaalisuuden ei-toivotuilta seurauksilta.

Väestöliiton oppaat asettuvat täten sukupuolivalistuksen diskursiivisen jatkumon osaksi. Tytön ruumiinhallinnan juuret ovat 1900-luvun alun keskustelussa: Nainen saattoi kontrolloida myös miehen seksuaalisen halun toteutumismuotoja - tai oppaissa tyttö pojan halun toteuttamista - koska naisen seksuaalivietti oletettiin miehen viettiä säyseämmäksi ja passiivisemmäksi. Myös Tiina Männistö vahvistaa samaa; Männistön mukaan sekä vuosisadan alussa että 1960-luvulla tytöllä nähdään olevan romanttinen rakkauskäsitys, kun taas pojan murrosikä leimaa halun herääminen, ja tytön tehtävä on pitää pojan tai miehen seksuaalisuus kurissa. Seurustelusuhteessa poika pyrkii vaatimaan seksiä, ja saattaa uhkailla suhteen lopettamisella, jos tyttö ei suostu. Nuorella tytöllä itsellään taas ei ole sukupuolisia haluja, ellei niitä hänessä herätetä. Tytön pitää sanoa päättäväisesti "ei" heti alusta lähtien, jotta vietit eivät herää.²⁸⁷

Tyttöjen tai naisten seksuaalinen itsemääräämisoikeus oli Väestöliiton oppaissa oikeutta sanoa *ei*: "Ruumiillinen koskemattomuutemme on meidän oma asiamme ja päätämme siitä itse. Se on meidän kallisarvoista omaisuuttamme, ei sitä kannata työntää lahjaksi jollekin, joka ei osaa sitä minkäänlaiseksi arvostaa."²⁸⁸ Keskustelua naisen oikeudesta olla joutumatta miehen seksuaalisen halun uhriksi oli käyty jo 1800–1900-lukujen vaihteen naisasialiikkeen piirissä²⁸⁹. Nuoren naisen alkoholinkäyttöön liitettiin vääränlaisen seksuaalisuuden vaara: naisia uhkasi alkoholia käyttäessä liian leväperäinen seksuaalisuus. Oppaat propagoivat täysraittiutta. Muissa oppaissa alkoholia käyttää vain poika tai mies, mutta pelkästään nuorille naisille tarkoitettussa *Hän ja minä* -oppaassa tyttöä varoitellaan alkoholista. Poika voi juottaa tytölle alkoholia siksi, että pojalla on taka-ajatuksia. Poikien kerrotaan arvostavan tyttöä, joka ei juo, vaikka ensin olisivat itse olleet tytölle tarjoamassa.²⁹⁰ Tytön ei odoteta voivan tunnistaa kunnollista poikaa, vaan pikemminkin esitetään kaikkien poikien mahdollisuuden tullen käyttävän tilannetta hyväkseen. Tytön ja pojan välille luodaan vastakkainasettelua sanomalla, että ymmärrys ja luottamus on valheellista.

²⁸⁷ Männistö 2003, 225–227.

²⁸⁸ Hän ja minä 1959, 8.

²⁸⁹ Jallinoja 1983, 42.

²⁹⁰ Hän ja minä 1959, 5.

Ehkä menemme ravintolaan, siellä tilataan juotavaa ja mekin haluamme maistaa elämän maljasta. Otamme lasillisen, sehän ei ole vaarallista, otamme vielä toisenkin, niin – ja sen jälkeen alkoholi ottaa meidät. Se on pettänyt niin monen monta nuorta tyttöä, uuvuttanut heidän tahtonsa ja selvän järkensä ja herääminen on ollut katkera. Tällaisista tapauksista olemme sanomalehdissä lukeneet uutisia. Ne ovat järkyttäviä tosikertomuksia siitä, miten vaaralliselle tielle nuori tyttö voi joutua etsiessään onnea ja iloa väärällä tavalla ja väärästä paikasta.²⁹¹

Nuorta naista uhkaa siis *Hän ja minä* -oppaassa se, että mies käyttää naisen humalatilaa hyväksi ja on yhdynnässä naisen kanssa. Syy on tytössä, koska tyttö on juonut, eli tehnyt jotain mitä ei pitänyt.²⁹² Muutenkin alkoholinkäyttöön saattoi liittyä tämäntyyppisiä riskejä, esimerkiksi Väestöliitto vastusti kondomiautomaatteja nimenomaan argumentilla, että humalassa on heikko kontrolli, tulee tehneeksi kaikenlaista. Seksuaalisesta väkivallasta ei puhuttu. *Hän ja minä* -oppaassa tytön houkuttelee seksikokeiluihin *mies, ei poika*. Suhde *tytön ja miehen* välillä määrittyy jo käytettyjen termien tasolla valtasuhteeksi, jossa toinen vain kuin odottaa voivansa käyttää toisen ymmärtämättömyyttä hyväksi, ei kahden samanarvoisen ja samalla tasolla olevan henkilön väliseksi suhteeksi.²⁹³ Mallilla oli varmasti taustansa 1900-luvun vaihteen sukupuolimoraalikeskustelussa: puhuminen miehestä ja työstä vaikuttaa periytyvän suoraan aikakauden säätyläisavioliitoista.

3.4.5 Luonnollinen ja normaali

Normaalin ja epänormaalin rajojen määrittelyihin liittyy paljon valtaa. Nuorta ei tarvitse käskää tai pakottaa, keskustelussa ei ole edes välttämätöntä puhua moraalisesti oikeasta, koska nuoret tuskin haluavat epänormaaleja tai epäkypsiä. Jos pohjimmiltaan tuotetut normit esitetään luonnonlakeina, niistä poikkeaminen on epänormaalia ja sairaus. Normaalius ja kypsyys liittyivät oppaissa monella tavoin yhteen. Kypsymättömyyttä oli yleensä se, että oli eri mieltä kuin valistajat. Valistajat esittivät, että nuori myöhemmin kyllä kypsyy ajattelemaan samoin, ellei ole epänormaali.²⁹⁴

Tytön on *Hän ja minä* -oppaan mukaan luonnollista kiinnostua pojista, vaisto johdattaa naista miehen luokse:

Tytöstä ehkä sanotaan, että hän on 'poikien perään'. Itse asiassa siinä ei ole mitään nauramista eikä irvistelemistä, luonnollinen vaisto alkaa johdattaa nuorta naista nuoren miehen luokse. Elämän lait liikahtelevat toteutumistaan kohti.²⁹⁵

²⁹¹ Hän ja minä 1959, 5.

²⁹² Hän ja minä 1959, 26–27.

²⁹³ Hän ja minä 1959, 6.

²⁹⁴ Ks. Helén 1994, 276, 282; Foucault 1998, 100–103. Osittain tämän valta-aseman perustana on tietenkin jo ikä: valistajat ovat aikuisia, valistettavat usein vielä alaikäisiä.

²⁹⁵ Hän ja minä 1959, 3.

Oppaassa vastustetaan tiukasti vaihtoehtoista luonnollisuuskäsitystä, jonka mukaan seksuaalisuuden tukahduttaminen ei ole terveellistä. Valistajat tunnistivat siis, että joidenkin mielestä luonnollisuus on jotakin muuta kuin pidättyvyyttä.

Meillä on tietenkin omat sukupuoliset vaistomme ja pyytemme, jotka vaativat täyttymystään. Miksi emme antaisi periksi omille haluillemme? Nykyään niin usein sanotaan, että tuollainen pidättyvyys on 'vanhanaikaista', jopa epätervettäkin. Naisen niin kuin miehenkin tulee elää 'luonnollisesti'.²⁹⁶

Valistajat esittivät seksuaalisuuden luonnolliseksi paikaksi avioliiton. *Sopusoituisesti* kehittynyt nuori tuntee *Hän ja minä* -oppaan mukaan, ettei ole oikein harrastaa seksiä ennen avioliittoa. Nuoren, joka silti on seksuaalisessa kanssakäymisessä, esitetään tuntevan sisimmässään, että on rikkonut elämän lakeja vastaan, hänen käyttäytymisensä on ollut luonnotonta.²⁹⁷ Tytöstä voi myös tuntua, että on vaikea yleensä kyetä jatkamaan eteenpäin, kun on päätyntä esiaviolliseen suhteeseen. Pojasta tuntuu lähinnä siltä, ettei esiaviollisesta suhteesta saa sitä, mitä on hakemassa.²⁹⁸ Valistajat joutuivat kuitenkin perustelemaan tytölle pidättymisen tarpeellisuutta. Oppaassa esitetään että poika voi pitää tytön pidättyväisyyttä turhana vanhanaikaisuutena:

Ajattelemme, että hän on jo se, joka on minua varten olemassa, minun tuleva puolisoni, jonka kanssa yhdessä rakennamme kodin ja tulevaisuuden. Ehkä siitä puhutaankin joskus yhdessä kävellessä, mutta olosuhteet vain eivät ole oikein sopivat yhteisen pesän rakentamiseen. Siitä huolimatta hän alkaa kuitenkin vaatia läheisempää suhdetta. Hän selittää, että hänen seksuaaliset tarpeensa vaativat tyydytystään ja sitä hän ei saa vain kädestä pitelemällä. Hän todistelee, että nuoren tytön pidättyväisyys on joutavaa homehtuneisuutta, nykyaikainen nuori nainen on vapaamielinen näissä asioissa. Ja lorun lopuksi: jos sinä pidät itseäsi liian hyvänä niin on muitakin naisia. Minun tarvitsee vain viitata, niin heitä on vaikka kymmenen joka sormelle. – Tämän uhkan edessä monen tytön vastarinta sortuu. Enhän voi antaa hänen mennä toisen kanssa. Ja ehkäpä sitten, kun olemme olleet näin läheisiä toisillemme, saadaan avioliittokin aikaan. Mies on niin rakas, miksi säästelen itseäni, kun voin hänelle kaikkeni antaa. Omakin pyytemme herää, emme ole kivistä ja puusta itsekään. Ja niin on houkka houkuteltu kun oma mielikin tekevi.²⁹⁹

Valistajien mukaan rakkaus liittyi luonnolliseen seksuaalisuuteen ja oli luonnollista pitää seksiä ja rakkautta yhteenkuuluvina ominaisuuksina.³⁰⁰

Luonnollinen sukupuolielämähän on samalla kertaa sekä sielullinen että ruumiillinen tapahtuma: Siihen kuuluu yhtä olennaisena osana sielullinen rakkaus toista sukupuolta kohtaan kuin tämän rakkauden ruumiillinen ilmeneminen.³⁰¹

Erityisen ominaista rakkauden ja seksin yhdistämisen esitettiin olevan tytöille ja naisille. Silti tyttöä piti taivutella toistamaan oikein kuvaa tytöistä jotka haluavat turvallista

²⁹⁶ Hän ja minä 1959, 8.

²⁹⁷ Hän ja minä 1959, 3; Miesten kesken 1961, 17–18.

²⁹⁸ Kohti omaa elämää 1959, 18.

²⁹⁹ Hän ja minä 1959, 5–6.

³⁰⁰ Avioliiton sisällä hedonistinen perustelu kuitenkin vilahtaa tekstissä: Miehen tulisi ottaa naisen seksuaaliset tunteukset huomioon, ja yhdeksi syyksi tähän kerrotaan miehen oma seksuaalinen nautinto. Miehen karkea käytös saattoi oppaan mukaan estää puolisoa kokemasta sukupuolista rakkautta samanaikaisesti sielullisena ja ruumiillisena elämyksenä, mikä "olisi jokaisen miehen tiedettävä – eikä suinkaan vain puolisonsa takia, vaan yhtä hyvin myös siksi, että hän itse voisi kokea aviollisen rakkauden mahdollisimman täydellisenä." Kohti omaa elämää 1959, 24.

³⁰¹ Kohti omaa elämää. 1959, 14.

rakkautta, eivät jännitystä tai seksiä: "Rakkauden ja kiintymyksen perustana ei voi eikä saa olla pelkkä sukupuolinen pyyde, vaan sen pohjana täytyy olla yhteisiä harrastuksia ja henkistä yhteenkuuluvaisuutta."³⁰²

Sukupuoliasioiden liiallista pohtimista nimitettiin epäluonnolliseksi ja sen katsottiin voivan johtaa myös itsetyydytykseen. Itsetyydytyksen vaaroja ei esitetty fyysisiksi, vaan psyykkisiksi. Tämän psyykkisen haitan syyksi esitettiin se, että normaali ihminen pitää itsetyydytystä epäluonnollisena.³⁰³

Itsetyydytykseen langennut kokee vain ruumiillisen tyydytyksen – senkin vain vajavaisesti. Kun luonnolliseen sukupuolielämään eroittamattomasti kuuluva sielullinen puoli jää pois, on seurauksena syyllisyyden tunne ja itsehalveksunta. Usein tästä on seurauksena, että asianomainen rupeaa pitämään koko sukupuolielämää likaisena. Hän joutuu kuin noidankehään: hänen ajatuksensa kiertävät sukupuoliasioita, mutta jokainen tyydytys merkitsee samalla repivää tunnetta syyllisyydestä.³⁰⁴

Keskeinen luonnottomuuteen ja psykologiseen haittaan liittyvä käsite oppaissa on häpeä. Nautinto, intohimon kuluttava tuli nimetään höpsötykseksi, eli haluttiin torjua vaihtoehtoiset, tunteeseen perustuvat ihmissuhdemallit, joita esimerkiksi populaarikulttuuri tarjosi. Häpeä oli keino teroittaa nuorelle naiselle "tilapäisten porraskäytäväkohtausten" tuomittavuutta. Nuoren naisen piti haaveilla rakkaudesta, ei suudelmista tai seksistä. Seuraavassa lainauksessa tulee esille, kuinka tytön mahdollinen hedonistinen syy valita ryhtyä seksisuhteeseen torjutaan:

Jos etsimme nautintoa, intohimon kuluttavaa tulta ym. höpsötystä, josta romaaneissa ja elokuvissa puhutaan, niin saavutamme sen jonkun tilapäisen porraskäytäväkohtauksen avulla. Ei siinä kokemuksessa mikään vastaa niitä unelmia, joita olemme rakkauden hurmasta uneksineet. Jälkeenpäin tuntuu vain häpeä ja paha maku suussa.³⁰⁵

Normaalin nuoren esitettiin tuntevan häpeää niistä seksuaalisuuden alueen ilmiöistä, joita valistajat eivät hyväksyneet; häpeää aiheuttavat itsetyydytys tai raskaaksi tuleminen esiaviollisen suhteen seurauksena. *Miesten kesken* esittää, että miehelle tulee erektio-ongelmia avioliitossa esiaviollisten suhteiden psyykkisten haittavaikutusten vuoksi.

Tilapäisiin suhteisiin liittyy aina useita häiritseviä tekijöitä. Ne aiheuttavat sen, että mies saa suhteesta aivan väärän kokemuksen ja käsityksen, joita värittää vahva häpeän- ja alemmuudentunne. Nämä sielun syvyyksiin porautuneet kiusalliset muistikuvat seuraavat sitten miestä ihmeellisen itsepäisesti avioliittoon, jossa ne ovat tasapainoisen ja luonnollisen sukupuolisuhteen kehittymistä estävänä 'espanjalaisena ratsuna'. Juuri ne aiheuttavat tilapäistä sukupuolista kyvyttömyyttä ja muita toiminnallisia häiriöitä, jotka miehistä miestä erikoisesti nöyryyttävät. Siitä Sinulle piinaa ja riesaa avioliitossa, joka näin voi saada kohtalokkaita iskuja selustasta kriittisessä tilanteessa. Joudut häpeällisesti perääntymään asemasta, jota olet pitänyt hyvin varustettuna. Tämä on ikävä ja käsittämätön yllätys miehellä, joka ei ole perillä tappioon johtaneista ydinsyistä.³⁰⁶

³⁰² Hän ja minä 1959, 7.

³⁰³ Kohti omaa elämää 1959, 14; *Miesten kesken* 1961, 18.

³⁰⁴ Kohti omaa elämää. 1959, 14.

³⁰⁵ Hän ja minä 1959, 9.

³⁰⁶ *Miesten kesken* 1961, 18.

Hän ja minä -opas leimaa kypsymättömyydeksi oppaiden arvomaailman haastavan nuorisokulttuurin: Vain epäkypsiä poikia piti takkutukkaisista tytöistä, aikuistuesssa tämäkin menisi ohi. Oppaiden diskursiivisessa maailmassa nuori ei oikeastaan voinut tehdä tietoisia ja harkittuja valistajien arvomaailmasta poikkeavia ratkaisuja, koska nämä valinnat olivat joko epäkypsiä tai epänormaaleja. Oppaat tunkeutuvat syvälle tytön fyysisen ruumiin yksityisyyden alueelle antaessaan tytölle ohjeita hygienian ja kauneuden soveliaasta hoidosta:

Nuori tyttö ei tarvitse kovin paljon ulkonaisia kaunistuskeinoja, hänen tarvitsee vain olla tuore ja raikas. Tosin eräät tytöt nykyaikana menevät toiseen äärimmäisyyteen, he ovat epäsiistejä, kampaamattomia, kuin saunasta karanneita takkuisine hiuksineen ja retkottavine nappulatakkeineen. He voivat viehättää joitakin nahkatakkeja, mutta pitemmän päälle tyttö kyllä huomaa, että nahkatakkikin etsii siistien tyttöjen seuraa, kun kasvaa ja – viisastuu.

Paras olla siis tuore ja raikas ja ennenkaikkea puhdas. Tytöt eivät aavista, kuinka usein nuoret miehet keskenään sanovat: 'Hän olisi oikein fiksu friidu, mutta haisee niin pahalta.' Miehillä saattaa näet olla hyvin tarkka nenä.³⁰⁷

Siinä missä huolimaton ulkonäkö oli tuomittava, tyttö ei saanut myöskään käyttää liikaa kosmetiikkaa. Tytöstä teki hyvin helposti epämiellyttävän se, että tyttö tavoitteli poikien mielenkiintoa. Oppaissa korostettiin yhteneväisesti *Suosikin* linjan kanssa, kuten myöhemmin paljastuu, etteivät tytöt saaneet pyrkiä liian tietoisesti miellyttämään poikia, mutta toisin kuin *Suosikissa*, Väestöliiton oppaissa myös kaunistautumiskeinojen laskettiin rikkovan nämä rajat. Tytöille kerrottiin, että vain typerä mies pitää tytöistä, jotka käyttävät paljon kosmetiikkaa, ja jos mies ei jaa oppaiden luonnollisia kauneusihanteita, hänessä olikin jo jotain vikaa:

Me haluamme miellyttää. Haluamme olla kiehtovia, puoleensavetäviä, haluamme, että ”pojat juoksevat meidän perässämme”. Luonto ei ole tehnyt kaikista missiehdokkaita, mutta nuoruuden raikkaus korvaa piirteiden epäsäännöllisyyden tai tukevan vartalon. Moni tyttö kuitenkin luulee, että räikeä sotamaalaus jotenkin parantaa asia, tai että vaahtokumit jumpperin alla tekevät vaikutuksensa. He ovat kuulleet sanottavan, että miehet vilkuilevat kauniita sääriä ja hyvinmuodostuneita 'lolloja'. Tanssialien himmeässä valaistuksessa maalauskin voi näyttää viehättävältä, mutta arkinen kirkas auringonpaiste paljastaa armotta virheet. Jos mies on tosiaankin henkisesti tyhjä, hän saattaa jonkin matkaa kävellä sellaisten syöttien jäljessä. Mutta jos hän on älykäs ja havaintokykyinen, hän kääntyy pois ensimmäisen tanssin jälkeen.³⁰⁸

3.4.6 Oppaiden mukautuminen muuttuvaan yhteiskuntaan

Samoista oppaista otettiin useita painoksia vuosien varrella, ja näitä uusintapainoksia varten oppaisiin tehtiin pieniä muutoksia. Osa muutoksista on tulkittavissa lähinnä aiemman kömpelön kieliasun parantamisena, mutta jotkin muutokset johtuivat lukijoilta saadusta palautteesta – siis heijastivat maailmaa. Oppaisiin tehtiin korjauksia, kun jotkut oppaiden väitteet muuttuivat epäuskottaviksi. Usein muutosten takana oli selkeä pyrkimys luopua avoimen moraalisisista väitteistä ja termeistä ja korvata ne

³⁰⁷ Hän ja minä 1959, 4.

³⁰⁸ Hän ja minä 1959, 3-4.

tieteellisävytteisemmällä, näennäisesti neutraalimmilla ilmaisuilla. *Kohti omaa elämää* -oppaan ensimmäisessä painoksessa vuodelta 1959 lukee: "Ajatellaanpa sitten mahdollisuutta, että on jo langettu."³⁰⁹, mutta toisessa painoksessa vuodelta 1960 lause on muotoiltu: "Ajatellaanpa sitten mahdollisuutta, että erehdys on jo tehty."³¹⁰ ja neljännessä painoksessa vuodelta 1962: "Ajatellaanpa sitten mahdollisuutta, että askel ennenaikaiseen sukupuolielämään on jo otettu."³¹¹ Samoin luvun "Meidän on tunnettava vastuumme" nimeksi vaihdettiin neljännessä painoksessa "Seurustelu ennen avioliittoa".³¹²

Psykologian käyttö vakuuttamisen keinona lisääntyi kun oppaita uudistettiin. Oppaisiin lisättiin pitkiä psykologisoivia osuuksia, esimerkiksi alkoholismiin kierteeseen johtavista psyykkisistä syistä tai perustarpeista. Alkoholien vaaroista kerrottiin aiempaa huomattavasti psykologisemmin ja ymmärtävämmiin, pelottelu väheni.³¹³ Jostain syystä perheen ja avioliiton tärkeyttä korostaviin oppaisiin on lisätty vuonna 1962 luku "Olemmeko yksin maailmassa", jossa niitä, jotka eivät ehkä löydäkään puolisoa, lohdutetaan sublimaatioteorian muotoilulla.³¹⁴

Joskus tekstistä on saattanut jopa tulla tahattoman koominen vaikutelma: Samaisen *Kohti omaa elämää* -oppaan vuoden 1959 painoksen mukaan "[s]inänsä ei masturbatio aiheuta varsinaisia ruumiillisia vaurioita, mutta sen sijaan siihen useimmiten liittyy voimakas syyllisyydentunne, joka raastaa nuoren ihmisen herkkää sielua." *Nuoren ihmisen herkin sielun raastamisesta* ei puhuttu enää vuonna 1962 ilmestyneessä neljännessä painoksessa³¹⁵, vaan virkkeen viimeinen lause oli poistettu.

Myös kirjojen kuvitusta ajanmukaistettiin vastaamaan yhteistä vastuunkantamista yhä enemmän korostavaa parisuhdeideaalia: *Kohti omaa elämää* -kirjan ensimmäisen ja neljännen painoksen luvussa, jossa puhutaan ei-toivotusta raskaudesta, on kuva sosiaalineuvolan vastaanotolta. Sosiaalineuvolasta saattoi oppaan mukaan hakea apua vaikkapa tultuaan yllättäen raskaaksi. Ensimmäisessä painoksessa sosiaalineuvolan vastaanotolla on nuori nainen yksin. Kuva siis kertoo, että tyttö huolehtii yksin avioliiton

³⁰⁹ Kohti omaa elämää 1959, 18.

³¹⁰ Kohti omaa elämää 1960, 18.

³¹¹ Kohti omaa elämää 1962, 12.

³¹² Kohti omaa elämää 1959, 16; Kohti omaa elämää 1962, 10; Me nuoret 1960, 8; Me nuoret 1962, 11.

³¹³ Kohti omaa elämää 1962, 5–7, 18–19.

³¹⁴ Kohti omaa elämää 1962, 7. Sama luku löytyy myös oppaasta Me nuoret 1962.

³¹⁵ Kohti omaa elämää 1959, 14, Kohti omaa elämää 1962, 10. Samoin lause puuttui jo alun perin *Me nuorten* ensimmäisestä painoksesta. Me nuoret 1960, 8.

ulkopuolisen raskauden aiheuttamista ongelmista. Vuonna 1962 kuvaan ilmestyi myös mies.³¹⁶ *Me nuoret* -kirjan luvun "Tunnetko rakastettusi" kuvitukseen lisättiin lapsen kanssa hiekkalaatikolla leikkivä mies. Lasten kanssa leikkivä isä esitetään hyvänä isänä, kuvateksti kertoo: "Harva tyttö kai tulee ajatelleeksi, että hän 'poikia katsellessaan' ei etsi vain elämäntoveria itselleen vaan myös i s ä ä yhteisille lapsille. Sekin näkökohta on syytä pitää mielessä!"³¹⁷

Kodinperustamiseen vaadittavaa suunnitelmallisuutta korostavan tekstin yhteyteen on ensimmäisessä painoksessa liitetty kuva, jossa nainen katsoo hiukan yläviistoon miestä, joka taas katsoo vakavana paperiin ja kirjoittaa. Vuonna 1962 samasta kuvasarjasta vaihdettiin oppaaseen hiukan erilainen kuva. Tässä kuvassa naisen rooli yhteisen kodin suunnittelussa vaikuttaa aktiivisemmalta: mies katsoo paperia tällä kertaa kynä suussa pohtien, kun taas naisen suu on hiukan auki, kuin tämä olisi juuri sanomassa jotakin³¹⁸.

Avioliittoa kuvattiin oppaissa haastavana ja vaikeana projektina, johon piti valmistautua. Sen sijaan, että nuorelle olisi kerrottu: "Erytisesti on syytä todeta, etteivät koti ja avioliitto juuri milloinkaan merkitse miehelle koko elämää [...]"³¹⁹, hänelle kerrottiin vähemmän painokkaasti: "Koti ja avioliitto eivät juuri koskaan merkitse miehelle koko elämää [...]"³²⁰ Ajatusta, että miesten ja naisten on alun perin mahdotonta ymmärtää toisiaan, lievennettiin hiukan. Lukijalle kerrottiin ensin:

Tällaisen kiinteän yhteyden syntyminen vaatii kuitenkin pitkäaikaisen yhteisen elämän, yhteiset ilot ja yhteiset koettelemukset. On väärin kuvitella, että nämä kaksi yhteiselle taipaleelleen lähtiessään luontuivat toisiinsa näin täydellisesti.

Tämä on mahdotonta jo yksin siksi, että miehen ja naisen perusluonteessakin on huomattavia yleisiä eroavaisuuksia. Näistä meidän on hyvä olla selvillä, sillä monet avioliiton ristiriidat syntyvät juuri siitä, etteivät aviopuolisot osaa ottaa huomioon näitä seikkoja.³²¹

Opasta uudistettaessa tekstistä poistettiin kohta "On väärin kuvitella, että nämä kaksi yhteiselle taipaleelleen lähtiessään luontuivat toisiinsa näin täydellisesti."³²²

³¹⁶ Kohti omaa elämää 1959, 18; Kohti omaa elämää 1962, 12. Kuva, jossa mies on mukana vastaanotolla, löytyy myös *Me nuoret* -oppaan 1. painoksesta 1960, 12.

³¹⁷ *Me nuoret* 1962, 17.

³¹⁸ Kohti omaa elämää 1959, 44; Kohti omaa elämää 1962, 28.

³¹⁹ Kohti omaa elämää 1959, 23.

³²⁰ Kohti omaa elämää 1962, 16.

³²¹ Kohti omaa elämää 1959, 23.

³²² Teksti kuului nyt: "Tällaisen kiinteän yhteyden syntyminen vaatii kuitenkin pitkäaikaisen yhteisen elämän, yhteiset ilot ja yhteiset koettelemukset.

Miehen ja naisen perusluonteessakin on huomattavia yleisiä eroavaisuuksia. Näistä meidän on hyvä olla selvillä, sillä monet avioliiton ristiriidat syntyvät juuri siitä, etteivät aviopuolisot osaa ottaa huomioon näitä seikkoja." Kohti omaa elämää 1962, 15.

4 SUOSIKKI 1961–1967 - TYTÖT JA POJAT POPULAARIKULTTUURISSA

4.1 Suosikin linjan kehittyminen

Tässä luvussa tarkastelen, millaisiin asioihin nuorena naiseudessa ja mieheydessä 1960-luvun *Suosikki*-lehdissä kiinnitettiin huomiota ja millaisia rajoja *Suosikit* sukupuolille asettivat. Vuodesta 1953 asti ilmestyneen Oy Fazerin musiikkikauppa ab:n *Musiikkiviesti*-nimisen myynninedistämislehden nimi vaihtui *Suosikiksi* 1961. Samalla lehti muutti linjaansa puhtaasta musiikkilehdestä nuortenlehden suuntaan ja kustantaja vaihtui. *Suosikki* oli aluksi yritys kilpailla Skandia-yhtiön *Iskelmä*-lehden kanssa ja iskelmämusiikki oli myös *Suosikissa* keskeisellä sijalla.³²³ *Suosikin* päätoimittajana toimivat aluksi Olli Hämäläinen 1961–1962 ja Pertti Klemola 1962–1963. Vuonna 1963 päätoimittajaksi vaihtui Isto Lysmä, joka toimi tehtävässä aina Jyrki Hämäläisen aloittamiseen asti, eli vuoteen 1968. Lehti ilmestyi 12 kertaa vuodessa, mutta sivumäärä ja lehden koko kasvoivat 1960-luvun kuluessa.³²⁴

Valitsin *Suosikin* vertailukohdaksi koska tutkimuskohteekseni jo aiemmin valikoituneissa Väestöliiton oppaissa nimettiin populaarikulttuuri nuorison sukupuolimoraalia uhkaavaksi tekijäksi.³²⁵ *Suosikissa* ei pyritty vakuuttamaan lukijaa siitä, että Väestöliiton edustamat kannat olivat vääriä, vaan sulkemaan ne pois näkyviltä ja kuuluvilta. Lehden tavoitteena oli sanoutua irti keskustelusta nuoria ymmärtämättömien ja vanhakantaisten aikuisten kanssa ja tätä ryhmää myös valistajat *Suosikin* näkökulmasta edustivat. Lehdessä ei pyritty kunnioittamaan aikuisia auktoriteetteja, vaan edistämään

³²³ Heiskanen & Mitchell 1985, 264.

³²⁴ *Suosikki*-lehdellä oli 1960-luvun kuluessa useita eri tarkentavia otsikoita: *Suosikki*. Nuorten toivelehti 1961; *Suosikki*. Nuorten oma aikakauslehti 1962:1–3; *Suosikki*. Nuorten toivelehti 1963:1–3; *Suosikki*. Suomen suurin nuortenlehti 1963:4–1967:8; *Suosikki* 1967:9–1970. Samoin kustantaja vaihtui usein: Kustannus Oy Prima-Vista 1961–1962; Kustannuskeidas oy 1963–1968; UK-lehdet oy 1968:7–1969:5; Lehtimiehet oy 1969:6–1970. Kurikka ym. 1983, 169; Takkala ym. 1986, 231, 374.

³²⁵ Heiskanen ja Mitchell liittävät melko kevyesti perustellen *Suosikin* levikin ponkaisemisen nousuun itsenäisen nuorisokulttuurin vahvistumiseen Suomessa. Tarkastelussa on ollut vain yksi varsinainen nuortenlehti, *Suosikki*. Pelkästään *Suosikkia* tutkimalla ei mielestäni ole mahdollista päätellä, että *Suosikin* sisällössä tapahtuvat muutokset kertovat juuri nuorisokulttuurin noususta, eivätkä vaikkapa siitä, että *Suosikki* alkoi paremmin tavoittaa tämän kohderyhmän. Lisäksi Heiskanen ja Mitchell katsovat nuorison nousun olevan seurausta yhteiskunnallisesta murroksesta siinä missä itse näkisin luontevammaksi tulkita nuorisokulttuurin nousu osaksi samaista murrosta ja ajatella yhteiskunnallisen murroksen toteutuvan mikrotasolla yksilöiden valinnoissa. Vrt. Heiskanen & Mitchell 1985, 259–261.

aikuiskulttuurista erillisiin arvoihin perustuvaa nuorisokulttuuria, jonka äänenä lehti haluttiin esittää.

Vaikka *Suosikin* artikkeleissa usein korostettiin, että lehden edustamat "nuoret" seuraavat aikaansa, kun taas "aikuiset" ovat siitä jäljessä, eivät muutokset naiseudessa, mieheydessä ja seksuaalisuudessa välttämättä tapahtuneet *Suosikissa* aikaisemmin kuin muualla. Lehti vain oli jo alkuasetelmaltaan 1960-luvun alussa jonkin verran suvaitsevaisempi suhteessa esiaviollisiin suhteisiin kuin toinen tarkastelukohteeni, Väestöliiton oppaat. *Suosikissa* hyväksyttiin alusta asti nuorten väliset suhteet ja vaikkapa suuteleminen samoin kuin vapaa-ajan viettäminen kahviloissa ja tanssipaidoissa. Vanhempia, jotka pyrkivät rajoittamaan nuoria tältä osin, pidettiin vanhanaikaisina tai rajoittavina ja tämä puhetapa yleistyi entisestään 1960-luvun lopulle tultaessa. Silti esiaviolliseen seksiin ei suhtauduttu yksioikoisen hyväksyvästi. 1960-luvun loppua kohden akateeminen nuorten aikuisten keskustelu seksuaalisuudesta heijastui myös *Suosikissa*, vaikka se näkyikin suuremmin Väestöliitossa. 1970-luvulle tultaessa *Suosikissakin* puhuttiin jo joka numerossa seksiin liittyvistä asioista, ja lehti käsitteli myös hyvin intiimejä elämänalueita kuten tyttöjen itsetyydytystä tai seksuaalisia fantasioita.

Samoin kuin Väestöliiton oppaita, käsittelen myös *Suosikissa* tapahtuneita muutoksia kahdessa osassa: tässä osassa tarkastelen vaihetta, jolloin *Suosikki*-lehti vakiinnutti linjansa nuorten äänenä. Tarkastelen miten lehti sijoittui keskusteluavaruudessa ja millaisia kantoja esiaviollisesta seksuaalisuudesta ja tytöistä ja pojista se esitti. *Suosikissa* puhui erilaisia ääniä: vaikka lehdessä esitettiin tytön ja pojan ihanteita ja asetettiin usein tarkastikin rajoja nuoria koskevalle käyttäytymiselle, niitä ei välttämättä artikkelista toiseen asetettu samaan kohtaan. Oppaista poikkeavana uutena diskurssina otan esille ulkomaat: eksotiikalle, kansainvälisyydelle ja etnisyydelle annetut merkitykset, jotka korostuivat *Suosikissa* voimakkaasti siinä missä Väestöliiton materiaalissa vuosikymmenen alkupuolella väitteitä voitiin perustella sillä, mikä sopii suomalaiselle. Koska muutokset *Suosikissa* eivät olleet yhtä nopeita ja yhtäkkisiä kuin muutokset valistusvihkosissa olivat, käsittely rikkoo paikoin kronologista järjestystä; tyttöjen seksuaalisuuden ilmentymisen muutokset ja sanan "seksi" nousu muoti-ilmaukseksi tulevat käsitellyiksi jälkimmäisessä jaksossa tutkimuksen loppupuolella. Nämä muutokset alkoivat kuitenkin jo 1960-luvun puolivälissä, muutamia vuosia ennen kesää 1968, jolloin seksiaiheiset artikkelit alkoivat tulla *Suosikin* sivuille.

Heiskanen ja Mitchell arvioivat *Suosikin* levikin olleen 1960-luvulla suurimmillaan 1964 noin 100 000. Myöhemmästä levikistä on olemassa myös levikintarkastukseen perustuvaa tarkempaa tietoa. Sen perusteella *Suosikin* levikki oli 1965 78 823 kappaletta, ja notkahti aallonpohjaan 1968, jolloin levikki oli 50 814. Vuonna 1970 levikki oli jo 66 513.³²⁶ Tietoja lukijamääristä tarjoaa myös Sirkka Minkkisen artikkeli, jossa tarkastellaan miten eri tiedotusvälineet tavoittavat nuorison. Syksyllä 1968 20 % kyselyyn vastanneista 10–14-vuotiaista ja 24 % 15–20-vuotiaista ilmoitti lukevansa säännöllisesti nuortenlehdiksi luokiteltuja *Stump*, *Suosikki* tai *Intro*-lehtiä.³²⁷

4.2 Tarkastellut artikkelit

Tässä kappaleessa käsittelen kronologisessa järjestyksessä sitä, millaisia tutkimukseni kannalta kiinnostavia artikkeleita *Suosikissa* ilmestyi vuosina 1961–1967³²⁸. Valitsemaani aineistoon sisältyi erityyppistä materiaalia: Muutamit *Suosikin* artikkelit käsittelivät pääaiheenaan tyttöjä ja poikia, seurustelua, ihailua ja ihastumista. Joissakin artikkeleissa käsiteltiin nuorten käyttäytymistä esimerkiksi tansseissa tai juhlissa. Lisäksi tarkastelin ilmestyneitä ihastumis-, rakkaus- tai seurusteluteemaisia novelleja.³²⁹ Olen jättänyt lähes kokonaan pois artistien ja muiden tähtien esittelyt ja henkilöhaastattelut; niitä on sisällytetty aineistoon vain, jos niissä käsitellään teemaa, johon jo muun aineiston perusteella olen kiinnittänyt huomiota, ja josta artikkeli on voinut tarjota lisämateriaalia, tai mikäli kirjoittajan ote kuvaamaansa henkilöön tai ilmiöön teki artikkelin mielenkiintoiseksi. Teemat, joita "Jammun palstalla" julkaistut lukijakirjeet käsittelivät, toistuivat usein samoina, joten keskityin havainnoimaan sitä, milloin uudet aiheet ilmestyivät palstalle tai milloin suhtautuminen aiheisiin muuttui.³³⁰ En valinnut

³²⁶ Heiskanen & Mitchell 1985, 260. Vertailun vuoksi vuonna 1960 jaettiin Väestöliiton koululaisille suunnattuja valistuskirjasia 76 000 kappaletta. Mikäli oppikouluissa suositeltua kyselytutkimusta on uskominen, olivat kaikki oppilaat lukeneet saamansa oppaan vähintään selailleen. Vaikka laskisimme mukaan vain tarkoin oppaan lukeneet nuoret, saadaan oppaan lukeneiden nuorten lukumääräksi edelleen 60 000 nuorta.

³²⁷ Minkkinen 1971, 145–148. Nuoret kuitenkin lukivat huomattavasti nuortenlehtiä enemmän aikuisille suunnattuja aikakauslehtiä, esimerkiksi *Hymy* ilmoitti lukevansa 43 % 15–20-vuotiaista ja 25 % 10–14-vuotiaista, ja "pääasiasiassa viihdettä sisältäviä aikakauslehtiä" kuten *Seuraa* 60 % vanhemmasta 15–20-vuotiaiden ryhmästä ja 48 % nuoremmista. Myös lasten- ja naistenlehdet sekä asiapitoiset aikakauslehdet kuten *Valitut palat* ja *Suomen kuvalehti*, nousivat luetummiksi kuin varsinaiset nuortenlehdet. Artikkelin aineisto on saatu postitse toteutusta valtakunnallisesta kyselystä 10–24-vuotiaille.

³²⁸ Täydellinen luettelo kaikista käytetyistä artikkeleista löytyy lähdeluettelosta.

³²⁹ Koska lähes kaikki *Suosikissa* kymmenen vuoden aikana ilmestyneet novellit saattoi sijoittaa tähän ryhmään, vain muutama kertomus jäi tarkemman analyysin ulkopuolelle.

³³⁰ Jammun palsta sai alkunsa toimituksen kommentoimien lukijakirjeiden palstana. Se ei siis vielä 1960-luvun kuluessa saanut muotoa seksiin ja seurusteluun keskittyvänä kysymys-vastaus-palstana.

mukaan sarjakuvia tai valokuvajatkokertomuksia, joita kumpiakin ilmestyi *Suosikissa*. Sarjakuvien juonet olivat usein yksinkertaisia, ja ne olivat myös usein käännettyjä.

Valitsemieni kriteerien perusteella aineistoon valikoitui artikkeleja, jotka antoivat malleja sekä tytöille että pojille, ja joita oli mahdollista analysoida melko suoraviivaisen sisällönanalyysin keinoin. En siis juurikaan lukenut teksteistä piilomerkityksiä. Jos olisin päättänyt käyttämään aineistoja, joissa sukupuoliä olisi kuvattu piilotetummin, olisin tarvinnut erilaisia analyysimenetelmiä, eikä yhtä laajan aineiston käyttäminen olisi ollut mahdollista. Olisi ehkä ollut mahdollista löytää *Suosikeista* vielä muitakin tapoja puhua tytöistä ja pojista, jos olisin keskittänyt tutkimaan vaikkapa muoti- ja kauneuspalstojen välittämiä tytön ruumiin muokkaamisen malleja ja niiden esittämää kuvaa tyttöjen ja poikien välisestä dynamiikasta. En katsonut analysoinnin ensisijaiseksi kohteeksi "yhteiskunnallisiksi" kutsumiani artikkeleita, jotka käsittelevät sitä, miten jokin asia nuorten maailmassa on viialla, esimerkiksi Suomessa oli vanhanaikaista, tai opettajat olivat vanhakantaisia, tai että nuoret itse ajattelivat luutuneesti. Nämä artikkelit eivät juuri normittaneet tyttöjen ja poikien keskinäistä käytöstä vaan pikemminkin nuorten ryhmän ja erilaisten aikuisia edustavien instituutioiden välistä suhdetta tai nuorten suhdetta yhteiskuntaan.

1961 aineistoon poimimani *Suosikissa* julkaistut artikkelit olivat lähinnä ulkopuolisen näkökulmasta kirjoitettuja vapaa-ajanviettokuvauksia. Lisäksi lehden kymmenessä numerossa ilmestyi jatkokertomus.

1962 *Suosikissa* ilmestyi romanttisia novelleja sekä esimerkiksi Saarikosken runoja ja *Saarikosken päiväkirjasta* -niminen palsta. *Suosikissa* ei enää julkaistu nuorten vapaa-ajanvietosta kertovia artikkeleita. *Suosikki* lakkasi teitittelemästä lukijoitaan vuoden 1962 aikana.³³¹ Kiinnostava yhteys oppaiden maailman ja *Suosikin* maailman välille muodostuu, kun kustannusyhtiö Otava mainostaa lehdessä nuorille suunnattuja kaupallisia oppaita.³³²

³³¹ Numerossa 2/1962 vielä teititeltiin, mutta numerossa 7/1962 *Minun mielipiteeni* -palstalla ei enää teititelty.

³³² *Suosikki* 1962:4, (takakansi). Kaupallisia oppaita julkaistiin koko jakson ajan, ja ne olivat koko ajan esimerkiksi juuri Väestöliiton oppaiden kilpailijoita. Tässä mainostetun nuorille ja heidän vanhemmilleen suunnatun kirjan tarkoituksena kerrottiin auttaa nuoria ymmärtämään toisiaan. Tytöille suunnatun oppaan kerrottiin antavan "omistajalleen ne edellytykset, joita tarvitaan itseluottamuksen saamiseksi: sisäistä ja ulkonaista kauneutta, varmuutta ja tietoja 'ihan kaikesta' ", kun taas pojille suunnatun oppaan esitettiin olevan "kuin rehti, suorasukainen vanhemman toverin kädenojennus mieheksi varttuvalle nuorelle ihmiselle." Oppaiden linja oli siis yhteneväinen *Suosikkien* linjan kanssa.

1963 nuorille sopivasta käyttäytymisestä kirjoitettiin paljon. Artikkelit käsittelivät nuorten seurustelusuhteita ja sitä, miten nuoren, erityisesti tytön, tulisi käyttäytyä ja pukeutua miellyttäväkseen vastakkaista sukupuolta³³³. Lisäksi käsiteltiin tytön seurustelu- ja seksuaalikäyttäytymisen rajoja sekä suomalaisia tyttöjä ja ulkomaalaisia miehiä. On vaikea sanoa missä määrin vapautuminen sukupuolen esittämisen suhteen voi katsoa heijastaneen yleisempää muutosta, missä määrin kyse oli Suosikin oman profiilin löytymisestä. *Suosikissa* kirjoitettiin myös nuorten osakseen saamasta tönkeästä kohtelusta, esimerkiksi pyrittiin puolustamaan nuorisoa, jota syytettiin sopimattomasta käytöksestä.³³⁴ Faniutta tehtiin nyt aktiivisesti näkyväksi ja hyväksyttäväksi.

1964 ilmestyi joitakin romanttisia novelleja. Artikkelit, jotka antoivat ohjeita nuorille tai käsittelivät nuorten käyttäytymistä, olivat viihteellisiä ja käsittelivät usein tyttöjen romanttisia haaveita. Loppuvuoden 1964 *Suosikeissa* Beatlesit ovat keskeinen teema. Myös pojille kerrottiin tyttöjen odotuksista poikia kohtaan. *Suosikissa* ulkomaalaiseen poikaan ihastuvat tytöt nähtiin yleensä huonossa valossa, mutta yllättäen lomaromanssiargumenteilla myös kehuttiin Etelä-Eurooppaan suuntautuvia lomamatkoja.

1965 ilmestyi edelleen romanttisia novelleja. Nuorten käyttäytymistä koskevat artikkelit käsittelivät tyypillisesti uuden sukupolven aiemmasta eroava elämä. Kaksi artikkelista, *Liftaten rhytm and bluesin mukana: Suomen Liverpool-tytöt*³³⁵ ja Jyrki Hämäläisen kirjoittama *Sukupolvi m/65*³³⁶, oli niin pitkiä, että ne voisi katsoa myös teemaliitteiksi. Hämäläisen artikkelissa tuli ensimmäisen kerran eksplisiittisesti esiin, että *Suosikin* lukijan oletettiin identifioituvan aiemmasta eroavaksi sukupolveksi. *Suosikissa* puhuttiin nyt beatnikeistä ja nuorisokulttuurista. Lehdessä alkoi vakiintua tapa kirjoittaa nuorten villistä elämästä ulkomaisissa suurkaupungeissa kauhistelemaan, mutta ihailemaan sävyyn. Seksuaalisuutta alettiin esittää uudella tavalla: lukijoilta kyseltiin millainen on ihannetytön tai ihannepojan vartalo. Samoin tyttöjen toimijuudesta seksuaalisuuden alueella alkoi näkyä merkkejä mainoksissa, myöhemmin 1960-luvun lopulla tyttöjen

³³³ Suosikki 1963:10, 12: Milloin leikkasitte viimeksi tukkanne?

³³⁴ Testattiin moniko mies puhuttelee yöllä yksin kävelevää naista ja minkä ikäisiä miehet ovat. Tulokseksi saatiin, että suurin osa miehistä oli vähän vanhempia. Suosikki 1963:11, 52–53: Maija Oja & Seppo Hilpo: Mannerheimintie. Mannerheimvägen.

³³⁵ Suosikki 1965:7, 34–36, (jatkuu ilman sivunumeroita): Sirpa Salmenranta: Liftaten rhytm and bluesin mukana: Suomen Liverpool-tytöt.

³³⁶ Suosikki 1965:11, 4–13, 28, 67: Jyrki Hämäläinen: Sukupolvi m/65.

aktiivisempi rooli oman seksuaalisuutensa toteuttajina tuli esiin myös toimituksellisessa aineistossa³³⁷.

1966 nuorten käyttäytymistä normittavien artikkeleiden määrä väheni huomattavasti, tosin huumeiden käyttöä käsiteltiin melko paljon.³³⁸ Tarkalleen ottaen koko vuonna julkaistiin vain yksi artikkeli, jonka voisi katsoa selvästi kuuluvan aineistooni. Siinä kuvattiin nuorten vapaa-ajanviettoa tylsässä ja vanhanaikaisessa Helsingissä.³³⁹ Lisäksi Underground-taiteilija M.A. Nummisen moitti kahdessa artikkelissa erilaisia tahoja tekopyhyydestä.

Novellit eivät enää olleet teemaltaan ainoastaan rakkauskertomuksia, vaan kuvasivat beatnik-elämän varjopuolia, huumeriippuvuutta, kaukokaipuuta, lähtemistä, ulkomaita. Päähenkilöiden suhde elämään ja seurustelusuhteisiin esitettiin tällöin välinpitämättömänä, mutta mielekkyys löytyi usein uudelleen rakkauden kautta. Beatnik-elämää saattoi novelleissa itsekkin kokeilla: lähteä Tukholmaan ilman asuntoa ja työtä kokemaan suuren maailman elämää.³⁴⁰

1967 vain muutama artikkeli käsitteli tämän tutkielman kannalta keskeisiä teemoja, eivätkä seurustelu, seksuaalisuus tai tyttöjen ja poikien olemus olleet aiheina, vaan artikkelit käsittelevät esimerkiksi nuorten oikeuksia tai nuorison erilaisia alakulttuurityylejä. Huumeiden, lähinnä kannabiksen ja LSD:n käyttöä sivutaan lehdessä paikoin melko positiiviseen sävyyn.³⁴¹ Novelleissa kuvattiin samoin voimakasta alkoholinkäyttöä pitämättä sitä erityisen tuomittavana tai erehdyksenä.³⁴² Suhde ulkomaihin alkoi muuttua: ulkomaat olivat novelleissa nyt ensimmäistä kertaa

³³⁷ Suosikki 1965:11, 69: [M, Kielletty hedelmä –makuhuulipuna].

³³⁸ Kaksi artikkelia kertoi beatnik-elämästä tai huumeiden käyttökokemuksista ulkomailla. Beatnikeista Suosikki 1966:8, 22–23: Olof Ström: Kesällä kukkivat beatnikit, kirjoittajan huumeidenkäytöstä suurkaupungin yöelämässä. Suosikki 1966:12, 2-7, 51: Thomas Meehan: Psychedelic. Vaikka oletankin, että artikkelit oli asetettu peileiksi nuorten lukijoiden omalle elämälle, olen rajannut ne tarkastelun ulkopuolelle, sillä lehdessä ei oletettu, että lukijat olisivat eläneet samankaltaista elämää tai matkustaneet itse kyseisiin maihin. Suosikin lukijoiden odotettiin enintään ottavan kantaa näiden toisten nuorten elämään ihailemalla tai kauhistelemalla.

³³⁹ Suosikki 1966:2, 14–15, 61: Kotimaan katsaus. Haluatko ikävystyä kuoliaaksi – tule Helsinkiin juhlimaan: Helsinki-a-slow-slow... oli vastinpari Jyrki Hämäläisen ulkomaisista suurkaupungeista kirjoittamille artikkeleille.

³⁴⁰ Suosikki 1966:6, 63: Orvokki Laaksonen: Unelma, joka ei toteutunut. 1966 julkaistussa novellissa esitetään suomalaisen tytön yritys elää beatnik-elämää tiikusateisessa Tukholmassa ilman rahaa tai asuntoa.

³⁴¹ Esim. Suosikki 1967:7, 50–51, 56–59: Heinäkuun hullu helletuoli. varoitellaan LSD:n vaarallisuudesta, mutta samalla esitellään siinä sivussa psychedelic-tavaroita. Esitellään kannabiksen käyttöön liittyvää välineistöä.

³⁴² Hanna Kuusi näkee 1960-luvun alkoholinkäytölle annettujen merkitysten muuttuvan samantapaisesti. Kuusi 2004.

saavutettavissa.³⁴³ Suomalaisuuden ja ulkomaalaisuuden teemoja käsiteltiin esimerkiksi moittimalla suomalaisten poikien tanssitaitoja ja pukeutumista.³⁴⁴ Seksi ilmestyi muotisanana *Suosikin* sivuille.³⁴⁵ Lehdestä löytyy myös artikkeleja, joissa kohautetaan kertomalla ystävyteen perustuvista seksisuhteista.³⁴⁶

4.3 Argumentaatio Suosikissa

Suosikin löysi linjansa nuorisokulttuurin edustajana vuosina 1963–1964. Ensimmäiset artikkelit jotka selvästi pyrkivät puhumaan nuorison äänellä liittyvät esimerkiksi poikien hiusten pituuteen. *Suosikki* lanseerasi erilaisia tyylejä, artikkeleissa kerrottiin nuorelle usein myös miten olla fani tai edustaa jotakin rajattua pukeutumisen tai musiikkimaun kautta erottuvaa ryhmää.³⁴⁷ Lukijoille annettiin ohjeita siitä, mitä ja miten lehden kirjepalstalle piti kirjoittaa: "Jammullehan saa kirjoittaa ihan mistä tahansa Suosikkia koskevasta asiasta: toivomuksista, moitteista, poikien tanssitavoista, tyttöjen meikkauksesta, iskelmistä, filmeistä, misseistä, televisiosta – Jammu on alati valmis kepeään rupatteluun lukijoiden kanssa."³⁴⁸

Suosikissa esiintyi myös asiantuntijoita. Varsinkin tyttölukijan oletettiin olevan kiinnostunut siitä, mitä oman ikäiset vastakkaisen sukupuolen edustajat hänestä ajattelivat. Pojilta voitiin kysyä heidän mielipiteitään tytöistä ja tytöiltä pojista oletuksena, että nuoret halusivat muuttaa itseään ja toimintaansa palautteen suuntaan.³⁴⁹ Myös psykologiaan ja sen tieteellisyyteen vedottiin erityisesti tähtien ihailun selittämisessä ja oikeuttamisessa. Lisäksi lehdessä julkaistiin nuorten kirjeitä, tai tekstejä jotka esitetään lukijoiden kirjeinä. Näissä kirjeissä implisiittisesti viitattiin me-kategoriaan, kirjoittajan ja *Suosikin* lukijan oletettiin jakavan jotakin yhteistä.³⁵⁰

³⁴³ Suosikki 1967:6, 28–29: Jyrki Hämäläinen: Elsa – kohtalon lapsi; Suosikki 1969:5, 22–23, 77: Tukholmassa svengaa, svengatkaa mukana! Va?

³⁴⁴ Esim. Suosikki 1967:5, 88–89, 95: Annos romantiikkaa. Tanssi-ilta.

³⁴⁵ Suosikki 1967:2, ei sivunumeroita: Sexoversial. Controversial; Suosikki 3/1967, 26–27, 69; Suosikki 1967:3, 26–27, 69: Andy Gray: Lavaseksin uudet esitaistelijat – Dave Dee ja kumppanit.

³⁴⁶ Esim. Suosikki 1967:4, 79, 99: M. A. Numminen: Mun toinen ihastus.

³⁴⁷ Sekä Heiskanen ja Mitchell että *Suosikin* päätoimittajaksi vuonna 1968 siirtynyt Jyrki Hämäläinen ovat liittäneet lehden nousun nuorisokulttuurin edustajaksi beatlemaniaan. Heiskanen & Mitchell 1985, 268; Hämäläinen 1993.

³⁴⁸ Suosikki 1963:3, 40–41: Kirjoitakaa Jammulle!

³⁴⁹ Useissa *Suosikin* artikkeleissa asiantuntijana esiintyi Kari-niminen poika. Suosikki 1963:5, 14–15: Jammu & Pertti Helanne: Ongelmana kauniimpi kilpailijatar; Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

³⁵⁰ Ks. Jokinen 1999b, 126–159. Kirjeiden kuitenkin ole mielekästä tulkita heijastavan objektiivisesti lukijoiden näkemyksiä, sillä julkaistut kirjeet ovat toimituksen valikoimia ja on pidettävä mielessä, että jotkin kirjeistä saattoivat olla myös toimituksen tuottamaa aineistoa. Esittämällä teksti lukijakirjeenä se

Usein *Suosikin* kirjoittajat asettuivat ikään kuin nuorten puolelle ja nuorten ääniksi. Muodostuu kertojanaäni, joka puhuttelee nuoria. Nuorten äänenä saattoi esiintyä myös vaikkapa artisti. *Suosikissa* esitettiin usein 1960-luvun alkupuolella että aikuiset eivät ymmärrä nuoria. Nuoruuden olemukseen esitettiin siis kuuluvan tietynlaista kapinointia tai vain uudenaikaisuutta, jota vanhanaikaiset aikuiset eivät ymmärtäneet. Toisaalta asetettiin myös rajoja sen suhteen, mikä ylitti sopivan kapinan rajat. Nuorisokulttuurin ja samalla moraalinäkemysten myyminen nuorille on toki jossain määrin kaupallisen nuortenlehden pyrkimyksenä. Kiinnostavien artistien lisäksi *Suosikki* esitteli nuoria kiinnostavaa elämäntapaa. Lehti siis sekä edusti sitä mitä nuoret katsoivat olevansa, että loi sitä mitä sen oli edullista saada nuoret katsomaan olevansa. Nuoret toisaalta myös kommentoivat epäuskottavina pitämistään artikkeleista lehden mielipidepalstalla. *Suosikin* tapainen nuortenlehti on kuitenkin lopulta aikuisten yritys leikkiä nuorta myydäkseen lehteä, ja se voi sortua olemaan yhtä paljon tekonuorekasta kuin valistusoppaidenkin yritykset tavoittaa lukijoita nuorekkaalla kielellä. Ehkä juuri siksi *Suosikinkin* kohderyhmänä olivat vuodesta toiseen juuri varhaisnuoret - vanhemmat nuoret eivät sanomaa enää ostaisi.

Osa asiantuntijalausunnoista tuntuu olevan lehdessä vähän ambivalentissa asemassa: syntyy vaikutelma, että nuoren ei oletetakaan hyväksyvän asiantuntijalausuntoja. Heiskanen ja Mitchell ovat kiinnittäneet huomiota samaan moniäänisyyteen: *Suosikilla* oli paine noudattaa nuorten kapinallista linjaa suhteessa "aikuisiin", ruokkia sitä ja esiintyä sen edustajana. Toisaalta taloudellisesti epäitsenäisille nuorille suunnattu lehti joutuu ottamaan huomioon lukijoiden vanhempien mielipiteet ja arvomaailman. Lehti vältteli aikuisten ärtyneitä reaktioita asiantuntijahaastatteluun.³⁵¹ Heiskanen ja Mitchell tosin hyppäävät yhden portaan yli taloudellisen logiikan analyysissään: erittäin huomattava osa lehden tuotosta tulee mainoksista, joten ennen kaikkea lehdellä on tarve tavoittaa yleisöä, josta mainostajat ovat kiinnostuneita.³⁵² Joka tapauksessa sensaatiohakuista esittelyä seurasi pehmentävä aikuisen asiantuntijan selitys, vaikka nuoria asiantuntijapuheenvuoro saattoi pikemminkin provosoida ajattelemaan, että

saadaan näyttämään vertaisen nuoren kirjoittamalta. Myöskään lehteen kirjoittavat nuoret eivät välttämättä pyrkineet oman elämänsä totuudenmukaiseen kuvaamiseen.

³⁵¹ Heiskanen ja Mitchell esittävät että kontrolli vaikuttaa Suosikeissa niin, että vanhemmat ja opettajat omaksuvat linjoja yhteiskunnallisilta vaikuttajilta, mutta itse laskisin kyllä myös vanhemmat ja opettajat osin erilliseksi kontrollin mekanismiksi kuin yhteiskunnalliset vaikuttajat, koska varsinkin 1960-luvun puolivälin jälkeen nuorison äänenä alkoivat yhteiskunnallisessa keskustelussa esiintyä suurten ikäluokkien koulutetut edustajat. Heiskanen & Mitchell 1985, 255–258, 267.

³⁵² Esimerkiksi vuonna 2000 suomalaisten päivälehtien tuotosta yli puolet saatiin ilmoituksista ja mainoksista. Nieminen & Pantti 2004, 81, 91.

aikuiset eivät ymmärrä ilmiöstä mitään. Esimerkiksi poikien pitkät hiukset herättivät vastustusta aikuisissa. Beatlesien jäsenten katsottiin pitkin hiuksineen olevan niin feminiinisiä, että Beatles-ilmiötä *Suosikissa* analysoinut arvioi tyttöjen voivan samaistua paremmin näihin itsensä kaltaisiin tähtiin: "kun he [tytöt] Beatlesien pitkän tukan ansiosta oppivat taas antamaan arvoa itselleen ja naisellisuudelleen, he myös saavat oikean otteen elämään ja mahdollisuudet kehittyä sellaiseksi kuin vanhemmat toivovat."³⁵³ Jos todellakin oletamme monet asiantuntijalausunnoista silmänlumeeksi, todellisia auktoriteetteja olivat lehdessä vain tähdet ja nuorisokulttuuri, jonka äänitorvena *Suosikki* pyrkii esiintymään. 1960-luvun puoliväliin tultaessa sillä, joka tietää, mitä kansainvälisessä nuorisokulttuurissa tapahtuu, oli paljon vaikutusvaltaa. Toisaalta 1960-luvun loppupuolella alkoi lehden sivuille ilmestyä myös uudenlaisia aikuisia, jotka ovat hyväksyneet nuorten arvomaailman.³⁵⁴

Esimerkkinä nuorten ja aikuisten välillä luovimisesta toimii myös vuonna 1965 ilmestynyt Suomen Liverpool-tytöt -artikkeli. Kymmenisen sivua pitkässä haastattelussa kerrottiin suomalaistyttöistä, jotka olivat roikkuneet ulkomaisten yhtyeiden mukana ja todella nähneet idolinsa ja matkustaneet näiden kanssa samassa autossakin. He olivat valmiita jättämään työpaikkansa kun kuulivat sopivasta keikasta. Artikkelin sävy oli ihaileva ja kadehtiva: "Ja kaikki tämä koettuna melkein ilmaiseksi, sitkeästi liftaamalla paikasta toiseen Ruotsissa ja Englannissa, määrätietoisesti etsiytyväällä aina suurimpien konserttien ja pop-tapahtumien pääkallopaikoille." Tytöt erottuivat jo epätavallisella ja muodikkaalla pukeutumisellaan muista nuorista.³⁵⁵ Pari numeroa myöhemmin artikkelin ihaileva sävy kuitenkin kiellettiin, ja kerrottiin kertomuksen olleen tarkoitettu varoitukseksi vanhemmille: "Tarkoituksenamme ei ole jatkuvasti kertoa kitaratyttöjen hurjasta elämästä. Kerroimme Mamiesta ja Mandystä ajatellen vanhempia, jotta he saisivat käsityksen siitä, mitä he eivät aina voi eivätkä jaksaa ymmärtää. Nimittäin kahdesta nuoresta kitaran aikakaudella. Artikkelin herättikin enemmän mielenkiintoa ja vastakaikua kuin osasimme odottaakaan."³⁵⁶

³⁵³ Suosikki 1964:11, 69: Lääkärintilaus: Yhtyeen psykologinen tausta.

³⁵⁴ On vielä syytä korostaa, ettei nuorten arvomaailma automaattisesti ole sama kuin seksuaaliliberalismi, koska seksuaalisuudesta käyty keskustelu lähti yliopistoilta, *Suosikin* lukijoita vanhempien ja enemmän koulutettujen nuorten aikuisten keskuudesta.

³⁵⁵ Suosikki 1965:7, 34–36, (jatkuu ilman sivunumeroita): Sirpa Salmenranta: Liftaten rhythm and bluesin mukana: Suomen Liverpool-tytöt.

³⁵⁶ Suosikki 1965:9, 90–91: Kirjoittakaa Jammulle.

Kohu vaikuttaa olleen *Suosikissa* markkinoinnin väline, tapa esitellä uusia ilmiöitä. Ensin lehdessä esiteltiin valtavalla kohulla tukholmalaisia meikkaavia mod-poikia ja toivottiin kauhistellen, ettei ilmiö koskaan saavu Suomeen, seuraavassa numerossa saatettiin jo kirjoittaa Suomen ensimmäisestä mod-bändistä, jonka kuusankoskelaispojat olivat pistäneet pystyyn *Suosikin* artikkelin innoittamina.³⁵⁷ Nähdäkseni on mahdollista tulkita *Suosikin* "myyvän" sopivaksi kapinoinnin tavaksi pojalle röyhelöpaidan ja meikkaamisen.³⁵⁸ Nuoret, jotka herättivät kauhistusta tai kohua, esimerkiksi huumeita käyttävät tai päämäärättömän beatnik-elämän valinneet nuoret, esitettiin lehdessä usein "toisina", ulkomaisina nuorina. Samaan aikaan kun tätä voi pitää piirteenä, jolla negatiiviset ominaisuudet siirrettiin pois omasta ryhmästä, suomalaisista nuorista, kyse oli myös ulkomaisen nuorisokulttuurin ihailusta; toivottiin, että Helsingissäkin olisi yhtä kiinnostavaa.³⁵⁹ Kauhistuttaminen oli vielä melko helppoa: tietyllä tavalla pukeutuvat nuoret eivät päässeet kahviloihin sisään, heidän oli pakko viettää aikaa ulkona. Baarista ei saanut nauraa kovaäänisesti ja tansseihin ei päässyt pukeutumalla nuorisomuotiin kuten farmareihin. Tanssipaikoissa ei ollut hämyistä vaan valoisa.³⁶⁰ Myöskään tv-mainoksiin tai nuortenohjelmiin ei otettu "epäsiistin näköisiä" nuoria, aikuisilla oli valta päättää millaisia nuorison edustajia mediassa näkyi.³⁶¹ Nuorisokulttuuri ei siinä mielessä vielä ollut yhtä itsevaltaista.

Suosikki oli kirjoitettu sekä pojille että tytöille, mutta tyttöjä huomioitiin usein enemmän.³⁶² Monet palstat, kuten Jammun palsta, suunnattiin enemmän tytöille kuin pojille, ja jutut voitiin otsikoida vaikkapa "Kun poikaystäväsi on armeijassa".³⁶³ *Suosikin* lukijat olivat oletettavasti melko nuoria. Heidän oletettiin ostavan lehden vanhempiensa rahoilla.³⁶⁴ Kirjeenvaihtopalstalla kirjeystäviä etsivät tyypillisesti 13 - 17-vuotiaat lukijat,

³⁵⁷ *Suosikki* 1965:2, 14–15: Olof Strömbacka: Mods laumat tulevat; *Suosikki* 1965:4, 2-5, 105: Jyrki Hämäläinen: Vallankumoukselliset Kuusankoskelta.

³⁵⁸ *Suosikki* 1965:5, 16–17: Mitä mieltä olet Modseista. Artikkelissa haastatellut henkilöt eivät pidä poikien meikkaamista lainkaan yhtä sopimattomana kuin *Suosikissa* olevan kohun pohjalta voisi ymmärtää.

³⁵⁹ Ks. esim. *Suosikki* 1966:8, 22–23: Olof Ström: Kesällä kukkivat beatnikit. Artikkelin kertoo beatnikkien elämästä ja huumeidenkäytöstä.

³⁶⁰ *Suosikki* 1965:11, 4-13, 28, 67: Jyrki Hämäläinen: Sukupolvi m/65; *Suosikki* 1966:2, 14–15, 61: Kotimaan katsaus. Haluatko ikävyyttä kuoliaaksi – tule Helsinkiin juhlimaan: Helsinki-a-slow-slow...

³⁶¹ Kortti 2003, 228.

³⁶² Koska monet artikkelista on suunnattu tytöille, ne myös ohjeistavat erityisesti tyttöjä. Jammun palstalla poikalukija valittaa, että *Suosikki* on mennyt feminiinisempään suuntaan, koska käsittelee romansseja, sarjakuvia ja muotia. Jammu vastaa: "Ymmärrettävistä syistä johtuen emme tee artikkeleita esim. aiheista 'Mäntämoottorin toiminta' tai 'Metsätalous moottorisahan aikakaudella', mutta kyllä kaikkea muuta, joka kiinnostaa poikia ja tyttöjä." *Suosikki* 1963:6, 36–37: Kirjoittakaa Jammulle.

³⁶³ *Suosikki* 1964:1, 18–20: Kun poikaystäväsi on armeijassa.

³⁶⁴ Lehden sivun reunaan oli painettu joululahjalista vanhemmille. Listan ylimpänä oli *Suosikin* seuraavan vuoden tilaus. Alareunassa luki "Arvoisat vanhemmat! Älkää suuttuko meille, jos tyttäremme/poikamme on

tosin kirjeenvaihtoystäviä etsivät eivät edusta koko lukijakuntaa. Heiskanen ja Mitchell pitävät *Suosikin* lukijakuntana varhaisnuoria, eli 12–14-vuotiaita.³⁶⁵ Minkkisen mukaan nuortenlehtiä lukivat 1968 hiukan enemmän 15–20-vuotiaat kuin 10–14-vuotiaat, mutta *Stump* ja *Intro*-lehdet, jotka *Suosikin* lisäksi oli luokiteltu samaan nuortenlehden ryhmään, houkuttelivat ehkä vähän *Suosikkia* vanhempia lukijoita.³⁶⁶ Siten Heiskasen ja Mitchellin arvio vaikutta melko oikeansuuntaiselta. *Suosikki* on kirjoitettu suomalaiselle heteroseksuaaliselle lukijalle. Romaneista puhutaan lehdessä toisina, heidän erilaisuuttaan ja eksoottisuuttaan korostetaan tai toivotaan, että "me" kohtelisimme heitä oikein.³⁶⁷ Homoseksuaalisuutta ei mainita *Suosikissa* eksplisiittisesti ennen seksuaalisuuden yleistä esiinmarssia, vaikka keskeisimmät pojan ulkonäköön liittyvät teemat käsittelevät pojan muuttumista liian naismaisen näköiseksi, jonka taas oletetaan olevan yhteydessä miesten välisiin ihastumisenilmauksiin.³⁶⁸

Tyypillistä *Suosikissa* on, että uudet ilmiöt tulivat ulkomailta, olivatpa ne ihailtavia, kapinallisia tai kammottavia. Ensimmäisten vuosikertojen aikana novelleissa ja haastatteluissa mainitaan usein ihailien ulkomaanmatkoista, eksoottisista matkamuistoista ja mausteista.³⁶⁹ Artikkeleissa oli tavallista kertoa siitä, että Helsinkiin tai Suomeen olivat tulleet samat ilmiöt kuin muualla, olivatpa näitä ilmiöitä nuorison musiikki- tai pukeutumistyyli tai esimerkiksi huumeet. Näin *Suosikki* markkinoi ulkomailta tulevaa kulutuskulttuuria. Tytön nykyaikaisuus ilmeni myös siten, että tyttö oli vähemmän siveä kuin aikaisempien polvien tytöt.³⁷⁰ Vaikka lukijakirjeitä *Suosikkiin* tulee koko maasta, ovat esimerkiksi novellien päähenkilöt lähes poikkeuksetta kaupunkilaisia, ja jos tekstistä voi päätellä kaupungin, se on Helsinki.³⁷¹ Novelleissa ollaan maalla vain jos henkilöt ovat huvilalla. Pian Helsinkikään ei enää riitä, vaan monissa artikkeleissa valitetaan, että Helsinki on tylsä eikä ole kansainvälisellä tasolla.

jättänyt tämän listan näkyville." Lista löytyy *Suosikista* 1963:12, 58–59: Kirjoittakaa Jammulle -palstan sivusta

³⁶⁵ Heiskanen & Mitchell 1985, 260.

³⁶⁶ Minkkinen 1971, 145–148.

³⁶⁷ Asetelma säilyi läpi 1960-luvun. Ks. esim. *Suosikki* 1970:5, 33, 40–41: Jammu-kirjeet.

³⁶⁸ *Suosikki* 1965:4, 2–5, 105: Jyrki Hämäläinen: Vallankumoukselliset Kuusankoskelta.

³⁶⁹ Esim. *Suosikki* 1961:2, 2–3: Margareta Mutreich: Lasselle kuuluu hyvää.

³⁷⁰ Ks. esim. *Suosikki* 1963:8, 34–35: Taidemaalari vai valokuvaaja. Muutos on yleensä liitetty populaarikulttuurin arvomaailmaan. Olisi ehkä mahdollista tulkita tämä siten, että aikuisten nuoriin kohdistuva moite olikin otettu tyttöjen myönteisen itsemäärittelyn käyttöön.

³⁷¹ Tässä suhteessa novelleissa tapahtuu kiinnostava muutos 1960-luvun lopulle tultaessa: Novellien tapahtumapaikat eivät enää aina ole "realistisen" kaupunkilaisia, vaan myös "romanttisen fantasian" maaseutukulisessa. Tämä tuntuu kytkeytyvän myös novellien tason laskuun ja keskeisyyden vähenemiseen, ks. esim. *Suosikki* 1965:6, 96–97, 104: Helena Mäkipuro: Romantiikkaa.

Siirtyminen seikkailukertomustyypisistä tapahtumarikkaasta kerronnasta yhä enemmän ihmissuhdenovelleihin, joista on riisuttu pois turhat tapahtumat, liittyy lehden oman linjan löytymiseen. Vuonna 1961 *Suosikissa* ilmestyi jatkokertomus, jossa mies, ammatiltaan poliisi, tutustuu kiinnostavaan tyttöön, jota luulee varkaaksi, mutta lopulta moninaisten käänteiden kautta tyttö osoittautuukin kunnolliseksi. Aivan kertomuksen lopuksi väärinymmärrykset selviävät ja pari päätyy suutelemaan. Seuraavaksi ostetaankin jo kihloja. Päähenkilöt käyttäytyvät toisiaan kohtaan kovin muodollisesti: He teitittelevät aluksi toisiaan, eikä mies kiroile tytön kuullen. Kun tyttö on päätenyt iltamyöhällä miehen asunnolle, mies kysyy tytöltä "Ethän pahastu?" ennen kuin riisuu pikkutakkinsa. Tytön täytyy jäädä yöksi miehen yksioön, mutta hän ei nuku miehen sängyssä, vaan sohvalla. Mies taas ei voi nukkua samassa huoneessa, vaan päätyy nukkumaan keittokomeron lattialle.³⁷² Kertomus muistuttaa enemmän salapoliisikertomusta tai poikien seikkailukertomusta kuin romanttista novellia. Vuodesta 1962 eteenpäin *Suosikissa* ilmestyi lyhyitä usein rakastumisesta ja seurustelusta kertovia novelleja lähes joka numerossa. Ne kertoivat lukijoiden ikäisistä henkilöistä melko realistisella tavalla, eivätkä tarinat pääty avioliittoon.³⁷³ Pikemminkin kyseessä on "kepeänhaikea" hetkellinen kohtaaminen, tässä hetkessä kahden olemisen kokemus, jossa voi ehkä kuulla ranskalaisten elokuvien ja Saarikosken sävyjä.³⁷⁴

Teitittelyn väistyi *Suosikissa* parin ensimmäisen vuoden jälkeen. Vuonna 1963 Jammu jo piikittelee kirjoittajaa, joka on erehtynyt Jammun palstalle kirjoittaessaan teitittelemään, joissakin artikkeleissa teitittely on kuitenkin edelleen käytäntönä.³⁷⁵ Samoin kuvataan toisilleen vieraiden nuorten teitittelevän toisiaan tanssipaikalla.³⁷⁶ Liian nopea sinuttelu saa vielä vuoden 1961 jatkokertomuksessa poliisimiehen muuttamaan käsitystään työstä negatiiviseen suuntaan: "Tytön ulkonäkö ei edellyttänyt näin nopeata toimintaa."³⁷⁷

³⁷² Suosikki 1961:3–12, (ei sivunumeroita): Danny Stranger: Minä en ole sellainen tyttö.

³⁷³ Esimerkiksi novelli Suosikki 1962:4, 20–21: Pekka Suhonen: Elsan silmät kun hän oli kolmentoista. kertoo pojan näkökulmasta ihastumisesta ja ensimmäisestä suudelmasta kansainvälisellä kesäleirillä. Vaikka kansainvälinen kesäleiri saattoi monen 1960-luvun suomalaisen nuoren maailmassa vielä jäädä unelmaksi, novellin nuoret ovat sen ikäisiä, että tapahtumien voi unelmoida tapahtuman heti eikä useiden vuosien kuluttua: pojan ikää ei mainita, mutta ihastuksen kohteena oleva tyttö on 13-vuotias, eikä poikaa esitetä tyttöä vanhemmaksi. Henkilöhaastatteluista osassa kuuluu samansävyisiä kaikuja kuin novelleissa, ks. esim. Suosikki 1962:12, 18–19, 22: Pepe Klemola: Suosikki-lehden erikoisartikkeli.

³⁷⁴ Suosikissa ilmestyi säännöllisesti Saarikosken päiväkirjasta -palsta, ja monet tyylilliset piirteet jotka toistuvat haastatteluissa ja novelleissa voi nähdä myös tällä palstalla. Ks. esim. Suosikki 1962:4, 5: Saarikosken päiväkirjasta. Sana "kepeänhaikea" on poimittu haastattelusta Suosikki 1962:11, 15–17: P. Klemola: Arjan kiva päivä.

³⁷⁵ Suosikki 1963:6, 36–37: Kirjoittakaa Jammulle; Suosikki 1963:10, 12: Löytäkää hänen heikko kohtansa suudellesanne.

³⁷⁶ Suosikki 1963:4, 8-9: Millaisen tytön kanssa pojat haluavat tanssia.

³⁷⁷ Suosikki 1961:3–12, (ei sivunumeroita): Danny Stranger: Minä en ole sellainen tyttö. Lainaus on numerosta 4/1961.

Toisin kuin Väestöliiton oppaissa, *Suosikin* kielenkäytössä puhuttiin tytöistä ja pojista, ei tytöistä ja miehistä: kahviloissa ja tansseissa käy tyttöjä ja poikia. Vain kun puhuttiin unelmien tasosta, saattoi tyttö kertoa myös siitä, millainen hänen unelmamiehensä olisi.³⁷⁸

4.4 Sukupuolet Suosikissa

4.4.1 Millaisina tytöt ja pojat kuvattiin?

Tytön olemusta normitettiin poikien mieltymysten perusteella. Rohkeaan, olkapäät paljaaksi jättävään pikkumustaan pukeutuneen tytön, arkipäiväisesti pukeutuneen tytön ja boheemisti veljensä villapuseroon pukeutuneen tytön väliltä pojat valitsivat arkipäiväisen tytön, jonka yhdistivät hyvään perheeseen. Liian erikoisesti käyttäytyvä, taiteesta puhuva boheemi tyttö taas sai vähiten poikien huomiota.³⁷⁹ Toisaalta erikoisuus saattoi olla myös ihailtava ominaisuus.³⁸⁰ *Suosikissa* meikkaaminen ei ollut kiellettyä tai sopimatonta: tytöille annetaan meikkiohjeita, vain räikeää meikkiä liian nuorella tytöllä paheksutaan.³⁸¹ Lehdessä oletettiin, että tyttö ei ole valmiiksi vaikkapa puhelias, vaan puheliasuus oli oire jostakin, jännittämisestä, josta tytön pitää päästä eroon, tai poika ei enää haluaisi tavata tätä. Tytön pitäisi kehittyä olemaan luonnollisesti sellainen, kuin pojat työstä haluavat, sillä tytön ei pitänyt myöskään teeskennellä.³⁸²

Pitkiin hiuksiin liittyi pojan kohdalla samaan aikaan sekä kapinallisuuden että naisellisuuden merkityksiä.³⁸³ *Suosikki* käsitteli usein sitä, missä kohden näiden välillä sopivan kapinallinen pojan tai nuoren miehen ulkonäkö oli. Rajat tulivat poikien kohdalla esiin esimerkiksi 1964 julkaistussa artikkelissa, jonka otsikkona oli "Opettajat eivät elä aikansa tahtiin: Suosittelevat Caylle ja muille beatleille sentin pystytukkaa". Toisaalta "koulussa vallitsee patavanhoillinen ja ymmärtämätön henki" kun oppikoululainen määrätään leikkaamaan hiuksensa lyhyemmiksi, toisaalta yhtyeen pojat toteavat, että Beatleseilla on kuitenkin heidänkin mielestään *liian* pitkä tukka.³⁸⁴ Vielä vuotta aiemmin,

³⁷⁸ Suosikki 1965:12, 82–83: Ihannetytön ja ihannepojan vartalo.

³⁷⁹ Suosikki 1963:4, 8-9: Millaisen tytön kanssa pojat haluavat tanssia.

³⁸⁰ Suosikki 1962:1, 14–15: Merja Otava: "Kertokaa se hänelle".

³⁸¹ Suosikki 1961:3, 16. Mimmu: Hei tytöt; Suosikki 1963:8, 42–43: Irja Sievinen: Elokuusta lähtien olen paljon kauniimpi.

³⁸² Suosikki 1963:2, 27–28: Tahtoisiko hän tavata sinut uudelleen.

³⁸³ Poikien hiusten pituus oli ollut keskustelunaiheena jo pitkään. 1930–1940-luvun Ruotsista ks. Frykman 1988, 14.

³⁸⁴ Artikkelin kuvista selviää, etteivät poikien otsakat häviä Beatleseille, joten kysymys oli takatukan pituudesta. Suosikki 1964:6, 20–21: Opettajat eivät elä aikansa tahtiin: suosittelevat Caylle ja muille beatleille sentin pystytukkaa.

1963, *Suosikissa* ilmeni tiukempi linja poikien hiusten suhteen. Hiustenleikkausmalleja esittelevässä kuvasarjassa oli myös varoittavia esimerkkejä, joiden alla olevat tekstit vaikuttavat lähinnä kurinpalautukselta. "Tämä kaveri on kylläkin uhrannut aikaa näihin perusteettomiin venkuroihin. Siisti leikkaus tarpeen."³⁸⁵ Poikien hiusten pituuden merkitys kapinan merkinä hiipui *Suosikissa* hiljalleen 1960-luvun lopulla.³⁸⁶

Poikaa piti *Suosikissa* vakuuttaa siitä, että poikien ylipäänsä olisi sopivaa tai tulisi kiinnittää huomiota pukeutumiseensa: "Toivoisimme, että kaikki pojat tutustuisivat aukeamaan. Ei ole lainkaan niin hassua, että myös poika kiinnittää huomiota asuunsa. Ei ole oikein, että vain tytöt joutuvat viettämään pitkiä hetkiä kampauksiensa ja vaatteidensa parissa. Mahdottomuutta ei vaadita vaan pientä pirteyttä."³⁸⁷ Perusteluna käytettiin aivan kuten tyttöjenkin kohdalla vastakkaisen sukupuolen kiinnostusta: "Uhraat muutaman minuutin ulkoasusi tarkastamisen olematta kuitenkaan mikään muotileijona keppeineen ja krokotiilinnahkakenkineen. Muista, että tytöt pitävät hyvinpukeutuneista pojista!"³⁸⁸ Tyttöillä saattoi myös olla pojan ulkonäköön kohdistuvia yksityiskohtaisia toiveita: sekä voimakaskätiselle että kapeakätiselle pojalle löytyi ihailijoita, samoin erilaisille kauloille. Myös tyttöjen siis oletettiin osaavan tarkastella pojan tai miehen ruumista arvioivasti ja lehdessä esitettiin pojan olevan tästä tiedosta kiinnostunut.³⁸⁹

Vaikka tytöille annettiin määrällisesti huomattavasti enemmän vihjeitä kauneushoidosta ja muodista, poikien ulkonäköä paheksuttiin useammin aivan suoraan. Esitettiin, etteivät tytöt kiinnostuneet liian naismaisesta pojasta, vaan poika kiinnosti pikemminkin miehiä. Tätä teksteissä implisiittisesti esitettyä homoseksuaalisuuden teemaa ei kuitenkaan muotoilla suorasanaisena. Nuorisokulttuuri leikki maskuliinisuuden esittämisen tavoilla ja koetteli niitä. "Mods laumat tulevat" -artikkelissa poikkeuksellisuus koskee nimenomaan poikia, vaikka modeissa oli myös tyttöjä. Meikkaavat ja röyhelöihin pukeutuvat pojat ylittivät miehisyiden rajat, artikkelissa esitettiin, että heitä oli vaikea uskoa pojiksi. Tämän ei katsottu enää voivan kiinnostaa tyttöjä: "Mutta luulemme, että ruotsalaistytöt ryntäävätkin poikien sijasta Suomeen.

³⁸⁵ Suosikki 1963:10, 12: Löytäkää hänen heikko kohtansa suudellessanne.

³⁸⁶ 1970-luvulle tultaessa miesten aiempaa pidemmät hiukset yleistyivät ja tulivat laajemmin hyväksytyiksi. Ks. esim. Suosikki 1969:8, 58–59, 61: Elokuun Jammu korjaa kovaa satoa! Eläköön karvapääkuninkaat! (voittajalla yli puolen metrin hiukset); Suosikki 1970:1, 54–55: Marketta Rentola: On Jeesukselta malli...

³⁸⁷ Suosikki 1963:6, 16–17: Sinä tiedät että pojat eivät mielellään ota ohjeita vastaan tyttöjen taholta, siis: Naulaa hänet lattiaan ja kerro sitten hänelle kuinka täytyy pukeutua.

³⁸⁸ Suosikki 1963:6, 16–17: Sinä tiedät että pojat eivät mielellään ota ohjeita vastaan tyttöjen taholta, siis: Naulaa hänet lattiaan ja kerro sitten hänelle kuinka täytyy pukeutua.

³⁸⁹ Suosikki 1965:12, 82–83: Ihannetytön ja ihannepojan vartalo.

Katsos he haluavat nähdä miehiä!"³⁹⁰ Kuusankoskelaisia mod-poikia kerrottiin luullun tytöiksi keikoillakin, he olivat saaneet kukkia: "Mods-rustinki tekee kaverit usein 'liian hyvän näköisiksi', joten joskus on vaikea erottaa heidän sukupuoltaan." Tästä oli kuitenkin ollut pojille myös hyötyä, koska he näin olivat päässeet baariin, jossa ei suvaita pitkätukkaisia poikia asiakkaina.³⁹¹ Ristiinpukeutuminen mahdollistaa moninaisia tulkintoja. Kun miesten esitettiin luulevan poikia naisiksi, miehiä tai poikia ei esitetty homoseksuaaleina. Näin poikien kosmetiikan käyttö ja pukeutuminen naamioivat pojat tytöiksi ja homoseksuaaliset lähestymiset heteroseksuaalisiksi.³⁹² Saman aikakauden Väestöliiton oppaissa ei käsitelty homoseksuaalisuutta lainkaan.

Monet piirteistä, jotka liitettiin naismaisuuuteen, olivat toisaalta myös moderneja ja liittyivät uudenaikaisuuteen ja ihailtuun ulkomaiseen kulutuskulttuuriin. Tästä esimerkiksi käyvät vaikkapa miesten hygieniatuotteet, kuten deodorantti, jota ei välttämättä pidetty suomalaisen miehisyyteen kuuluvana. Hygieniatuotteiden käyttö liitti miehen toisaalta kulutuskulttuuriin tai teki hänestä lipevän naistenmiehen, toisaalta deodorantti teki miehestä naisellisen: "Tuollaista miestä en huolisi kultatarjottimellakaan. Minun sulhaseni ei käytä edes hienpoistoainetta, koska se on hänestä naisellista."³⁹³ Myöhemmin tarkastelen hiukan lisää sitä, kuinka ulkomaalaiseen, arveluttavaan miehisyyteen liittyi olla hyvin pukeutuva naistenmies.

4.4.2 Hetkellinen ihmissuhde

Jo aiemmin käsitelty novellien hetkellisyys liittyy myös suhteiden muuttumiseen tilapäisemmiksi. Vuodesta 1962 eteenpäin *Suosikin* novelleissa alkoi esiintyä hetken tunteiden kuvausta. Näiden hetkellisten ihmissuhteiden ei esitetty kestävän ikuisesti, mutta niiden oletettiin silti olevan aitoja. Suhteiden jatkoa joko ei esitetty tai suhteet päättyivät, mutta ne esitettiin silti kasvuvaiheina: kokemukset rakensivat minuutta, kasvattivat aikuiseksi.³⁹⁴ Päähenkilöt saattoivat novellissa olla hyvinkin nuoria, todellisten lukijoiden ikäisiä, ensisuudelmaa kuvaavassa novellissa vuodelta 1962 tyttö on 13-vuotias.³⁹⁵ Kirjoitustyyli tuki tulkintaa lyhyistä ihmissuhteista aitoina kokemuksina; novelleissa kuvattiin esimerkiksi haikeasti ihon tuoksua ja läheisyyttä, ja sitä kuinka suhde lopulta vain haihtui pois. Novelleissa ei käsitelty seksuaalisuutta kovin

³⁹⁰ Suosikki 1965:2, 14–15: Olof Strömbacka: Mods laumat tulevat.

³⁹¹ Suosikki 1965:4, 2-5, 105: Jyrki Hämäläinen: Vallankumoukselliset Kuusankoskelta.

³⁹² Ristiinpukeutumisen erilaisista tulkintamahdollisuuksista kotimaisissa elokuvissa, ks. Juvonen 2002, 123–124.

³⁹³ Suosikki 1965:5, 16–17: Mitä mieltä olet Modseista.

³⁹⁴ Suosikki 1962:5, 8-9: Aito Hannula: Huomenna paistoi aurinko.

³⁹⁵ Suosikki 1962:4, 20–21: Pekka Suhonen: Elsan silmät kun hän oli kolmentoista.

yksityiskohtaisesti ennen 1960-luvun loppua, niissä suukotellaan, halaillaan tai makaillaan vierekkäin. Hetkellisyys oli elementtinä myös joissakin haastatteluissa, jotka toistivat samanlaista kohtaamisen ainutkertaisuuden mallia.³⁹⁶ Esimerkiksi Rami Sarmaston haastattelussa olennaisia tunnelman luomisen keinoja olivat jonkinlainen kuulaus ja aikuislukijasta hiukan teennäisen eksistentiaalinen perussävy.

Rami kantoi kassiani. Kuu ja aurinko ja valkoinen vossikka. Jotenkin minusta tuntui mielipuo-
liselta tavata Rami juuri sinä päivänä. Se olisi voinut tapahtua aikaisemmin tai ei ollenkaan. Ki-
visydän liikahti.³⁹⁷

1960-luvun puolivälissä hetkellisyys ja herkkyys kuitenkin alkoi väistyä novelleista ja *Suosikista*. Tyyllillisesti hetkellisyys alkoi osin korvautua tarkoituksettomuuden kuvauksilla, jotka liittyivät ihailtuun beatnik-elämään. Novellit vähenivät ja latistuiivat. Osasyynä tähän saattoi ehkä olla käynnissä oleva keskustelu seksistä: saattoi olla, että romanttiset novellit tuntuivat latteilta. Julkaistut novellit olivat vähemmän realistisia ja hienovireisiä tai tytölle saatettiin esittää, ettei tämän edes pitäisi haaveilla suuresta rakkaudesta.³⁹⁸

4.4.3 Tytön ja pojan aloitteellisuus ja halu

Suosikissa kunniallisina esitetyt tytöt tasapainoilivat liian ja liian vähän viehättämisen välissä: tytön oletettiin haluavan miellyttää poikaa ja pyrkimään muuttamaan itseään ollakseen haluttava, mutta tyttö ei saanut osoittaa poikaa kohtaan kiinnostusta eikä näyttää liian laittautuneelta, sillä se teki työstä halvan oloisen. Tyttö ei saanut olla esillä tai puhua liikaa, siitä tulisi itsensä tarjoamisen tunnelma, eikä tyttö saanut tuoda älyään esille. Tytön piti kiinnostua aiheista joista poika haluaa puhua, tytön piti vaikuttaa hiljaiselta ja ujolta.³⁹⁹ Aloitteellisuus teki työstä helposti halvan: tyttö, joka ajaa takaa poikia, menettää poikien "kunnioituksen"⁴⁰⁰.

Olen ehdottomasti sitä mieltä, että poikien täytyy saada olla valloittava osapuoli. Minulla ainakin syttyy heti punaiset valot palamaan, jos näen, että tyttö on liian kiinnostunut minusta. Itsensä tarjoaminen ja tyrkyttäminen on inhottavaa. Jos joutuisin valitsemaan kauniin, puheliaan ja pursuvan-energisän, ja toisaalta taasen tavallisen, ei ruman, koska sellaisia ei ole, hiljaisen ja ujon väliltä, valitsisin ilman muuta jälkimmäisen (huomatkaa tytöt tämä, se näytti olevan poikien yleinen mielipide). Me pojat haluamme olla niitä, jotka valloittavat, johtavat keskustelua, koko ajan tuntevat olevansa laivan päälliköitä. Vaikka me emme aina niin ihmeen teräviä oltaisikaan tulisi jokaisen tytön olla niin hienotunteinen, että antaisi meidän rauhassa helliä käsitystä 'suuruudestamme'.⁴⁰¹

³⁹⁶ Ks. myös *Suosikki* 1962:12, 18–19, 22: Pepe Klemola: *Suosikki-lehden erikoisartikkeli*.

³⁹⁷ *Suosikki* 6/1963, 8–9. Ulla Hannula & Pentti Helanne: Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua.

³⁹⁸ *Suosikki* 1965:5, 76–77, 80–81, 104: Antaa soittaa – tulta; *Suosikki* 1965:6, 96–97, 104: Helena Mäkipuro: Romantiikkaa; *Suosikki* 1966:6, 63: Orvokki Laaksonen: Unelma, joka ei toteutunut.

³⁹⁹ *Suosikki* 1963:2, 25–26: Harkinnan arvoisia asioita: Uusi ystävä. Treffit lauantaina.

⁴⁰⁰ *Suosikki* 1963:5, 14–15: Jammu & Pertti Helanne: Ongelmana kauniimpi kilpailijatar.

⁴⁰¹ *Suosikki* 1963:5, 14–15: Jammu & Pertti Helanne: Ongelmana kauniimpi kilpailijatar.

Lehdessä esitettiin, että tytön tuli suostua tiettyyn rajaan asti pojan lähestymiseen: Jammun mukaan tyttö, joka ei suostunut hyvänyönsuudelman ensimmäisenä iltana, oli hölmö.⁴⁰² Tiina Männistö kutsuu 1950–1970-luvun tytöille suunnattujen oppaiden kuvitteellisia lukijoita seksikkäiksi pidättyjiksi: tyttöjen tehtävä on pitää poikien seksuaalisuus kurissa. Seurustelusuhteessa poika pyrkii vaatimaan seksiä, ja saattaa uhkailla suhteen lopettamisella, jos tyttö ei suostu. Tytön pitää samaan aikaan houkuttaa ja torjua.⁴⁰³ Lehdistä syntyvä kuva vastaa myös Patricia McDanielin amerikkalaisista 1950-luvun kaupallisista oma-apu ja neuvontaoppaista antamaa kuvaa: McDanielin tarkastelemissa oppaissa tytöt tai naiset eivät myöskään saaneet tehdä aloitetta. He eivät saaneet olla aidosti ujoja, vaan heidän piti vain antaa sopivasti ujo vaikutelma, jotta syntyi intiimi tunnelma, jossa ujokin mies tuntisi olevansa itsevarma. Todella ujo nainen olisi saattanut näyttää epäystävälliseltä tai vaikeasti lähestyttävältä, mutta ulospäinsuuntautunut nainen taas voisi vaikuttaa halvalta, koska nainen ei saanut tehdä aloitteita. Naisen piti olla hiljainen, eikä hän saanut tuoda esille älyään eikä minkäänlaista aggressiota.⁴⁰⁴

Tytön halu ei vaikuttanut norminmukaiselta: tytöt eivät ilmoittaneet suutelevansa siksi, että itse pitäisivät siitä, vaan koska halusivat miellyttää poikaa.⁴⁰⁵ Tytön ei *Suosikissa* sopinut tehdä aloitteita suutelemisen suhteen edes silloin, kun oli rakastunut ja seurusteli:

Lopultakin oli tullut hetki, jolloin ei enää tarvinnut ajatella miten pitäisi olla, että olisi sellainen kuin oikea tyttö, joka oli rakastunut. Tuula nauroi miltei koko ajan ja uskalsi tehdä kaikkea, mitä ei ollut aikaisemmin uskaltanut: hän pani usein itse kädet Martin kaulaan, hän saattoi toisinaan painautua aivan lähelle Marttia, välillä hänen teki mieli suudellakin, mutta sitten hän tuli järkiinsä ja hymyili vain taas.⁴⁰⁶

Tytön kuitenkin esitettiin tietävän keinoja saada poika kiinnostumaan itsestään.⁴⁰⁷

Poikkeuksellisesti vuonna 1966 eräässä novellissa kuvattiin tyttöä, joka oli niin ihastunut,

⁴⁰² Suosikki 1964:4, 76–77: Kirjoittakaa Jammulle.

⁴⁰³ Männistö 2003, 225–227.

⁴⁰⁴ McDaniel 2001, 549, 560.

⁴⁰⁵ "Annatko poikaystäväsi suudella sinua ensimmäisenä iltana siksi, että sitä itse haluat, vai siksi, että haluat miellyttää häntä? VASTAUS: 70 % väitti tekevänsä näin miellyttääkseen poikaa." Suosikki 1/1964, 34: Mitä tytöt odottavat suudelmalta.

⁴⁰⁶ Suosikki 1962:6, 12–13: Hilikka Inkeri: Kahden talossa. Ks. myös Suosikki 1964:1, 34–35: Mitä tytöt odottavat suudelmalta? jossa sanamuodoilla osoitettiin, että tytön oli häpeiltävää tehdä aloitteita suudelmiin ja hyväilyihin. Samoin vastaavassa pojille suoritetussa kyselyssä kysymyksiä voi pitää johdattelevina: "KYSYMYKSIÄ: Käsi sydämelle - halveksitko tyttöä, joka suostuu intiimiin kanssakäymiseen heti ensimmäisenä iltana? VASTAUS: 60 % vastasi 'kyllä'." Artikkelissa ei kiinnitetty huomiota siihen, että 40 prosenttia vastaajista ei esittänyt halveksivansa tyttöä, joka suostuu ensimmäisenä iltana "intiimiin kanssakäymiseen", pitipä se sitten sisällään sukupuolisuhteen tai vain suutelua ja hyväilyä. Suosikki 1963:10, 10–11: Mitä pojat odottavat suudelmalta?

⁴⁰⁷ Suosikki 1963:5, 14–15: Jammu & Pertti Helanne: Ongelmana kauniimpi kilpailijatar.

että lyöttäytyy kotihipoissa ihastumisen kohdettaan muistuttavan, samannäköisen, mutta nuoremman ja erittäin humaltuneen pojan seuraan.⁴⁰⁸

Suosikissa vuodesta 1962 lähtien ilmestyneiden novellien ja artikkelien perusteella on mahdollista hahmottaa lehdessä sopivana esitetyn seurustelun rajoja. Novelleissa tytön tehtävä oli asettaa rajat sille, miten seurustelu- ja seksisuhteissa edettiin. Kriteerejä, joiden perustella tyttö saattoi tehdä ratkaisuja, olivat turvallisuus ja rakkaus. Turvallisuus mainittiin seurustelun edellytyksenä myös *Suosikissa*, mutta se oli Väestöliiton oppaissa vielä keskeisempi. *Suosikissa* kuitenkin luotettiin tytön omiin tunteisiin ja nuoreen ratkaisujen tekijänä eri tavalla; turvallisuus ei vaatinut puitteikseen avioliittoa.

Hän pysähtyi ja Martti oli vieressä ja hän kääntyi ja he suutelivat ja ilma tuoksui kostealle mullalle ja Martin iho tuoksui tupakalle ja lämpimälle ja Tuula ajatteli pientä lintua. Hänen oli turvallinen ja hyvä olla.⁴⁰⁹

Turvallisuus oli sitä, että toinen tuntuu riittävän oikealta kumppanilta. Yhdessä kypsyiden kanssa turvallisuus mahdollisti sen, että tyttö ei psykologisesti vahingoitu suhteessa. Lehdessä esiintyy kuitenkin myös toinen teema, joka asettuu jännitteeseen turvallisuuden teeman kanssa: vaarallisuus, kiinnostavuus, toisenlaisen ihannointi, ulkomaiden ja eksotiikan viehätys.

Rakkauden kriteeri koski tytön omia tunteita: tytön ei tullut 1963 julkaistun testin mukaan aloittaa suhdetta, jos oli vain rakastunut rakastumisen ideaan. Tällöin tytön tuli nauttia elämästään ja odottaa vielä. Todellisen rakkauden piirteenä oli työllä uhrautuvuus: tytön tuli antaa arvoa asioille, jotka kiinnostavat poikaa, yrittää pitää pojan perheenjäsenistä ja ystävistä vaikka nämä olisivat kuinka kamalia, eikä silmällä muita poikia. Tytön oli oltava valmis sitoutumaan, esimerkiksi ei saanut olla pinnallinen ja pukeutua uusimpaan pukuun sen puvun sijasta, josta poikaystävä eniten pitää, eikä saanut mennä ulos jonkun muun kanssa, jos poikaystävä ei soitaakaan vaikka on luvannut.⁴¹⁰

Suosikissa esitettiin poikien kannattavan kaksinaista moraalistandardia suhteessa omien halujensa ja halujen tyydyttämisen toisena osapuolena toimivien tyttöjen haluihin⁴¹¹.

Vaikka poikien oletettiin tekevän aloitteita yhdyntään, ilmoitettiin testin tuloksena, että

⁴⁰⁸ Suosikki 1966:5, 18–20: Hellevi Jussila: Suosikkityttö.

⁴⁰⁹ Suosikki 1962:6, 12–13: Hilikka Inkeri: Kahden talossa.

⁴¹⁰ Suosikki 1963:4, 16: Hän on aina mielessäsi, asut sitten maalla tai kaupungissa. Mutta onko se todella rakkautta?

⁴¹¹ Esim. Suosikki 1963:10, 10–11: Mitä pojat odottavat suudelmalta? Artikkeliki käsittelee Suosikin toteuttamaa kyselyä, johon vastasi sata 15–20-vuotiasta poikaa. 85 % pojista tunnusti yrittävänsä suudella tyttöä jo ensimmäisillä treffeillä, mutta 30 % ilmoitti, ettei oikein pidä tytöstä, joka antaa suudella itseään ensimmäisenä iltana.

70 prosenttia pojista halusi naimisiin neitsyen kanssa. Poikien kaksinaismoraalia ei lehdessä kyseenalaistettu, vaan sitä pidettiin positiivisena merkinä siitä, että poikien arvomaailma kuitenkin oli kohdallaan, koska he halusivat kunnollisen tytön, "[...]että useimmat kaverit uneksivat Hänestä, puhtaasta ja suloisesta... Että nahkapuseron alla on koko joukko ihanteellisia käsityksiä naisesta..."⁴¹². Tytöt sen sijaan eivät *Suosikin* mukaan erityisesti halunneet naimisiin neitsyinä, mutta ensimmäisenä iltana vain 20 % oli valmiita harkitsemaan suostuvansa enempäänkin kuin suudelmiin.⁴¹³ Lehdessä esitettiin tyttöjen asettavan suhteen pituudelle aikarajaksi yleisesti pari - kolme kuukautta tai tyttö ilmoitti "luottavansa harkintaansa".⁴¹⁴

Elokuussa 1963 lehdessä ilmestyi artikkeli, jossa "pimuksi" ja "raggaritytöksi" kutsuttu 19-vuotias Kaarina keskusteli 18-vuotiaan pelastusarmeijalaisen Tuulan kanssa. Artikkelissa Kaarina toisaalta on sitä mieltä, ettei tytön sovi suostua seksisuhteeseen heti tavattuun, mutta Kaarina ei aseta ehdoksi avioliittoa, vaan yhteisen vastuunkantamisen seksin seurauksista.⁴¹⁵ Tämä muistuttaa Väestöliiton 1960-luvun loppupuolella omaksumaa ihannetta. Pelastusarmeijalainen Tuula hyväksyy esiaviolliset suhteet, "jos on ollut kauan kihloissa ja on varma toisestaan"⁴¹⁶. Tässä hän asettuu aika lailla samoille linjoille kuin Väestöliiton 1960-luvun alkupuolen oppaat: Vaikka Väestöliiton oppaat ajoivat absoluuttista seksuaalimoraalia, eivät ne käytännössä olleet ihan kokonaan rajaamassa seksiä avioliittoon, sillä pian avioituvan kihlaparin seksistä ei juuri katsottu olevan haittaa. Tyttöjen kohdalla hedonistinen seksuaalisuuden toteuttaminen, siis seksisuhteeseen ryhtyminen ilman romanttista perustelua, on tätä pimun ja pelastusarmeijalaisen keskustelua vuonna 1963 lukuun ottamatta teema, jota ei edes käsitellä 1960-luvun alkupuolen *Suosikeissa*. Pojan kohdalta asiasta ei käydä samanlaista keskustelua lainkaan, sillä kun pojan seksuaalista halua käsitellään, esitetään säännönmukaisesti, että pojat yrittävät aina saada tytön kuin tytön suostumaan seksiin, siis pyrkivät hedonistiseen seksuaalisuuden toteuttamiseen. Poikkeuksellisessa artikkelissa raggarityttö Kaarina esittää, ettei poikiin tai rakkauteen voi luottaa. Siksi

⁴¹² Suosikki 1963:10, 10–11: Mitä pojat odottavat suudelmalta?

⁴¹³ Vain 30 prosenttia toivoi menevänsä naimisiin ensimmäisen seksikumppaninsa kanssa. Suosikki 1964:1, 34–35: Mitä tytöt odottavat suudelmalta?

⁴¹⁴ Suosikki 1964:1, 34–35: Mitä tytöt odottavat suudelmalta?

⁴¹⁵ Suosikki 1963:8, 18–19: Mehän olemme kuitenkin samanlaisia. Tässäkin vastuullisuuden ja vastuuttomuuden vaihtoehtoina esitetään pidättäytyminen ja sukupuolisuuhde, ei siis ehkäisyn käyttämistä ja sukupuolisuuhdetta ilman ehkäisyä, kuten myöhemmin. Ehkäisyä ei mainita, vaikka sitä selvästi olisi tarpeen käyttää; sekä uskonnollinen tyttö että "pimu" tuomitsevat aviottoman lapsen saamisen jyrkemmin kuin esiaviollisen seksin sinänsä. Kaarinan mielestä tyttö, joka on niin typerä, että suostuu seksiin ja näin hankkii sairauksia ja aviottomia lapsia, on itse syyppää tilanteeseensa, ja että pojat kyllä kunnioittavat tyttöä, joka kieltäytyy. Poikien myös esitetään kyllästyvän tyttöön, joka suostuu heti seksiin.

⁴¹⁶ Suosikki 1963:8, 18–19: Mehän olemme kuitenkin samanlaisia.

Kaarina ei tuomitse sukupuolisuhteita ystävyysvuoksi. Ehkä vastauksella halutaan kuitenkin vain shokeerata lukijoita; kuten aiemmin esitin, kohun herättäminen oli tapa tuoda lehdessä esille uusia teemoja.

K[aarina]: Voisitko ajatella antautua suhteeseen pojan kanssa pelkän ystävyysvuoksen takia?

T[uula]: En, en missään nimessä! Entä sinä?

K: Se riippuu...

T: Mistä?

K: No, jos tunnen voivani luottaa häneen ja tiedän hänen vilpittömyytensä, niin miksipä ei... voisinkin kyllä nukkua hänen kanssaan pelkästä ystävyysvuoksesta. Sitä paitsi – oikeata rakkautta ei enää ole olemassakaan!

T: Kuinka sinä voit sanoa noin!

K: Kaikki kaverit ovat täynnä valheita – ainakin silloin kun kysymyksessä on erotiikka.⁴¹⁷

1960-luvun alun *Suosikeissa* esitettiin, että seksuaalinen aloitteellisuus tekee työstä halvan. Seksuaalisen halun toteuttamisen ja ilmaisemisen suhteen vuorovaikutus tytön ja pojan välillä rakentui karkeasti ottaen siten, että pojan oletettiin haluavan edetä - sekä etenevän - juuri niin pitkälle kuin tyttö suostuu, ja pojan pyrkivän murtamaan tytön vastarinnan. Pojan tehtävänä oli osoittaa halua, koska tyttö ei sitä tehnyt. Tytön tehtävänä oli asettaa rajat pojalle. Pelkkä "ei" ei kuitenkaan ollut riittävä kieltäminen, vaan tytön piti huolehtia siitä, ettei antanut pojalle mahdollisuutta ylittää tytön tahtomia rajoja. Vuoden 1961 jatkokertomuksessa tyttö asettaa itsensä vaaraan menemällä päähenkilö Rikun, 22-vuotiaan poliisin, asunnolle tanssien jälkeen. Vain naapureiden olemassaolo ohuiden seinien takana estää päähenkilömiestä ottamasta väkisin sen, mihin on vihjattu. Tyttö lähtee tanssipaikasta Rikun kanssa, mutta kieltäytyy lähtemästä ravintolaan, koska siellä pitäisi juoda alkoholia. Riku kysyy tyttöä luokseen juomaan kahvia, ja hänen yllätykseksensä tyttö sanoo kyllä. "Tosin olin puhunut vain kahvista ja rupattelusta, mutta täytyihän tuonikäisen tytön jo käsittää, mitä mokomat peitenimet todellisuudessa merkitsivät." Taka-ajatukset ovat kuin yhteinen koodi jonka Riku olettaa kummankin hallitsevan. Tyttö ei kuitenkaan suostu lähentelyihin: "- Sanon sinulle jo toisen kerran, Riku, että minä en ole sellainen tyttö, kuin sinä kenties luulet. En pidä lääppimisestä, ja jo aiot ryhtyä turhan aktiiviseksi, niin naapureillesi tulee äkkiä tulinen herätys." Tästä Riku suuttuu, koska häntä on johdettu harhaan. "Tyttö tiesi tarkalleen, etten missään tapauksessa uskaltaisi pistää hulinaksi."⁴¹⁸ Tämä Rikun ei-toivotuksi esitetty käyttäytyminen ei kuitenkaan estänyt tyttöä jatkamasta Rikun tavoittelua. Novellin loppuratkaisussa sama vastarinnan murtamisen teema päättyi toisin:

– Älä koske minuun! Lähden heti, ettei sinun tarvitse kauemmin kärsiä minun seuraani! Sanoit autossa, että vihaat minua! Terve!

⁴¹⁷ Suosikki 1963:8, 18–19: Mehän olemme kuitenkin samanlaisia.

⁴¹⁸ Suosikki 1961:3–12, (ei sivunumeroita): Danny Stranger: Minä en ole sellainen tyttö.

Eteisen ovelle hän ennätti, mutta siinä sain hänet kiinni.

– Päästä irti – senkin... senkin hölmö poliisi!! Tyttö yritti lyödä kasvojani nyrkeillään, mutta eihän siitä mitään tullut. Hölmö saatan olla ja poliisikin, mutta olen sentään melko vahva. Se suudelma kesti kauan. Marjatan vastarinta loppui jo puolivälissä.

Silitin tytön tukkaa. Hän nyyhkytti vieläkin hiljaa, mutta painautui rintaani vasten kuin linnunpoikanen!⁴¹⁹

Vastarinnan murtaminen harvinaistui tämän jälkeen *Suosikin* esittämässä kuvauksissa seurustelun aloittamisesta. *Suosikin* novelleissa suhteen aikaansaaminen saattoi myös olla pojan ja tytön yhteinen tavoite. Väestöliiton oppaissa, erityisesti *Hän ja minä* -oppaassa nuoren tytön seurustelusuhteet eivät olleet hyväksi, vaan poika vain pyrki johtamaan tyttöä harhaan, viettelemään tai hyväksikäyttämään tätä. Sen sijaan 1960-luvun alkupuolen *Suosikissa* poikien esitettiin harvoin havittelevan sukupuolisuhteeseen tytön kanssa väärin perustein tai johtavan tyttöä harhaan valheellisilla lupauksilla. Yleisempää oli esittää pojan ja tytön tavoite, seurustelusuhteen aikaansaaminen, yhteiseksi. Tytön ja pojan ihastumista toisiinsa saatettiin kuvata hyvin sympaattisesti. Tyttö saattoi houkutellessa poikaa uskaltamaan lähestyä. Poika ja tyttö saattoivat kumpikin jännittää sitä, tulivatko toisen hyväksymiksi. Poika saatettiin jopa esittää tyttöä epävarmempana.⁴²⁰

Tyttöjen seksuaalisuus tuli esiin *Suosikissa* artistien ihailun kautta. Tähtien ihailu tapahtuu ainakin tyttöjen kohdalla seksuaalisoidussa muodossa.⁴²¹ *Suosikin* voi katsoa tällöin esittävän lukijalle tunteiden malleja. Tähtien ihailu tuotti "diskursiivista tilaa" *Suosikin* kuvitteellisen lukijatytön seksuaaliselle halulle, jolle ei muuten juuri ollut paikkaa, koska tytön halu ymmärrettiin myös *Suosikissa* sidotuksi romanttiseen rakkauteen, josta nuorella tytöllä ei välttämättä vielä ollut kokemuksia.

Yksinkertaisimmillaan kyse oli siitä, että nuorta lukijaa kehoitettiin vaikkapa suutelemaan ihailemansa tähden kuvaa kokeakseen miellyttäviä tuntemuksia. *Suosikki* myi kaukoihastuksen mallia. Tämän takana voisi ehkä ajatella olevan puhtaasti kaupallisiakin intressejä: monissa artikkeleissa todistellaan, että haaveilu on sopiva nuoruuden osa.⁴²²

Tähtien ihailun perusteluita haetaan ajan muotitieteestä psykologiasta⁴²³: "Kokeessamme on tiettyjä psykologisia totuuksia, joille vanhemmat ihmiset saattavat nauraa, mutta arkipäivän harmaus on jo sotkenut heidän unelmiensa kuvat [...]"⁴²⁴ Nuorta kehoitetaan

⁴¹⁹ *Suosikki* 1961:3–12, (ei sivunumeroita): Danny Stranger: Minä en ole sellainen tyttö.

⁴²⁰ Esim. *Suosikki* 1962:2, 12–13, Hilkka Inkeri: Puhelias tyttö; *Suosikki* 1962:4, 20–21: Pekka Suhonen: Elsan silmät kun hän oli kolmentoista.

⁴²¹ Kiinnostava lisätutkimuksen aihe olisikin kysyä, miksi naisen tai tytön kiinnostus musiikkiin seksuaalisoituu.

⁴²² *Suosikki* 1963:6, 8-9: Ulla Hannula & Pentti Helanne: Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua.

⁴²³ Ks. myös *Suosikki* 1964:2, 12–13: Osallistu kokeeseen niin huomaat hämmästyksesi. Suosikkisi kuva elää!

⁴²⁴ *Suosikki* 1964:4, (ei sivunumeroita): Katsele Richard Beymeriä suoraan silmiin 10 minuutin ajan niin takamme, että näet unta hänestä ensi yönä!

suutelemaan kuvaa, tai yritetään antaa ohjeita siihen, kuinka onnistuisi näkemään unta suosikistaan.⁴²⁵ Jammun palstalla lukijakirjeissä faniuden malleja toistettiin edelleen: tytöt kertoivat olevansa tähteen ihan rakastuneita.⁴²⁶

Saman perusajatuksen mukaan toimivat käsityksekseni mukaan myös jotkut haastatteluista ja henkilökuvista. "Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua" - artikkelissa vuodelta 1963 on kuvituksena yhä lähempää rajautuvia kuvia haastateltavan kasvoista, alimpana lähikuva huulista. Artikkelissa esitetään kirjoittajan ja Ramin välillä olevan jonkinlaista jännitettä, ja sitä kautta siirretään samankaltainen asema lukijan ja Ramin välille.⁴²⁷

Ramissa on jotain, joka saa näyttämään, että hän ikäänkuin lähestyisi sinua... Näköharha? Varmasti. Sillä kuinka hän nyt voisi tulla viereesi, lähestyä... Kunnes. Kutsuvat sitä suudelmaksi.⁴²⁸

Nuorille tytöille⁴²⁹, joille artikkelit oli suunnattu, oli turvallista suunnata seksuaalisia haluja fantasiaan. Kaukoihastukset ovat kaikessa vaarattomuudessaan silti tyttöjen omaa aktiivista seksuaalisuutta, sillä ei voi ajatella tunteiden syntyvän todellisen, läsnä olevan miehen toimesta. Tarja Rautiainen onkin tulkinnut, että esimerkiksi Beatleseja vastustettiin juuri siksi, että tytöt ihailivat yhtyettä niin paljon; faniudessa närkästyttä aiheutti nimenomaan tyttöjen seksuaalisuuden esilläolo.⁴³⁰

4.4.4. Ulkomaalaiset, eksotiikka ja sukupuoli Suosikissa

1960-luvun alkupuolen *Suosikissa* ulkomaihin suhtauduttiin ihailleen. Monissa artikkeleissa kerrottiin päähenkilön matkustelleen ulkomailla tai mainittiin ulkomailta tuotuja matkamuuistoja.⁴³¹ Suhde ulkomaalaisiin oli kuitenkin paljon jännitteisempi. Osittain kyse oli varmasti puhtaasta outoudesta.⁴³² Artikkelissa, jossa kerrottiin turkulaistytön ja mustan amerikkalaisen opiskelijapojan avioliitosta, rotusyrjintä Yhdysvalloissa kuvattiin ikävänä asiana, mutta sitä ei yhdistetty tytön vanhempien vaikeuksiin hyväksyä "eksoottista kosijaa". Avioliitto esitettiin kuitenkin positiivisessa

⁴²⁵ Suosikki 1964:4, (ei sivunumeroita): Katsele Richard Beymeriä suoraan silmiin 10 minuutin ajan niin takaamme, että näet unta hänestä ensi yönä!

⁴²⁶ Suosikki 1963:1, 42–43: Kirjoittakaa Jammulle!

⁴²⁷ Suosikki 1963:6, 8-9: Ulla Hannula & Pentti Helanne: Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua. Sana seksi mainitaan Suosikissa ensimmäisen kerran juuri tässä artikkelissa. Myös naisesta tai työstä saatettiin kirjoittaa samankaltainen kohtaamiskertomus, mutta silloin tyttöä ei pidetty seksiä tihkuvana, vaan kuvattiin mieluummin, ettei hän oikeastaan ymmärrä omaa vetovoimaansa. Ks. esim. Suosikki 1962:12, 18–19, 22: Pepe Klemola: Suosikki-lehden erikoisartikkeli. Lillevi Bergman. Nuori herkkä elämys.

⁴²⁸ Suosikki 1963:6, 8-9: Ulla Hannula & Pentti Helanne: Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua.

⁴²⁹ Seksuaalisen halun suuntaamisesta näin ks. myös Carpenter 2001, 163.

⁴³⁰ Rautiainen 2003, 309–310.

⁴³¹ Esim. Suosikki 1961:2, 2-3: Margareta Mutreich: Lasselle kuuluu hyvää.

⁴³² Kirjeenvaihtoilmoitusten osastoissa hakemukset on lajiteltu "Pojat kaipaavat", "Tytöt kaipaavat", "Ulkolaiset pojat kaipaavat", "Neekeri kaipaa" ja "Ulkolaiset tytöt kaipaavat". Suosikki 1964:4, 60–61.

valossa.⁴³³ Romaneihin kohdistui samankaltaista eksotisointia kuin ulkomaalaisiin: "[...] hänessä on suomalaisille vierasta tummaa, romanttista kauneutta, etelämaalaista tulta."⁴³⁴

Sanalla *ulkomaalaiset* viitattiin lähes poikkeuksetta miehiin. Ulkomaalaisten naisten olemassaoloa ei juuri edes käsitelty. Ulkomaalaiset oletettiin lähinnä eteläeurooppalaisiksi ja heidät esitettiin lipevinä ja kauniina. Heidän oletettiin osaavan hurmata naisia ja olevan naisten mieleen⁴³⁵.

Tonio oli todellinen herrasmies. Hän kohteli Sirkkua NAISENA. Hän oli kohtelias, huomaavainen, katseli palvovasti ruskeilla, rukoilevilla ja ah niin tuuhearipsisillä silmillään.⁴³⁶

Tyttöjen kansallisuus korostui, kun he olivat tekemisissä ulkomaalaisten poikien kanssa.⁴³⁷ Tyttöjen esitettiin olevan ulkomaalaisten poikien perään ja lähtevän helpommin ulkomaalaisen kuin suomalaisen mukaan sekä antavan ulkomaalaisten poikien lähennellä tavalla, jota eivät suomalaisilta pojilta olisi hyväksyneet.⁴³⁸

Toisaalta ulkomaalaisten miesten seksuaalisuus asetettiin kyseenalaiseksi ja heitä pidettiin naismaisina: "Kesällä Suomessa on satoja kauniita italialaisia ja ranskalaisia. Heidä arvostellaan kärkkäästi: sanotaan, että he ovat miehiksi liian kauniita."⁴³⁹ Mustaihoisen artistin sen sijaan kuvattiin olevan primitiivisen näköinen.⁴⁴⁰ Suhde ulkomaalaiseen oletettiin lähinnä lomaromanssiksi, "Suomen lyhyt kesä on tummien ja kekälesilmien aikaa."⁴⁴¹ Ulkomaalaiset pojat nähtiin epäluotettavina. Ulkomaalaisen pojan tai miehen motiivit ja toimintatavat suhteeseen hakeutuessa kyseenalaistettiin. "Ne kaverit käyttäytyvät sikamaisesti. Ne tulevat tänne ja pitävät itsestään selvänä, että tosta tyttö ja sillä siisti."⁴⁴² Häirinnästä ei muuten juuri mainita 1960-luvun alun *Suosikissa*,

⁴³³ Suosikki 1964:3, 48–49: Raija Koskinen & Reino Rautavuori: Nuori romanssi nuorille! Amerikkalainen neekeri Freddy Del-Rio kertoo iltaisin suomalaistytöille rakkaudesta – tosin vain orkesterikorokkeelta käsin. [...]

⁴³⁴ Suosikki 1964:7, 10–11: Tässä tulee kykyjenetsijä.

⁴³⁵ Suosikki 1963:6, 36–37: Kirjoittakaa Jammulle; Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset. Jälkimmäinen artikkeli on kuvitettu rotukaaviokuvista tutuilla stereotyyppisillä kuvilla, kuten eskimoilla ja sulkapäisillä intiaaneilla, vaikka artikkeli ei käsittele etnisyyteen liittyviä kysymyksiä.

⁴³⁶ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

⁴³⁷ Maija Urponen on käsitellyt naisten ja ulkomaalaisen miehen välistä suhdetta ja nähnyt myös naisten saavan erityisen aseman "suomalaisina naisina" joiden seksuaalisuuden valvomisen on samalla kansakunnan rajojen valvomista. Urponen 2002, 113. Myös Urponen on havainnut *ulkomaalaisen* määrittyvän nimenomaan miehiksi. Urponen esittää, että ulkomaalaiset naiset eivät "rakennu merkityksellisiksi identiteeteiksi kansallisessa viitekehityksessä." Urponen 2002, 118–120.

⁴³⁸ Ks. myös Urponen 2002, 122.

⁴³⁹ Suosikki 1964:7, 62–63: Miksi karttaisit ulkolaista ihailijaasi?

⁴⁴⁰ Suosikki 1967:3, 63: Andy Gray: Minä olen Jimi Hendrix.

⁴⁴¹ Suosikki 1964:7, 62–63: Miksi karttaisit ulkolaista ihailijaasi?

⁴⁴² Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

mutta juuri ulkomaalaisten poikien kerrotaan ärsyttävän tyttöjä itsepintaisella seuraan lyöttäytymisellään⁴⁴³.

Stereotypia, jonka lehti rakensi suomalaisesta pojasta, ei myöskään ollut erityisen mairitteleva: oli *Suosikissa* suomalaista miehisyttä haista pahalle, pukeutua huonosti, tanssia huonosti tai olla tanssimatta ollenkaan, olla epäromanttinen, mutta rehdin miehekäs ja rehellinen. Tanssitaidottomina ja pahanhajuisinakin suomalaisten miesten tai poikien esitettiin olevan ehdottoman miehisiä.⁴⁴⁴ Vaikka poikia ei muuten esitetty tytön näkökulmasta kovin luotettavina, kansallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna suomalaiset pojat näyttäytyivätkin erittäin rehellisinä. Syytä tyttöjen ihastumiselle ulkomaalaisiin poikiin etsittiin artikkelissa suomalaisista pojista:

- Ette te kaikki tuo mieleen kuvaa unelmaprinssistä ja uljaasta ratsusta, täytyy myöntää.
- Siinä syy on meissä. Meissä ei ole sitä romantiikkaa, jota tytöt kaipaavat. Luonteellemme ei yksinkertaisesti sovi jatkuva lepertely. Olemme karuja, mutta sitä rehellisempiä.⁴⁴⁵

Tyttöjen suhteiden ulkomaalaisiin miehiin tytön seksuaalisuus tuli näkyville, koska suhteiden ei oletettu kestävän. Suhde oli väistämättä lyhytikäinen.⁴⁴⁶ Suhde ulkomaalaiseen vei tytöltä sukupuolimoraalin ja maineen, hänen ystävänsä hylkäsivät hänet ja lopulta hän alkoi itse iskeä poikia:

Sitten tuli Luigi, sitten Carlo, sitten Pierre, sitten Claud, sitten hassua, eihän kaikkea jaksa muistaa. Sirkku vanheni ja sai 'leiman' olemukseensa, kuten ilkeimmillä on tapana sanoa. Hän oli ”sellainen tyttö”. Ilmaantui uusia tyttöjä, jotka veivät 'ihanimmat Toniot', rintamalle tuli ahdasta. Mutta sittenkään hän ei halunnut luopua komeista, kohteliaista, tulisista ystävistään. Hän päätti itse ryhtyä valloittavaksi puoleksi, 'iskemään'.

Nyt hänet voi löytää täältä Helsingin erästä baarista. Hän on vaalea, sievä, runsaan meikkikuoren peitossa, hänen silmänsä vaikuttavat jollakin tavalla tyhjiltä, ainoa ilme niissä on uhma. Hän saa edelleen seuraa, hän hymyilee, katselee rävähtämättömästi miestä silmiin, selailee hajamielisesti espanjalaista lehteä ja vastaa kysyviin katseisiin nyökäyttämällä päätään, viittaamalla kädellään tai kohauttamalla olkapäitään. Hän voi tehdä itsekin aloitteen, hän on unohtanut tulitikkunsa jonnekin ja hänen on pyydetävä tulta. Hän saa tulta ja jää istumaan tulenantajan pöytään. Kyllä, hän juo mielellään kolaa, maistaa mielellään amerikkalaisia savukkeita, eikä hänellä oikeastaan ole mitään sitä vastaan, että mennään jonnekin 'joraamaan' ja sen jälkeen ehkä 'drinkille'. Mutta onko Sirkku onnellinen? Sitä hän ei ajattele vielä, on niin paljon aikaa. Nyt on eletävä, kun on nuori, hunajan maku on suloinen.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset. Tämän maininnan lisäksi aihetta käsiteltiin vain artikkelissa Suosikki 1963:11, 52–53: Maija Oja & Seppo Hilpo: Mannerheimintie. Mannerheimvägen.

⁴⁴⁴ Suosikki 1963:6, 36–37: Kirjoittakaa Jammulle; Suosikki 1965:2, 14–15: Olof Strömbacka: Mods laumat tulevat.

⁴⁴⁵ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

⁴⁴⁶ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset. Tosin esimerkiksi valokuvajakokertomuksen "Please love me" päätösjaksossa Suosikki 1963:9, 30 suhde ulkomaalaisen, ruotsalaisen, miehen kanssa päättyy hyvin ja tyttö muuttaa tämän mukana Tukholmaan.

⁴⁴⁷ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

Suhteista ei katsottu seuraavan mitään hyvää: "Surullista tyttöjen käyttäytyminen on, mutta ehkäpä karvaat kokemukset opettavat..."⁴⁴⁸ Asiantuntijana⁴⁴⁹ haastateltu suomalainen poika kertoi matkustelleensa ulkomailla ja piti selvänä, etteivät eteläeurooppalaiset pojat voineet käyttäytyä kotimaissaan yhtä röyhkeästi.

Käyttäytymisen syynä hän piti pohjoismaisten tyttöjen mainetta:

Etelä-Euroopassa eivät käsitykset pohjolan työistä ole kovinkaan kehuttavia. Suorastaan näkee punaista kun kuulee italialaisten miesten kerskuvan kokemuksillaan maamme työistä.⁴⁵⁰

Yllättäen Välimerelle suuntautuvia lomamatkoja esiteltäessä mahdollisuutta kepeään lomaromanssiin käsiteltiin myös tytön kohdalla positiiviseen sävyyn, vaikka samankaltaisilla romanssiväitteillä myös kovin sanoin moitittiin tyttöjen seksuaalikäyttäytymistä. Kertojana toimiva ruotsalainen tyttö poti valinnanvaikeutta kreikkalaisen uimavahdin ja englantilaisen oppaan välillä: "Olen ihan pulassa, kun molemmat ovat suloisia, eivätkä näe muita kuin minut, mikä on erityisen ihanaa, enkä todellakaan tiedä, kumman kanssa esimerkiksi tänä iltana lähtisin kaupungin hienoimpaan tanssipaikkaan."⁴⁵¹

4.5 Sukupolviajattelu ja nuorten eriytyvä arvomaailma

1960-luvun puolivälissä monet pienet tekijät liittivät *Suosikin* käynnissä olevaan nuorten politisoitumiseen ja seksuaalisuudesta käytyyn keskusteluun, vaikkei seksuaalisuuden käsittelyssä tapahtunut laajamittaista ja läpitunkevaa muutosta vielä tuolloin. Vuodesta 1965 eteenpäin lehdessä esitettiin eksplisiittisesti nuorilla olevan aikuisista eriävä arvomaailma. Lehdessä kuvattiin, kuinka aikuiset, esimerkiksi nuorten vanhemmat, olivat vanhanaikaisia, eivätkä ymmärtäneet nuoria. *Suosikissa* voitiin nyt asettua avoimeen vastarintaan. Voi ajatella, että viimeistään tällöin nuorisokulttuurin normit olivat lehdessä itsenäistyneet. Nuorten vastakkainasettelu aikuisten kanssa nähtiin myös *Suosikissa* enenevässä määrin yhteiskunnallisena kysymyksenä. Erityisesti koulu ja kirkko olivat maalitauluna:

Erään piispan kanta on siis suudelman kuuluminen kihlusaikaan. Kaiken lisäksi atomiajan vuonna 1965. Moniko Teistä menee kihloihin saadakseen suudella porraskäytävässä tai kotihipoissa? Ei

⁴⁴⁸ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

⁴⁴⁹ Pojan asiantuntijuus perustui artikkelissa siihen, että hän oli vastakkaista sukupuolta kuin tytöt, joiden käyttäytymistä artikkeli kritisoi.

⁴⁵⁰ Suosikki 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset.

⁴⁵¹ Suosikki 1964:6, 12–13: (Jammu): Club 33. Mikä tämä on? Vaikka artikkelissa julkaistut "päiväkirjamerkinnot" esitettiin tytön kirjoittamiksi, romanssit olivat selvästi mahdollisia kummankin sukupuolen edustajille.

kukaan. Millä voidaan olettaa, että nykyinen nuoriso uskoo puolijauhoisiin fraaseihin, joilla ei ole mitään merkitystä.⁴⁵²

Vuonna 1966 nuorison asettuminen vastakkain aikuisten kanssa alettiin esittää myös *Suosikissa* yhteiskunnallisena kysymyksenä. M.A. Numminen kirjoitti lehteen kaksi protestinomaista artikkelia, toinen käsitteli musiikkimaailman konservatiivisuutta, sitä ettei radio soittanut kaikkia kappaleita, ja kuuluisaa tapahtumaketjua, jossa poliisi keskeytti hänen esiintymisensä Jyväskylässä.⁴⁵³ Toisessa artikkelissa Numminen moitti opettajia ahdasmielisyydestä näiden suhtautumisessa opiskelijoiden koulutuntien aikana tapahtuvaan tupakointiin ja koulupäivän aikana tapahtuvaan alkoholinkäyttöön, sekä esimerkiksi kouluhippojen ohjelmaan ja hipoissa sallittuihin musiikkiesityksiin ja poikien hiusten pituuteen, vaikka pitkät hiukset saattoivat olla välttämättömät muusikon menestymisen kannalta.⁴⁵⁴

Suomalaisuus yhdistyi vanhanaikaisuuteen ja ennakkoluuloisuuteen siinä missä ulkomaalaisuus, jo ruotsalaisuuskin, samastui muodinmukaisuuteen ja nykyaikaan. Valistajien esimerkiksi alkoholinkäytön suhteen esittämät argumentit suomalaisten erityisluonteesta, joka vaatii hillitympää käytöstä⁴⁵⁵, kääntyivät tästä näkökulmasta väistämättä turhaksi kontrolliksi. *Suosikissa* esitettiin, että aikuiset yrittävät pilata meidän maineemme maailmalla. Helsinkiä pidettiin tylsänä kaupunkina, jossa nuoret tanssivat puku päällä jäykästi tangoa.

Missä täällä on sellainen paikka, missä ajan henkeä seuraavat saavat tanssia vapaasti ikäistensä seurassa ja pukeutua miten haluavat. Miksi maamme maine munitaan täällä vierailevien ulkolaisten nuorten silmissä.⁴⁵⁶

⁴⁵² Suosikki 1965:11, 4–13, 28, 67: Jyrki Hämäläinen: Sukupolvi m/65.

⁴⁵³ Suosikki 1966:9, 62–63, 61, 53: M. A. Numminen: Mitä Suomessa saa laulaa?

⁴⁵⁴ Suosikki 1966:11, 66–68: M.A. Numminen: Koulujen kielletyt leikit.

⁴⁵⁵ Esim. "Aina emme myöskään pysähdy ajattelemaan, miten räikeässä ristiriidassa suomalainen kotielämä ja alkoholinkäyttö ovat keskenään – noudatettiinpa joissakin muissa maissa ja joissakin suuren maailman juhlatilaisuuksissa millaisia tapoja hyvänsä!" Kohti omaa elämää 1959, 26.

⁴⁵⁶ Suosikki 1966:2, 14–15, 61: Kotimaan katsaus. Haluatko ikävystyä kuoliaaksi – tule Helsinkiin juhlimaan: Helsinki-a-slow-slow...

5 SEKSUAALIRADIKALISMI JA VÄESTÖLIITON UUDET OPPAAT

5.1 Keskustelu seksuaalisuudesta ja sukupuolista alkaa

1960-luvun loppupuolella Väestöliiton nuorille suunnatussa valistuksessa tapahtui katkoksenomainen muutos sallivamman seksuaalimoraalin suuntaan. Siinä missä 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun nuorille oli koettu tarpeelliseksi perustella uudella tavalla entisenkaltaisten valintojen tekemisen tärkeyttä, alkoivat valistajat 1960-luvun kuluessa myös hyväksyä, että nuorten tekemät valinnat olisivatkin erilaisia kuin edellisen sukupolven tekemät. Uudeksi valistuksen ihanteeksi tuli pyrkimys objektiivisen tiedon välittämiseen erilaisia moraalinäkemyksiä kuvailemalla. Katsottiin, että nuorten pitäisi saada tehdä valintoja tieteellisen tiedon pohjalta. Valintojen siirtyessä yksilölle korostuu vaatimus, että yksilö on tiedollisesti ja henkisesti kypsä tekemään vaativia omaa elämäänsä.⁴⁵⁷ Teen Lennerhediä seuraten erottelun toisaalta sukupuolirooleista ja tasa-arvosta käydyn keskustelun ja toisaalta seksuaaliseen vapautumiseen tähdänneen keskustelun välillä.⁴⁵⁸ Ennen kuin syvennyn tarkemmin analysoimaan muutosta Väestöliiton linjassa, käsittelen muutoksen tarpeeseen johtanutta yhteiskunnallista keskustelua seksuaalisuudesta ja sukupuolista. Yhteiskunnallisen rakennemuutoksen, kaupungistumisen ja modernisaation lisäksi myös ihmisten tavat toimia ja jäsentää maailmaa ympärillään muuttuivat. Seksuaalisuuteen vaikuttivat toisaalta ehkäisytekniset uutuudet, toisaalta mentaaliset muutokset. Sukupuolitautien ja raskauden riski väheni, kun ehkäisy menetelmät kehittyivät ja niiden käyttö tuli hyväksytyimmäksi. Sodan aikana ja sen jälkeen syntyneet ikäluokat alkoivat kyseenalaistaa vallitsevaa arvomaailmaa. Syntyi tarve saada seksuaalisuudesta uutta tieteellistä tietoa.⁴⁵⁹ Seksuaalikasvatusta alettiin ajaa kouluihin.

⁴⁵⁷ Pyrkimys kontrolloida nuorten alkoholinkäyttöä vaikuttaa muuttuneen samanlaisen logiikan mukaisesti kuin seksuaalivalistuskin: nuorten ei haluttukaan sokeasti uskovan auktoriteetteihin, vaan heidän toivottiin oppivan valitsemaan itse, mutta valitsevan kontrollipolitiikkaa harjoittavien toivomat asiat. Kuusi 2004, erityisesti 53, 117.

⁴⁵⁸ Lennerhed 1994. Seksuaaliliberalismi on väljä käsite, jolla viitataan yksinkertaisesti kahdesta tai useammasta erilaista seksuaalimoraalia propagoivasta tahosta sallivampaa suhtautumista nuorten sukupuolisuhteisiin edustaviin näkemyksiin. Seksuaaliliberalismilla voisi nähdä myös tarkemmin sisällöltään rajattuja merkityksiä, sillä seksuaalisten vapauksien tavoittelemisen on kytkeytynyt eri aikoina erilaisiin poliittisiin pyrkimyksiin.

⁴⁵⁹ Suomessakin julkaistiin 1970-luvulla ensimmäinen suuri haastatteluihin perustuva tieteellinen tutkimus seksuaalikäyttäytymisestä: Sievers & al. 1974. Nuorten seksuaalikäyttäytymisestä ensimmäisen tutkimuksen julkaisi Bo Winberg: Sexuellt beteende bland finlandssvensk ungdom. *Sosiologia* 1967:4.

Ajankohta, jolloin Väestöliitossa oletettiin vanhan valistuksen muuttuneen lopullisesti epäuskottavaksi, on myös toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien aikuistumisen aikaa. Matti Virtanen esittää, että 1960-luvun murroksessa on seksuaalisuuden kannalta kysymys siitä, että suurten ikäluokkien edustajien vastustaessa aiempia normeja, murtautui esiin moderni kaupunkielämään soveltuva sukupuolimoraali ja perhepolitiikka.⁴⁶⁰ Elina Haavio-Mannila, J.P. Roos ja Anna Rotkirch ovat tutkineet tilastollisin menetelmin seksuaalikäyttäytymistä ja todenneet kerran omaksuttujen käyttäytymismuotojen olevan hyvin säilyviä pitkän elämää. He ovat havainneet, että suuret ikäluokat eroavat aiemmista polvista seksiin liittyvien näkemystensä ja sukupuolisen käyttäytymisensä puolesta: 1960-luvulla aikuistuneet ovat omaksuneet uudenlaiset ajattelutavat ja seksikäyttäytymisen, ja myöhemmät polvet ovat tässä suhteessa heidän seuraajiaan.⁴⁶¹ Aiemman arvomaailman kritiikki ei silti syntynyt suurten ikäluokkien myötä: yliopisto- ja kulttuurimaailmassa yhteiskuntakritiikki oli syntynyt jo toisen maailmansodan jälkeen ja oli viisikymmentäluvulla jo ilmeistä. Samaan aikaan populaarikulttuuri tuotti vapaampia seksuaalisuuden esityksiä.

Yhtäkkisen, koko yhteiskunnan läpäisevän seksuaalivallankumouksen ajatukseen on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti. Jallinojan mukaan vain tietyn pienen piirin ajattelu muuttui 1960-luvun puolivälissä. Hänen mukaansa ihmisten asenteet alkoivat laajasti muuttua vasta 1970-luvulla.⁴⁶² Kuten seuraava, *Suosikki*-lehteä käsittelevä luku 6 osoittaa, 1960-luvun puolivälin muutokset eivät olleet koko diskursiivista todellisuutta samanaikaisesti yhtä syvästi läpäiseviä. *Suosikin* muutokset olivat osin erillisiä ja eriaikaisia, vaikka samansuuntaisia.

Valistuksessa käytetty tunteita ja nautintoa korostava diskurssi oli sovellettavissa myös avioliiton ulkopuolelle. Esiaviollisia suhteita oli jo 1950–1960-luvun vaihteen valistamisdiskurssissa rajoitettu avoimesti moraalisten syiden lisäksi psykologisin perusteluin. Mitä useammin oikea tai väärä korvattiin persoonalle hyödyllisellä ja

⁴⁶⁰ Virtanen 2001, 297–298. Virtasen mukaan suuret ikäluokat voidaan nähdä sukupolven avainkokemuksen tuottamana kokemuksellisenä sukupolvena. Tämän sukupolven sisällä on Virtasen mukaan syntynyt yhteisten perusideoiden ja tunnusten sitoma fraktio. Fraktio on syntyessään selvästi sukupolviliike, mutta se vaikuttaa vasta myöhemmin, kun se on jo sulautunut johonkin traditioon, eivätkä nuoremmat polvet enää kykene hahmottamaan sitä sukupolviliikkeeksi. Virtanen 2001, 31.

⁴⁶¹ Haavio-Mannila ym., 2004.

⁴⁶² Jallinoja, Riitta, 1991, 154. Tätä tukee myös se, että vuonna 1970 yli 40 % Helsingin kansalaiskoulujen 13–16-vuotiaista tyttöoppilaista oli edelleen sitä mieltä, että sukupuolinen kanssakäyminen kuuluu vain avioliittoon ja pojistakin neljännes uskoi näin. Oppikoululaisista näin uskoi vain 14 % tytöistä ja 8 % pojista. Reilusti yli puolet kyselyyn vastanneista kansalaiskoululaisista arveli esiaviolisten seksuaalisten suhteiden haittaavan myöhempää avioelämää, kun taas oppikoululaisista väitteen hyväksyi vain kolmannes. Helve ym. 1972.

haitallisella, sitä helpommin diskurssiin mahtui ajatus, että seksuaalisuhteiden perusteluksi tarvitaan vain oikea ja aito rakkaus, ei avioliittoa. Valistajat osaltaan loivat "diskursiivista tilaa" sille, että ratkaisu johon nuoret päätyivät, saattoikin olla erilainen kuin aiempien polvien ratkaisut. Nuorille sallittiin itsenäinen päätöksenteko arvokysymyksissä. On helpompi kyseenalaistaa itsetyydytyksen tai esiaviollisen sukupuolisuhteen tuomittavuus, jos sen kerrotaan olevan tuomittava vain siksi, että se aiheuttaa ahdistusta. Kun nuorelle kerrottiin esiaviollisen seksuaalisuuden psykologisista haitoista, oli vaihtoehto, että nuori saattaisikin sanoa, ettei tunne suhteidensa aiheuttaneen mitään henkisiä ongelmia, jo aivan nurkan takana.⁴⁶³

Psykologinen haitta voitiin kyseenalaistaa, ja näin tapahtuikin vuoden 1965 keskustelussa, kun nuoret aikuiset naiset saattoivat sanoa, että olivat harrastaneet esiaviollisia seksisuhteita sitä erityisesti katumatta tai siitä vahingoittumatta. Valistusdiskurssi tuskin yksin muutti seksuaalisuutta, mutta Foucault'ta mukaillen voisi sanoa, että valistusdiskurssissakin heijastuu, kuinka seksuaalidispositiivi valtaa lisää alaa. Voi myös esittää seksuaalisuuden kontrollin lisääntymisen lisänneen puhetta seksuaalisuudesta, jolloin on mahdollista synnyttää vastadiskurssi.⁴⁶⁴ Neitsyyden moraalinen merkitys alkoi nopeasti vähetä; sen sijaan seksuaalisuuden "luonnollisuus" sai uudenlaisen merkityksen ja syntyi uudenlainen diskurssi, jonka mukaan naisen tai tytön tuli vapautua estoista.⁴⁶⁵ Absoluuttisen seksuaalimoraalin hylkääminen ei sinänsä ollut uusi kanta, mutta uudempaa ehkä oli, että individualistisen käyttäytyminen katsottiin sallituksi molemmille sukupuolille, ja että suhteet yhä vähenevässä määrin tuhosivat naisen mainetta tai mahdollisuuksia avioliittomarkkinoilla. Lainsäädäntökin muuttui. Valistajat toisaalta pitivät edelleen estoja nuoren tytön kohdalla hyödyllisenä suojana.

Sublimaatioteoriaan implisiittisesti pohjautuvasta ajattelusta luovuttiin: Alfred Kinsey osoitti kuitenkin *Sexual Behavior in the Human Male* -tutkimuksessa (1948), että miehet, jotka olivat seksuaalisesti vähemmän aktiivisia, eivät olleet muita tuotteliaampia elämässään. Kinsey kyseenalaisti tieteelliset perustelut, joilla valistajat olivat oikeuttaneet moraaliset arvonsa.⁴⁶⁶ Vaikka Kinseyn raportit julkaistiin jo 1940–1950-

⁴⁶³ Ks. Nieminen 1951, 308–311; Moran 2002, 157–159.

⁴⁶⁴ Vastadiskurssista Foucault 1999, 76. Foucault myös esittää vastadiskurssin muotoutuvan usein kontrollin tarpeisiin syntyneistä luokitteluihin.

⁴⁶⁵ Aiemmatkin polvet toki olivat harrastaneet esiaviollista seksiä, vaikka se varmasti yleistyi. Kysymys on ensisijaisesti suhtautumisesta esiaviolliseen seksiin, ei siitä, harrastettiin sitä todellisuudessa: tunsivatko nuoret huonoa omatuntoa.

⁴⁶⁶ Lennerhed 1994, 47; Moran 2002, 96.

luvun vaihteessa, ensimmäiset Väestöliiton julkaisemat oppaat asettuivat vielä vakaasti tämän keskustelun luomaan kehukseen. Oppaissa vastustetaan käsitystä, jonka mukaan seksuaalisuuden tukahduttaminen ei ole terveellistä.⁴⁶⁷ Kinseyn raporttien perusnäkemys seksuaalisuuteen on liberaali: Ei ole epänormaalia vaan vain harvinaista käyttäytymistä. Jos henkilö on muuten normaali ja terve, hänen seksuaalisuutensa on normaalia ja tervettä.⁴⁶⁸

5.2 Seksuaaliliberalismi- ja tasa-arvokeskustelut Suomessa ja Ruotsissa

Keskustelu tasa-arvosta ja uudenlaisesta suhteesta seksuaalisuuteen levisi yliopistomaailmasta muun muassa yhden asian liikkeiden myötä laajemmalle yhteiskuntaan. Ensimmäinen yhdenasianliikkeistä oli rauhanliike Sadankomitea, joka perustettiin 1963.⁴⁶⁹ Keväällä 1965 Suomessa alettiin käydä julkista keskustelua seksuaalikeskusteluista. Keskustelun aloittivat opiskelijalehdet: Ylioppilaslehti ja Medisiinari julkaisivat huhtikuussa seksuaaliluvut. Toukokuussa lääketieteen kandidaattiseurun kulttuuritoimikunta järjesti seksuaalisuusaiheisen paneelikeskustelutarjan.⁴⁷⁰ Osa näistä puheenvuoroista on ilmestynyt täydennettynä ja korjattuna *Sukupuoleton suomi* -kirjassa 1966. Kun kirja ilmestyi, homoseksuaalisuuslainsäädännön uudistamisesta oli jo tehty aloite. Tasa-arvoa ajava Yhdistys 9 perustettiin 1966. Yhdistys kiinnitti huomiota kysymyksiin, jotka liittyivät esimerkiksi lasten päivähoitoon, syntyvyyden sääntötyöhön, tiukkaan aborttilainsäädäntöön ja sukupuolirooleihin, kuten kotitöiden jakamiseen.

Monet *Sukupuoleton Suomi* -kirjan kirjoittajista esittävät suoraa kritiikkiä aiempaa seksuaalivalistusta kohtaan. Usein maalitauluna on juuri Väestöliitto. Ritva Turunen kritisoi sukupuolioppaita siitä, että niissä väitetään koskemattomuuden menettämisen ennen avioliittoa aiheuttavan naisille syyllisyydentuntoja. Hän toteaa:

Seksuaalioppaan väittämät naisten syyllisyydentunnoista eivät kuitenkaan tutkimusten valossa näytä pitävän paikkaansa. Sekä Kinseyn että eräiden skandinaavisten tutkimusten perusteella n. 80 % naisista, joilla oli ollut esiaviollisia suhteita, ilmoitti, ettei heillä ollut mitään syytä katua kokemuksiaan. Lisäksi saivat ne naiset, joilla oli ollut esiaviollisia kokemuksia, helpommin ja todennäköisemmin orgasmin avioliitossa kuin ne, joilla ei suhteita ollut. Sukupuolioppaissa

⁴⁶⁷ Esim. Hän ja minä 1959, 8; Miesten kesken 1961, 20–21.

⁴⁶⁸ Kinsey ei tarkastellut tutkimuksessaan esimerkiksi raiskaustapausten yleisyyttä, joten hänen ei tarvinnut kyseenalaistaa tätä oletusta. Lennerhed 1994, 48–50.

⁴⁶⁹ Virtanen 2001, 289–290.

⁴⁷⁰ Taipale (toim.) 1966, 7-8.

puhutaan jatkuvasti naisen antautumisesta ja hairahtumisesta, periksiantamisesta, joka tietenkin sisältää oletuksen, että nainen on seksuaalisesti passiivinen osapuoli.⁴⁷¹

Marina Sundström taas kritisoi Väestöliiton ehkäisyvalistusta seuraavasti:

Ehkäisyvalistusta esitetään usein vaihtoehdoksi abortille. Nykytilanteessa tämä on pelkkää hurskastelua. Vastuu tästä valistustyöstä kuuluu lähinnä Väestöliitolle, joka nähdäkseni kuitenkin on ymmärtänyt tämän abortintorjuntatyönsä lähinnä 'rodullisesti elinkelpoisen väestön' lisäämiseksi. Ehkäisyvalistuksesta osallisiksi pääsevät Väestöliiton toimesta vain harvat ja valitut - nuoret ja naimattomat eivät sitä ainakaan saa. Väestöliiton julkaisussa 'Me Nuoret' (1963) sanotaan ehkäisykeinoista näin: 'Tosiasia kuitenkin on, ettei ole ainoatakaan täysin varmaa keinoa hedelmöittymisen ehkäisemiseen - ja että luotettavimmat menetelmät tuskin sopivat muulloin kuin vasta aviopuolisoiden kesken käytettäväksi.' [- -]Jos nuorille uskotellaan, ettei varmoja ehkäisykeinoja ole, ja että niiden käyttö on hankalaa, niin on turha kuvitella, että he niitä myöhemminkään viitsivät käyttää! Ihmettelen myös sitä, että vieläkin yritetään nuoria valheilla 'varjella', sekä sitä, ettei vielääkään haluta myöntää, että myös naimattomilla on sukupuolielämä.⁴⁷²

Aaro Miettinen vaati kouluihin arvovarauksetonta sukupuoliopetusta, jonka pitäisi sisältää vähintään puberteetin aikana tapahtuvista muutoksista, sukupuolitaudeista, raskaudesta, lain asettamista rajoista seksuaaliselle kanssakäymiselle, abortista, sukupuolielinten anatomiasta, sukupuolihormoneista, hedelmöittämisestä, raskaudesta, synnytyksestä, kuukautisista, vaihdevuosista, itsetyydytyksestä, ehkäisystä, haluttomuudesta, impotenssista, mustasukkaisuudesta ja seksuaalisista poikkeavuuksista, joita ei kuitenkaan saisi leimata rikollisiksi.⁴⁷³ Vaatimukset ovat ilmeisen radikaaleja, sillä Miettinen pyrkii taivuttelemaan mahdollisen epäileväisen lukijan puolelleen:

On varma, että tämä luettelo pöyristyttää monia kasvattajia. Tarkoitus ei kuitenkaan ole esittää sukupuolisuutta tekniikan ajan ihmisen yhtenä teknisenä ajanviettotapana. Olennaisen osan sukupuolikasvatuksesta muodostaa yksilön vastuun korostaminen. Perheen perustamisen etiikka ja lapsen oikeus syntyä mahdollisimman hyviin oloihin (ja päinvastaisen tapahtuman seuraukset) sekä naisen oikeus olla synnyttämättä lapsia tulee tarmokkaasti tuoda oppilaiden harkittavaksi. Samalla on pidettävä huoli siitä, ettei sukupuolisuuden arvoa sinänsä pyritä mitätöimään. Moralisoiminen ja rangaistuksella uhkaaminen (jotka hallitsevat nykyistä seksuaalikasvatusta) eivät kuulu opettajien tehtäviin - eiväthän he ota vastuuta noin mahdollisesti aiheutetusta ahdistuksesta, neurotisoitumisesta tai aggressioista.⁴⁷⁴

Yhdistys 9:ssä toiminut Klaus Mäkelä kirjoittaa alun perin *Teinilehdessä* 2/1967 julkaistussa artikkelissa: "Perhekasvatuskirjoja leimaa huolestuneisuus yhteiskuntaamme uhkaavasta siveellisestä sekasorrosta."⁴⁷⁵ Sävy on ehkä jopa aavistuksen huvittunut: siveellisyys ei enää tuolloin ollut vastapuolenkaan parissa käytetyin käsite. Tämä kuvaa kuusikymmentäluvun keskustelijoiden suhtautumista edellisen vuosikymmenen valistajien moraalipaniikkiin. Mäkelän mukaan perhekasvatuskirjojen huoli oli turhaa, sillä tutkimustiedon perusteella olimme vain siirtymässä yksiavioisuudesta peräkkäiseen

⁴⁷¹ Turunen 1966, 79–80.

⁴⁷² Sundström 1966, 69–70.

⁴⁷³ Miettinen 1966, 38–39.

⁴⁷⁴ Miettinen 1966, 39.

⁴⁷⁵ Mäkelä 1979, 48.

moniavioisuuteen, joka saattaisi tietysti aiheuttaa siirtymäkauden aikana joitakin hankaluuksia.⁴⁷⁶

Tasa-arvovaatimukset ja varsinainen seksuaaliliberalismikeskustelu kytkeytyivät 1960-luvulla Suomessa toisiinsa. Esimerkiksi *Sukupuoleton Suomi* -kirjassa, jossa on julkaistu keväällä 1965 käytyjä seksuaalikeskustelupuheenvuoroja, aiheet lomittuvat.⁴⁷⁷ Suomessa seksuaalipoliittinen yhdistys Sexpo syntyi sukupuolten välistä tasa-arvoa ajaneen Yhdistys 9:n aloitteesta 1969.⁴⁷⁸ Sitä ennen, vuosina 1966 ja 1967, Yhdistys 9:ssä toimi seksuaaliryhmä.⁴⁷⁹

Seksuaaliliberalismikeskustelun ei voi olettaa seuraavan suoranaisesti poliittisista suunnanmuutoksista. Suomessa keskustelu ei alun perin ollut välttämättä ainakaan puoluepoliittista, liikkeiden voimakas politisoituminen alkoi vasta kun keskustelun aktiivisin vaihe oli jo ohi: Esimerkiksi Yhdistys 9 oli myös vielä noina aktiivisen toimintansa vuosina 1966–67 epäpoliittinen, leimallisesti vasemmistolainen siitä tuli vasta tämän jälkeen.⁴⁸⁰

Yhdysvalloissa "seksuaalivallankumous" nousi otsikoihin vuonna 1964. Onko mielekästä puhua tapahtuneesta Suomessa seksuaalivallankumouksena? Kysymys ei välttämättä ollut jostakin totaalisen uudesta eikä muutos ollut yhtä yhtäkkinen ja koko yhteiskuntaa samalla kertaa muuttava, kuin nimitys "vallankumous" antaisi odottaa. Muutos oli mullistava, mutta hitaampi. Jallinoja on esittänyt, että ihmisten asenteet alkoivat muuttua vasta 1970-luvulla, ja 1960-luvulla muutos oli vasta mielikuva, johon tutkijat, toimittajat, intellektuellit, opiskelijat ja nuoret uskoivat. Tämän vuoksi vallankumous säilyi Jallinojan mukaan sanastossa, vaikkei varsinaista murrosta tapahtunut vielä 1960-luvulla.⁴⁸¹ Tämä ei kuitenkaan vaikuta aivan pitäneen paikkaansa nuorten kohdalla; nuorten asenteissa voi tulkita "vapautumista" 1960-luvun lopulla. Asenteissa oli suurta vaihtelua koulutuksen ja todennäköisesti myös asuinpaikan perusteella. Mannerheimin lastensuojeluliiton vuonna 1967 julkaisemassa tutkimuksessa oppilaat olivat vielä hyvin konservatiivisia, yli 70 prosenttia sekä kansakoulun 8-luokkalaisista että oppikoulun 5-luokkalaisista oli sitä mieltä, että seksi oli hyväksyttävää vain kihloissa tai naimisissa

⁴⁷⁶ Mäkelä 1979.

⁴⁷⁷ Taipale 1966.

⁴⁷⁸ Jallinoja 1983, 159.

⁴⁷⁹ Jallinoja 1983, 152.

⁴⁸⁰ Jallinoja 1983, 180. Ruotsissa seksuaaliliberalismikeskustelu alkoi liberaalista opiskelijajärjestöstä.

Lennerhed 1994, 10; 118–119.

⁴⁸¹ Jallinoja 1991, 154–155, 184.

oleville.⁴⁸² Keväällä 1970 suoritettu tutkimus Helsingin kansalais- ja oppikoulujen 13–16-vuotiaille oppilaille taas toi esiin huomattavia eroja kansalais- ja oppikoululaisten välillä: oppikoululaiset olivat kansalaiskoulujen oppilaita liberaalimpia.

Oppikoulutyttöistä vain 14 % ja pojista 8 % katsoi seksin kuuluvan avioliittoon, kun taas kansalaiskoulujen tytöistä 41 % ja pojista 24 % oli tätä mieltä.⁴⁸³ Vaikka seksuaalivallankumouksesta voitaneen puhua lähinnä ylätason seksuaalipoliittisen diskurssin suhteen, myös muilla elämänalueilla tapahtui muutoksia.

Ruotsissa julkinen keskustelu seksuaalisuudesta alkoi jo 1961–1962 ja sitä käytiin intensiivisimmillään 1964–1965⁴⁸⁴. Lennerhedin mukaan sukupuoliroolikeskustelua käytiin Ruotsissa erillään seksuaaliliberalismikeskustelusta. Keskustelu seksuaaliliberalismista käynnistyi toimittaja Kristina Ahlmark-Michanekin kirjasta *Jungfrutro och dubbelmoral* (1962), jossa kirjoittaja kritisoi seksuaalivalistusoppaita ja koulujen sukupuolikasvatuksen oppikirjoja. Ahlmark-Michanekin teesinä oli, että tyttöjen pitäisi voida olla yhtä vapaita nauttimaan seksuaalisuudestaan kuin pojatkin olivat. Hän kyseenalaisti seksuaalisuuden romanttisen oikeutuksen.⁴⁸⁵ Ahlmark-Michanek hyväksyi myös hedonistiset perustelut, seksuaalisuuden "viihdekäytön".

1960-luvun Ruotsissa vaadittiin vapaata aborttia, vapaasti saatavissa olevaa pornografiaa, elokuvasensuurista luopumista ja seksuaalikasvatusta kouluihin. Samaan vaatimuslistaan kuului myös alaikäisten oikeus sukupuolielämään.⁴⁸⁶ Homoseksuaalisuus alettiin nähdä vähemmistöongelmana, ei lääketieteellisenä kysymyksenä. Pornografian monet seksuaaliliberaalit näkivät vain positiivisena ja rikastuttavana. Tällöin keskustelussa pornosta ei vielä ollut sukupuolisensitiivistä aspektia. Ylipäänsä järjestäytyneet feministit eivät Ruotsissa osallistuneet pornografiakeskusteluun.⁴⁸⁷ Vuonna 1968 perustetun ruotsalaisen Grupp 8:n tarkoituksena oli kiinnittää huomiota valtaan, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin, kuten aborttiin, pornoon ja seksuaaliseen

⁴⁸² Rönkä 1967, 9,12.

⁴⁸³ Helve & al. 1972. Joidenkin muiden väitteiden kohdalla erot olivat vielä selkeämpiä. Väitteen, jonka mukaan "sukupuolisessa seurustelussa" aloitteen tekeminen kuului aina pojille, ja väitteen "Esiaviollisilla ja irrallisilla sukupuolisuhteilla on haitallista vaikutusta myöhempään avioelämään" kanssa oli samaa mieltä yli puolet kansalaiskoulujen tytöistä ja pojista, kun taas oppikouluissa sekä tytöistä että pojista alle kolmannes hyväksyi väitteen.

⁴⁸⁴ Lennerhed 1994, 9, 99.

⁴⁸⁵ Lennerhed 1994, 99–105, 116. Bergenheim 2006, 186.

⁴⁸⁶ Vaatimukset toteutuivat sensuurin osalta, kun laista, joka kielsi sukupuolikurin ja -siveellisyyden halventamisen, luovuttiin 1971. Tällöin pornografia vapautui. Esimerkiksi seksiä alaikäisen kanssa sai esittää pornolehdissä. Sanottiin vain, että painovapauden hinta on, että mautontakin pitää sietää. Bergenheim 2006, 187–188.

⁴⁸⁷ Lennerhed 1994, 310–311.

väkivaltaan.⁴⁸⁸ Vaikka yhdistyksen esikuvana oli suomalainen Yhdistys 9 ja sitä edeltänyt Ryhmä 9, menivät sen tavoitteet laajemmalle: Suomalaisesta esikuvastaan poiketen se liittyi nousevaan feministiseen aaltoon. Suomessa feministinen liike syntyi vasta 3-4 vuotta Ruotsia myöhemmin, ei 1968–1970 vaan vasta 1973.⁴⁸⁹

Vuonna 1965 ruotsalaisessa avioliitto-oppaissa neuvottiin jo, että moderni rakastaja ja terve mies otti huomioon myös naisen tarpeet. Tavoitteena oli molemminpuolinen nautinto, ja näkemystä, että olisi nautinnollista murtaa naisen vastarinta, pidettiin vanhentuneena käsityksenä. Naisen miestä kohtaan kokeman halun piti päinvastoin lisätä miehen tuntemusta omasta seksuaalisesta kyvykkyydestään.⁴⁹⁰

5.3 Väestöliiton linjanmuutos

5.3.1 Uudet Väestöliiton oppaat

Väestöliiton lääkärit osallistuivat yhteiskunnalliseen keskusteluun seksuaalisuudesta omalta osaltaan pitämällä esimerkiksi ehkäisyyn liittyvistä asioista ja sukupuolikasvatuksesta aktiivisesti esitelmiä ylioppilaiden järjestämässä tilaisuudessa ja kouluilla. Vuonna 1965 tehtiin uudistettu painos entisistä koululaisille suunnatuista oppaista nähtävästi kyselyissä saadun palautteen perusteella, mutta jo vuoden 1966 toimintasuunnitelmassa mainitaan uusi opaskirja, joka aiottiin laatia valtion nuorisotyölautakunnan myöntämällä apurahalla. Saman vuoden loppuun mennessä opas oli käsikirjoitusvaiheessa, ja kasvatusasiaintoimikunta oli käsitellyt sen sisältöä. *Kohti aikuisten maailmaa* -opas ilmestyi 1967 lopulla, ja sitä alettiin jakaa kansalais- ja keskikoulun päättävälle sekä lukioluokkien ja ammattikoulujen oppilaille seuraavan vuoden puolella. Kirjaseen ensimmäinen painos myytiin loppuun muutamassa kuukaudessa.⁴⁹¹

Kohti aikuisten maailmaa on selvästi aiempia oppaita liberaalimpi ja suhtautuu varovaisen sallivasti koululaisten sukupuolielämään.⁴⁹² Oppaaseen oli sisällytetty monia sukupuolikasvatuksen teemoja, joista koululaisille oli "seksuaalikevään" 1965 keskustelijoiden mukaan kerrottava, ja joita *Sukupuoleton Suomi* -kirjassa Väestöliiton

⁴⁸⁸ Bergenheim 2006, 189.

⁴⁸⁹ Jallinoja 1983, 196. Grupp 8 oli myös jo alun perin sosialistinen.

⁴⁹⁰ Bergenheim 2006, 186.

⁴⁹¹ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomukset 1966, 6, 14, 16; 1967, 19; 1968, 10.

⁴⁹² Kaupallisten kustantajien julkaisemissa oppaissa muutos tapahtui jo aiemmin: Jo vuonna 1960 julkaistiin opas tytöille, jossa avioliittoa ei asetettu seksin ehdottomaksi edellytykseksi. Ks. Männistö 2003, 230.

toimintaa kritisoineet olivat nostaneet esille. *Kohti aikuisten maailmaa* perustele valistuksen tarpeellisuutta muuttuvassa tilanteessa näin:

Oli aika, jolloin sukupuoliasioista ei juuri puhuttu, niitä pidettiin salattavina, jopa häpeällisinä. Nykyään sitä vastoin nämä asiat ovat jatkuvasti esillä kirjallisuudessa, sanoma- ja aikakauslehdissä, elokuvissa, televisiossa, radiossa jne. Nuori ihminen joutuu lukemaan ja kuulemaan niistä jo lapsuusvuosinaan, jolloin hänen oma sukupuolisuutensa ei vielä ehkä ole herännytään. Jo varhaisina nuoruusvuosinaan hän joutuu myös keskustelemaan niistä, häneltä vaaditaan omakohtaisia kannanottoja näissä kysymyksissä.⁴⁹³

Oppaasta otettiin uusia painoksia 1960-luvun lopulla ja vielä vuonna 1970.

Toimintakertomus vuodelta 1970 mainitsee, että *Kohti aikuisten maailmaa* -kirjaseen sisältö oli uudistustyön alaisena. Nähtävästi uudistettua versiota ei kuitenkaan koskaan julkaistu. *Kohti omaa elämää* -opasta painettiin silti yksittäisistä oppaista ehdottomasti eniten, jo vuoden 1968 loppuun mennessä sitä oli painettu 85000 kappaletta. Nyt oppaasta pyydetty maksu ei ollut este, 1968 sitä myytiin 47 500 kappaletta ammattioppi- ja kansalaiskouluille. Kansakouluille opasta jaettiin ilmaiseksi 5 300 kappaletta.⁴⁹⁴

1960-luvun loppupuolella perhemyönteisyyttä alettiin tulkita uudella tavalla Väestöliitossa. Väestöliiton familialistinen kanta, joka oli edustanut vielä 1940-luvulla voitokasta valtavirtaa, hävisi 1960-luvun lopulla auttamatta taistelun individualistisemmille seksuaalisuuden tulkinnoille. Liitto kuitenkin reagoi nopeasti seksuaalisuuteen liittyvän yleisen moraalikehityksen muutokseen ja otti uuden, reipshenkisen asenteen perhesuunnitteluun. Kaikki ei muuttunut Väestöliitossa kerralla; liiton kanta ajankohtaisessa aborttikeskustelussa oli vielä vuoden 1968 toimintasuunnitelmaa laatiessa, että "Väestöliiton kokemuksen mukaan ei abortti-indikaatioiden väljentämiseen ole aihetta. Vastapainoksi tulisi selvittää, minkälaiset mahdollisuudet maamme kansalaisilla on saada ehkäisyneuvontaa."⁴⁹⁵ Kuitenkin 1969 sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle antamassaan lausunnossa Väestöliitto asettui kannattamaan aborttikomitean ehdotuksia uudeksi aborttilaiksi. Liitto korosti kuitenkin ehkäisyneuvonnan tarpeellisuutta, jottei abortista muodostuisi ehkäisykeinoa ja "katsoi, että raskauden keskeytyksen hakijoille olisi selostettava aborttiin liittyvästä steriliteetistä ja muista terveyden vaaroista, jotta hakija tietäisi, mistä hän päättää."⁴⁹⁶ Uusi, sallivampi aborttilaki tuli voimaan 1970. Vuoden 1968 puolivälissä Väestöliittoon tuli uusi toiminnanjohtaja, Jouko Hulkko, jonka näkemys oli, että liiton pitäisi ottaa myönteinen

⁴⁹³ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 3-4.

⁴⁹⁴ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomukset 1968, 10-11, 19; 1970, 2. Uudistetusta painoksesta ei ole mainintaa Fennica-tietokannassa, eikä Väestöliitolta saamassani liiton julkaisujen luettelossa. Sen sijaan entisenkaltaisia uusintapainoksia oppaasta nähtävästi otettiin ainakin vielä 1970.

⁴⁹⁵ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintasuunnitelma 1968, 6.

⁴⁹⁶ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1969, 2.

kanta perhesuunnitteluun, jotteivät yhteiskunnan muutokset ajaisi ohi Väestöliiton. Väestöliitto, joka vuosina 1956 ja 1960 oli vastustanut kondomiautomaatteja irrallisiin seksisuhteisiin kannustavina, muutti kantaansa ehkäisyyn ja aloitti kondomien postimyynnin 1969.⁴⁹⁷ Uusi opas *Kohti aikuisten maailmaa* julkaistiin kuitenkin jo Jaakko Itälän toiminnanjohtajakaudella, joka kesti vuodesta 1966 vuoden 1968 maaliskuun loppuun.⁴⁹⁸

Myös sellaisia Väestöliiton julkaisemia vihkosia, joita ei alun perin ollut tarkoitettu nuorten käsiin, voidaan 1960-luvun lopulla jo ajatella myös nuorille suunnatuiksi. Mauri Rouhunkosken *Syntyvyyden säännöstelyn oppaasta*, jonka ensimmäinen painos oli jo vuodelta 1949, otettiin 6. uudistettu painos vielä vuonna 1968. Tässä uudessa painoksessa ei esimerkiksi enää puhuttu "avioliiton sukupuolielämästä" vaan "yhdyseleämästä".⁴⁹⁹ Erikseen mainittiin, ettei ehkäisypillereiden käytölle ole ikärajoja, vaikkei niitä suositeltukaan nuorille, joiden pituuskasvu oli vielä kesken.⁵⁰⁰ Rouhunkoski ilmaisee myös positiivisen suhtautumisensa nuorten ehkäisyyn:

Ihmisen hedelmöittämisestä ja siihen liittyvistä tekijöistä on vallalla runsaasti vääriä käsityksiä ja harhaluuloja, mikä johtuu siitä, että luotettavia tietoja näistä jokaiselle ihmiselle elintärkeistä kysymyksistä ei anneta nykyisenkään koululaitoksen puitteissa, joka toki pitäisi pystyä kasvattamaan ihmistä juuri elämää varten. Vanhan polven vanhentuneet normit estävät uutta sukupolvea sopeutumasta muuttuneeseen yhteiskuntaan. Puhutaan paljon 'koulunuudistuksesta', mutta tässä suhteessa uudistusta sanan todellisessa merkityksessä lienee odoteltava vielä ainakin parin sukupolven vaihtumisen verran. Asiallisten tietojen puute aiheuttaa jatkuvasti paljon turhia kärsimyksiä ja onnettomuuksia.⁵⁰¹

Väestöliiton uutta, perhemyönteistä versiota vapaasta seksuaalisuudesta edustaa esimerkiksi vihkonen *Useimmat meistä syntyvät sattumalta* (1973): "Jotkut ihmiset eivät halua lasta. Toiset taasen haluavat. Kaikki kuitenkin haluavat itse päättää milloin ja kenen kanssa lapsi halutaan. On monia tapoja lapsen syntymisen estämiseksi. Varmin tapa on kieltäytyä kokonaan sukupuolisesta yhdyselämästä – mutta todennäköisesti monetkaan ihmiset eivät voi eivätkä haluakaan valita tätä tapaa. On myös mahdollista valita ehkäisymenetelmä, joka on sekä luotettava että sopiva."⁵⁰² *Ehkäisymenetelmät*-vihkonen (1973) esitti myös, että tyttö saattoi saada ehkäisypillerit jos kuukautiskierto oli säännöllistynyt, eikä enää kasvanut pituutta.⁵⁰³

⁴⁹⁷ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1969, 3.

⁴⁹⁸ Auvinen 1991, 185, 223–224, 231–232. Ensimmäiset, vuosien 1959–1965 oppaat julkaistiin Heikki von Hertzenin toiminnanjohtajakaudella. Herzen oli Väestöliiton toiminnanjohtajaa vuodesta 1943 aina vuoteen 1965. Väestöliiton puheenjohtajana toimi 1941–1971 V. J. Sukselainen.

⁴⁹⁹ Rouhunkoski 1949, 9; Rouhunkoski 1968, 16.

⁵⁰⁰ Rouhunkoski 1968, 62.

⁵⁰¹ Rouhunkoski 1968, 18–19.

⁵⁰² *Useimmat meistä syntyvät sattumalta* 1973.

⁵⁰³ *Ehkäisymenetelmät* 1973.

Uusi aborttilaki astui voimaan 1970. Sen myötä lailliset abortit lisääntyivät. Väestöliiton kanta, että abortti ei ole ehkäisymenetelmä, vaan hätäratkaisu jos ehkäisy on epäonnistunut tai puuttunut, tuli nyt yleisesti hyväksytyksi valistuksessa. 1973 abortteja tehtiin eniten, 409 aborttia tuhatta elävänä syntynyttä kohden.⁵⁰⁴

1970-luvun puolella valistuksen painopiste siirtyi yhä enenevässä määrin ehkäisystä kertomiseen perhekasvatuksen sijasta. Väestöliiton valistuksen linjanmuutosta voisi kuvata siirtymiseksi perhekasvatuksesta perhesuunnitteluun. Suurimman osan 1970-lukua Väestöliitto ei painattanut erityisesti nuorille suunnattuja seksuaalivalistusvihkosia. Uusia vihkosia painettiin vasta aivan vuosikymmenen lopulla. Esiaviollisen seksin hyväksyminen nuorille teki samat vihkoset käyttökelpoisiksi sekä nuorille että aikuisille.⁵⁰⁵ Väestöliitto ei enää 1970-luvulla nähnyt yhtä tarpeelliseksi valistaa nuoria seurusteluun ja ihmissuhteisiin liittyvistä henkisistä puolista. Valistajat olivat alkaneet välttää normatiiviseksi tulkittavaa puhetta, joten liitto keskittyi kertomaan nuorille ehkäisystä ja muut seurustelusuhteeseen liittyvät valinnat jätettiin nuoren itsensä tehtäviksi. Puhe seksiin liittyvästä emotionaalisesta puolesta ja seurustelusuhteiden oikeasta sisällöstä tyypistyy puheeksi sukupuolitaudeista ja ei-toivotuista raskauksista. Kuvaavaa onkin, että siinä missä aiemmin Väestöliiton piirissä oli oltu huolestuneita nuorten sukupuolisuhteista, painatti liitto vuonna 1970 kondomimerkki *Kukka ja Mehiläisen* logolla varustettuja t-paitoja, joiden ensimmäiset kappaleet luovutettiin Jyväskylän yliopiston lentopallojoukkueelle⁵⁰⁶. Ehkäisyvalistusvihkoja sen sijaan jaettiin suuria määriä, esimerkiksi pelkästään vuonna 1974 kolmea esitettä *Ehkäisymenetelmät*, *Useimmat meistä syntyvät sattumalta* ja *Sinun on hyvä tietää sukupuolitaudeista* jaettiin kaikkiaan noin 150 000 kappaletta.⁵⁰⁷ Koulut saattoivat lainata väestöliitosta ehkäisyvälineinäytteitä ja ehkäisymenetelmistä kertovaa diasarjaa.⁵⁰⁸

Viimeiset käsittelemäni oppaat ovat *Kun kasvat naiseksi...*, jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1977, ja vastaava pojille suunnattu opaslehtinen *Kun kasvat mieheksi...* vuodelta 1979. Näistä oppaista otettiin 1980-luvulla lukuisia uusintapainoksia. Sukupuolten

⁵⁰⁴ Auvinen 1991, 233.

⁵⁰⁵ Esimerkiksi *Useimmat meistä syntyvät sattumalta* -vihkosessa (1973) huomautettiin, että rytmimenetelmä on huono ehkäisymenetelmä, koska "jännitystilat työssä tai koulussa saattavat jo vaikuttaa kuukautiskiertymään".

⁵⁰⁶ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1970, 30.

⁵⁰⁷ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1974, 9.

⁵⁰⁸ Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto, VLA, Toimintakertomus 1971, 29.

mukaan eriytettyjen oppaiden taustalla on väistämättä ajatus, että sukupuolesta riippuen nuoria on valistettava eri tavoin. Tytöille ja pojille tarkoitetuissa oppaissa on niin huomattava sisällöllinen ero, ettei niitä ulkonäköä ja nimeä lukuun ottamatta oikeastaan voi verrata toisiinsa, sillä pojille kerrotaan niin paljon enemmän tunteista ja tytöille fysiologiasta ja hygieniasta. Oppaista ei käy selville, miksi tyttöjen tunne-elämä on ohitettu niin lyhyesti. Joko tyttöjen tunteet ajateltiin ongelmattomampina tai oppaista haluttiin vain tehdä samanpituiset, mutta tyttöjen kuukautisvalistus vei enemmän tilaa.

5.3.2 Muiden järjestöjen oppaat

Myös muut järjestöt tuottivat seksuaalikasvatusmateriaalia 1960–1970-luvun vaihteessa. Mannerheimin lastensuojeluliitto toimi aktiivisesti lasten ja varhaisnuorten

sukupuolikasvatukseen liittyvien teemojen parissa 1960-luvun lopulta eteenpäin: liitto julkaisi 1966–1970 perhekasvatusaiheisia julkaisuja 59 erilaista monistetta. Lisäksi liitto järjesti kouluille ja opettajille tilaisuuksia, joissa puhuttiin murrosiän pulmista.⁵⁰⁹

Erityinen perhekasvatuksen yhteistyötoimikunta Mannerheimin lastensuojeluliitossa toimi vuodesta 1972.⁵¹⁰ Kaija Siiralan varhaisnuorille suunnatusta *Kuka minä olen* -oppaasta (1967) julkaistiin lukuisia uusia painoksia.⁵¹¹ Kirjasen tarkoituksena oli auttaa lasta ymmärtämään tulevaa murrosikää, eikä siinä juuri käsitellä seksuaalisuutta lukuun ottamatta mainintaa poikien itsetyydytyksestä. Nuorille kerrotaan esimerkiksi kaukoihastuksista ja siitä, että varhaiset ihastumiset ovat ohimeneviä, ja vaikka tulisi hylätyksikin, "ihastumiseen kuuluu unohtaminenkin"⁵¹². Nuorta pyritään tukemaan mahdollisissa vaikeissa ihastumistilanteissa: tytön kohdalla esitetään esimerkiksi vaihtoehto, että varhain fyysisesti kehittynyt tyttö liikkuu itseä vanhemmassa seurassa ja ihastuu itseä vanhempaan poikaan, joka ei kuitenkaan ota vielä lapsellisen tytön ihastusta vakavasti. Lisäksi tytölle kerrotaan, ettei omanarvontuntoa voi rakentaa toisen varaan. Kummallekin sukupuolelle suunnataan ohje, että toista pitäisi kohdella kuin sisarta tai veljeä toivoisi kohdeltavan, eikä toisen kustannuksella saa pilailia.⁵¹³

Sosiaalihygieeninen Yhdistys toimi myös nuorten sukupuolikasvatuksen alueella vuodesta 1967 alkaen. Yhdistys, Suomen Punainen Risti ja Helsingin ja Kotkan nuorisotyöntekijät selvittivät nuorten sukupuolikäyttäytymistä ja valistuksen tarvetta. Tämän perusteella tehtiin uudistuksia koulujen kansalaistiedon oppikirjoihin ja

⁵⁰⁹ Korppi-Tommola 1990, 226–228, 237.

⁵¹⁰ Korppi-Tommola 1990, 286.

⁵¹¹ Kirjasen kymmenes painos julkaistiin vuonna 1986.

⁵¹² Siirala 1967, 17.

⁵¹³ Siirala 1967, 11, 17–19.

Väestöliiton ja Mannerheimin lastensuojeluliiton materiaaleihin. Lisäksi yhdistys välitti kouluihin luennoitsijoita ja materiaalia.⁵¹⁴ Painopiste siirtyi 1970-luvulla koulujen sukupuolikasvatukseen. On kuitenkin selvää, ettei Väestöliiton valistustoiminnan väheneminen voinut johtua esimerkiksi Sosiaalihygieenisen Yhdistyksen toiminnasta. Vaikka sukupuolitaudit lisääntyivät 1960–70-luvun vaihteessa, yhdistyksen toiminta oli 1970-luvun kuluessa mukaan vaatimatonta, eikä yhdistyksellä ollut esimerkiksi palkattua henkilökuntaa. Sosiaalihygieenisen yhdistyksen tuloista merkittävä osa oli tullut kondomiautomaateista. Automaatteja ylläpitäneen OY Preserva AB:n toiminta oli vuoteen 1972 asti tuottoisaa, mutta 1975 toiminta jouduttiin lopettamaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi.⁵¹⁵

Tiina Männistön tutkimuksesta selviää, että kaupallisten kustantajien julkaisemista tytöille tarjotuista opaskirjoista ensimmäinen, jossa avioliitto ei ole seksin edellytys, julkaistiin vuonna 1960.⁵¹⁶ Esiaviollisesta ehkäisystä sen sijaan puhuttiin hyväksyvään sävyyn vasta vuodesta 1970 eteenpäin.⁵¹⁷ Myös kaupallisten tytöille suunnattujen valistusoppaiden ilmestyminen lakkasi lähes kymmeneksi vuodeksi 1970-luvulla: viimeinen tällainen opas ilmestyi 1972.⁵¹⁸ Tytöille suunnatun valistuksen tarpeita täyttivät myös yritykset, joille vihkosten painaminen oli myynninedistämistä: esimerkiksi Sellox-terveysiteitä valmistanut G. A. Serlachius Oy julkaisi *Nuoren tytön maailma* -vihkosta, jossa tytölle kerrottiin kuukautisista ja naiseudesta luonnon asettamana tehtävänä, ja samalla vihittiin tyttö nykyaikaisten naisten hygieeniseen maailmaan.⁵¹⁹ Tietoa seksuaalisuudesta alkoi ehkä yhä enenevässä määrin saada myös muista lähteistä kuin valistajien kaltaisilta auktoriteeteilta. Tästä esimerkiksi sopii seuraavassa pääluvussa käsittelemäni 1960-luvun lopun *Suosikki*.

5.3.3 Koulujen seksuaalikasvatus

Koulujen sukupuolikasvatuksen lisääntyminen alkoi vähentää tilausta tuottaa materiaalia suoraan nuorille ja lisätä tarvetta opettajien käyttöön suunnatuille materiaaleille. Seksuaalikasvatus alkoi saada jalansijaa kouluissa melko nopeasti sen jälkeen, kun yhteiskunnallinen seksuaalisuuskeskustelu oli käynnistynyt, sillä koululaisten

⁵¹⁴ Härö 1996, 63–64.

⁵¹⁵ Härö 1996, 60, 64–65, 88–89.

⁵¹⁶ Männistö 2003, 230.

⁵¹⁷ Männistö 2003, 231. Sen sijaan ehkäisyvälineiden käyttö kiellettiin nuorilta oppaissa ensimmäisten kerran vuonna 1958. Kun nuorille kerrottiin, etteivät ehkäisyvälineet olleet heitä varten vaan että ne oli tarkoitettu monilapsisten perheiden äideille, pelättiin että ehkäisyvälineitä käyttävätkin nuoret.

⁵¹⁸ Männistö 2003, 13.

⁵¹⁹ Nuoren tytön maailma 1965.

seksuaaliopetusta pidettiin tärkeänä. Kouluopetuksessa oli 1950-luvulta lähtien kerrottu murrosiän muutoksista ja sekä pyritty sitomaan rakkaus, seksuaalisuus ja avioliitto yhteen. Myös hedelmöityksestä kerrottiin, mutta sitä, miten siittiöt ja munasolut tulivat paikalle, ei mainittu. Koska opetukselle ei ollut määrätty pakollisia sisältöjä, oppikirjojen merkitys korostui. Oppikirjat seurasivat kylläkin tarkasti suosituksia, mutta niissä oli vaihtelua erityisesti sen suhteen, miten esiaviollisiin suhteisiin suhtauduttiin.

Kansakouluille oli olemassa perhekasvatuksen kirjoja, joissa sivuttiin seksuaalisuutta. Yli vuosikymmenen käytössä ollut Martta Kasurisen *Nuorten perhekasvatuskirja* oli arvomaailmaltaan konservatiivinen, eikä juuri antanut nuorelle tietoa seksuaalisuudesta murrosiän muutoksia lukuun ottamatta, vaan pyrki ohjaamaan seksuaalisuuden avioliittoon. Kirjan mukaan kihlusaikana tuli kilvoitella siveellisessä taistelussa, jotta avioliitosta aikanaan tulisi ehjä.⁵²⁰ Oppikirjan kuudennessa uusitussa painoksessa vuonna 1970 ei enää peloteltu kihlusaikana harrastetun seksin tuhoisilla seurauksilla, vaan huolenaiheeksi oli vaihtunut "seksuaalinen hillittömyys", joka "huonoissa sateissa" oli vallalla.⁵²¹ Kasurinen kirjoittaa:

Seksuaalisuus ei muodostu kaikille seurusteleville pareille pulmaksi. Heille riittävät tavalliset hellyydenosoitukset ja hyväilyt. Kypsyneet nuoret haluavat tekojensa seuraukset ja vastuunsa tuntien karttaa läheistä sukupuolisuuhdetta tai solmivat varhaisen avioliiton. Esiaviollisten sukupuolisuhteiden selvittely avioliittoa solmittaessa voi tulla vaikeaksi kynnykseksi.⁵²²

Vuonna 1967 Toivo Rönkä, joka vaikutti myös Mannerheimin lastensuojeluliitossa, julkaisi yhdessä Aarre Uusitalon kanssa *Perhekasvatuksen oppaan*, joka tarjosi tietoa seksuaalisuudesta melko neutraalilla tavalla, mutta menemättä erityisesti yksityiskohtiin.⁵²³ Koska koulujen liikkumavara ennen peruskoulun tuloa oli seksuaalikasvatuksen tiimoilta suuri, eikä opetuksen järjestäjiä tyydyttäviä oppikirjoja aluksi ollut, saatettiin kouluissa käyttää myös muita opaskirjoja, joissa nuorille kerrottiin seksuaalisuudesta yksityiskohtaisemmin.⁵²⁴

⁵²⁰ Kasurinen 1957, 137. Kasurinen 1965, 116–117.

⁵²¹ Kasurinen 1970, 98–99.

⁵²² Kasurinen 1970, 97.

⁵²³ Uusitalo & Rönkä 1967.

⁵²⁴ Kasvatustieteellisen tiedekunnan kirjastossa on oppikirjoiksi sijoitettu nähtävästi kouluhallitukselta tulleiden oppikirjaluettelon perusteella esimerkiksi Wikbom, Torsten: *Nuoret, yhteiskunta ja sukupuolielämä*. (Suom. Lauri Hirvensalo) WSOY, Porvoo, Helsinki 1963 ja Asklund, Lis & Wickbom, Torsten: *Tie kypsytyteen. Yhteiselämän opas nuorisolle*. (Suom. Inari Isomäki ja Matti Isomäki.) Gummerus, Jyväskylä 1967. Näiden kirjojen ote seksuaaliseen kanssakäymiseen on huomattavasti yksityiskohtaisempi ja suorasukaisempi kuin varsinaisten oppikirjojen. Kirjoissa ei kuitenkaan ole merkintää siitä, että Kouluhallitus tai Ammattikasvatustieteiden keskus olisi hyväksynyt ne oppikirjoiksi. Vaatisi lisätutkimusta selvittää, käytettiinkö näitä oppaita jossakin oppikirjoina.

Vuonna 1966 valmistui kansalaistaidon opetussuunnitelmaehdotus kansakouluille.⁵²⁵ Kansalaistaidon opetus aloitettiin kokeiluluontoisesti 1967 syyslukukaudella ja seksuaalikasvatus sisällytettiin tähän opetukseen.⁵²⁶ Vuoden 1966 opetussuunnitelmaehdotuksen mukaan sukupuoliasioita ei pitäisi "irroittaa asiayhteydestään", joten niitä ei pitäisi opettaa terveystieteiden yhteydessä vaan perhekasvatuksen piirissä. Seksuaalisuus haluttiin siis edelleen liittää avioliittoon ja perheeseen. Opetussuunnitelmaehdotuksen kohdassa "Perhekasvatus, kodin työt ja tehtävät" esitettiin, että sukupuolielämän "biologista puolta käsitellään siinä määrin, kuin se on tarpeellista ja tarkoituksenmukaista".⁵²⁷ Tämä tarkoitti nuorimpien oppilaiden kohdalla vain sitä, että oppilaiden kysymyksiin vastattaisiin, vanhempien oppilaiden kohdalla tehtäisiin vertailuja eläinten ja kasvien suhteen. Opetuksessa olisi korostettava vastuusta ja itsehillintää. Kahdeksannella luokalla käsiteltäisiin tytön kehittyminen naiseksi ja äidiksi, pojan kehittymien mieheksi ja isäksi, epätäydelliset perheet, "sukupuolinen holtittomuus" ja sukupuolitaudit sekä "sukupuoliset poikkeavuudet".⁵²⁸

Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjesti sukupuoliopetusta koulussa käsittelevän seminaarin opettajille kesällä 1968. Opettajien näkemys sukupuoliopetuksen tilasta oli melko pessimistinen: syyslukukauden 1968 alkaessa oppikouluissa ei edelleenkään ollut seksuaalikasvatuksen suunnitelmaa ja siten aihealueen opetus oppikouluissa oli hajanaista. Ei ollut edes selvää, minkä aineen tehtävä oppikouluissa kuuluisi. Oppikirjoja ei ollut, lehtiset maksoivat, ei ollut saatavissa filmejä ja dioja tai niiden käyttämiseen tarvittavaa laitteistoa, eikä edes asiallista suomenkielistä terminologiaa.⁵²⁹ Seminaarissa aiheita käsitelleiden työryhmien suhtautuminen nuorten esiaviolliseen seksuaalisuuteen ei ollut erityisen positiivista, mutta yhteisyyttä ja vastuuntuntoa sukupuolisen halun toteuttamisessa korostettiin. Aihetta pohtinut työryhmä katsoi, että ratkaisu ehkäisytablettien käytöstä pitäisi jättää tytölle itselleen, opetuksen ei siis pitäisi ottaa kantaa ehkäisytablettien käyttämisen puolesta tai vastaan, sillä ryhmän näkemyksen mukaan ehkäisytablettien käytön vaarana oli "yleiseksi naiseksi leimautuminen". Ryhmän mukaan tableteista, siis esiaviollisesta suhteesta, voisi aiheutua haittoja avioliitolle.

⁵²⁵ [Kansalaistaidon opetussuunnitelma] 1966. Nimestään huolimatta tämä siis oli edelleen vain ehdotus, eikä sitonut yksittäistä opettajaa.

⁵²⁶ Rönkä 1967, 1.

⁵²⁷ [Kansalaistaidon opetussuunnitelma] 1966, 13.

⁵²⁸ [Kansalaistaidon opetussuunnitelma] 1966, 16.

⁵²⁹ Koulun sukupuoliopetus 1968, 1-3.

Lisäksi ryhmässä arveltiin, että pillereitä käyttävän tytön itsekunnioitus ja omatunto voisivat kärsiä.⁵³⁰

WSOY:n kansalaiskoulun 7.-8. luokan *Kansalaistaito*-kirja seuraa peruseriaatteiltaan melko kurinalaisesti esityksiä opetuksen sisällöksi. Kirjoittajat eivät kerro miten yhdyntä tapahtuu, mutta ehkäisyvälineitä esitellään. Kirjassa ei oteta kantaa esiaviollisiin suhteisiin. Isää kannustetaan osallistumaan vauvan hoitoon. Homoseksuaalisuus johtuu kirjoittajien mukaan tunne-elämän kieroutumisesta, mutta sen rangaistavuutta on kirjoittajien mukaan poistettu tai lievennetty. WSOY:n kirja edustaa melko tarkasti myös sukupuoliopetusseminaariin osallistuneiden opettajien linjaa.⁵³¹

Otavan kustantama samanniminen kirjasarja on sävyltään hyvin toisenlainen, vaikka sekin noudattaa ehdotuksia. *Kansalaistaito 5*, joka oli myös tarkoitettu 8. vuoden koululaisille, käsittelee myös poliittisia teemoja ja esimerkiksi itsetyydytystä. Kirjassa pohditaan esimerkiksi voivatko uudistukset tapahtua olemassa olevan järjestyksen kautta.⁵³² Kirjoittajat eivät tuomitse esiaviollisia sukupuolisuhteita, mutta vastuun kantamista korostetaan. Homoseksuaalisuus ei kirjan mukaan ole rikos eikä sairaus.⁵³³ Vuotta nuoremmille tarkoitettussa saman kirjasarjan työkirjassa oppilasta pyydetään vastaamaan "Onko nuoriso mielestäsi jollakin tavalla yhteiskunnallisesti syrjityssä asemassa ja miten?"⁵³⁴ sekä "Mitä tarkoitetaan ns. kaksinaismoraalilla?"⁵³⁵, ja opetetaan että "Tytön vaisto sanoo yleensä, mikä hänelle sopii, mikä ei."⁵³⁶ *Kansalaistaito 6*:ssa esitellään myös ehkäisyvälineitä ja kerrotaan, että naisen passiivisuus ja alistuvuus johtavat onnettomaan avioliittoon.⁵³⁷ Tähän verrattuna WSOY:n oppikirja, jossa on kuva Beatles-yhtyeestä varustettuna kuvatekstillä "Nämä pojat liioittelevat. Kerro miten?", vaikuttaa konservatiiviselta.⁵³⁸

Näistä kirjoista tehtiin painoksia myös peruskoulua varten. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea asetettiin valmistelemaan peruskoulun väliaikaista

⁵³⁰ Koulun sukupuoliopetus 1968, 7, 9.

⁵³¹ Lappalainen & Nurmi, 1969, 142–145, 148–151, 158.

⁵³² Homan ym. 1970, 80–82.

⁵³³ Homan ym. 1970.

⁵³⁴ Kellberg & Korpjärvi 1968, 22.

⁵³⁵ Kellberg & Korpjärvi 1968, 23.

⁵³⁶ Kellberg & Korpjärvi 1968, 1968, 19.

⁵³⁷ Homan ym. 1971, 7.

⁵³⁸ Lappalainen & Nurmi, 1969, 265.

opetussuunnitelmaa 1966. Ensimmäiset peruskoulukokeilut aloitettiin 1967.⁵³⁹

Koulujärjestelmälaki, joka varmisti peruskoulun tulon, tuli voimaan 1968 ja siirtyminen peruskoulujärjestelmään tapahtui 1972–1977.⁵⁴⁰ Peruskoulussa kansalaistaito oli pakollinen aine. Näin seksuaaliopetus vakiintui osaksi opetusta peruskoulun myötä.

5.4 Oppaiden keskeisiä teemoja seksuaalisuuskeskustelun jälkeen

5.4.1 Vastuu, kypsyys ja luonnollisuus

Usein toistuvia termejä valistuksessa 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla olivat vastuu, kypsyys ja luonnollisuus. Käsitteiden kantoivat osin uusia tai muuttuneita merkityssisältöjä verrattuna vuosikymmenen alkuun, ja niillä tuotettiin hiukan toisenlaisia sukupuolen representaatioita kuin aikaisemmin. Uusiin näkemyksiin sisältyi kahdenlaista jännitettä: Toisaalta uusi, reipas luonnollinen seksuaalisuus ja nuoren tytön luonnollinen ujous olivat keskenään osin yhteensopimattomia, toisaalta tytön ja pojan yhteisen vastuunkannon ihanne ja taustaoletuksena oleva ajatus tytön kyvystä tarkkailla riittävää kypsyyttään vetivät keskenään vastakkaisiin suuntiin. Vaikka oppaiden julkaisemisen välillä oli vuosikymmenen tauko, muistuttivat 1970-luvun lopulla julkaistujen *Kun kasvat mieheksi...* ja *Kun kasvat naiseksi...* -oppaiden näkökulmat 1967 vuoden *Kohti aikuisten maailmaa* -opasta niin paljon, että käsittelen oppaita yhdessä.

Sukupuolisen kanssakäymisen aika tulee sitten aikanaan. Siihen ei kuitenkaan pidä ryhtyä, elleivät molemmat osapuolet, sekä tyttö että poika ole tehneet itselleen selväksi, mistä asiassa lopulta on kysymys. Molempien on myös kyettävä kantamaan tarvittaessa vastuunsa tapahtumasta.⁵⁴¹

Vastuullisuuden käsitteelle annettu sisältö muuttui. Varhemmissa Väestöliiton oppaissa nuorten esiaviollisen seksin kieltoa oli perusteltu pitkälti ei-toivotuilla seurauksilla, joista keskeisin oli raskaaksi tulemisen mahdollisuus.⁵⁴² Vastuullinen nuori ei murroksen jälkeenkään hankkinut lapsia tai sukupuolitauteja, mutta esiaviollisia seksisuhteita ei enää täysin tuomittu. Yhteiskunnallisen seksuaalikeskustelun jälkeen tytön ja pojan suhde oppaissa tasa-arvoistui jonkin verran. Seurustelusuhhteessa ideaaliksi muotoutui yhteinen vastuunkantaminen, joka koski myös huolehtimista ehkäisystä. 1960-luvun lopulta eteenpäin vastuullisen nuoren tuli käyttää vain luotettavia ehkäisymenetelmiä.⁵⁴³

⁵³⁹ Lappalainen 1985, 106, 125–126, 164, 205.

⁵⁴⁰ Lampinen 2003, 233.

⁵⁴¹ *Kun kasvat mieheksi...* 1979. Oppaassa ei ole sivunumeroita.

⁵⁴² Ks. esim. *Kohti omaa elämää* 1959, 17–18.

⁵⁴³ *Kohti aikuisten maailmaa* 1967, 31. Jos nuori kuitenkin tuli odottamatta raskaaksi, oli parin pyrittävä järjestämään edellytykset lapsesta huolehtimiselle. *Kohti aikuisten maailmaa* 1967, 25. Varhaisnuorille suunnattu *Kun kasvat mieheksi...* -opas esitti kuitenkin, että seksiä tuli harrastaa vasta, kun oli kykenevä huolehtimaan mahdollisesta lapsesta. *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

Vastuullisuuden käsitteen muuttumisen voisi ehkä tulkita heijastaneen viiveellä ehkäisyteknistä kehitystä. 1960-luvun alun oppaissa rakkautta seksisuhteen perusteluna vastustetaan, mutta myöhemmissä oppaissa tämä romanttinen perustelu hyväksytään ja sidotaan vastuun kantamiseen rakastetusta.

Kun sukupuolielämän aloittamisen rajapyykkinä ei enää ollut avioliitto, muodostui tytön riittävä kypsyys tärkeäksi seksuaalisen kanssakäymisen sopivuuden mittariksi. Kypsyys valtasi paikan, joka aiemmassa valistuksessa oli avioliitolla: se asetti rajat sille, milloin seksuaalinen kanssakäyminen oli sopivaa. Nuoren ruumis ja mieli kehittyivät oppaiden mukaan eri aikaan. Nopeasti kehittyvän nuoren henkinen kypsyys ei välttämättä riittänyt valistajien mukaan ohjaamaan herännyttä sukupuoliviettä, mistä saattoi seurata nuorelle vaikeuksia.⁵⁴⁴ Oli yksilöllistä, milloin nuoren persoonallisuus oli kypsä sukupuolielämän aloittamiseen ja vastuunkantamiseen seksin seurauksista, mutta seksin harrastamiseen ei saanut johtaa kaveripiirin paine tai uteliaisuus.⁵⁴⁵

Sen sijaan liian aikainen taitamaton sukupuoliyasiolla leikkiminen voi pilata kaiken. Hyvin usein kovin varhaisista sukupuolikokemuksista jää vain ikäviä muistoja, jotka saattavat vaivata pitkäänkin. Usein myös ensimmäiset kokeilut epäonnistuvat hätäisyyden, tilanteesta 'kärähtämisen' pelon ja jännittyneisyyden vuoksi. Sukupuoliset kokemukset ehtii kyllä hankkia myöhemminkin, hieman vanhempana. Niiden puuttumisen vuoksi ei tarvitse olla huolissaan. Kaikkein vähiten kannattaa kiirehtiä sen tähden, että kavereilla on jo niin ja niin paljon kokemuksia. Hurjia juttuja voidaan nimittäin aina kertoa, mutta usein niiden tapahtumat ovat unissa nähtyjä. Mielikuvitusahan se laukkaa muillakin kuin sinulla. Kehuskelu vain on niin kovin tavallista.⁵⁴⁶

Se, millaiseksi ihmisen luonto ymmärrettiin, muuttui oppaissa 1960-luvun kuluessa. Vuosikymmenen lopulla Väestöliiton valistajien oli taivuttava vapaamman luonnollisuuskäsityksen edessä. Tämä muutos luonnolliseksi tai normaaliksi katsotussa nuoren seksuaalikäyttäytymisessä vaati erilaista sisällöllistä uudelleenmäärittelyä kuin vastuullisuuden tai psykologisen haitan ymmärtäminen uudella tavalla: Vastuullisuuden muutos tarkoitti loppujen lopuksi vain luotettavien ehkäisymenetelmien käytön hyväksymistä, ja sitä, ettei esiaviollisista suhteista aiheutunut psykologista haittaa, oli mahdollista perustella omalla kokemuksella. Luonnollisuuskäsitys kävi läpi perusteellisemmän katkoksen tai hyppäyksen. Ensimmäisissä tarkastelluissa oppaissa pidättäytyminen esiaviollisesta seksistä nähtiin luonnonmukaisena. Sukupuolielämä piti oppia yhdistämään avioliittoon ja rakkauteen. Esitettiin, että jokainen normaali nuori tuntee sisällään, että esiaviollisissa suhteissa on jotakin väärää. Seksuaalisuudesta käydyn keskustelun jälkeen Väestöliitto omaksui uuden asenteen seksuaalisuuteen: olikin

⁵⁴⁴ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 19–20.

⁵⁴⁵ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 20–22.

⁵⁴⁶ Kun kasvat mieheksi... 1979.

luonnollista toteuttaa seksuaalisuuttaan, ja juuri seksuaalisuutta toteuttamalla ajateltiin parhaiten voitavan poistaa seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia⁵⁴⁷.

Uuteen nuorten luonnolliseen seksuaalisuuteen ei kuulunut raskaaksi tuleminen. Ehkäisyyn käyttö siis muuttui luonnolliseksi, kun luonnollista tuli pikemminkin halujen tyydyttämisestä kuin niiden hillitsemisestä. Tytön neitsyys hävisi oppaiden kielenkäytöstä. Kun seksuaalisuuteen nyt tuli suhtautua avoimesti, sublimateorioteoria, ajatus seksuaalienergian kanavoimisesta muille elämänalueille, oli nyt lopullisesti haudattu. Vaikka valistajat näkivät seksuaalisuutta aiemmin peiteltyyn, oli oppaissa itse asiassa aiemminkin pidetty seksuaalisuuden häpeämistä vääränä silloin, kun se sai aikaan vääränlaista, likaista suhtautumista seksuaalisuuteen, aivan kuten Foucault esittää: seksuaalidispositiivi laajenee tuottamalla lisää seksuaalisuuden käsittelyä. Sublimateorioteoria näytti uudesta näkökulmasta pikemminkin luonnollisen seksuaalisuuden epäterveeltä peittelyltä, joka sai aikaan ongelmia:

Lienee niin, että sukupuoliset poikkeavuudet ja harhamuodot pohjautuvat ainakin osaltaan siihen, että me ihmiset emme ole pystyneet järjestämään luonnollista sukupuolielämääme oikein. Olemme suhtautuneet siihen kielteisesti, olemme pelänneet sitä jopa koskevaa tietoakin. Uusi myönteinen ja luonnollinen suhtautumistapa sukupuolielämään poistaa vähitellen niitä vaikeuksia, joita tietämättömyys ja väärät luulot ovat tuoneet elämäämme.⁵⁴⁸

Nuorten kohdalla suhde tähän reippaaseen, uuteen seksuaalisuuteen oli kuitenkin jännitteinen: nuorten seksuaalisuuden vapaa toteuttaminen oli rajoitettua, koska he eivät välttämättä olleet siihen valistajien mielestä riittävän kypsiä. Väestöliiton oppaat pitivät tärkeänä korostaa nuorelle, ettei nuori ollut poikkeava, vaikkei hänellä olisikaan ollut seksuaalisia kokemuksia ja vaikkei nuori olisi niitä edes vielä erityisesti kaivannut.⁵⁴⁹ Yhtenä keskeisenä jännitteenä oppaissa voidaan kuitenkin nähdä kysymys murrosikäisen tytön luonnollisesta seksuaalisuudesta. Kuten seuraavassa luvussa selviää, eräs 1960-luvun lopun *Suosikeista* tunnistettavissa olevista tytön malleista on seksuaalisesti aktiivinen, luonnollisesti ja estottomasti omaan seksuaalisuuteensa suhtautuva tyttö. Väestöliiton luonnollisen seksuaalisen tytön voisi katsoa olevan sukua tälle tytölle. Samaan aikaan oppaissa esiintyi kuitenkin myös häveliäs tyttö.

5.4.2 Oppaiden erilaiset sukupuolet

Murrosiän muutokset tytössä ja pojassa ovat erilaisia, mutta tytön ja pojan kehitystä myös kuvattiin oppaissa eri tavoin. Oppaissa pojista tuli potentiaalisia hedelmöittäjiä, tytöistä potentiaalisia äitejä. Pojan ja tytön sukupuolten erilaisuutta tuotetaan teksteissä

⁵⁴⁷ Ks. esim. Kohti aikuisten maailmaa 1967, 30.

⁵⁴⁸ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 30.

⁵⁴⁹ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 21–22.

seksuaalisen halun kautta. Vaikka oppaissa korostetaan yhteistä vastuun kantamista, oppaiden kuvaukset sukupuolista tukevat pojan vastuuttomuutta ja tytön vastuullisuutta. Erityisen selvästi ero näkyy sukupuolille erikseen suunnatuissa oppaissa *Kun kasvat naiseksi...* ja *Kun kasvat mieheksi...* Pojille suunnattu *Kun kasvat mieheksi...* -opas kertoo sukupuolisesta kehityksestä toimintana, joka alkaa tapahtua kehossa. Pojan saattaa olla vaikea tottua uuteen ruumiiseensa, ja hämmennys oli ymmärrettävää. Oppaan mukaan poika voi vain seurata vierestä muutostaan seksuaaliseksi:

Siittiöt saattavat purkautua yöllisinä siemensyöksyinä, joille et itse voi mitään. Sinua saattaa myös kiusata siittimen usein tapahtuva tahaton jäykistyminen. Tätä tapahtuu eteenkin öisin, mutta myös päivisin siitin jäykistyy joko sukupuolisten mielikuvien vuoksi tai sitten ihan ilman sen kummempaa näkyvää syytä. Unimaailmassasi saavat tytöistä ja naisista kertovat unet niin ikään näihin aikoihin jalansijaa.⁵⁵⁰

Oppaassa esitetään siis, että kun pojan seksuaalisuus käynnistyy, sitä ei voi enää estää. Tämä hallitsematon halu kuuluu normaaliin mieheyteen. *Kun kasvat mieheksi...* -oppaan mukaan pojan sopii tutustua tyttöihin koulussa ja harrastuksissa. Aluksi kiinnostusta voi ilmaista katseilla ja eleillä, ja sitten tutustua juttelemalla ja olemalla yhdessä:

Tällä tavalla vähitellen syntyneeseen avoimeen ja lämpimään ystävyyteen kuuluvat myös herkätkä hetket, hyväileminen ja suukot. Tämän toisen lähellä oleminen ja läheisyyden kokeminen riittääkin pitkäksi aikaa. Tällöin jää koko ystävyydestä hyvä mieli.⁵⁵¹

Pojalle kerrotaan, että vasta kun voi jutella yhdessä ehkäisystä, voi siirtyä seksiin.

Nuoren pitäisi ottaa huomioon, että alkoholilla on usein vaikutusta siihen, että vastuu unohtuu: "ehkäisyvälineet ovat periaatteessa varmoja, mutta niiden käyttäjät eivät aina ole."⁵⁵² Nuorelle kerrotaan että "[a]sijat tulisi hoitaa niin, ettei selvittyään tarvitse katua tekemisiään."⁵⁵³

Kun kasvat naiseksi... -vihkonen vuodelta 1977 kertoo murrosiän muutoksista, lähinnä kuukautisista, siitä mitä niiden aikana voi tehdä, ja miten niiden aikana tulee toimia. Jopa vaihdevuotia käsitellään, mutta oppaissa ei kerrota, että pojat alkaisivat kiinnostaa tyttöä tai siitä, miten poikia voisi lähestyä. Mahdollisen kuukautisia edeltävän hermostuneisuuden lisäksi tytöillä ei oppaissa ole muunlaisia reproduktioon liittyviä henkisiä tuntemuksia. Viittauksia seksuaalisuuteen ja yhdyntään on vain kaksi: Tytölle kerrotaan, että hedelmöittyminen tapahtuu sukupuoliyhdyntään seurauksena, sekä etteivät kuukautiset ole este yhdynnälle. Lisäksi mainitaan raskauden pelon voivan vaikuttaa kuukautiskiertoon. Tyttöä ohjeistetaan tarkkailemaan ruumistaan, merkitsemään

⁵⁵⁰ *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

⁵⁵¹ *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

⁵⁵² *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

⁵⁵³ *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

kuukautisten alkamispäivät kalenteriin ja huolehtimaan puhtaudesta kuukautisten aikana.⁵⁵⁴

Kohti aikuisten maailmaa -oppaassa pojan murrosiän muutoksia kuvataan seksuaalisen halun ilmestymisenä, mutta tytön halua ei mainita, vaan sukukypsyyden merkiksi esitetään lisääntymiskyky, kyky tulla äidiksi. Tytön murrosiässä kokemia muutoksia kuvataan ulkopuolisen näkökulmasta ilmaisuilla "olemus, ryhti, käynti ja ääni", kun taas pojan kontrolloimatonta seksuaalista halua kuvataan pojan omasta perspektiivistä.

P o j a t miehistyvät sukuhormonierityksen vaikutuksesta. Heidän äänensä madaltuu. Leuka ja ylähuuli, kainalot, rinta ja sukuelimet karvoittuvat, kivekset ja siitin suurenevät. Sukukypsä siemensoluja alkaa kehittyä kiveksissä ja siemenvuotoa (polluutiota) siittimestä alkaa esiintyä. Öisin näitä siemensyöksyjä tapahtuu ilman ulkonaisia ärsykeitä. Kaikilla pojilla ei tosin siemensyöksyjä esiinny, vaikka heidän hormonitoimintansa olisikin heidän ikänsä huomioon ottaen täysin kehittynyttä. Mielikuvitusta kiihottavien kirjojen lukeminen, sen laatuisten elokuvien katseleminen, tai vaikkapa vain tyttöjen näkeminen uimarannalla tai muu samanlainen saattaa pojassa aiheuttaa hänen tahdostaan riippumatta sukupuolista kiihotusta, jonka vaikutuksesta veri pakkautuu siittimeen ja aiheuttaa sen jäykistymisen. Kaikki tämä on merkinä siitä, että poika on sukupuolisesti kypsymässä mieheksi. Vaikka isäksi tuleminen biologisesti on tällöin jo mahdollista, isyyden muut edellytykset, kuten taloudelliset mahdollisuudet ja riittävä henkinen kypsyys lapsen ja perheen aiheuttaman vastuun kantamiseen, puuttuvat pojalta vielä tässä vaiheessa.

T y t ö t muuttuvat sukuhormonien erityksen vaikutuksesta vastaavasti naisiksi. Rinnat suurenevät, vyötärö pienenee, lantio pyöristyy ja kainaloiden sekä ulkosynnyttimien karvoitus kasvaa esiin. Koko tytön olemus, ryhti, käynti ja ääni osoittavat, että tyttö on muuttumassa naiseksi. Synnyttimistä säännöllisin välein tuleva verenvuoto, menstuaatio eli kuukautiset, on tytöille itselleen huomattavin merkki siitä, että sukukypsyys on saavutettu. 'Äidin rooliin' kypsymiseen on tästä luonnollisesti vielä pitkä matka.⁵⁵⁵

Myös Katja Yesilova on tutkimisissaan uudemmissa oppaissa kiinnittänyt huomiota siihen, että miesruumiissa herää seksuaalisuus siinä missä naisessa herää reproduktiivisuus.

Tytön muuttuminen naiseksi on nimenomaan ruumiin heräämistä täyttämään lisääntymistehtävänsä ja kuukautiset ovat tästä merkki. Poika sen sijaan alkaa nähdä ympäristön seksuaalisesti virikkeellisenä.⁵⁵⁶ Yesilova erottaa toisistaan sukupuolitetun ja sukupuolittamattoman kasvatusdiskurssin. Molemmille sukupuolille tarkoitettu sukupuolittamaton kasvatusdiskurssi esittää nuorelle, että sukupuolisuhteen aloittamisen kannalta turvallisuus, vapaaehtoisuus ja itsenäinen valinta ovat keskeisiä. Kummallekin sukupuolelle tarkoitettussa valistuksessa fysiologiset ja psyykkiset tekijät yhtyvät. Kuitenkin pelkästään pojille tarkoitettu diskurssi asettuu osittain näitä yleisessä valistuksessa esitettyjä odotuksia vastaan. Pojan halun dynamiikka ei vaadi sitoutumista yhteen suhteeseen, kun taas tytön halu vaatii sitä. Miehen malli oppaissa ei esitä, että miehet kykenisivät sellaiseen pohdiskeluun, jota oppaissa toisaalta pidetään suotavana,

⁵⁵⁴ Kun kasvat naiseksi... 1977. Oppaassa ei ole sivunumeroita.

⁵⁵⁵ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 13–14.

⁵⁵⁶ Yesilova 2000, 74,78.

eikä pohdiskelua toisaalta pidetä miehille tarpeellisenakaan. Tyttö on poikaa keskeisempi kasvatuksen kohde⁵⁵⁷.

Sekä poikien että tyttöjen esitettiin kiinnostuvan vastakkaisesta sukupuolesta, mutta tyttöjen seksuaalisuuden heräämisestä tähän kiinnostukseen liittyen vallitsi vähintäänkin epävarmuutta.⁵⁵⁸ Normaalius ja kypsyys liittyivät oppaissa yhteen: normaalisti kehittyneen nuoren, erityisesti tytön, esitettiin aloittavan sukupuolielämänsä vasta, kun on tarpeeksi kypsä. Valistajat kantoivat huolta siitä, että liian varhaiset sukupuoliset kokemukset vaarantaisivat nuoren myöhemmän normaalin kehityksen, erityisesti seksuaalisuuden liittymisen rakkauteen. Sukupuolilyhteyteen ei pitänyt ajautua niin varhain, ettei koe sukupuolisuutta ja rakkautta yhdessä.

Lisäksi on otettava huomioon, että esiaviollisista suhteista on ilmeistä haittaa, jos niihin ajaututaan niin varhaisessa vaiheessa, että ne estävät nuoren ihmisen normaalin kehityksen ymmärtämään ja kokemaan sukupuolielämän henkisenä ja ruumiillisena kokonaisuutena [...]⁵⁵⁹

Hedonistinen seksuaalisuuden toteuttamisen motiivi oli tytön kohdalla erityisen ongelmallinen. Liian varhaisen seksuaalisen aktiivisuuden katsottiin vahingoittavan tyttöä. *Kohti aikuisten maailmaa* normitti tytön seksuaalisuuden pojan seksuaalisuutta haavoittuvammaksi. Oppaassa pidetään luonnollisena seksuaalielämää kohtaan tunnettua epäröintiä ja epävarmuutta, varsinkin nuoren tytön kohdalla. Raskauden mahdollisuuden kerrotaan ohjaavan tyttöä vaistonvaraisesti. Tyttöä ei saa painostaa yhdyntään, sillä tytöt haluavat oppaan mukaan hellyyttä mutteivät yhdyntää.⁵⁶⁰ Tytön ajatus- ja tunnemaailmassa seksin ja rakkauden kuvattiin liittyvän kiinteämmin yhteen kuin pojan maailmassa: jos tyttö on sukupuolilyhteydessä liian harkitsemattomasti, kun ei vielä ole siihen valmis, hän voi vaurioitua. Tämän vaaran olennainen sisältö ei ole raskaaksi tuleminen eivätkä edes taudit, vaan tytön oletettu henkinen hauraus ja haavoittuvuus. Tyttö on luonnostaan häveliäs kun ei ole vielä kypsynyt seksiin.⁵⁶¹

Siirtymistä nuoruuden haaveista ja ihastuksista sukupuoliseen seurusteluun on joka tapauksessa väärin kiirehtiä vain kokemusten itsensä vuoksi tai uteliaisuudesta. Nuoren tuntema epäröinti ja epävarmuus tämän askeleen edessä on normaalin ja luonnon itsensä asettama suoja, jotta henkinen kypsyminen täydellisen sukupuolielämän edellyttämään hellyyteen ja vastuuseen voisi tapahtua rauhassa. Varsinkin nuoren tytön pidättyvyys, jopa jonkinlainen häveliäisyys sukupuolielämää kohtaan, on normaalien luonnonlakien mukaista. Hänen henkinen ja ruumiillinen kypsymättömyytensä sukupuolilyhteyttä mahdollisesti seuraavaan rakkauteen ohjaa

⁵⁵⁷ Yesilova 2001, 202.

⁵⁵⁸ Ks. esim. *Kohti omaa elämää*, 10–11.

⁵⁵⁹ *Kohti aikuisten maailmaa* 1967, 20–22.

⁵⁶⁰ *Kohti aikuisten maailmaa* 1967, 21.

⁵⁶¹ *Kohti aikuisten maailmaa*, 20–22. Tytön häveliäisyys saattoi kuitenkin mennä liiallisuuksiin, tytön ei tullut ujustella seksuaalisuuteen liittyviä asioita silloin, jos hän tarvitsi apua, esimerkiksi jos hän joutui "tekemisiin sellaisten vinon kasvaneiden miesten kanssa, joiden kiinnostus kohdistuu lapsiin ja nuoriin tyttöihin". *Kohti aikuisten maailmaa* 1967, 21. Jos hänet yritettiin esimerkiksi raiskata, hänen tuli kyetä huutamaan apua ja kertomaan tapauksesta aikuisille.

vaistonvaraisesti hänen käyttäytymistään. Hän kaipaa toisen läheisyyttä ja hellyyttä ja saattaa olla altis jopa sukupuolisille hyväilyille, mutta kieltäytyy sukupuoliyhdyntästä.⁵⁶²

Rakkauden ja seksin yhdistäminen oli niin keskeistä, että siitä oli syytä varoitella myös itsetyydytyksestä kerrottaessa; intensiivinen itsetyydytys saattoi olla merkki normaalien ihmissuhteiden välttelystä, vaikkei se ohimenevänä ollutkaan vaaraksi myöhemmälle avioliitolle.⁵⁶³ Nuoren piti nähdä seksi ruumiillisena rakkaudenilmaisuna, ja tätä taito saattoi jäädä itsetyydytystä liaksi harrastavalta kehittymättä:

Koska kuitenkin rakkauden ruumiillinen ja henkinen tyydytys perustuu molemminpuoliseen hellyyden ja toisen huomioonottamisen tunteeseen, voi tämä jatkuvasti harjoitettu itsekeskeinen tyydyttämistapa heikentää näiden tunteiden kehittymistä.⁵⁶⁴

Pojan kasvuun seksuaaliseksi kuului *Kun kasvat mieheksi...* -oppaan mukaan myös itsetyydytys.⁵⁶⁵ Tytölle itsetyydytyksestä ei vastaavassa oppaassa kerrottu lainkaan.

Nuorten välisen halun osoittamisen logiikka oppaissa muuttui, kun seksistä tuli aiempaa sallitumpaa. Tytön haavoittuvuus oli tytön tärkeä suoja ennen kuin tyttö koki itsensä tarpeeksi kypsäksi vastuun kantamiseen. Näin pojan oli olennaista kunnioittaa tytön ratkaisuja ja olla taivuttamatta tyttöä seksiin, jos tämä ei sitä halunnut. Poika ei saanut kuvitella murtavansa tytön vastarintaa, sillä tyttö sanoisi kyllä kun itse tuntee olevansa valmis. Tytön seksuaalinen itsemääräämisoikeus oli siis myös 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla Väestöliiton oppaissa oikeutta sanoa ei.

Jokaisella ihmisellä on myös oikeus kieltäytyä sukupuolisesta kanssakäymisestä ilman, että se aiheuttaa pilkkaa, jättämishenkailusta puhumattakaan. Todella toisistaan pitävät ihmiset ymmärtävät ja hyväksyvät toisen ihmisen asenteen. Et nimittäin ole päättämässä tästä asiasta yksin. Miehisyyttä ei suinkaan osoita se, että osaa vaatia, vaan hellä ja ymmärtäväinen suhtautuminen on kypsyyden merkki. Sitä paitsi kumpaakin tyydyttävä sukupuoliuhde toteutuu vasta, kun molemmat sitä haluavat, ja silloin kun se perustuu tasapainoiselle, hyvälle ihmissuhteelle.⁵⁶⁶

Esitän, että sukupuolisen halun osoittamisessa tapahtui 1970-luvulle tultaessa muutos: tytön vastarinnan kiihottavuus tuomittiin. Ei enää pidetty hyväksyttävänä, että poika haluaisi murtaa tytön vastarinnan, vaan tytön piti todella myös sanoa kyllä. Kun neitsysoletus katosi, "kunnan tytöt" eivät enää välttämättä olleet neitsyitä. Kun ritarillinen moraalitapa, jossa poika suojelee ihastuksensa kohdetta sekä omalta että muiden miesten seksuaaliselta halulta eikä kerro tytölle ihastuksestaan, oli muuttunut naurettavaksi, poika sai ilmaista seksuaalista halua, kuten seuraavassa luvussa *Suosikki*-lehteä tarkastellessa selviää. Oppaita ei kirjoitettu kulttuurisessa tyhjiössä, vaan nuorille,

⁵⁶² Kohti aikuisten maailmaa 1967, 20–22.

⁵⁶³ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 22.

⁵⁶⁴ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 22.

⁵⁶⁵ *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

⁵⁶⁶ *Kun kasvat mieheksi...* 1979.

jotka elivät populaarikulttuurin ympäröimänä. Oppaissa sanottiin tiukasti, ettei tyttöä ei saa pakottaa tai painostaa seksiin.

Poika ei aina tajua tämän pidättäytymisen perimmäistä syytä, vaan katsoo, että hänen on aktiivisempänä murrettava tytön vastarinta ja näin hän pakottaa tytön kokemuksiin, joihin tämä ei tunne itseään kypsäksi ja jotka saattavat aiheuttaa tälle henkisen murroksen vaikka raskaaksi tulemisen pelkoa ei olisikaan.⁵⁶⁷

Epänormaaliksi luokiteltavaa seksuaalisuutta ei juuri käsitellä oppaissa ennen seksuaalisuuden murrosta, esimerkiksi homoseksuaalisuutta ei mainita lainkaan. 1960-luvun lopulla teema otettiin esiin: homoseksuaalisuutta käsitellään *Kohti aikuisten maailmaa* -oppaassa luvussa "Poikkeamat normaalista sukupuolielämästä".⁵⁶⁸ Aikuisten välinen homoseksuaalisuus lakkasi olemasta rikos vuonna 1971. Homoseksuaalisuuteen suhtaudutaan kuitenkin oppaassa ymmärtävästi, joskin surkutellen, homoseksuaali nähdään yksinäisenä kohtalonsa uhrina. Opas vaikuttaa ottavan varovasti kantaa homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin poistamiseksi, sillä siinä kerrotaan, että lainsäädäntö suhtautuu homoseksuaalisuuteen sangen ankarasti. Nuoria kuitenkin varoitellaan aikuisista homoseksuaaleista, sillä syynä homoseksuaaliseen käyttäytymiseen esitetään olevan sukuelämän murrosiässä saama suunta. Tämän vuoksi "[n]uorelle, jossa on kehittynyt taipumus homoseksuaalisuuteen, saattaa olla kohtalokasta jos hän joutuu homoseksualistin viettelyn kohteeksi."⁵⁶⁹

Vieraan aikuisen ylenmääräiseen ystävällisyyteen, johon usein vielä liittyy lahjojen antaminen ja ehkä alkoholin tarjoilu, on syytä suhtautua erittäin pidättyvästi ja karttaa kahden kesken jäämistä hänen kanssaan. Parasta on heti alkuun selvästi ilmaista eriävä mielipiteensä näissä asioissa, jotta välttyisi kokemuksilta, jotka saattavat muuttaa kohtalokkaasti koko elämän suunnan.⁵⁷⁰

Homoseksuaalisuutta ei kuitenkaan oppaan mukaan ole se, että vähän ennen murrosikää tuntee samaa sukupuolta olevan itselleen hyvin läheiseksi, tämä kiintymys on normaalia, eikä estä kiinnostuksen kohdistumista myöhemmin normaalisti toiseen sukupuoleen.⁵⁷¹

Vaikka tytölle ja pojalle asetettiin samat yhteisen vastuunkantamisen ihanteet, tytön esitettiin kykenevän ihanteen saavuttamiseen poikaa paremmin.⁵⁷² Tytön luontoon huolehtiminen suojatusta seksistä sopi, pojan luonto taas soti sitä vastaan. Koska nimenomaan tyttö saattoi tulla raskaaksi, tytön täytyi kyetä vastuun kantamiseen. Siksi tytön halut eivät saaneet viedä tyttöä mukanaan. Tytöt eivät saaneet teksteistä malleja

⁵⁶⁷ Kohti aikuisten maailmaa, 30.

⁵⁶⁸ Muina poikkeamina normaalista esitellään ekshibitionismi ja "namusedät". Kohti aikuisten maailmaa 1967, 28–30.

⁵⁶⁹ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 29.

⁵⁷⁰ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 29.

⁵⁷¹ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 28–29.

⁵⁷² Yesilova kiinnittää myös huomiota yhdenmukaisuuteen tarkastelemiensa 1990-luvun nuorten seksuaalivalistusoppaiden ja Räisäsen tarkastelemien vuosisadan vaihteen oppaiden välillä. Tästä Yesilova 2000, 86–87 tai Yesilova 2001, 201.

seksuaalisen halun osoittamiseen. Näin halu ja aloitteet jäivät teksteissä pojan alueeksi. Oppaiden pojat olivat seksuaalisuuden heräämisen jälkeen aina seksiä haluavia ja viettejään vain vaivoin hallitsevia luonnonolioita. Pojat eivät oppaissa voi kokea, etteivät vielä haluaisi seksiä, eikä heidän seurustelukumppaninsa voi painostaa heitä seksiin.⁵⁷³ Pojalle oppaissa tarjottavat välineet epävarmuuden hallitsemiseen ja oman ruumiin haltuunottoon ovat olemattomia.

Tutkimuskirjallisuudessa opaskirjojen sukupuolten välistä dynamiikkaa on usein kuvattu samankaltaisesti kuin tässä tarkastelussa. Tytölle suunnattuja elämänohjekirjoja 1960-luvun lopulta 1990-luvulle tarkastellut Sinikka Aapola on myös kiinnittänyt huomiota siihen, että riittävän kypsyyden vaatimus tuntuu koskevan tyttöä enemmän kuin poikaa. Aapola esittää, että tytölle asetettu kypsyyden vaatimus tuo mukanaan kaksinaismoraalin: Tytöt ovat seksuaalisuudeltaan poikia haavoittuvampia siksi, että heihin jää varhaisista harkitsemattomista seksikokeiluista jonkinlainen pysyvä jälki. Tämä erityisen haavoittuva osa tytön seksuaalisuutta on Aapolan mukaan itse asiassa tytön seksuaalinen maine, jonka kolaukset koskettavat tyttöä itseään voimakkaasti.⁵⁷⁴ Kaksinaismoraali palaa näin takaisin uudelleenperusteltuna, kenenkään sitä välttämättä tarkoittamatta, kun sosiaalisesta vauriosta esitetään seuraavan psyykkinen vaurio. Samoin Ilpo Helén tulkitsee, että normaalin aikuisen naisen voidaan olettaa kykenevän moraaliseen kontrolliin suhteessa itseensä, mieheen ja perheeseen, koska sellaisen seksuaalisen toiminnan, johon ei yhdisty riittävä määrää pysyvän parisuhteen elementtejä, katsotaan voivan pysyvästi haavoittaa naisen seksuaalisuutta. Naisen halu joka ei yhdisty romanttiseen rakkauteen tulee määriteltä haitalliseksi ja jollain tavalla patologiseksi. Näin voidaan sanoa, että normaali nainen kykenee juuri siihen moraaliseen kontrolliin, jota häneltä odotetaankin, ja vain epänormaali nainen ei siihen kykene.⁵⁷⁵ Kaksinaismoraalista tulee naisen ja miehen välisen seksuaalisuuden dynamiikkaan sisäänrakennettua.

Myös Katja Yesilovan tutkimissa 1990-luvun seksuaalivalistusoppaissa yhteisen päätöksenteon ihannetta korostettiin, mutta nuorten ensimmäisistä yhdyntäkerroista, lähinnä niiden siirtämisestä myöhemmäksi, vastuuta kantoi tyttö, jonka piti odottaa olevansa tarpeeksi kypsä ja tarpeeksi turvallisessa tilanteessa voidakseen haluta yhdyntää.

⁵⁷³ Sillä poikkeuksella, että miehen kanssa seurustelusuhteessa olevalle pojalle voisi Kohti aikuisten maailmaa -oppaan ajatusmaailmassa ehkä tapahtua näin.

⁵⁷⁴ Aapola 1999, 186–187, 196.

⁵⁷⁵ Ks. myös Helén 1997, 340–341.

Pojan esitettiin haluavan seksiä aiemmin ja enemmän kuin tyttö, mutta vastuullisen pojan tuli ymmärtää, että työllä on oikeus päättää, myös kieltäytyä, pojan painostamatta.⁵⁷⁶ Männistö vahvistaa myös samaa: hänen tarkastelemistaan tytöille suunnatuista oppaista ei koko vuoteen 1972 jatkuvan tarkastelujakson aikana löydy ajatusta, että tyttö voisi ryhtyä seksisuhteeseen siksi, että haluaa sitä, tai huvin vuoksi. Järkevän tytön sukupuolisuhte esitettiin osaksi hallittua elämänsuunnittelua.⁵⁷⁷ Toisin sanoen edes ne tytön perustelut suhteelle, jotka oppaissa tuomittiin, eivät olleet hedonistisia. Tytön seksuaalinen nautinto ei yksinkertaisesti saanut sijaa oppaissa. Sekä Yesilova että Männistö näkevät oppaissa yhdenmukaisia piirteitä vuosisadan alun oppaiden kanssa⁵⁷⁸. Kaksinainen moraalinen säilynyt oppaiden lähtöoletuksissa nykyaikaan asti, vaikka siihen liittynyt fysiologista näkemystä on alettu pitää vanhentuneena.

⁵⁷⁶ Yesilova 2000, 115–116; Yesilova 2001, 194–199.

⁵⁷⁷ Männistö 2003, 231–234.

⁵⁷⁸ Yesilova 2000, 86–87; Yesilova 2001, 201; Männistö 2003, 225.

6 SUOSIKKI 1960-LUVUN LOPULLA

6.1 Seksuaalisuuden esittäminen 1960-luvun puolivälin Suosikeissa

Suosikissa nuorten seksuaalisuuden esittäminen yleistyi niin nopeasti vuoden 1968 puolivälissä, että on mielekästä puhua lehden kohdalla selvästi ajoitettavasta seksuaalisuuden murroksesta. Tätä seksuaalisuuden käsittelyn lisääntymistä lehdessä ennakoivat jo 1960-luvun puolivälissä muutokset tytön seksuaalisuuden esittämisessä ja seksin nousu muotitermiksi. Mainoksissa seksuaalisuuteen liittyvien asenteiden muutos näkyi jo toimituksellista aineistoa aiemmin.⁵⁷⁹ 1960-luvun loppua kohden nuorisokulttuurin tytölle asettama seksikkyyden vaatimus sai hiukan aktiivisempia sisältöjä. Tytön ei esitetty vain estelevän pojan etenemistä suhteessa, vaan työllä oli aktiivinen rooli suhteen kehittymisessä, kuten novellissa, jossa tyttö sekoittaa pojan tukan estääkseen tätä lähtemästä kotiin: "Nyt sinä et voi lähteä kotiisi, kun sinun tukkasi on tuollainen, sanoi tyttö tyytyväisenä. Ja aina kun vain yritätkin kammata sitä, minä sotken sen vielä paremmin. Ja sitten sinä jäät tänne minun luokseni ainiaaksi..."⁵⁸⁰

Samoin vuonna 1963, eli melko samanaikaisesti *Suosikin* linjan vakiintumisen kanssa, alettiin keskustella esimerkiksi siitä, milloin tyttö voi "mennä pitemmälle" tai "nukkua pojan kanssa". Aiemmin tarkastellussa pelastussotilaan Tuulan ja "pimun" Kaarinan keskustelussa kummatkaan eivät rajanneet yhdyntää vain avioliittoon, vaan jopa pelastussotilas hyväksyi kihlautumisen riittävän. Kaarina asetti luottamuksen ja yhteisen ehkäisystä huolehtimisen seksin ehdoksi. Kaarina myös esittää ettei pettingin ja yhdynnän välillä ole ratkaisevaa eroa. Mielipiteellään Kaarina romuttaa neitsyyden merkityksen: "Minusta 'petting' on ällöttävää! Yhtä hyvin voi mennä pitemmälle, jos kerran sellaiseen antautuu."⁵⁸¹ Jeffrey Moran kuvaa samankaltaisen asenteen näkyneen amerikkalaisen seksuaalivallankumouksen taustalla: 1960-luvun alkupuolella amerikkalaisissa yliopistoissa opiskelevat nuoret naiset ilmoittivat, etteivät pidä neitsyyden menettämistä moraalisen rappeutumisen merkinä. He eivät nähneet syytä

⁵⁷⁹ Kielletty hedelmä -makuhuulipunan mainoksessa esitettiin uudenlaista tytön seksuaalimoraalia jo vuonna 1965. Mainoksen mukaan tytön tuli aktiivisesti tarjoutua suudeltavaksi, eikä vastustella pojan lähestymisyrittä. Kuvassa tyttö nuolee huuliaan ja katsoo kameraan. "Kielletty hedelmä. Nyt 3 uutta makua. Täytyy kokeilla. Maistaa. Mutta varovasti, ei syödä itse. Vaan tarjota toisille eikä kitsastella." *Suosikki* 1965:11, 69: [M, Kielletty hedelmä -makuhuulipuna]. Kielletty hedelmä -mainoksen suorasuukaista viettelevyyttä voi verrata siihen, että vielä vuonna 1966 rintaliivimainoksissa tv:ssä liivejä esiteltiin trikoiden päällä Kortti 2003, 294–295, 386.

⁵⁸⁰ *Suosikki* 1965:12, 32–33, 90: Lauri Katona: Rakkauden kolme episodina.

⁵⁸¹ *Suosikki* 1963:8, 18–19: Mehän olemme kuitenkin samanlaisia.

kierrellä yhdyntää. Oli heidän mielestään parempi toimia luonnollisesti halujensa mukaan, sen sijaan petting heidän näkökulmastaan teki seksuaalisuudesta moraalisesti likaista.⁵⁸²

Seksuaalisuuteen voitiin 1960-luvun puolivälissä viitata itsestäänselvytenä: "Kerran mä olin sellaisessa kirkon nuorisokokouksessa, mutta se pappi vaan jauhoi ja jauhoi, että suudelma kuuluu kihlaus aikaan, tanssi on syntiä jne... Eikä ne tajua, että melkein joka naama on tehnyt tempun viimeistään 17-vuotiaana. Mehän naurettiin koko touhulle."⁵⁸³ Näkökulma puhua naisista tai tytöistä ei ollut erityisen tasa-arvoinen, sukupuolten välisen tasa-arvon ajatus tosin mainitaan *Suosikissa* jo 1964.⁵⁸⁴ M. A. Numminen kertoo naisuhteistaan: "Mun vakituiseini on kauheen suvaitseva eikä se mitään tuumi jos mä muita lemmin ja vaikka mä muitten kanssa seurustelen. Kesällä mulla oli Jyväskylässä yks rouva. Se oli tumma ja jotain 26-vuotias."⁵⁸⁵

Suosikin novelleissa kuvattiin 1960-luvun loppupuolella ylenmääräistä alkoholinkäyttöä joka ei kuitenkaan kertonut henkilöiden moraalittomuudesta.⁵⁸⁶ 1960-luvun kuluessa myös muissa kulttuurituotteissa, kuten elokuvissa ja kirjallisuudessa alettiin ilmentää vapaampaa suhtautumista seksuaalisuuteen ja myös esimerkiksi alkoholin käyttöön. Hanna Kuusi on kiinnittänyt huomiota siihen, että voimakas alkoholinkäyttö ja esiaviollisen seksin esittäminen elokuvissa turmioon johtavana väheni. Samoin kuin voimakas alkoholinkäyttö saattoi saada itsensä löytämisen merkityksen, myös esiaviollinen tai avioliiton ulkopuolinen seksi ei välttämättä enää kuvittanut elämänhallinnan menettämistä, vaan saattoi merkitä vapautumista tai itsetuntemuksen lisääntymistä. Esiaviollisia tai avioliiton ulkopuolisia suhteita oli myös aivan tavallisilla henkilöahmoilla, eivätkä suhteet enää kertoneet marginaalisuudesta tai poikkeuksellisuudesta.⁵⁸⁷

Seksuaalisuuden avointa esittämistä ennakoivat myös termin *seksi* tai *sex* käyttö muotisanana. Ensimmäisen kerran se vilahti tekstissä jo 1963: "Ramissa on väkevää charmia, hän haisee seksille. Hänen liikkeensä ovat kissaeläimen, hänen puheäänensä on houkutteleva."⁵⁸⁸ Samoin *seksi* mainitaan vuonna 1966 ohimennen ja seuraavana vuonna

⁵⁸² Moran 2002, 159–166.

⁵⁸³ Suosikki 1965:11, 4-13, 28, 67: Jyrki Hämäläinen: Sukupolvi m/65.

⁵⁸⁴ Suosikki 1964:3, 6-7: Liisa Tuutti: Kuinka pitkälle hän jaksaa kantaa sinua?

⁵⁸⁵ Suosikki 1967:4, 79, 99: M. A. Numminen: Mun toinen ihastus.

⁵⁸⁶ Suosikki 1968:1, 57, 48: Leena Ojajarju: Ilta. Lisäksi mm. Suosikki 1970:4, (ei sivunumeroa), 67: Sisko Puu: Tyhjä päivä.

⁵⁸⁷ Kuusi 2004, 274, 310.

⁵⁸⁸ Suosikki 1963:6, 8-9: Ulla Hannula & Pentti Helanne: Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua.

aukeamalla, jossa mainostetaan *Suosikin* seuraavaa numeroa tekstillä "Sexoversial. Controversial".⁵⁸⁹ Vuodesta 1968 eteenpäin sana *seksi* yleistyy *Suosikissa* dramaattisesti.

6.2 Suosikki vuosina 1968–1970

6.2.1 Kuka nyt puhui nuorison äänellä?

Kuten aiemmin on tullut ilmi, kaupallisella nuorisokulttuurilla oli aktiivisten sukupuolikeskustelijoiden keinoista ja kannoista eriäviä tapoja esittää sukupuolia ja seksuaalisuutta. *Suosikkia* ei kuitenkaan voi varsinaisesti pitää edelläkävijänä 1960-luvun seksuaalisessa muutoksessa. Yhteiskunnallisten toimijoiden käymä seksuaali- ja sukupuolipoliittinen keskustelu koki nuorten tai nuorten aikuisten taholta tulevan seksuaalivallankumouksen, mutta muutos ei samalla tavoin koskettanut populaarikulttuuria. Monet keskustelun aiheina olleet ilmiöt tosin ilmenivät myös kaupallisessa nuortenlehdessä 1970-luvulle tultaessa. Aiempaa useammilla tahoilla oli 1960-luvun lopulla mielipide sukupuolikasvatuksesta, joka aiemmin oli ollut yksin valistajien aluetta. *Suosikin* uudenlainen suhtautuminen seksuaalisuuteen käy ilmeiseksi kesällä 1968. Vaikka ennen kesää 1968 lehdessä oli saatettu viitata siihen, että jotkut nuoret, tai jopa kaikki nuoret, harrastavat seksiä, nuorten seksuaalisuus oli hyvin harvoin artikkelin varsinainen aihe, eikä voi ajatella lehdessä intentionaalisesti jaetun tietoa seksuaalisuudesta. Lehdessä tuettiin esimerkiksi ajatuksia seksivalistuksen tehostamisesta.⁵⁹⁰ Valistamisen ja *Suosikin* linjat positiot lähestyivät toisiaan, ja niiden välille syntyi uusia yhteyksiä ja jännitteitä.⁵⁹¹ Kuvaavaa on, että vuonna 1969 *Suosikin* artikkelia varten oli haastateltu pitkän linjan valistajaa Mauri Rouhunkoskea.⁵⁹² "Lääketieteellisten" seksuaalisuutta käsittelevien artikkelien kuvituksena oli myös valokuvia alastomista tytöistä, alastomuutta oli tätä ennen esiintynyt *Suosikissa* melko vähän. *Suosikin* kuvitus oli kuitenkin tekstejä vähemmän rohkeaa.⁵⁹³

Kaupallisen nuortenlehden ja seksuaalivalistuksen suhde ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen: Keskustelu ei vain liukunut yhteiskunnallisesta keskustelusta *Suosikkiin*.

⁵⁸⁹ Suosikki 1966:5, 28–29, 67: Pojat olkaa hyvä; 1967:2, ei sivunumeroita: Sexoversial. Sexoversial ja controversial merkitsivät jutun mukaan molemmat "kohuttu, keskustelua herättävä".

⁵⁹⁰ Suosikki 1968:6, 30–31, 57, 67: Suomalaisia nuoria moititan aivan syyttä!; 1969:3, 30–31, 35: Eero Lupari: Seksi kouluissa; 1969:11, (ei sivunumeroita): Seksikki. Vakava asiaa nuorisolle!

⁵⁹¹ Väestöliiton oppaissa ja *Suosikissa* oli myös hyvin samankaltaisia sanamuotoja, ks. esim. Suosikki 1969:9, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

⁵⁹² Suosikki 1969:6, 2-3: Jaettu vuode = jaettu vastuu.

⁵⁹³ Rohkea linja seksuaalisuuden kuvaamisessa yleistyi *Suosikissa* nähtävästi hyvin samanaikaisesti huomattavasti uskalletumpaa aineistoa sisältävän Hymylehden kanssa. Hymyn levikki lähti todenteolla nousuun 1968. Aho 2003, 319, 322.

Lehden asemaa suhteessa seksuaalikeskusteluun voi tarkastella sekä iän että luokan näkökulmasta: *Suosikin* lukijat olivat kovin nuoria. Nuorisoradikalismi saattoi viedä lehdeltä lukijoita, mutta radikalismi kohdistui ehkä sittenkin ennen kaikkea vähän vanhempiin nuoriin, samoin kuin kaupallisuuteen mahdollisesti kriittisesti suuntautuvat protestit kuten hippiliike.⁵⁹⁴ Hiukan vanhemmat nuoret esiintyivät kuitenkin nuorison ymmärtäjinä ja edustajina. Esimerkiksi seksivalistuksen vaatimukset liittyivät opiskelijaradikalismiin; ne olivat älymystön vaatimuksia. *Suosikilla* oli pyrkimys edustaa nuorisokulttuurin omaa normistoa, eikä se ollut alun perin yhteensopivaa akateemisen seksuaaliradikalismien kanssa. Akateeminen seksuaaliradikalismi ja poliittiset nuoret aikuiset kuitenkin omivat "nuorison" nopeasti. Syntyi uusi kilpailuasetelma siitä, kuka nuorisoa oikein edustaa. Nämä erilaiset nuorison äänen tulkinnat kilpailivat nuorten huomiosta. Niinpä *Suosikilla* oli syynsä suhtautua nihkeästi radikalismiin, joka söi sen levikkiä.⁵⁹⁵

Suosikin levikki laski vuosina 1965–1968.⁵⁹⁶ Lehdessä alettiin aiempaa näyttävämmiin mainostaa tulevia numeroita.⁵⁹⁷ Vuonna 1967 *Suosikki* joutui mainostamaan itseään korostamalla edustavansa nuorten ääntä tai perustelemaan lukijapalstalla, miksei lehden linja ole yhteiskunnallisempi. Lehden suhde nuorten lisääntyvään yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen oli ongelmallinen. *Suosikissa* pyrittiin nauramaan akateemiselle tylsyydelle ja mainosti sivuillaan epäpoliittisuuttaan:

Puhumme nuorille nuorten kielellä. Tästä hissistä astuu pian esiin professori Arto Tarkkonen, joka kertoo modulisen käyttäytymisen fabuloinnin kertoimesta arkihyödykkeiden ekonomisessa maailmassa... mutta onneksi sieltä astuikin esiin Kai Hyttinen.⁵⁹⁸

Samaan aikaan *Suosikissa* julkaistiin kuitenkin myös yhteiskunnallisia aiheita käsitteleviä artikkeleita otsikolla "Vaihteeksi vakavaa".⁵⁹⁹ *Suosikki* vaikuttaakin olleen hiukan puolustuskannalla suhteessa yhteiskunnallistumiseen, tai ehkä linjalla pyrittiin vain tavoittelemaan erilaisia lukijoita menekin maksimoimiseksi.⁶⁰⁰ Toisaalta

⁵⁹⁴ 1960-luvun lopulla uusvasemmistolainen kapitalismin kritiikki kohdistui usein mainontaan. Kortti 2003, 137.

⁵⁹⁵ Ks. myös Heiskanen & Mitchell 1985, 273.

⁵⁹⁶ Vuosikymmenen loppua kohti levikki jälleen nousi, vaikka Heiskanen ja Mitchell kirjoittavat *Suosikin* kannatuksen pettäneen. Heiskanen & Mitchell 1985, 260. Vrt. Heiskanen & Mitchell 1985, 275–277.

⁵⁹⁷ Esim. *Suosikki* 1967:2, ei sivunumeroita: Sexoversial. Controversial.

⁵⁹⁸ *Suosikki* 1967:3, 23–24: Puhumme nuorille nuorten kielellä. [...].

⁵⁹⁹ Esim. *Suosikki* 1967:4, 68–71: Pekka Gronow, Klaus Mäkelä: Vaihteeksi vakavaa. Käy tanssimaan. Artikkelissa Gronow ja Mäkelä selvittävät kvantitatiivisen tutkimuksensa perusteella, kuinka paljon eri-ikäiset ja eri sukupuolia edustavat henkilöt käyvät tansseissa.

⁶⁰⁰ Kaupallinen populaarikulttuuri voi myös tarttua myös epäkaupallisiin ilmiöihin, Jukka Kortti on kutsunut tätä "vastakulttuurin vesittämiseksi". Kortti 2003, 405.

yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja *Suosikki* olivat kiinnostuneita samoista kysymyksistä: sekä tutkijat että *Suosikki* tekivät kyselytutkimuksia nuorten seksuaalikäyttäytymisestä.⁶⁰¹

Suosikki ei kannustanut tarttumaan yhteiskuntakritiikkiin eikä erityisesti ihailut koulutusta. Jammun palstalla suhtaudutaan ikävästi lukijaan, joka kirjoittaa lehden olevan taantumuksellinen ja pitävän lukijoiden huomion poissa yhteiskunnan ongelmista.⁶⁰² Jammu ei myöskään kannusta nuoria kiinnostumaan Vietnamin sodasta tai Yhdysvaltojen rotusorrosta. Osa novelleista on ehkä tulkittavissa tuhkimotarinoiksi: maalta muuttanut tyttö tulee ravintolaan töihin ja tapaa lääketieteellisessä opiskelevan pojan, joka vieläpä soittaa yhtyeessä⁶⁰³. Jotkin novellit ottivat kuitenkin kantaa politisoitumisen teemaan. Ne voisi nähdä puolustuspuheina kaupalliselle maailmalle, jossa tyttö elää poliittisista kysymyksistä välittämättä. Tällainen on esimerkiksi novelli, jossa keskikoulun käynyt pankkineiti seurustelee valtiotieteellisessä tiedekunnassa opiskelevan poliittisesti aktiivisen pojan kanssa. Tyttöä rasittaa yrittää olla älykäs ja syvämielinen ja katsoa ranskalaisia elokuvia, ja hän lähtee sen sijaan parhaan ystävänsä kanssa ulos:

'Mä sain just liput Godardin uusimpaan. Sulle tekis hyvää nähdä se, siinä käsitellään just kaupallisen manipulaation orjuuttamia nykyihmisiä. Laajentuis sullakin sitten vähän noi pankkiympyrät kun tajuisit, että on muitakin mahdollisuuksia kuin toi tuttu käyttäytymiskaava porvarillisessa yhteiskunnassa.'

'Joo, mä aion just vähän laajentaa tota tuttua porvarillista käyttäytymiskaavaa ja lähtee Pörrön kanssa bailaamaa.'⁶⁰⁴

6.2.2 Käytetyt artikkelit

1968 sukupuolten väliseen dynamiikkaan ja seksuaalisuuteen liittyvät artikkelit lisääntyivät ja seksuaalisuutta käsiteltiin myös monissa laulajia ja muita tähtiä käsittelevissä artikkeleissa sekä mainonnassa.⁶⁰⁵ Sukupuolivalistuksesta tuli suosittu teema, jota käsiteltiin myös *Suosikin* palstoilla.⁶⁰⁶ Myös homoseksuaalisuutta käsiteltiin eksplisiittisesti ensimmäisen kerran kesällä 1968. Artikkelissa pop-tähtien leimaaminen homoseksuaalisiksi nimetään saastan puhumiseksi ja kirjoittaja kertoo pitävänsä

⁶⁰¹ Esim. *Suosikki* 1968:6, 30–31, 57, 67: Suomalaisia nuoria moititan aivan syyttä!

⁶⁰² *Suosikki* 1970:10, 58–60: Jammu-kirjeet.

⁶⁰³ *Suosikki* 1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen.

⁶⁰⁴ *Suosikki* 1970:3, 40–41, 56: Ilona Varma: Pankkineidin paratiisi.

⁶⁰⁵ Haastatteluista esim. sukupuolivalistukseen Ruotsin kouluissa viittaava *Suosikki* 1968:10, 70–71, 25: Matti Keihänsiemmi: Kristiina on rakastunut; Mainonnasta esim. deodoranttia mainostettiin kuvalla hyppivistä miehistä ja tytöstä, joka suutelee deodoranttipakkausta: "Ei vain deodorantti. Vaan SEX-ON tuoksudeodorantti, joka kutsuu ja kiehtoo. Se tuoksuu gardenialle tai mangalalle – eksoottiselle. SEX-ON tekee Teidät seksikkääksi – ja herättää miehissä uinuvan leijonan." *Suosikki* 1968:5, 24: [M, Sex-on tuoksudeodorantti].

⁶⁰⁶ *Suosikki* 1968:6, 28–29, 77: Tytön ja pojan suhde; *Suosikki* 1968:6, 30–31, 57, 67: Suomalaisia nuoria moititan aivan syyttä!

homoseksuaalisuutta luonnottomana, vastenmielisenä ja likaisena. Sen jälkeen esitetään kuitenkin väljentävä näkemys: "Mutta toisaalta en ole koskaan omannut homoseksuaalisia taipumuksia. Olen kuitenkin tavannut monia homoja ja todennut, että he ovat kohteliaita, erittäin älykkäitä, epäaggressiivisia, joskin toisinaan erittäin temperamenttisia."⁶⁰⁷ Muut aihepiiriini laskemani artikkelit käsittelivät esimerkiksi Helsingin tylsyyttä tai käsitteli nuorten elämään liittyviä teemoja, kuten M. A. Nummisen artikkeli "Suomi on pop-musiikin jälkeenyäännyt kehitysmaa"⁶⁰⁸. Huumeisiin liittyvät teemat olivat edelleen esillä *Suosikissa*.

1969 seksuaalisuutta käsiteltiin hyvin monissa artikkeleissa ja seksuaalisuuden käsitteleminen sai melko äärimmäisiä muotoja ottaen huomioon lukijakunnan ikärakenteen: Jammun palstalla julkaistussa tytön kirjeessä kirjoittajan ystävä on suuttunut siitä, että tyttö oli tavannut Linnanmäellä pojan ja käskenyt ystävänsä lähtemään saadakseen olla pojan kanssa kahdestaan. Jammu ehdottaa ratkaisuksi ryhmäseksiä⁶⁰⁹. Nuori saattoi nyt saada *Suosikista* heijastuspintaa omalle seksuaalisuudelleen. Seksuaalisuudesta populaarikulttuurissa saatava *tieto* alkoi haastaa valistajien tiedon, kun aiemmin populaarikulttuuri oli haastanut lähinnä valistajien esittämät käyttäytymisnormit. Numerossa 11/1969 julkaistiin erillinen "Seksikki"-niminen nuorten seksuaalisuutta käsittelevä liite. Liitteessä esiteltiin esimerkiksi Sexposäätiön ylläpitämää seksuaalineuvonta-asemaa, josta saattoi hakea apua ja esiteltiin koeavioliittoa.⁶¹⁰ *Suosikki* myös suositteli lukijoilleen valistusoppaita, joten lehden ja valistuksen välillä oli uudenlaista vuoropuhelua: *Suosikissa* hyväksytään vain osa valistajista.⁶¹¹ Väestöliiton *Suosikki* näki Seksikki-liitteessä konservatiivisena:

[...]sen [Väestöliiton] puuhut ovat viime aikoihin saakka olleet enemmänkin moralisoivalla tasolla. Tänä vuonnahan liitto ryhtyi ennenkuulumattoman radikaaliin tekoon, nimittäin myymään postitse ehkäisyvälineitä 'box- ja tupakkakauppoja' alhaisempaan hintaan. Tämäkin teko oli kyllä lähinnä pisara valtameressä, sillä seksuaalirikosten huomattavasta määrästä päätellen Suomessa on runsaasti ihmisiä, jotka tarvitsisivat muunkintyyppistä apua ongelmiensa ratkaisemiseen. Tanskassa mm. todettiin seksuaalirikosten vähentyneen 25 % kun pornografia vapautettiin lailla. Mitähän jos Väestöliitto ottaisi oppia Tanskalaisista ja pystyttäisi vaikka seksimessut jouluksi, kuten Tanskassa suunnitellaan. Toruva ja isällinen asenne on jo aikansa elänyt. Nyt tarvitaan tietoa - ja asiallista tietoa vailla opettavaista asennetta.⁶¹²

⁶⁰⁷ *Suosikki* 1968:6, 22–23, 51: Andy Gray: En hyväksy puheita POP-tähtien homoseksuaalisuudesta.

⁶⁰⁸ *Suosikki* 1968:3, 62–63, 54: M.A. Numminen: Suomi on pop-musiikin jälkeenyäännyt kehitysmaa.

⁶⁰⁹ *Suosikki* 1969:10, 23, 64: Kahu-Jammu iskee jälleen!

⁶¹⁰ *Suosikki* 1969:11, (ei sivunumeroita): Seksikki. Vakava asiaa nuorisolle!

⁶¹¹ Seksikki-liitteen artikkelissa "Lukemisia lapsille" kerrotaan seksuaalivalistukseen sopivista kirjoista. *Suosikki* 1969:11, (ei sivunumeroita): Lukemisia lapsille.

⁶¹² *Suosikki* 1969:11, (ei sivunumeroita): Seksikki. Vakava asiaa nuorisolle!

Tekstit, jotka eivät olleet varsinaisesti seksuaalisuuteen ja seurusteluun liittyviä, valittivat edelleen yhteiskuntaa nuorille edustavien koulun, vanhempien ja kirkon vanhanaikaisuutta ja perustelivat omaa liberaalia asennetta. Esimerkiksi rippikoulun kerrottiin olevan niin vanhanaikainen, että siellä opetettiin suutelemisen kuuluvan avioliittoon.⁶¹³ Nuorten kapina vanhempiin vastaan saa myös hassuttelun piirteitä.⁶¹⁴ Ulkomaiden erilainen elämä oli aiheena kahdessa artikkelissa, mutta artikkeleissa ei vain kuvailtu ulkopuolelta paikallisia nuoria, vaan lukijalle kerrottiin sekä vierailemisen arvoisista paikoista Tukholmassa että Tukholman vaaroista.⁶¹⁵

1970 seksuaalisuutta käsiteltiin eniten ja eksplisiittisimmin tarkastelujaksoni aikana. Lehdessä puhuttiin esimerkiksi tyttöjen itsetyydytyksestä ja seksuaalisista fantasiaista. Erityisen yksityiskohtaista ja normittavaa seksuaalisuuden tarkastelu oli artikkeleissa, joissa nuori gynekologi "tohtori Laitinen" ottaa vastaan nuoria potilaita. Lääketieteelliset perustelut sukupuolikäyttäytymiselle ovat retorisia keinoja, jotka ovat helpommin valistajien kuin populaarikulttuurin käytettävissä. Uskottavuuden lisääminen lääketieteellä kuitenkin tuli suosituksi myös *Suosikissa* kun esiaviollinen seksi on jo muuttunut sallituksi julkisessa keskustelussa. "Lääkäriin" puheenvuorot toistivat numerosta toiseen, että esiaviollinen seksuaalisuus on hyväksyttävää. Lääkäriartikkeleissa kiinnostuksen kohteena oli tytön ruumis. "Lääketieteellisyys" tarjosi verukkeen tytön ruumiin tarkasteluun hyvin intiimillä tavalla. Näin tytön ruumis voitiin myydä kaupallisen nuortenlehden sisällöksi. Osa artikkeleista on valistuksenomaisia, osassa kuten 13-vuotiaan tytön itsetyydytyksestä kertovassa artikkelissa, on lievä tirkistelyn vivahde.⁶¹⁶ Toisaalta mainittu artikkeli ilmoittaa agendakseen hälventää turhia huolia: "Suosikin erikoislääkäri kertoo asiasta avoimesti ja rehellisesti pitäen esimerkkinä potilastaan Annaliisaa, jonka pahimmat vaikeudet johtuivat siitä, että hän pelkäsi sekä syntiä että vanhempiensa asennoitumista..."⁶¹⁷ Myös ehkäisyvälinemainokset ilmestyivät *Suosikin* sivuille⁶¹⁸. Julkaistuista nuorten elämää käsittelevistä artikkeleista vain murto-osassa oli jokin muu tema kuin tyttöjen ja poikien väliset suhteet, seurustelu, seksi tai

⁶¹³ Suosikki 1969:9, 52–53, 77: Onko työllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

⁶¹⁴ Suosikki 1969:11, 48: Marketta Rentola: Kuinka kasvatan vanhempani?; 1970:7, 49: Ragnhild Artimo: Jos äitisi kysyy: Miksi tulit niin myöhään kotiin?

⁶¹⁵ Suosikki 1969:5, 22–23, 77: Tukholmassa svengaa, svengatkaa mukana! Va?; 1969:12, 28–29: Raimo Möysä: Lue tämä juttu ennen kuin lähdet Tukholman ihanuuteen! Tukholmalainen painajainen eli pornomalleja, pikkurikollisia ja vapaata rakkautta.

⁶¹⁶ Tällaisiksi olen tulkinnut artikkelit Suosikki 1970:7, 24–27: Tyttöjä gynekologin luona. Kertokaa tohtori, teenkö syntiä, kun leikin itselläni?; Suosikki 1970:9, 14–15, 68: Tohtori, olenko vakavasti sairas.

⁶¹⁷ Suosikki 1970:7, 24–27: Tyttöjä gynekologin luona. Kertokaa tohtori, teenkö syntiä, kun leikin itselläni?

⁶¹⁸ Suosikki 1970:5, 63: [M, Emko-ehkäisyvahto].

aiheeseen liittyvät odotukset, toiveet ja ongelmat. Nämä muut artikkelit käsittelevät esimerkiksi huumausaineita, lasten ja vanhempien suhteita ja kirkon vanhanaikaisuutta.⁶¹⁹

6.3 Sukupuolet 1960-luvun lopun Suosikissa

6.3.1 Tytöt ja pojat ja heidän seksuaalisuutensa

Intiimin suhteen alkamiseen ei tarvita kihlasormuksia, eikä muitakaan maitokaupan juoruporrasta varten rakennettuja kulisseeja. Onko kahden ihmisen aito rakkaus moraalitonta kenenkään muun mielestä kuin aikanaan karkeasti paitsioon jääneen vanhanpiian?⁶²⁰

1960-luvun lopun *Suosikissa* on tunnistettavissa uudenlainen seksuaalimoraali: oikeanlaiset tunteet oikeuttavat seksuaaliset suhteet. Ihmissuhde saattoi myös olla kasvattava tai parantava. Erityisesti tyttö saattoi saada positiivisia, vahvistavia kokemuksia pysyvästä seurustelusuhteesta, vaikkei suhteen päämääränä olisikaan ollut avioliitto. Seurustelu saattoi poistaa tytön estoja. Tiukka seksuaalimoraali, jonka arvokkuutta varsinkin valistuksessa oli aiemmin korostettu, oli nyt *Suosikissa* naurettava myytti tai tytön kompleksi, josta tuli päästä eroon ja luonnollinen seksuaalisuuden toteuttaminen oli toimimista halujen mukaan⁶²¹. Esiaviolliset suhteet hyväksyttiin siis silloin, kun ne yhdistyivät romanttiseen rakkauteen. *Suosikissa* esitettiin tosin edelleen nuorten avioituvan jos tyttö tuli raskaaksi.⁶²² Avioliittoon asti odottamisen ei enää esitetty olevan vallitseva mielipide, mutta valtaosan tytöistä katsottiin edellyttävän vähintään pidempiaikaista seurustelua ennen kuin pitivät seksiä sopivana.⁶²³ Seksuaalisen kanssakäymisen hedonistinen oikeuttaminen leimattiin yleisesti epänormaaliksi käyttäytymiseksi. Varsinkin tyttöjen kohdalla esitetyt hedonistiset perustelut kohtasivat vastustusta.

⁶¹⁹ Suosikin linja kohtasi myös vastustusta: *Suosikissa* julkaistiin kirje, jossa eräs äiti ei pitänyt lehteä sopivana luettavana perhetyölle, ja toivoi lehden keskittyvän musiikkiin. *Suosikki* 1970:6, 66–69: Jammu-kirjeet.

⁶²⁰ *Suosikki* 1968:6, 28–29, 77: Tytön ja pojan suhde.

⁶²¹ Suosikin haastattelemat 14–20-vuotiaat tytöt ja naiset vastaavat hyvin yhdenmukaisesti, että seksi on luonnollista, kaunista ja osa elämää. *Suosikki* 1969:10, 4-5: Haluaisitko nähdä Kirkan ilman vaatteita?

⁶²² *Suosikki* 1968:6, 28–29, 77: Tytön ja pojan suhde. Avioliitot yleistyivät vasta 1970-luvulta eteenpäin. *Jallinoja* 1984, 62–63.

⁶²³ Kesällä 1968 *Suosikki* suoritti mielipidetutkimuksen 15–20-vuotiaiden keskuudessa. Avioliittoon asti odottamista piti ihanteena selvästi vähemmistö nuorista, 26 % tytöistä ja 11 % pojista. Kihlautuminen oikeuttaa intiimimpään suhteeseen 47 % tytöistä mielestä ja 68 % pojista mielestä. Kysymykseen "edellyttävätkö ns. intiimit suhteet pitempiaikaista seurustelua?" Tytöistä 69 % vastaa kyllä, pojista vain 41 %, tytöistä 10 % vastaa ei, pojista 46 % vastaa ei. *Suosikki* 1968:6, 30–31, 57, 67: Suomalaisia nuoria moititan aivan syyttä!

Seurustelun perusmalli nähtiin edelleen *Suosikissa* melko perinteisesti. Tytöt ja pojat olivat erilaisia. Tytön piti miellyttää poikaystävänsä ja kestää tämän tylsiä harrastuksia, kuten kiinnostusta urheiluun⁶²⁴. Pojille taas esitettiin, että tyttöjen naisellista ajatusmaailmaa saattoi olla vaikea ymmärtää, joten pojan tuli kuunnella kärsivällisesti tytön pitkästyttäviäkin kertomuksia ja keksiä jotakin kaunista sanottavaa:

Tytösi on toisinaan avuton ja haluaa kertoa vioistaan, vaikeuksistaan jne. Hän saattaa haluta puhua loppumattomiin, hän saattaa hypätä asiasta toiseen ja olla pitkästyttävä. Älä kuitenkaan keskeytä häntä, tai vielä pahempaa, käske häntä lopettamaan moinen höpötys. Ole kärsivällinen, samalla kun yrität keksiä jotain lohduttavaa ja kaunista sanottavaa.⁶²⁵

Poika kuvattiin tytöille melko heikkona olentona: tytön piti ottaa pojan tunteet huomioon, eikä esimerkiksi kuiskutella tämän seurassa, ettei poika luule, että hänestä puhutaan. Tytön pitää huolehtia ulkonäöstään, mutta välttää yliampuva kaunistautumista. *Suosikista* ei ollut löydettävissä yhtenäistä linjaa sen suhteen, olivatko pojat tyttöjä rationaalisempia, vai tuliko tytön vain uskotella pojalle näin⁶²⁶. Joka tapauksessa tytön oli edelleen syytä olla vaikuttamatta ylpeältä tai liian älykkäältä. *Suosikin* tytöt siis muistuttivat edelleen Patricia McDanielin tarkastelemissa 1950-luvun amerikkalaisten oma-apuoppaiden naisia, jotka pyrkivät vaikuttamaan sopivasti ujoilta, jotta arempikin mies viihtyisi, ja välttelivät älykkyyden esilletuomista.⁶²⁷ Sukupuolten välinen asetelma oli kuitenkin siten muuttunut, ettei *Suosikissa* pojan enää tarvinnut automaattisesti maksaa treffeillä.⁶²⁸ Tytölle oli nyt myös eduksi olla erottuva, erikoinen ja vähän naisellisella tavalla hupsu.⁶²⁹

Pojalla ja työllä oli myös eri tavoitteet seurustelusuhteelle. Tyttöjen kerrottiin etsivän jo nuoresta pitäen romanssia, joka johtaisi kodin ja perheen perustamiseen, poikien taas kerrottiin alun perin olevan vähemmän kiinnostuneita seurustelusta ja keskittyvän muihin harrastuksiinsa, ja myöhemminkin olevan hedonistisemmin suuntautuneita. Pojat halusivat aina katsella muitakin tyttöjä, se oli normaali mieheyteen liittyvä ominaisuus.

Pojat saavat nautintoa myös seksuaalisuudesta: he katselevat mielellään alastomien tyttöjen kuvia ja heistä seksi on pelkästään miellyttävää ajanvietettä, kun taas tytöt suhtautuvat seksiin vakavammin ja ovat sitä mieltä, että rakastumisen pitäisi aina viedä alttarille. Pojille alttari merkitsee samaa kuin ihanan vapauden loppumista, minkä takia he yrittävät välttää tätä paikkaa.⁶³⁰

⁶²⁴ Suosikki 1968:7, 60–61: Raija Hurme: Pojat ja tytöt: Nykyajan 10 käskyä.

⁶²⁵ Suosikki 1968:7, 60–61: Raija Hurme: Pojat ja tytöt: Nykyajan 10 käskyä.

⁶²⁶ Suosikki 1968:7, 60–61: Raija Hurme: Pojat ja tytöt: Nykyajan 10 käskyä; 2/1970, 52–53: Kuka heistä miellyttää sinua eniten? Kiinnostatko poikia?

⁶²⁷ McDaniel 2001, 549, 560.

⁶²⁸ Suosikki 1970:10, 22–23: Erkki Mattila: Ratkaiseeko raha, kenen kanssa seurustelet?

⁶²⁹ Suosikki 1968:7, 60–61: Raija Hurme: Pojat ja tytöt: Nykyajan 10 käskyä.

⁶³⁰ Suosikki 1968:8, 48–49: Andy Gray: Sarjassamme Lyylian lässytuoli. 8 tärkeää kysymystä tytöille – (myös poikien olisi osattava vastata niihin) Otsikointi lässytuoliksi osoittanee, että toimituksessa on pyritty lieventämään jotakin piirrettä artikkelin sisällössä. On vaikea sanoa onko tämä piirre opettavaisuus vai esimerkiksi artikkelin ehkä jo aavistuksen vanhahtava sukupuoliasetelma.

Tyttöjenkin esitettiin *Suosikissa* kasvavan seksuaalisiksi. Tytön seksuaalinen halu oli lehdessä sen verran näkymätöntä, että silloin kun sitä käsiteltiin artikkelissa, tytöt eivät kertoneet haluistaan itse vaan verhotusti, alitajuntansa kautta, ja halua tulkitsi asiantuntija, "unipsykologi". Tyttöjen seksuaalisia unia käsittelevässä artikkelissa kerrotaan, että tyttöjen herääminen seksuaalisuuteen tapahtuu myöhemmin kuin poikien: "Nuoret tytöt kaipaavat vain romantiikkaa, kun taas varhemmin kypsyvät pojat näkevät jo varhain seksuaalisia unia. Jos 12 – 13-vuotias tyttö näkee unta fyysillisestä rakkaudesta, se on yleensä kauhu-uni." 17-vuotiaat, jotka ovat jo lakanneet pelkäämästä "fyysistä rakkautta", haaveilevat kuitenkin edelleen ennen kaikkea hellästä, tunteellisesta, romanttisesta rakkaudesta.⁶³¹ Poika ei *Suosikin* mukaan saanut painostaa tyttöä seksiin.⁶³² Seksi oli lehden mukaan hyväksyttävää vain, kun molemmat sitä halusivat. Tyttöä ohjeistetaan jättämään poika, joka yrittää kiristää seksiä jättämisellä uhkailemalla:

Seksuaalinen kanssakäyminen on hyväksyttävää vain siinä tapauksessa, että molemmat asianomaiset sitä haluavat; mikäli tyttö suostuu siihen vain pakotteiden takia, ei suhteen jatkamisesta ole paljoakaan toiveita. Ennen pitkää poika jättää tytön oman onnensa nojaan... Ole varuillasi, jos poika sanoo, että hänellä on tiedossa uusi ja luotettava menetelmä... Sellaista ole olemassakaan. Vielä ei ole keksitty luotettavaa keinoa, joka estäisi raskauden sukupuoliyhteyden jälkeen.⁶³³

Haluttomuus edetä seurustelusuhteessa kohti yhdyntää ei mahdu pojan malliin lainkaan, sillä seksuaalinen aktiivisuus kuuluu pojan sukupuoleen. Niinpä tyttö, jonka ongelmana on poikaystävä, joka ei suutele vaikka tyttö jo toivoisi suudelmia, ei saa *Suosikissa* vastakaikua:

Tutustuin yhteen poikaan, mutta kuinka saan hänet suutelemaan minua. En tarkoita, että hän raahaisi minut sänkyyn, sillä en ole mikään sänkytyyppi. Haluan vain vähän hellyyttä ja suudelmia. Mutta tämä poika ei edes yritä niitä. Pidän hänestä paljon, enkä haluaisi jättää häntä.⁶³⁴

Jammu vastaa tytölle, että tämän tulisi olla onnellinen, kun poika osaa odottaa.

Tulkintana on siis, että poika haluaa suudelmia, mutta on vain kohtelias. Tytön tulisikin pitää pojasta juuri siksi, ettei tämä yritä suudella häntä:

Oletko miettinyt miksi pidät hänestä. Varmasti siksi, että hän ei ole heti kärkkymässä suudelmia. Aikaa myöten nekin varmasti tulevat. Ovat jo varmaan tulleet kun luet tätä.⁶³⁵

Moraalisia kriteereitä, jotka tekivät seksuaalielämän aloittamisen hyväksyttäväksi alettiin esittää *Suosikissa* aiempaa suuremmin kun seksuaalisuuden käsittely muuttui muutenkin

⁶³¹ Suosikki 1970:11, 14–15, 64: Millaisia unia tytöt näkevät?

⁶³² Suosikki 1969:9, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

⁶³³ Suosikki 1968:8, 48–49: Andy Gray: Sarjassamme Lyylian lässytuoli. 8 tärkeää kysymystä tytöille – (myös poikien olisi osattava vastata niihin) Omituista artikkelissa on, että pillerit ovat olleet jo pitkään markkinoilla.

⁶³⁴ Suosikki 1970:5, 33, 40–41: Jammu-kirjeet.

⁶³⁵ Suosikki 1970:5, 33, 40–41: Jammu-kirjeet.

avoimemmaksi. Seksi esitettiin yhä useammin tavallisena osana nuorten seurustelua. Jo 1960-luvun puolivälissä lehdessä oli viitattu siihen, että nuorilla oli kokemuksia seksistä. Yleisimmin suhteen oikeutti *Suosikissa* rakkaus, eli oikeanlainen tunne ja yleensä siihen liittyen riittävän vakiintunut seurustelusuhde⁶³⁶. Kriteeri saatettiin myös asettaa väljemmin ja luopua romanttisesta perustelusta, jolloin vastuullisuus, mikä yleensä tarkoitti ehkäisystä huolehtimista, riitti oikeuttamaan seksin. Ihanteena on yhteinen päätöksenteko ja vastuunkanto. Tällöin myös vastuu ehkäisystä kuului kummallekin osapuolelle⁶³⁷. Suhteen romanttisesta motiivista luopuminen kyseenalaistettiin kuitenkin usein varsinkin tyttöjen kohdalla.

Suosikissa esitettiin erilaisia näkemyksiä siitä, kuinka aktiivinen tytön rooli viettelyssä on. Väliin tytöt nähtiin poikien likaisen seksuaalisuuden viattomina uhreina, joiden on syytä pelätä pojan jättävän, kun tyttö on suostunut seksiin, väliin aktiivisina päätöksentekijöinä, jotka ohjaavat tilannetta pojan huomaamatta.⁶³⁸

Tytön painostaminen yhdyntään tuomittiin yleisesti, mutta lehdessä oli tavallista nähdä suhteen etenemisaskeleiden olevan joka tapauksessa tytön käsissä. Kysymys siitä, milloin nuorten oli sopivaa harrastaa seksiä, voidaan siten muotoilla kysymykseksi siitä, milloin tytön oli sopivaa suostua seksiin. *Suosikissa* oletettiin yleensä tytön yhdistävän automaattisesti seksin ja rakkauden toisiinsa. Tyttö ei saanut joutua vain pojan seksuaalisten kokemusten hankkimisen välineeksi. Tytölle teroitetaan, että satunnaiset suhteet ovat hänelle haitallisia:

Tytölle satunnaiset suhteet aiheuttavat poikkeuksetta henkisiä vaikeuksia ja syllisyyden tunnettakin. Nämä seuraukset eivät ole pelkästään asenteiden ja yleisten käsitysten aiheuttamia, vaan yksinkertaisesti tunne-elämän luonnollisia piirteitä: tyttö kaipaa luonnostaan hellyyttä ja jatkuvaa turvallisuuden tunnetta. Ja satunnaiset suhteet eivät sitä tarjoa. Ei kenenkään pitäisi antautua toiselle vain sen vuoksi, että toinen sitä halua, vaikka itse ei tunne vähäisiääkään tunteita toista osapuolta kohtaan. Ihminen on toki muutakin kuin ruumis, sielun täytyy olla suhteessa mukana. Sukupuolisuhteet vaativat muutakin kuin että 'tykätään hieman toisesta' tai että ollaan ruumiillisesti kypsiä ja 15 vuotta täyttäneitä.⁶³⁹

Vain harvoin tytön perusteluksi seksisuhteen aloittamiselle kuvattiin hedonistisia tai ylipäänsä ei-romanttisia motiiveja. Tällaisiakin näkemyksiä kuitenkin esitettiin. Eräässä

⁶³⁶ Suosikki 1968:6, 28–29, 77: Tytön ja pojan suhde. *Suosikissa* esitettiin myös perusteluja, joiden mukaan ehkäisyn käyttöön päti sama romanttinen kriteeri: ks. Suosikki 1970:6, 50–51, 62: Voiko 16-vuotias tyttö käyttää e-pillereitä? Artikkelissa lääkäri puolustaa ehkäisytablettien määräämistä 16-vuotiaalle. Hän esittää tytön vanhemmille, että on parempi olla varma siitä, ettei tytär tule raskaaksi, kuin yrittää estää tätä olemasta yhdynnässä poikaystävänsä kanssa. Lääkäri perustelee mielipidettä sillä, että tytöllä on vain yksi suhde.

⁶³⁷ Suosikki 1969:6, 2–3: Jaettu vuode = jaettu vastuu.

⁶³⁸ Esim. Suosikki 1970:6, 66–69: Jammu-kirjeet.

⁶³⁹ Suosikki 1969:9, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

Jammun palstalla julkaistussa kirjeessä tyttö esittää, että tuntematon toispaikkakuntalainen muusikko on hyvä seksisuhteen osapuoli, sillä paikkakunnalta pian katoava poika tai mies ei juoruile asiasta eikä tytön maine ole vaarassa. Jammu ei kuitenkaan hyväksy tytön seksuaalisuutta ilman pysyvää suhdetta⁶⁴⁰. Jammun mukaan tytön pitäisi ryhtyä sukupuolisuhteeseen vasta kun tietää haluavansa pojasta pidempiaikaisen kumppanin, jolloin yhdessä olemista ei tarvitse peitellä keneltäkään. Näin tytön pitäisi valita tuttu lapsuudenkumppani vieraspaikkakuntalaisen sijaan:

Mutta lumipallot ja letistävedot ovat juuri sitä toveruutta, josta sitten todellinen rakkaus kasvaa. Kasvaa sellaiseksi, että sitä ei tarvitse hävetä. Kuule armas Syntinen Sylvi: elämäntapasi tai sen pääohje on vähän väärin valittu.⁶⁴¹

Ei-romanttiseksi tulkittava perustelu seksille on myös kertomuksessa, jossa tyttö kertoo luopuneensa neitsyydestään, koska hänen ystävänsä kehottivat häntä nauttimaan elämästään: "sinä ja sinun keskiaikaiset mietteesi ja e-pillereiden aikakausi eivät nivelly yhteen! Nauti ja elä!" Tämän päätöksen tehtyään tyttö valitsi itselleen poikaystävän. Tyttö ei arvele muutamasta seksisuhteesta olevan haittaa myöhemmin avioituessa, vaan pitää tarinaansa tavallisena. Tarinaa seuraavassa kommentissa uteliaisuutta ei kuitenkaan pidetä soveltuvana syynä harrastaa seksiä.⁶⁴² Toisessa artikkelissa tyttö tekee selvän hedonistisen valinnan seksin aloittamisesta ilman varsinaista parisuhdetta:

Olin 16-vuotias. Olin kuullut tarpeekseni tarinoita neitsyydestä; miten sen menetettyään elämältä ei ole enää mitään uutta odotettavaa; miten pojat haluavat mennä vihille vain koskemattoman tytön kanssa. Naurettavaa! Olin matkalla. Tapasin siellä fiksun ja miellyttävän pojan. Olimme viikon ajan yhdessä eikä meillä ollut tarkoituskaan jatkaa sen jälkeen yhdessä. Menimme yhteisestä sopimuksesta sänkyyn ja huolehdimme, ettei mitään seurauksia tulisi. Makasimme kolme kertaa. Sen jälkeen hymyilimme ja sanoimme hyvästi. En ollut enää neitsyt eikä minua kaduttanut tippaakaan. Luultavasti en tule enää koskaan tapaamaan poikaa. Ja minusta tämä oli valtavan hyvä tapa luopua koskemattomuudesta. Ei mitään jälkipuheita, ei häpeää.⁶⁴³

Myös silloin kun tyttö itse kyseenalaistaa jälkikäteen perustelunsa seksisuhteelle, kuten tapauksessa jossa 14-vuotiaan tytön kiinnostuksen oli herättänyt pojan yhdennäköisyys tytön ihaileman tähden kanssa, tyttö saattaa esittää, ettei kokenut vahingoittuvansa sukupuolikontaktissa, vaikka sen perustana ei ollut rakkaus. Artikkelissa tyttö sanoo, että on psyykkisesti yhtä puhdas kuin ennenkin.⁶⁴⁴ Tämä tytön antama hyväksyntä tilanteelle kuitenkin sivuutetaan kommentissa, ja kerrotaan, ettei tyttö ole ollut vielä kyllin kypsä

⁶⁴⁰ Toisaalta vuonna 1970 Jammu myös ilmoittaa, että on turha pyytää tytöiltä, etteivät harrastaisi seksiä, joten ohjeeksi tytöille annetaan, että pitäisi kysyä koko nimi ja käyttää kondomia. Suosikki 1970:9, 62–65: Jammu-kirjeet.

⁶⁴¹ Suosikki 1970:7, 58–60: Jammu-kirjeet.

⁶⁴² Suosikki 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa. Kommentteja voi pitää tapana mahdollistaa tekstin monia tulkintoja. Artikkelin kerrotaan olevan varoittava esimerkki, mutta sisältö mahdollistaa myös luennan, jossa tytöt ovat roolimalleja.

⁶⁴³ Suosikki 1969:9, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

⁶⁴⁴ Suosikki 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa.

suhteeseen. Neitsyyden menettämistä "turhaan" käytetään varoittavana esimerkkinä, koska tyttö ei rakastanut poikaa.⁶⁴⁵

Tytön seksuaalinen halu teki tytöstä lehdessä helposti naurunalaisen ja halvan.⁶⁴⁶ Seksuaalisuuden irrottaminen romanttisesta perustelusta johti "Syntiseksi Sylviksi" nimittelyyn. Tytölle, joka kirjoittaa otsikolla "Rakkaus on tehty nautittavaksi" Jammu vastaa listalla nimiehdotuksia lapselle.⁶⁴⁷ Koska tytön halu teki tytöstä naurettavan tai suojaattoman, naisen seksuaalisuuteen viittaamalla saattoi nolata naisen.⁶⁴⁸ Seuraava lainaus Jammun palstalta osoittaa, kuinka diskursiivisen vastustajan, tässä tapauksessa poliittisen nuorisoliikkeen edustajan, kanta voidaan tehdä naurettavaksi viittaamalla naisen seksuaalisuuteen:

Tekisi sitä rivitaloa heidänkin mieli, vaan eipä tuollaisia ajatuksia osta kuin valtion virastot valtion taksoilla. Radion keskustelussa mainittiin, ettei nuorten välinen seurustelu ole nuorten elämässä tärkeintä. Mikä ihme sitten on tytön elämässä tärkeintä ellei poika? Ja pojan elämässä tyttö? Ja sänky heidän välillään! Mikä asia olisi sitä tärkeämpi? Tarleena Sammalkorpi lienee ajatuksen henkinen äiti. Eivätkö pojat ole pyytäneet arvoisa Sammalkorpi? Tule Jammun hoitoon vaalea Tarleena, niin yön jälkeen olet jo seurustelun kannalla. Huokaat tyytyväisenä vaivautumatta puhumaan puuta heinää. Toivomme sammalen pian kostuvan...⁶⁴⁹

Aloitteellisen tytön seksuaalisuus tuli näkyville. Niinpä aloitteen tekeminen vaikka vain tutustumisessa voitiin tulkita seksikumppanin etsimiseksi.⁶⁵⁰ Tyttöjen esitetään *Suosikissa* olevan huolestuneita maineestaan, jos pitävät seksuaalisista kokemuksistaan tai haaveilevat niistä ja toivovan, että joku parantaisi heidän "poikkeavat" seksuaaliset halunsa⁶⁵¹.

Olenko mielisairas? Olen 14-vuotias tyttö ja minulla on poikaystävä. Näemme toisiamme hyvin harvoin. Hän on suudellut minua vasta yhden kerran ja silloinkin niin tökerösti, että kipeää teki. Hän ei osaa suudella. Kake ei ole hyväillyt minua koskaan. Toivon että hän riisuisi minut ja suutelisi rintoja ja olisi kanssani siten kuten sanotaan. Olen hullu. Ja ei siinä kaikki. Haluaisin olla kaikkien kivannäköisten poikien kanssa sängyssä. Ja toivon, että he kopeloivat rintojani. KIRJOITTAKAA NUORET MITÄ MIELTÄ OLETTE MINUSTA JA MITEN VOIN PARANTUA. – Nim. En ole huora.⁶⁵²

Tytöt eivät välttämättä kokeneet voivansa suostua seksiin, vaikka itse haluaisivat sitä, koska eivät halua antautua niin helposti. *Suosikki*-lehden tarkastelun pohjalta rakentuu

⁶⁴⁵ Suosikki 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa.

⁶⁴⁶ Suosikki 1969:3, 26–27, 72: Makea Jammu.

⁶⁴⁷ Suosikki 1970:4, 48: Jammu-kirjeet

⁶⁴⁸ Naisen ruumiilla nolaamisesta ks. Kinnunen 2006, 132–133. Kinnunen esittää, että naisen ruumiiseen ja puhtaaseen moraaliin liitettiin merkityksiä, jotka mahdollistivat hyökkäämisen vastustajan arvomaailmaa vastaan naisruumiin kautta toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa.

⁶⁴⁹ Suosikki 1969:10, 23, 64: Kahu-Jammu iskee jälleen!

⁶⁵⁰ Suosikki 1970:6, 40–41: Reijo Laihanen: Sinäkö saatoit tyttäreni kotiin?

⁶⁵¹ Suosikki 1970:12, 52–55: Jammu-kirjeet.

⁶⁵² Suosikki 1970:10, 58–60: Jammu-kirjeet.

malli, jossa työllä on voimakas normi haluta seksiä vasta romanttisessa rakkaussuhteessa. Työllä saattoi siten olla outo ongelma: tyttö saattoi tahtomattaan haluta seksiä liian pian.

Mun pulmani on se, että mä antaudun pojille aivan liian helposti. Jos mä tapaan kivan pojan, mä en kertakaikkiaan voi sanoa sille 'ei'. Ei tätä kyllä kovin usein tapahdu, mutta tietäisitpä Jammu millaisia omantunnontuskia se aiheuttaa. Enhän mä tietenkään sillä hetkellä kadu, mutta myöhemmin mä aina ajattelen, että oliko sekin nyt välttämätöntä. Mä arvostan rakkautta ja mun mielestä pitäis ensin oppia tuntemaan toinen hyvin ja mennä vasta sitten sänkyyn. Aina mä päätän, että nyt saa loppua.⁶⁵³

On nimenomaan tytön tehtävä olla haluamatta seksiä liian aikaisessa vaiheessa suhdetta.

Näin kirjoittaja, "lääkäri", kommentoi tilannetta:

Sen takia Irman olisi pitänyt sopia vain myöhemmästä tapaamisesta ja mennä kotiin ystävättärensä luokse, mutta hän oli niin rakastunut Markkuun että pani kaiken yhden kortin varaan. Hän halusi ehdottomasti saada Markun...⁶⁵⁴

Helena Saarikoski kiinnittää huomiota siihen, että rakkauteen liittyy tytön näkökulmasta paljon kulttuurista tietoa, mutta seksuaalisuuteen niin vähän, että tyttöjen on Saarikosken mukaan vaikea sanallistaa seksuaalisia tuntemuksiaan. Tyttöjen seksuaalisen halun ilmauksia rajoitetaan kulttuurisesti. Niinpä tytöt lipsahtavat ja ajautuvat harrastamaan seksiä vahingossa. Seksiin suostuminen on tytön valinta: tytön pitää vakuuttua pojan motiiveista. Jos poika haluaa työstä vain seksikumppanin eikä todella rakasta tätä, tytön oma maine on vaarassa. Tässä tytön päätöksenteossa tytön omat seksuaalisen halun tunteet jäävät sivuun. Saarikoski esittää lisäksi, että pojat itse asiassa lopulta aina haluavat seksisuhteeseen viettiensä vuoksi, koska pojat tulkitaan viettiensä orjiksi.⁶⁵⁵ Tytön päätöksenteossa tytön oma halu jää sivuun.⁶⁵⁶

Suhteeseen ulkomaalaiseen mieheen liitettiin edelleen tytön liiallinen romantiikankaipuu.

Lomaromanssit tuomittiin, sillä tyttöjen esitettiin suostuvan liian helposti seksiin ulkomaalaisen kanssa, ja näiden sukupuolikokemusten jäävän sitten kalvamaan mieltä.⁶⁵⁷

Espanjassa pojat olivat kiinnostuneita työstä, joka Suomessa oli kokenut itsensä yksinäiseksi ja värittömäksi.

Melkein kaikki pojat vilkuttelivat minulle kadulla ja lähettivät lentosuukkoja. Useat tulivat juttelemaankin. He sanoivat minulle, että olin vaalea ja kaunis, ja että olin tullut kuin 'pommi' heidän kaupunkiinsa.

⁶⁵³ Suosikki 1970:8, 56–59: Jammu-kirjeet. Pari numeroa myöhemmin kirjeeseen tuli lukijan vastaus. Kirjoittajan mukaan kyseessä ei ollut kovin suuri luonteenheikkous, koska tyttö kuitenkin tunsu, ettei hänen olisi vielä pitänyt suostua. Suosikki 1970:10, 58–60: Jammu-kirjeet.

⁶⁵⁴ Suosikki 1970:8, 52–55: Miksi meidän on pakko mennä naimisiin.

⁶⁵⁵ Helena Saarikoski on monen muun tavoin kiinnittänyt huomiota siihen, että suhteessa vastuulliseen seksuaalisuuteen, pojat pikemminkin kuin tytöt, edustavat luontoa: Tytöt ovat vastuullisia ja vahvoja kulttuurin kantajia, pojat ovat impulssiensa armoilla eläviä heikkoja luonnonolioita. Saarikoski 2001, 39.

⁶⁵⁶ Saarikoski 2001, 186–187, 192.

⁶⁵⁷ Suosikki 1969:7, 41: Vakavaa asiaa nuorisolle: Jätän sinut, jollet anna!

Juuri tämä on varmasti se, joka houkuttelee meitä pohjoismaalaisia tyttöjä kuumiin etelämaihin: siellä ovat pojat aivan hullaantuneita meihin, olemmepa melkein minkä näköisiä tahansa.⁶⁵⁸

Ulkomaalaisuus hahmotettiin vaarallisuudeksi ja jännittävyudeksi. Testissä, jossa tytön piti tulkita luonnettaan sen perusteella, minkälainen mies häntä miellytti valitsemalla kuudesta valokuvasta, mustan miehen valitsevan naisen katsottiin etsivän seikkailua. Mustan miehen valitsevaa tyttöä varoiteltiin eniten: tätä tyttöä kiinnostaa kaikki vieras ja paheellinen, hän ei viihdy aloillaan.⁶⁵⁹

6.3.2 Tytön ujouden patologisoituminen

Tytön ujous muuttui *Suosikissa* uudella tavalla ongelmalliseksi. McDanielin analysoimissa opaskirjoissa 1970-luvun oppaat erosivat 1950-luvun oppaista siinä, että naisen ujous muuttui hyveellisyydestä kertovasta ominaisuudesta sairaudeksi.⁶⁶⁰ McDanielin mukaan 1970-luvulla seksuaalisuutensa kautta saattoi löytää itsensä. Ujous saattoi estää tätä itsensä löytämistä, koska ujo ei uskaltanut aloitteiden tekemiseen.⁶⁶¹ Kuusen mukaan voimakas alkoholinkäyttö sekä avioliiton ulkopuoliset suhteet saivat uudenlaisia itsensä löytämiseen liittyviä merkityksiä 1960-luvun kirjallisuudessa ja elokuvissa.⁶⁶² Samankaltainen muutos on nähtävissä myös *Suosikki*-lehteä tarkasteltaessa. Julkisen seksuaalisuuskeskustelun jälkeen pääsi vallalle luonnollisuuskäsitys, jonka mukaan seksuaalisuuden tukahduttaminen oli ollut aiemmin syynä moniin ongelmiin. Toisin kuin Väestöliiton oppaissa, tytön ujous suhteessa seksuaalisuuteen ei ollut *Suosikissa* vain myönteinen, suojaava piirre, vaan turhasta häveliäisyydestä piti päästä eroon. Oppaissa esitettiin, ettei nuoren seksuaalisesta pidättyvyydestä ollut haittaa:

Tällainen pidättyvyys ei suinkaan merkitse poikkeavuutta tai edes sukupuolista kehittymättömyyttä. Päinvastoin lääkärit ovat todenneet, ettei sukupuolisesta pidättyvyydestä kehitysiässä eikä myöhemminkään ole henkisesti tai ruumiillisesti yleensä haittaa.⁶⁶³

Tämän näkökulman kanssa *Suosikin* antama tieto seksuaalisuudesta asettui jonkin verran poikkitelein; lehdessä oli tavallista nähdä seksuaalisilla kokemuksilla olevan positiivisia vaikutuksia tytön kasvulle jopa siinä määrin, että tytön kokemus siitä, ettei vielä ollut seksin aika, nähtiin patologisena. Tytön estoisuus ja epävarmuus esitettiin sairaalloisena tai epänormaalina ja selitettiin esimerkiksi psykoanalyttiseen tapaan lapsuuden

⁶⁵⁸ *Suosikki* 1969:9, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

⁶⁵⁹ *Suosikki* 1970:2, 52–53: Kuka heistä miellyttää sinua eniten? Kiinnostatko poikia?

⁶⁶⁰ McDaniel 2001, 549. McDaniel ei tarkastellut 1960-luvun oppaita.

⁶⁶¹ McDaniel 2001, 553.

⁶⁶² Kuusi 2004.

⁶⁶³ Kohti aikuisten maailmaa 1967, 21–22.

tapahtumilla.⁶⁶⁴ Tienä ulos näistä haitallisista estoista oli sukupuolisuhte: välittävä ja huolehtiva seksisuhte saattoi parantaa tytön seksuaalisesta ahdistuneisuudesta, vaikei suhte olisikaan ollut ikuinen.⁶⁶⁵ Asetelmassa poika herättää tytön seksuaalisuuden ja korjaa jotain mikä on ollut vialla tytössä. Seuraavassa alaluvussa tarkastelemassani lähentelyä käsittelevässä novellissa torjutuksi tuleva poika nimittelee tyttöä viittaamalla tämän patologiseen seksuaaliseen haluttomuuteen: "Mitä sä pelkää, älä ole hölmö. Oletko sä frigidi!"⁶⁶⁶

Tytön estoista tekee epänormaaleja myös se, että ne tekevät suhteen etenemisestä epätavallisen. Tytön negatiivinen suhtautuminen seksuaalisuuteen estää pojan seksuaalisen halun toteuttamisen mahdollisuuksia tavalla, joka saattaa johtaa suhteen päättymiseen. Tytön siis tulisikin *Suosikissa* riittävän vakituksessa seurustelusuhteessa suostua seksiin, jottei tule jätetyksi. "Lääkäri" esittää tytön, joka haluaa saada ensimmäiset seksikokemuksensa vasta häiden jälkeen, suhtautuvan epänormaalin torjuvasti seksuaalisuuteen.⁶⁶⁷ "Poika" ja "lääkäri" vaikuttavat liittoutuvan vaatimuksissaan, sillä pojan mielestä seksi on suhteessa niin vahva tekijä, että suhte saattaa ilman "fyysillisen rakkauden antamaa vahvistusta" ajautua karille vaikka nuoret ovatkin jo suunnitelleet avioliittoa.⁶⁶⁸ Näin *Suosikin* tuottama "totuus" oikeasta seksuaalisuuden toteuttamisesta asettuu hiukan toisin kuin aikaisemmin. Niissä lääkäriartikkeleissa, jotka kertovat seurustelusuhteista, eivät vain tytön seksuaalisuudesta, pojat kuvataan myös herkkinä ja psykologisoiden, mutta riittävä estottomuus tulee silti määritellyksi siten, että tyttö on valmis seksiin pojan toivomalla tavalla. Toisaalta vapaamielinen tyttö esiintyy artikkeleissa lähinnä pojan seksuaalisuuden toteuttamisen välivaiheena, eikä poika solmi pitkäaikaista suhdetta tai tule lääkärin vastaanotolle vapaamielisen tytön kanssa.⁶⁶⁹ Tytöt, joiden tulisi suostua ja kyetä seksiin, ovat kuitenkin aina yli 16-vuotiaita, eli hiukan vanhempia kuin monet *Suosikin* lukijoista. Tyttöillä

⁶⁶⁴ Suosikki 1970:5, 10–11, 22, 53: Tyttö pelkää rakkautta. Suosikin artikkeleissa juuri lääkäri "diagnosoi" usein tytön seksuaalisuuden sairausluonteen: näkökulma esiintyi usein artikkelisarjassa, jonka kertojanäänä esiintyi "nuori gynekologi Lahtinen". Artikkelit kertovat hänen potilaistaan.

⁶⁶⁵ Ks. esim. Suosikki 1970:5, 10–11, 22, 53: Tyttö pelkää rakkautta; Suosikki 1970:8, 52–55: Miksi meidän on pakko mennä naimisiin; Suosikki 1970:9, 22–23, 61: Miten yksinäinen tyttö kokee rakkauden.

⁶⁶⁶ Suosikki 1970:7, 16–17: Marjatta Pouta: Sada, sada...

⁶⁶⁷ Tytön epänormaalin suhtautumisen taustalla tosin esitettiin olevan inestikokemuksia ja tyttö esitettiin artikkelissa muutenkin hyvin häveliäänä, hän esimerkiksi vältteli gynekologilla käyntiä. Suosikki 1970:5, 10–11, 22, 53: Tyttö pelkää rakkautta.

⁶⁶⁸ Suosikki 1970:5, 10–11, 22, 53: Tyttö pelkää rakkautta.

⁶⁶⁹ Suosikki 1970:8, 52–55: Miksi meidän on pakko mennä naimisiin.

esitetään olevan paineita neitsyydestä eroon pääsemiseen viimeistään lähempänä 20 ikävuotta.⁶⁷⁰ Tytön kokemuksia seksuaalisuuden alueella alettiin myös pitää hyödyllisenä:

Ja uskon, että jo nykyään on paljon sellaisia miehiä, jotka eivät haluakaan mennä naimisiin koskemattoman tytön kanssa. On hyvä, että molemmilla on jonkin verran kokemuksia, kun aloitetaan todella yhteinen ja pitkä elämä.⁶⁷¹

Teksteissä esiintyy edelleen myös suhteen malli, jossa tyttö vastustelee ensin pojan lähestymisyrityksiä, vaikka itse haluaisikin suudelmia ja hyväilyjä. Poika ei välttämättä kysy lupaa suutelemiseen:

- Onks sulla pisamia?
- Jos katsot oikeen tarkkaan, niin ehkä muutamia löytyy, nauroi Tuittu.
- Mä katon oikein tarkkaan, mutisi Martti.
- Onks sulla silmät huulissa, kysyi hämmästynyt Tuittu hetken kuluttua.⁶⁷²

Pojan tai miehen yritykset murtaa tytön vastarinta voitiin kuitenkin nähdä paitsi tytön toivomina tekoina, myös selvästi epämiellyttävinä:

– Kuulehan sinä pikku raivotar, sanoi mies matalasti ja kohotti kätensä Tuitun kasvoja kohti. – Ei pidä olla niin kiiwas, me kaksi tulisimme oikein hyvin toimeen, jos sinulla olisi vähän yhteistyöhalua... Hän kumartui salamannopeasti ja veti tytön tiukkaan otteeseen. – Oikea Pipsa Pippuri, hän mutisi suudellessaan raivokkaasti vastaanpyristelevää Tuittua.⁶⁷³

Suosikissa käydään keskustelua siitä, kuka itse asiassa viettelee kenet. Tytöt nähdään poikien likaisen seksuaalisuuden viattomina uhreina, mutta myös aktiivisina päätöksentekijöinä.⁶⁷⁴ Lehdessä esitettiin myös näkemys, että vastarinnan murtaminen oli miehen illuusio ja tyttö saattoi sekä käyttää viehätysvoimaansa pojan huomaamatta että tehdä päätöksen suhteessa etenemisestä, vaikka poika uskoikin olevansa tilanteeseen johdettava osapuoli.⁶⁷⁵

Heti kun tanssin Raimon kanssa, tiesin vaistomaisesti, kuinka ilta tulisi päättymään. Tiesin, että jos Raimo pyytäisi, minä en kieltäisi. Yleensä tyttö ei suostu sen seurauksena että poika pyytää. Kyllä tyttö tekee päätöksensä jo aikaisemmin. Pojasta sitten myöhemmin tuntuu, että hän se on ollut suuri rakastaja ja hänen pyyntöjensä uuvuttamana tyttö antautuu. 80-prosenttisesti väärin.⁶⁷⁶

6.3.3 Lähentely ja seksuaalinen väkivalta

Ilmiöt, jotka nyt ymmärtäisimme lähentelyksi, olivat 1960-luvun loppuvuosina *Suosikissa* esillä huomattavasti enemmän kuin aiemmin.⁶⁷⁷ Artikkelissa "Kun olin

⁶⁷⁰ Suosikki 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa.; 9/1969, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu.

⁶⁷¹ Suosikki 1969:9, 52–53, 77: Onko tytöllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu. Ks. myös Suosikki 1969:11, 54–55: Jammu-kirjeet.

⁶⁷² Suosikki 1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen.

⁶⁷³ Suosikki 1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen.

⁶⁷⁴ Esim. Suosikki 1970:6, 66–69: Jammu-kirjeet.

⁶⁷⁵ Suosikki 1968:6, 28–29, 77: Tytön ja pojan suhde.

⁶⁷⁶ Suosikki 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa.

⁶⁷⁷ Tässä käsiteltyjen artikkelien lisäksi esim. Suosikki 1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen. Novellissa tarjoilijaharjoittelijatyttö kohtaa sekä humalaisten asiakkaiden ehdottelua että esimiehen lähentelyä.

ensimmäisen kerran pojan kanssa" yksi kertomuksista kuvaa tapahtuma, joka on ymmärrettävä lähinnä raiskauksena. Tytölle on sanottu, että juomassa, jota hänelle tarjotaan, on vähän viiniä, mutta siinä onkin paljon pirtua. Tyttö sammuu ja huomaa olevansa alastomana muiden nuorten ympäröimänä kun yksi pojista koskettelee häntä:

Heräsin kesken humalan, kun olin riisuttuna ja vierelläni oli joku poika, joka hyväili minua kömpelösti, mutta ikävän röyhkeällä tavalla. Sitten filmini katkesi jälleen. Ennen kuin vaivuin pyörryttävään virtaan tajusin aivoissani selvästi mitä tapahtui. En vain sitä, miksi. Muut olivat ympärillä katselemassa - ja he vain nauroivat. Muistan pelänneeni silloin: saankohan lapsen? En saanut sitä koskaan. Minulla oli onnea. Tämä kokemus oli tavallaan hyväksi: aloin karttaa ns. kovaa seuraa ja etsiä parempaa seuraa.⁶⁷⁸

Lähentely on myös novellin "Sada, sada..." keskeinen teema: novelli kertoo tytön tuntemuksista tilanteessa, jossa poika yrittää väkisin lyöttäytyä seuraan ja koskettelee tyttöä. Tekstissä lähentelyä ei silti nimetä eikä oikeastaan edes tunnisteta: "Ei se ollut moraalista närkästystä tai neitseellistä pelkoa, vaan raivoa, koska kesä oli hetkessä särkynyt ja vesi oli likaista ja käsi tuntui koettelevan lihan laatua."⁶⁷⁹ Vieras poika tulee tytön viereen juttelemaan ja haluaa levittää rasvaa. Uudessa poika tarttuu tytön reiteen ja kun tyttö yrittää uida karkuun, poika pyrkii koskettelemaan tytön rintoja. Tyttö pyrkii pääsemään pojasta eroon ja pyytää tiukkasanaisesti poikaa poistumaan, mutta poika seuraa tyttöä itsepintaisesti tytön kielloista huolimatta. Tyttö ei ymmärrä omia tuntemuksiaan tilanteessa, vaan kokee suhtautuvansa tilanteeseen omituisen vastahankaisesti, vaikka hänen tulisi löytää positiivinen mielialansa. Tyttö jopa yhtyy pojan syytöksiin omien tuntemustensa sairaalloisuudesta: "Miksi hän suuttuu aina noin? Elina oli ennenkin joutunut vastaavanlaisen raivon valtaan, ja aina se oli ollut hänelle itselleenkin arvoitus. Ehkä hän oli epänormaali..."⁶⁸⁰ Tytön keinona päästä eroon pojasta on lopulta vaihtaa paikkaa.⁶⁸¹

Tytölle saattoi tuottaa vaikeuksia päästä eroon pojasta, varsinkin jos oli päästänyt pojan saattamaan itsensä kotiin, muttei sitten halunnutkaan edetä pidemmälle. Tällaisia tilanteita varten *Suosikki* antaa ohjeita:

Kun tytön ja pojan välillä on lämmin tunnesuhde, ovat asiat järjestyksessä. Pussausluvut ynnä muut lupa-anomukset on yhteisymmärryksessä käsitelty ja hyväksytty.

Kun partnerin kanssa ei sitten yllättäen synkkaakaan, on hyvä olla selvillä väistötekniikan perusteista. On joitakin hätyyttäviä uroita, joista on hankala suoriutua eroon. Ja rajankäyntiä on käytävä siinä, haluaako tavata kaverin uudelleen vai ei. Seuraavassa esitetään 10 väistöliikettä

⁶⁷⁸ Suosikki 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa.

⁶⁷⁹ Novelli luo kuitenkin fiktiivisen kuvauksen ilmiöstä, tässä tapauksessa pojan epämiellyttävästä seuraan lyöttäytymisestä, tiettyyn merkitysvarantoon nojautuen, joten on oletettavaa, että novellin kuvaama tilanne on ollut myös aikalaislukijalle ymmärrettävä. Suosikki 1970:7, 16–17: Marjatta Pouta: Sada, sada...

⁶⁸⁰ Suosikki 1970:7, 16–17: Marjatta Pouta: Sada, sada...

⁶⁸¹ Suosikki 1970:7, 16–17: Marjatta Pouta: Sada, sada...

tytölle. Päällekäyvä mies saa tässä valitettavasti myös vihjeet siitä, miten tehdä väistöliikkeet turhiksi.⁶⁸²

Tytön on opeteltava selviytymään, kun tulee lähennellyksi. Valloitusyrityksiä ja nykynäkökulmasta asiatonta lähentelyä ei eroteta toisistaan.⁶⁸³ Topakka tyttö ratkaisee lähentelyongelmat, eikä alennu halvasti esimiehensä puristeltavaksi:

Joskus Tuitun aloittaessa työskentelyään [ravintola] Dionysoksessa oli mies yrittänyt puristella häntä pimeissä nurkkauksissa, mutta Tuittu oli hyvin nopeasti näyttänyt, ettei hän ollut samaa luokkaa kuin aikaisemmat tarjoilijaharjoittelijat olivat ilmeisesti olleet. Pari terävää sana ja muutama tehokas väistöliike olivat kyllä rauhoittaneet jo keski-ikää lähentelevän miehen, mutta siitä lähtien ei Tuittu ollut voinut välttyä miehen jatkuvalta piikittelyltä ja vainoamiselta.⁶⁸⁴

Jammun palstalla kirjeet, joissa tyttö kertoo joutuneensa lähennellyksi tai jopa raiskatuksi, olivat melko yleisiä.⁶⁸⁵ Jammu ilmoitti tyttöönsä kohdistuvien seksuaalisten aloitteiden imartelevan tyttöä.⁶⁸⁶ Vastauksissa kirjeisiin tytön nähtiin usein olevan vastuussa tilanteeseen päättymisestä. Päinvastaisessa tilanteessa, jossa lähestyjä oli tyttö, *Suosikissa* suhtauduttiin tilanteeseen toisin: tyttöjen pop-tähtiin kohdistuva aktiivinen seksuaalinen lähestyminen koettiin epänormaaliksi, koska se ei enää ollut pojasta tai miehestä miellyttävää.⁶⁸⁷

Tuntemattoman tai tutunkaan pojan mukaan ei olisi saanut lähteä, eikä ainakaan saanut jäädä pojan kanssa kahden esimerkiksi juhliissa: "Ei seurankaipuu saisi olla noin epätoivoista, että kundi kuin kundi saa ehdotuksensa läpi."⁶⁸⁸ Lähennellyksi tai raiskatuksi tulemiselle tarjotaan freudilaisia selityksiä: tytön esitetään alitajuisesti halunneen seksuaalisia kokemuksia: "Vai olisiko niin, että vähän teidänkin teki mieli vie-sinä-minä-vikisen-tyyliin?"⁶⁸⁹ Kunniallinen tyttö olisi päässyt tilanteesta: "Jos lyhyesti ja näpsäkkäästi sanot: ei, niin ei sinua silloin kukaan mihinkään pusikkoon vedä. Mitäs kuljeskelet lähellä pusikkoja. Yleensä tytöillä on halu tulla vähän niin kuin vedetyksi!"⁶⁹⁰ Samanlaista psykologisointia esiintyi myös artikkeleissa, jossa selitettiin tyttöjen

⁶⁸² Suosikki 1970:6, 40–41: Reijo Laihanen: Sinäkö saatoit tyttäreni kotiin?

⁶⁸³ Suosikki 1969:2, 22, 42: Seksiä työpaikalla. Miten suhtautua tunkeileviin työtovereihin.

⁶⁸⁴ Suosikki 1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen.

⁶⁸⁵ On edelleen syytä muistuttaa, että palstalla suosittiin kohauttavia kirjeitä, enkä tarkastele tekstejä todellisten Suosikin lukijoiden kokemuksina, vaan olen kiinnostunut tavasta, jolla ilmiöihin suhtaudutaan.

⁶⁸⁶ Suosikki 1969:9, 11–12, 54: Jammu ei pane koskaan omiaan.

⁶⁸⁷ Suosikki 1969:8, 35: Nyt on pop-tähtien ihailu mennyt liian sairaaksi! Artikkelissa ihailijoiden kerrottiin esimerkiksi tulevan puolialastomina pukuhuoneeseen tai uhkailevan itsemurhalla kun tähti ei ole kiinnostunut seurustelusta.

⁶⁸⁸ Suosikki 1970:11, 58–59: Jammu-kirjeet. Aiheesta myös esim. 1969:5, 26–27, 69, 75: Toukokuun ennustava Jammu; 1970:7, 58–60: Jammu-kirjeet; 1970:10, 58–60: Jammu-kirjeet.

⁶⁸⁹ Suosikki 1970:5, 33, 40–41: Jammu-kirjeet.

⁶⁹⁰ Suosikki 1969:8, 58–59, 61: Elokuun Jammu korjaa kovaa satoa! Eläköön karvapääkuninkaat! (voittajalla yli puolen metrin hiukset)

seksuaalisia unia: "Auto on aina seksuaalisymboli. [--] Kun tyttö nousee ystävänsä autoon, se osoittaa että hän on kaikkeen valmis. Hän saa kuitenkin itse määrää, missä seksuaaliakti tulee tapahtumaan."⁶⁹¹ Tytön pitää itse huolehtia siitä, ettei juo itseään niin humalaan, että tekisi harkitsemattomia päätöksiä. Tällaiseksi esitetään *Suosikissa* myös päihtyminen kontrolloimattomaan tilaan seurassa, jossa on mahdollista tulla raiskatuksi.⁶⁹² Tytön epäillään usein myös vain teeskennelleen sammuneensa:

Kun kaksi tekee virheen – jos se nyt oli virhe – ei vika voi olla vain yhdessä. Se on molemmissa ja luontoäidissä. Ei sammuminen ole mikään puolustus. Monet haluavat sammua, jotta se voi tapahtua. Tosiasiassa ei sammuta, mutta jälkepäin koko asia on helppo kuitata omantunnon kanssa sanomalla: mä olin niin sammunut.⁶⁹³

Kaikkein selkeimmän tilanteen, jossa humalassa ollut tyttö on löytynyt aamulla alastomana metsästä ja on käynyt selville, että tytön on raiskannut peräti kuusi poikaa, Jammukin tunnistaa raiskaukseksi ja tuomitsee, mutta vierittää vastuuta myös tytöille:

Lain mukaan pojat saavat erittäin kovat rangaistukset. He joutuvat maksamaan korvauksia, jotka suuruudeltaan saavat kovankin miehen itkemään. Jammu on aina varoittanut alkoholin liiallisesta käytöstä. Tytöt tekevät aina virheen siinä, että lähtevät seikkailumielessä tuntemattomien järjestämiin kotibailuihin. Älä lähe kenenkään mukaan, jota et tunne.⁶⁹⁴

Tytön aktiivisuus kostautuu, sillä tyttöä, jonka seksuaalisuus ei mahdu kunnollisen tytön raameihin, ei *Suosikin* diskurssissa suojaa oikeus koskemattomuuteen.

Laura M. Carpenter on tarkastellut samankaltaista ilmiötä. Carpenterin mukaan vuoden 1974 yhdysvaltalaisista tytöille suunnatuista *Seventeen*-lehdistä puuttuvat tytön halulle annetut kulttuuriset muotoilut: seksuaalisilla haluilla, joita työllä ei pitäisi olla, on ikäviä, rangaistuksenomaisia seurauksia, kuten hyväksikäytetyksi tuleminen tai raskaus. Carpenterin mukaan tämän vuoksi tytöt voivat kokea, että heidän pitäisi parantua siitä, että heillä on seksuaalisia haluja, tai tytöt voivat kieltäytyä seksistä vaikka haluaisivat sitä. Samasta syystä tytöt nähdään lehdessä poikien seksuaalisuuden kohteina ja uhreina ja tyttöjen esitetään pelkäävän seksuaalista aktiivisuutta.⁶⁹⁵

6.3.4 Seksi pojan seksualisoivana katseena

Ei voida ajatella muutoksen tyttöyden tai naiseuden esittämisessä *Suosikki*-lehdessä tapahtuneen ilman vastaavaa muutosta poika- tai mieskuvassa. Kortin mukaan mainosten

⁶⁹¹ *Suosikki* 1970:11, 14–15, 64: Millaisia unia tytöt näkevät?

⁶⁹² Umpihumalassa raiskatuksi tulleen tytön tarinan opetuksiksi esitetään *Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa* -artikkelissa, että tytön pitää karttaa kotihipoissa runsasta alkoholinkäyttöä. Tekstin voi tulkita tarkoittavan, että tytön pitää vältellä tilanteita, joissa pojat ovat humalassa ja tyttö itse sammuu, sillä isosta joukosta nuoria voi aina löytyä poika, joka raiskaa: "Alkoholi sumentaa arvostelukyvyn nolnaan. Pienessä määrin se kiihottaa tekoihin, joita saa katua. Ja massassa huonoin yksilö määrää tahdin". *Suosikki* 1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa.

⁶⁹³ *Suosikki* 1970:1, 68–69: Jammu-kirjeet

⁶⁹⁴ *Suosikki* 1969:11, 54–55: Jammu-kirjeet.

⁶⁹⁵ Carpenter 2001, 159–164.

mieskuva muuttui 1960-luvun kuluessa herrasmiesmäisestä kavaljeerista "bondmaiseksi playboyksi" ja "modernin meneväksi"⁶⁹⁶. *Suosikissa* miehille ja pojille tapahtui jotakin vähän samansuuntaista. Seksi käsitettiin lehdessä usein ilmiöksi, jonka olemassaoloa ei aiemmin ollut myönnetty, mutta joka oli ilmaantunut näkyville uuden käsitteen myötä.⁶⁹⁷ Ilmiö, johon esimerkiksi artikkelissa "Seksi kouluissa" viitataan, on oikeastaan pojan seksualisoiva katse:

Oppilaan silmä porautuu uuden sijaisopettajan läpi, punnitsee tätä ja tekee tarkkoja johtopäätöksiä opettajan seksikkyydestä, samalla kun tärkeä tieto menee korvien ohi. Luokan tytöt huolehtivat enemmän ulkonäöstään kuin läksyistään ollakseen pojille mieliksi. Jopa aamuhartaus saattaa sisältää seksiä. Pentti ja Kalle katselevat vieressä seisovien tyttöjen minihameiden jatkeina olevia sorjia sääriä nälkiintynein katsein samalla kun suu vaahdossa saarnattu teksti jää kuulematta.⁶⁹⁸

Artikkelissa esitellään "eräitä hauskoja sex-ilmiöitä koululaisen arkipäivästä"⁶⁹⁹.

Tapahtumat, jotka nykylukija käsittäisi ehkä pikemminkin seksuaaliseksi häirinnäksi, esitetään iloiseen sävyyn hauskana kepposena:

Muistan myös erään sex-kepposen, johon sinäkin otit osaa. Kaikkihan tietävät, kuinka tytöt lähettelevät nyrkkiä toisilleen luokkahuoneessa. Kerran saimme käsiimme tällaisen kirjeen ja sujautimme salaa kirjekuoreen varmuusvälineen. Voi vain kuvitella pilamme kohteeksi joutuneen tytön ilmettä, kun tämä avasi 'ystävättären' lähettämän kirjeen.⁷⁰⁰

Seksi, pornografia ja häirintä kutoutuvat lehdessä yhteen. *Suosikin* suhtautuminen raiskaus- ja lähentelytapauksiin on helpommin ymmärrettävissä, kun otetaan huomioon, ettei keskustelua raiskauksista ja hyväksikäytöstä oltu vielä käyty. Seksuaalisen hyväksikäytön diskurssia sellaisena, kuin me sen tunnemme, ei 1960-luvulla vielä ollut, joten artikkeli, jonka nimi on *Seksiä työpaikalla*, käsittelee lähinnä epämiellyttäväksi koettua häirintää.⁷⁰¹ Vaikka *Suosikin* linjaa suhteessa seksuaalisuuden kuvaamiseen voi pitää nuortenlehdelle melko liberaalina, nuorekkuus, uskottavuus ja rentous vaikuttavat vaatineen ronskia otetta, joka ei tee *Suosikista* sukupuolipoliittista edelläkävijää tai tasa-arvon puolustajaa. Uusi muoti-ilmiö seksi tuntuu tekevän hyväksyttävämmäksi puheen, joka aiemmin olisi julkisessa keskustelussa nähty sopimattomana käytöksenä tyttöjä tai naisia kohtaan⁷⁰². Voisi ehkä myös arvella, että sukupuolikysymykset jäivät *Suosikissa* sivuun, koska ne liittyvät kriittisiin ja poliittisiin aatteisiin, joiden kanssa *Suosikki* asettuu vastakkain.

⁶⁹⁶ Kortti 2003, 293.

⁶⁹⁷ *Suosikki* 1969:3, 30–31, 35: Eero Lupari: Seksi kouluissa.

⁶⁹⁸ *Suosikki* 1969:3, 30–31, 35: Eero Lupari: Seksi kouluissa.

⁶⁹⁹ *Suosikki* 1969:3, 30–31, 35: Eero Lupari: Seksi kouluissa.

⁷⁰⁰ *Suosikki* 1969:3, 30–31, 35: Eero Lupari: Seksi kouluissa.

⁷⁰¹ *Suosikki* 1969:2, 22, 42: Seksiä työpaikalla. Miten suhtautua tunkeileviin työtovereihin.

⁷⁰² Toisaalta on otettava huomioon, että käyttäytymiskriteerit liittyivät voimakkaasti tytön tai naisen asemaan yhteiskunnassa.

7 PÄÄTELMIÄ SUKUPUOLTEN MUUTOKSISTA 1960-LUVULLA

7.1 Vapautumisen rajat

Vapautumisen unelmaa seurasi kriittisempi suhtautuminen seksuaalisuuteen. Rajat tulivat vastaan viimeistään 1970–1980-lukujen vaihteessa. 1980-luvulle tultaessa suomalaiset lehdet alkoivat käsitellä aiempaa enemmän myös seksuaalisuuden negatiivisia puolia, kuten seksuaalista väkivaltaa ja raiskauksia.⁷⁰³ Sama linja vaikuttaa toistuneen yhteiskunnallisessa keskustelussa muuallakin. Ruotsissa seksuaalisuutta koskevan lainsäädännön väljentymiskehitys kohtasi päätepisteensä.⁷⁰⁴ Seksuaalisen väkivallan käsittely lisääntyi myös esimerkiksi amerikkalaisessa *Seventeen*-lehdessä voimakkaasti välillä 1974–1984.⁷⁰⁵

Olisi kiinnostavaa tutkia vastasiko vapaan seksuaalisuuden kauden päättymistä myös muutos käsityksissä sukupuolista, ja sopiiko muutos yhteen sen kanssa, mitä tässä tutkimuksessa on esitetty 1960-luvun sukupuolten muutoksista. Joitakin viitteitä kehityksen vaikutuksesta nuorten identiteetteihin ja ymmärrykseen omasta sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan voisi ehkä nähdä Haavio-Mannilan ja Kontulan tutkimuksessa. He ovat verranneet muun muassa naisten kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä alle 18-vuotiaina. Naiset, jotka olivat täyttäneet 18 vuotta ennen vuotta 1980, ilmoittivat kokeneensa poikaystävän seksuaalista ahdistelua useammin kuin nuoremmat naiset. Nuoremmat naiset kertoivat sen sijaan useammin vieraiden poikien ja miesten ahdistelusta.⁷⁰⁶ Toisaalla tutkimuksessa todetaan, että nuorten seksuaaliset suhteet olivat

⁷⁰³ Kontula & Kosonen 1994, 275–276, 279. Ahdistelua ja lähentelyä ei myöskään käsitelty esimerkiksi vielä *Suomalaisten sukupuolielämä* -teoksessa, mutta seurantatutkimuksessa *Suomalainen seksi* aihe on esillä. Sievers ym. 1974. Haavio-Mannila & Kontula 1993.

⁷⁰⁴ Ruotsissa uudistettiin seksuaalilainsäädäntöä 1980-luvun vaihteessa. Vielä 1976 lakiuudistusta valmistelleen komitean mietinnössä ehdotettiin aiempaa lievempiä rangaistuksia sukupuolisesta kanssakäymisestä alaikäisen kanssa ja naisen oman toiminnan tulkitsemista aiempaa useammin lieventäväksi tekijäksi raiskaustapauksissa. Mietintö kuitenkin kohtasi niin paljon kritiikkiä, että päätettiin asettaa uusi komitea. Uudessa mietinnössä vuodelta 1982 kannatettiin lainsäädännön kiristämistä, ei väljentämistä. Vuoden 1984 laki oli lopulta kompromissi näiden välillä, eikä enää tuonut aiempaa enemmän vapautta seksuaaliseen kanssakäymiseen. Bergenheim 2006, 193.

⁷⁰⁵ Carpenter 2001, 163.

⁷⁰⁶ Tutkimus on toteutettu vuonna 1992 ja siinä on verrattu toisiinsa yli ja alle 30-vuotiaita naisia. Yleisimmin seksuaalinen ahdistelu on ollut miesten ja poikien tyttöihin kohdistamaa. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa ahdistelun muoto, sillä esimerkiksi tyttöystävän ahdistelemaksi oli nuoruudessaan joutunut neljä prosenttia miehistä. Haavio-Mannila & Kontula 1993, 313–317.

lisääntyneet.⁷⁰⁷ Tulosta voi tulkita seksuaalisuuden ja siihen liittyvien käsitteiden ja käsitysten muutoksen näkökulmasta. Nuorempien naisten ei ehkä tarvinnut torjua poikaystäviensä lähestymisyrityksiä, koska esiaviollinen seksuaalisuus tuli sallitummaksi. He eivät ehkä myöskään kokeneet lähestymisyrityksiä yhtä usein ahdistavina. Kun tyttöjen seksuaaliset kokemukset tulivat hyväksyttävämmäksi, pojan jatkuvat yritykset murtaa tytön vastustelu eivät enää välttämättä muodostaneet seksuaalisen aloitteenteon perusmallia. Nuoremmat naiset taas ilmoittivat kokeneensa enemmän ahdistelua vieraiden taholta ehkä myös siksi, että vanhemman ikäryhmän nuoruudessa ahdistelua ei käsitetty samoin kuin tutkimuksen toteutusajankohtana, heidän oli siksi ehkä jälkikäteenkin vaikeampi nimetä tapahtunutta tämänkaltaisilla käsitteillä. Alle 18-vuotiaina seksuaalista häirintää ilmoittavat kokeneensa huomattavasti useammin ne, jotka alle 18-vuotiaina olivat voineet jo törmätä seksuaalisen häirinnän käsitteeseen.

Myös tulkinnat siitä, mikä on mahdollisimman vapaata seksuaalisuutta, ovat muuttuneet. 1960-luvun tulkinta vapaan seksuaalisuuden luonteesta ei kaikilta osin vastaa omaamme, vaan tytön ja pojan käyttäytymiselle asetettiin hiukan erilaisia ehtoja kuin nykyisin. Nykyisestä seksuaalidiskursseista katsoen on helppo nähdä, ettei seksuaalisten rajoitusten väljentäminen välttämättä hyödytä kaikkia seksuaalisen kanssakäymisen osapuolia samalla tavoin, vaan rajoitusten asettamiseen liittyy kysymyksiä vallasta. Normien avulla on päädytty rajoittamaan pojan seksuaalisuutta, jotta tytön seksuaalista vapautta ei loukattaisi, tai aikuisten seksuaalisuutta, jotta lasten vapautta ei loukattaisi. 1960-luvulla ei kuitenkaan juuri keskusteltu siitä, kenen ehdoilla seksuaalinen vapautuminen tapahtui. Ruotsissa on sittemmin tuotu esiin, että seksuaalinen vapautuminen merkitsi paitsi miesten ja naisten kasvavaa vapautta nauttia seksuaalisuudestaan, myös sitä, että aikaisempaa useammista naisista tuli miesten seksuaalisten vaatimusten kohteita. Ruotsalaisen feministisen liikkeen piirissä vapaa seksuaalisuus nähtiin 1970-luvulla miehisenä unelmana, edellisen vuosikymmenen seksuaaliberaaleja kritisoitiin erityisesti siitä, että he olivat vain lisänneet naisten hyväksikäyttöä pornolla ja prostituutiolla. 1960-luvun ruotsalaiset seksuaaliberaalit suhtautuivatkin myönteisesti esimerkiksi pornografiaan.⁷⁰⁸ Seksuaalisen vapautumisen

⁷⁰⁷ Haavio-Mannila & Kontula 1993, 95. Nuorten seksuaalista aktiivisuutta koskevien vastausten suhteen on lisäksi huomioitava, että nuoremmat ikäryhmät ehkä salaavat seksuaalikäyttäytymistään tutkimuksessa vähemmän kuin vanhemmat.

⁷⁰⁸ Lennerhed 1994, 19, 137, 313. Bergenheim 2006, 188, 194. Ruotsissa esitettiin 1960-luvun puolivälissä myös esimerkiksi ajatuksia seksuaalisamariiteista, jotka tarjoaisivat seksipalveluja sairaille, vanhuksille ja vammaisille, sekä valtionbordelleja, joissa olisi hyvät työehdot. Bergenheim 2006, 187. Lennerhed 1994, 310–311. Pornografia vapautui Ruotsissa aivan 1970-luvun alussa, jonka jälkeen pornolehdissä sai kuvata

kritiikki ei Suomessa ollut yhtä jyrkkää, mutta "vapautumisessa" on silti kyse vallan siirtymisestä, jonkun tai joidenkin ryhmien vapaammasta toimimisesta ja tietyn diskurssin yleistymisestä, ei välttämättä paremman maailman toteutumisesta, kuten aikalaiset uskoivat.

7.2 Mistä muutokset kertovat?

Millaisia päätelmiä tutkimuksessa esitetyistä muutoksista sukupuolissa voi tehdä? Millaisia uusia kysymyksiä tulokset herättävät? Sukupuolia määrittävät erilaiset tahot, jotka pyrkivät antamaan sukupuolille hiukan toisistaan poikkeavia sisältöjä. Ymmärrys sukupuolista muotoutuu tässä diskurssien kentässä. Foucault'n ajattelussa kiehtovaa on, että diskurssit voivat muokata todellisuutta ja totuutta, mutta ne eivät ole jäykkiä tai vaikutusmahdollisuuksiemme ulkopuolella, vaan ovat jatkuvasti muokkautuvia ja ylläpidettäviä. Tutkimuksessani olen tarkastellut nuorille suunnattuja tekstejä tällaisina sukupuolia esittävinä ja muotoilevina tahoina. Nuorille kirjoitetut valistustekstit ovat paljastavia tutkimuskohteita, koska nuorten sukupuolta ei oletettu vielä valmiiksi. Heitä kannatti vielä pyrkiä kasvattamaan naisiksi ja miehiksi. Nuortenlehti taas osoittautui kiinnostavaksi siksi, ettei sukupuolesta esitettyjen käsitysten muotoilu ollut sen ensisijainen sisältö, joten teksteissä esitetyt näkemykset eivät olleet yhtä huolellisesti muotoiltuja. Nämä hiomattomat tai kärjistetyt muotoilut tarjoavat paljon aineksia kokonaiskuvan rakentamiseen.

Sukupuolet muodostuvat valtasuhteiden kokonaisuudesta, joka syntyy sukupuolesta esitetyistä "totuuksista", määrittelyistä. Diskurssien väliset tai sisäiset yhteensopimattomuuskohdat paljastavat missä kohden eri positiot ovat diskurssien kentällä tai avaruudessa ja miten ne suhtautuvat toisiinsa. Vahvimmalla diskurssilla on suurin osuus "totuudessa". Sukupuolten esitysten kamppailua keskenään ei pidä ymmärtää vain kirjaimellisiksi hyökkäyksiksi teksteissä: se, etteivät näkemykset ole yhteensopivia, tai että ne painottavat erilaisia muotoiluja naiseudessa ja mieheydessä, riittää tekemään niiden sisällöissä tai niiden vallassa tapahtuvista muutoksista merkityksellisiä sukupuolten (tai sukupuolista tietynä aikana tehtävien yleistysten) muutoksessa. Nähdäkseni naiseuden ja mieheyden diskursseja tai vastaavasti tyttöyksiä ja poikuuksia on monta, ja näillä esityksillä on erilainen asema suhteessa yksilöihin, jotka

esimerkiksi seksiä, jossa osapuolena oli lapsia tai eläimiä, sillä rajoituksia ei ollut. Bergenheim 2006, 187–188.

rakentavat sukupuolensa ympäröivistä aineksista. Kun valtasuhteet diskurssien välillä tai diskurssit itse muuttuvat, muuttuu se kokonaisuus, erilaisten diskurssien verkosto, jonka vaikutuspiirissä itse kunkin meistä sukupuoli muodostuu tai pikemminkin muodostamme sukupuoliamme. Näin sukupuolet rakentuvat historiallisiksi suhteessa sukupuolen määrittelyihin, jotka yksilöä ympäröivät.

Todelliset nuoret voivat verrata omaa huoltaan ulkonäöstään, muuttuvasta ruumiistaan tai seksuaalisuudestaan näihin teksteihin, esimerkiksi siihen mitä tähti kertoo toivovansa seurustelukumppanilta tai millainen seksuaalinen kehitys on normaalia. Nuoret siis pyrkivät muuttumaan tietynlaisiksi naisiksi tai miehiksi. Tämä tutkimus ei vastaa kysymykseen siitä, millaisiksi todelliset nuoret sukupuolensa rakensivat, vaan siihen, millaisia malleja heille joissakin heitä ympäröineissä teksteissä oli tarjolla.

Tarkasteleman teksti esimerkiksi esittivät pojille, että deodorantti tai huomion kiinnittäminen pukeutumiseen on hyväksyttävää tai toivottavaa miehisyttä. Tekstit muokkasivat tyttöjen ihanteita sukupuolestaan heidän oletettuun heteroseksuaalisuuteensa vedoten kertomalla millaisista pojista tytöt pitävät ja eivät pidä, esimerkiksi sanomalla etteivät pojat pidä liian ulospäinsuuntautuneista tytöistä tai tytöistä, jotka käyttävät liian paljon kosmetiikkaa. Näillä määritelmillä teksteissä tehtiin sukupuolia.

Kaupallisen nuorisokulttuurin esittämiä sukupuolia tarkasteltaessa jotkin seikat vertautuvat Judith Butlerin käsitykseen sukupuolen parodiasta ja tietoisesta toisin toistamisesta sukupuolen muuttumisen ja muuttamisen välineinä: Populaarikulttuuri loi aiemmasta poikkeavia sukupuolten malleja. Populaarikulttuuriin liittyi sukupuolen rajojen asettamiseen liittyvää keskustelua, mutta myös kapinoimista sukupuolen "arveluttavana" pidetyillä puolilla, kuten miehen naismaisuudella. Tytöt saivat kaupallisessa populaarikulttuurissa mahdollisuuksia ja toisaalta velvollisuuksia seksikkyyteen ja seksuaaliseen kanssakäymiseen, pojat malleja maskuliinisuuden kyseenalaistamiseen ja leikkiin identiteetin ja ulkonäön feminiinisillä elementeillä. Butlerin mukaan parodia on tehokas sukupuolen muuttamisen väline. *Suosikki*-lehdessä kuvatut mod- pojat pilailevat sukupuolella tavalla, jota voi pitää butlerlaisena sukupuolen parodiana. Pojat ärsyttävät olemuksellaan ja samalla väljentävät sukupuolen raameja.

Liittämällä sukupuolten ihanteet ja seksuaalisen halun esittämisen muutokset toisiinsa, on mahdollista muodostaa kokonaiskuva 1960-luvulla tapahtuneista muutoksista

sukupuolella. Seksuaalinen vapautuminen muutti tyttöjen ja poikien välisten kontaktien dynamiikkaa. *Suosikki*-lehden diskurssissa työllä ei 1960-luvun alkupuolella juuri ollut tapoja osoittaa haluavansa yhdyntää tai suudelmia, koska tyttö ei voinut tehdä aloitteita edes jo olemassa olevassa suhteessa. Tällöin tytön kieltäytyminen tai vastustelu ei merkinnyt välttämättä ettei tyttö olisi halunnut seksiä, vaan ettei tämä halunnut haluta. Pojan kannatti siis tästä näkökulmasta aina koettaa onneaan, ja näin juuri poikien esitettiin toimivan, vaikka oppaissa näkyikin vielä piirteitä rehdin toverillisen tai jopa ritarillisen pojan ihanteesta. Väestöliiton oppaissa taas kielletään 1960-luvun lopulla poikaa pyrkimästä murtamaan tytön vastarintaa. *Suosikin* näkökulmasta pojan seksuaaliset aloitteet olivat nykyaikaista suhtautumista seksuaalisuuteen, varhaisten oppaiden suosittama ihastuksen piilottaminen olisi *Suosikissa* nähty vuosikymmenen lopulla pikemminkin kyvyttömyytenä kohdata oma seksuaalisuus. Miesihanne muuttui meneväksi naistenmieheksi. Kun seksuaalista halua sai tuoda julki aiempaa avoimemmin, miehen ihannekuva, jossa poika suojeli tyttöä miehiltä ja samalla myös oman halunsa näkyviltä ilmauksilta, väistyi. Tytön ei *Suosikissa* enää tarvinnut välttämättä torjua pojan aloitteita. Tässä valossa on ymmärrettävää, että tytön osoittaman halun, ei kieltäytymisen, piti siksi nyt muuttua poikaa kiihottavaksi. Oppaissa sanottiin tiukasti, ettei tyttöä saa painostaa seksiin, vaan tytön tahtoa pitää kunnioittaa.

Sosiaalisen sukupuolen, siis roolin, ja seksuaalisuuden eli halun liittäminen toisiinsa butlerlaiseen tapaan vaikuttaa hedelmälliseltä tavalta selittää muutoksia sukupuolella. Seksuaalisuus on keskeinen sukupuolta koskevien "totuuksien" tuottamisen alue. Butlerin teoria tuntuu sopivan hyvin yhteen kuvan kanssa, joka tutkimuksessani syntyi sukupuolen muuttumisen prosessista. Butlerin mukaanhan sukupuoli ei enää näyntyä tuotettuna, vaan sen synty on piilotettu näkyvistä kätkemällä se todelliseksi identiteetiksi. Sukupuolen ymmärtäminen performatiivina mahdollistaa sukupuolen muutoksen tarkastelemisen sen konkreettisen tuottamisen tasolle asti.

Seksuaalisuudesta tuskin on koherenttia, yhtenäistä maailmankuvaa edes yhdellä toimijalla yhtenä aikana. Silti on nähdäkseni perusteltua sanoa, että valistajien seksuaalimaailmankuva koki murtumia verrattuna vuosisadan alkupuolen absoluuttista seksuaalimoraalia edustaneisiin muotoiluihin jo ennen oppaiden moraalin murrosta 1960-luvun puolivälissä. Seksuaalimaailmankuvat olivat yhtenäisempiä uudelleen 1970-luvun vaihteessa, jotka olivat korjanneet moraalikäsitteensä vastaamaan paremmin käytäntöjä ja tieteen tuloksia.

Jotkin piirteet siinä, millaisina sukupuolet on nähty seksuaalivalistuksen diskurssissa, ovat olleet hyvin pysyviä. Säätyläisavioliiton ihanteilla oli pitkäikäisiä heijastumia valistuskurssissa: 1800 – 1900-lukujen vaihteen avioliitto-oppaista tuttu diskurssi löytyi myös 1970-luvulle tultaessa murrosikäisille tarkoitetuista teksteistä. Oppaissa jätettiin huomiotta pojan epävarmuus. Ei kuitenkaan ehkä ole erityisen perusteltua kirjoittaa varsinkaan hyvin nuorille ja varsin kokemattomille keskenään samanikäisille tytöille ja pojille siten, että opasta lukevaa poikaa pidetään seksuaalisuuden suhteen automaattisesti tyttöä itsevarmempana, aktiivisempänä, johdattavana osapuolena, kuin poika olisi luonnostaan tyttöä kokeneempi. Vaikuttaa siltä, että yhtenä syynä siihen, ettei pojan epävarmuutta mainittu oppaissa, oli puolisojen ikäero säätyläisavioliitoissa vuosikymmeniä aiemmin. Poikia ei nähty epävarmoina, koska valistuksen tapa käsitellä seksuaalisuutta säilyi samana, vaikka valistettavat olivat vaihtuneet aikuisista miehistä nuoriin poikiin. Joko diskurssi seurasi suoraan avioliitto-oppaista tai miehisuus oli rakentunut niin voimakkaasti tästä diskurssista käsin, että miehiksi kasvamiseen liittyi arkuuden katoaminen.

Oppaissa nuorten tyttöjen seksuaaliset halut olivat arka ja lähes näkymätön asia myös 1970-luvulle tultaessa. Oppaisiin heijastui tasa-arvokeskustelun tuoma ihanne yhteisestä vastuusta, mutta koska miehinen seksuaalinen halu oli aktiivista ja kontrolloimatonta ja tyttöjen haluja ei juuri käsitelty, jäi vastuu lopulta tytön kannettavaksi. Mieluiten tyttö olisi saanut lykätä omat ja sitä myötä pojan seksuaalikokemukset, oppaita lukevien nuorten kun oletettiin olevan heteroseksuaalisia, myöhemmäksi, aikuisuuteen. Tytön piti edelleen oppia liittämään paha maku seksuaalisiin kokemuksiin ja haluihin, joihin ei liittynyt romanttisia tunteita, jottei pojan seksuaalivietti käyttäisi tyttöä hyväkseen. Tyttöä piti opettaa haluamaan seksiä vasta tarpeeksi pitkän ajan päästä ja tarpeeksi rakastavassa suhteessa. Oppaita voisikin kuvata siten, että ennen seksuaalisuuden murrosta tytön *piti* sanoa "ei", sen jälkeen tyttö *sai* sanoa "ei".

Valistuksen ja kaupallisen populaarikulttuurin diskurssit liikkuivat muutosten seurauksena hiukan lähemmäksi toisiaan diskursiivisessa avaruudessa ja niissä esitettiin jopa samansuuntaisia kantoja esimerkiksi molempien sukupuolten yhteisestä vastuusta seksuaalisuuden ei-toivotuista seurauksista. *Suosikki* ja oppaat tuottivat kuitenkin myös toisensa haastavia totuuksia tyttöydestä ja poikuudesta. Populaarikulttuuri otti 1960-luvun lopulla aktiivisemmin kantaa valistukseen ja kiisti sen sisältöjä, ei vain kieltäytynyt

keskustelemasta sen kanssa. Populaarikulttuuri siis astui osin alueelle, joka oli ollut perinteisen sukupuolen aktiivisen määrittelyn, kuten valistuksen tai yhteiskunnallisen sukupuolen tai seksuaalisuuden hallinnan, aluetta. Valistajat loivat uudenlaisen suhteen vastustajiinsa, kaupalliseen populaarikulttuuriin, ja positioivat itsensä uudelleen diskursiivisella kentällä.

Sekä oppaissa että *Suosikissa* hyväksyttävän seksin raja asetettiin ja perusteltiin enemmän tytön kuin pojan käyttäytymisen kautta. Oppaissa tytön esitettiin tekevän päätöksiä ei halun, vaan kypsyytensä pohjalta, ja kypsyyttään tyttö arvioi ja tarkkaili itse. Tyttö, joka ei ollut tarpeeksi kypsä, saattoi oppaiden mukaan kokea psykologista vahinkoa. Tämä psykologinen vahinko vaikuttaa ennen muuta tytön omakuvan osaksi muotoutuneelta maineelta. Vaikka neitsyyden säilyttäminen lakkasi olemasta keskeistä, seksuaalinen "halpuus" tai huonomaineisuus olivat edelleen seksuaalisuuden rajoittamisen kannalta keskeisiä. Seksuaalisen maineen menettämisen ilmaisut ovat normatiivisia. Muuttuneessa seksuaalikasvatusdiskurssissa ei hyväksyty, että nuorille asetettaisiin "ulkopuolelta" tämän kaltaisia avoimen normittavia väitteitä. Tällöin yhteiskunnalla tai ulkopuolisilla valistusinstituutioiden edustajilla ei enää ajateltu olevan itsestään selvää oikeutta asettaa edes nuorille sukupuolimoraalin normeja. Sen sijaan samantyyppiset väitteet olivat edelleen olemassa oppaissa implisiittisinä oletuksina, ja niitä muotoiltiin mitä konkreettisimmin "vertaisten" asettamina *Suosikin* sivuilla. Valistusteksteihin kohdistui odotuksia vanhanaikaisuudesta ja moralistisuudesta ja ne olivat murroksen jälkeen suoran kritiikin kohteena. Valistusmateriaalin kirjoittajat olivat niin tietoisia tekstien sisältämistä moraaliväitteistä, ettei tytölle sallitun käyttäytymisen dynamiikkaa oikeastaan voi avata pelkästään 1960-luvun lopun valistustekstien pohjalta. "Vertaisryhmäksi" naamioituvassa *Suosikissa* diskurssia tytön maineesta kuitenkin luotiin ja ylläpidettiin laajasti. Osin saattoikin olla tehotonta luopua normittavista ilmauksista valistamisessa, kun ne samaan aikaan voivat hyvin populaarikulttuurin tasolla.

1960-luvun seksuaalisena vapautumisena näyttäytyvä prosessi merkitsi loppujen lopuksi kontrollijärjestelmän muuttumista. Seksuaalidispositiivi valtasi alaa myös suhteessa tapoihin käsitellä nuorten esiaviollisia suhteita tai seksuaalista aktiivisuutta ja tämä dispositiivi lähes peitti liittodispositiivin myös valistajien maailmassa. Tyttöihin ja poikiin ja heidän seksuaalisuuteensa liittyvät ihanteet muuttuivat aktiivisemmiksi.

Seksuaalisuus sai *Suosikissa* näkyvyyttä sekä nimen ja erillisen olemuksen. Siitä tuli jotakin erityistä.

Mikäli nuoren, olipa kyse työstä tai pojasta, on pakko olla seksuaalisesti aktiivinen, tällä on yhtä vähän diskursiivista tilaa ruumiinhallintaan, kuin jos hänen odotetaan seksuaalista pidättäytymistä. Aiemmin, ennen muutosta, tytön ruumis esitettiin oppaissa tytön omana, tytön ei pitänyt antaa sitä kenelle tahansa. Voinee perustellusti väittää, ettei 1960-luvun lopun *Suosikin* esittämällä tytöillä tai nuorilla naisilla aina ollut mahdollisuutta oman ruumiinsa hallintaan. Pojan lähestymisyrittäksen hyväksyminen tai rento suhtautuminen siihen oli liberaaliutta tai avomielisyyttä, kun taas tyttö, joka torjui lähestymisen, oli tylsä tai vanhanaikainen, tai tila määriteltiin jopa patologiseksi. 1960-luvun lopun tytön määritelmät olivat keskenään yhteensopimattomia: tyttö oli toisaalta oppaissa velvollinen kontrolloimaan pojan lähestymisyrittäksiä, toisaalta hänen piti populaarikulttuurissa suostua seksiin tarpeeksi pian. Sukupuolen määrittelyjen voi katsoa rajoittaneen myös oppaiden esittämien poikien ruumiinhallintaa. Poikien murrosiän muutokset kuvattiin seksuaalivietin kautta. Sukupuolivalistuksen diskurssissa pojan muuttuva ruumis otti ylivallan pojasta murrosiässä seksuaalivietin herätessä. Pojat jätettiin kuitenkin ilman oman muuttumisensa käsittelemisen välineitä siinä missä tytöille sukupuoliseksi kasvaminen merkitsi ruumiin toimintojen ja mielen liikkeiden seurailua.⁷⁰⁹ Tyttöjen sisäistynyttä kontrollia ei nähdäkseni tarvitse välttämättä pitää vain negatiivisena ilmiönä, erityisesti jos hyväksytään ajatus, ettei alkuperäinen seksuaalisuus, johon rajoitteet kohdistuvat, ole saavutettavissa. Kontrolli voi olla valtaa myös suhteessa itseän. Yksilön kannalta olennaisinta on ehkä se, että yksilöllä on välineitä toimia, analysoida, kontrolloida, kapinoida, rakentaa itsestään ja ruumiistaan itselleen omien intressiensä kannalta edullinen kuva. Tutkimus sukupuolesta voi ehkä tarjota sellaista tietämystä tai ymmärrystä, jonka avulla yksilö voi saada oman sukupuolisuuksiensa omaan hallintaansa. Myös muissa tietoisissa sukupuolen muotoiluissa tämä voitaisiin ottaa huomioon.

Tutkimuksessa 1960-luvun seksuaalisuuden murroksen osaltaan muodostavia muutoksia tarkastellaan hyvin läheltä, jolloin muutokset näyttävät yksittäisinä ja hiukan eriaikaisina. 1960-lukua Suomessa ei ole juurikaan tutkittu sukupuolen näkökulmasta, vaikka aihetta on sivuttu ajankohtaa koskevassa tutkimuksessa. Sitä, mitä

⁷⁰⁹ Mikäli Yesilovan tutkimusta pitää kattavana kuvana 1990-luvun seksuaalikasvatusoppaista, ei näiden pojan seksuaaliseen haluun liittyvien piirteiden suhteen ole tapahtunut kovin suuria muutoksia sitten seksuaalivallankumouksen tulosten vakiintumisen oppaisiin 1970-luvulla. Yesilova 2000, 79–80.

seksuaaliliberalismi tai "seksuaalivallankumous" Suomessa on tarkoittanut, ei ole juuri käsitelty historiantutkimuksen näkökulmasta. Olen tarkastellut kysymyksiä 1960-luvun sukupuolista nuoria käsittelevien aineistojen kautta. Varsinkin poikia ja heidän sukupuoltaan on historiantutkimuksessa käsitelty hyvin vähän. Sukupuoli ei nähdäkseni kuitenkaan ole lainkaan niin poikkeuksellinen tutkimuskohde kuin usein ymmärretään. Olen pyrkinyt tekemään tutkimusta tavalla, joka mahdollistaa sukupuolen ja seksuaalisuuden liittämisen osaksi muuta 1960-luvun sosiaalishistoriaa, diskursiivisia ja ei-diskursiivisia muutoksia. 1960-luku on monessa mielessä esitetty itsensä löytämisen, totuuden paljastamisen ja vapautumisen kokemuksien aikakautena. Näitä kokemuksia liittyy myös 1960-luvun nuorten sukupuolten muutoksiin, joita aineistona toimineissa teksteissä luotiin. Sukupuolen esitysten, tai *sukupuolten*, muutokset muistuttavat monia muita mentaalisia muutoksia samalla aikakaudella.

Olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin sukupuolten varhaisempia muutoksia, esimerkiksi sodan ajan vaikutusta ja 1950-luvun vapautumista. Tässä tutkimuksessa aika, jolloin tapahtunut sukupuolten muutos ei vielä ollut yhtä ilmeinen osa yleistä ymmärrystämme menneestä ajasta kuin se 1960-luvun kohdalla on, jää johdannon asemaan. Lisäksi olisi kiinnostavaa tutkia vapautumisen vähemmän ilmeisiä merkkejä. Olemme varmastikin taipuvaisia ylikorostamaan sanallisia muotoiluja sukupuolesta ei-kielellisten muutosten sijaan vain koska ne ovat helpommin ajateltavissa ja analysoitavissa. Sanalliset muotoilut muodostavat kuitenkin vain murto-osan sukupuolesta ja siten myös sen muutoksista. Ruumis ja eleet ovat olennainen muutoksen osa-alue. Tapojen, käytäntöjen ja ruumiillisuuden vaikeasti sanallistettavasta maailmasta voisi ehkä löytyä muutoksia sanallisia muutoksia myöhemmin tai aiemmin. Kuinka voisi tutkia muutosta jonka 1960-luvun sukupuolen murrokset aiheuttivat ruumiissamme: ryhtiä, asentoja, pukeutumista, tapaa kävellä tai istua, äänenkorkeutta, kosketuksia? Näistä kaikista sukupuolen ruumiillisen esiintuomisen tavoista kirjoitettu teksti vaikenee lähes tyystin.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto
Väestöliiton arkisto (VLA)
Toimintasuunnitelmat 1945–1979

Väestöntutkimuslaitoksen kirjasto
Väestöliiton arkisto (VLA)
Toimintakertomukset 1945–1979

Painetut lähteet

Väestöliiton oppaat aikajärjestyksessä

Rouhunkoski, Mauri: *Syntyvyyden säännöstelyn opas*. Väestöliiton julkaisuja 25. Väestöliitto, Helsinki 1949. [4. uudistettu painos 1956, 6. uudistettu painos 1968.]

Odottamaton raskaus - Miten selviän vaikeuksistani? Ohjeita yksinäisille äideille. Väestöliiton julkaisuja 34. Väestöliitto, Helsinki 1952.

Pysähdy ja lue! Odottamaton raskaus. Raskauden keskeyttäminen. Syntyvyyden säännöstely. Väestöliiton julkaisuja 32. Väestöliitto, Helsinki 1953.

Hän ja minä. Kirjanen nuorille naisille. Väestöliiton julkaisuja 44. Väestöliitto, Helsinki 1959.

Kohti omaa elämää. Kirjanen maaseudun nuorisolle. Väestöliiton julkaisuja 45. Väestöliitto, Helsinki 1959. [2. painos 1960, 4. uudistettu painos 1962, 5. painos 1963 ja 7. uudistettu painos 1965.]

Me nuoret. Väestöliiton julkaisuja 48. Väestöliitto, Helsinki 1960. [2. painos 1961, 4. uudistettu painos 1962, 5. ja 6. uudistettu painos 1963, 7. uudistettu painos 1965.]

Miesten kesken. Väestöliiton julkaisuja 50. Väestöliitto, Helsinki 1961.

Syntyvyyden säännöstelyn nykyaikaiset menetelmät. Perhesuunnittelun opas. Väestöliiton julkaisuja 56. Väestöliitto, Helsinki 1965.

Kohti aikuisten maailmaa. Kirjanen nuorisolle. Väestöliiton julkaisuja 57. Väestöliitto, Helsinki 1967. [2. painos 1967, 2. painoksen lisäpainokset 1968, 1969, 1970.]

Useimmat meistä syntyvät sattumalta. Väestöliitto, Helsinki 1973.

Ehkäisy menetelmät. Väestöliitto, Helsinki 1973.

Kun kasvat naiseksi... Väestöliitto, Helsinki 1977.

Kun kasvat mieheksi... Väestöliitto, Helsinki 1979.

Muut painetut lähteet

Helve, Anja & Kilpiö, Olavi & Koli, Telma: Sukupuolivalistus kouluissa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*. 1972:1

Homan, Kalervo & Larjanko, Kerttu & Rönkä Toivo & Virtanen Reijo: *Kansalaistaito 5. VIII luokkaa varten*. Otava, Helsinki 1970.

Homan, Kalervo & Larjanko, Kerttu & Rönkä, Toivo & Virtanen, Reijo: *Kansalaistaito 6. IX luokkaa varten*. Otava, Helsinki 1971.

[Kansalaistaidon opetussuunnitelma] Komiteanmietintö 1966:A 10. Vuoden 1963 opetussuunnitelmakomitean osamietintö II. Kansalaistaidon opetussuunnitelma. Helsinki 1966.

Kasurinen, Martta: *Nuorten perhekasvatuskirja*. Otava, Helsinki 1957. [4. uudistettu painos 1965, 6. uudistettu painos 1970.]

Kellberg, Aarno & Korpijärvi, Esko: *Kansalaistaidon työkirja 3*. Otava, Helsinki 1968.

Koulun sukupuoliopetus. Menetelmäseminaarin muistio. Perhekasvatuksesta perusta, PK 204. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Helsinki, 1968.

Lappalainen, Antti & Nurmi, Veli: *Kansalaistaito 7-8. Työkirja*. WSOY Porvoo, Helsinki 1969.

Miettinen, Aaro: Koulujen sukupuoliopetus. Kollaaši olemattomasta. *Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäytöksistä*. Ilkka Taipale (toim.). Hyvä tietää 10. Tammi, Helsinki 1966.

Mäkelä, Klaus: Perhekasvatusta vai sukupuolivalistusta. *Realistit, idealistit tutkijat*. Tammi, Helsinki 1979. [Julkaistu ensimmäisen kerran *Teinilehti* 1967:2.]

Nieminen, Armas: *Perhekasvatuksen toteuttaminen uudistuvassa koulussamme*. Kasvatusopillisen vuosikirjan 1947:5 eripainos. SKS, Helsinki 1947.

Nuoren tytön maailma. G. A. Serlachius Oy, Helsinki 1965.

Oker-Blom, Max.: *Mitä Martta sai oppia tohtori-enon luona maalla. Kirjanen tyttöjen vanhemmille*. Weilin & Göös, Helsinki 1907.

Oker-Blom, Max.: *Tohtori-enon luona maalla. Kirjanen lasten vanhemmille*. Weilin & Göös, Helsinki 1903.

Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo: *Suomalaisten sukupuolielämä*. WSOY, Porvoo, Helsinki 1974.

Siirala, Kaija: *Kuka minä olen*. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki 1967.

Siirala, Kaija: *Kuka minä olen. Kirjanen 10–13-vuotiaille*. 10 painos. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki 1986.

Sormunen, Eino: *Elämä kutsuu. Nuorille pojille*. Suomen Ev. Lut. Pyhäkouluyhdistys, Helsinki 1935.

Sormunen, Eino: *Kukkien puhjetessa. Nuorille tytöille*. Suomen Ev. Lut. Pyhäkouluyhdistys, Helsinki 1934.

Sundström, Marina: Onko lapsi rangaistus? *Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäsymyksistä*. Ilkka Taipale (toim.) Hyvä tietää 10. Tammi, Helsinki 1966.

Taipale, Ilkka (toim.): *Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäsymyksistä*. Hyvä tietää 10. Tammi, Helsinki, 1966.

Turunen, Ritva: Sukupuoliroolit. *Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäsymyksistä*. Hyvä tietää 10. Ilkka Taipale (toim.). Tammi, Helsinki 1966.

Uusitalo, Aarre & Rönkä, Toivo: *Perhekasvatuksen opas*. Kirjayhtymä, Helsinki 1967.

Wood-Allen, Mary: *Pojasta mieheksi*. Aikamme siveellisyyskysymyksiä n:o V. (Suom. O.L. Hellman.) Weilin & Göös, Helsinki 1903.

Wood-Allen, Mary: *Tytöstä naiseksi*. Aikamme siveellisyyskysymyksiä n:o VI. (Suom. O.L. Hellman.) Weilin & Göös, Helsinki 1906.

Aikakauslehdet

Suosikki 1961–1970.

Kirjallisuus

Aapola, Sinikka: *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämääritykset*. SKS, Helsinki 1999.

Aho, Marko: Hymylehti ja uusi sensaatiojournalismi (eli kuinka unohdettu kansa löysi seksin). *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Matti Peltonen & Vesa Kurkela & Visa Heinonen (toim.). SKS, Helsinki 2003.

Ariès, Philippe: Love in married life. *Western Sexuality. Practice and precept in past and present times*. Philippe Ariès & André Bejin (toim.). (Käänn. Anthony Forster.) Blackwell, Oxford 1985.

Auvinen, Riitta: Äitiyssuojelusta perhekasvatukseen. *Perheen puolesta. Väestöliitto 1941–1991*. Ritva Taskinen (toim.). Väestöliitto. Helsinki 1991.

Bergenheim, Åsa: Drömmen om frihet: om sexualitet, normalitet och kön under perioden 1950–80. *Från Sapfo till cyborg. Ideér om kön och sexualitet i historien*. Lena Lennerhed (toim.). Gidlund, Hedemora 2006.

Blumenfield, Warren J. & Sönsner Breen, Margaret (koonneet): 'There is a Person Here': An Interview with Judith Butler. *Butler Matters. Judith Butler's Impact on Feminist and Queer Studies*. Toim. Margaret Sönsner Breen & Warren J. Blumenfeld. Ashgate, Aldershot, Hampshire, 2005.

Brumberg, Joan Jacobs: *The Body Project. An Intimate History of American Girls*. New York, Random House, 1998. [1997.]

Butler, Judith: *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. Routledge, New York, 1992.

Butler, Judith: *Hankala sukupuoli, Feminismi ja identiteetin kumous*. Gaudeamus, Helsinki 2006.

Butler, Judith: How Can I Deny That These Hands and This Body Are Mine? *Material Events. Paul de Man and the Afterlife of Theory*. Tom Cohen, Barbara Cohen, J. Hillis Miller, Andrzej Warminski (toim.). University of Minnesota Press, Minneapolis - Lontoo 2001. [Artikkeli on julkaistu ensimmäisen kerran *Qui Parle* 1998 11:1.]

Carpenter, Laura M.: From Girls Into Women: Scripts for Sexuality and Romance in Seventeen Magazine, 1974-1994. *The Journal of Sex Research* 35:2, May 1998.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere, 2001.

Frisk, Matleena: *Nuoruutesi, puhtautesi, elämäsi ei ole leikkikalua. 1900-luvun alun ja 1930-luvun tyttöjen ja poikien oppaiden nuoriin kohdistamat odotukset*. Kvalitatiivisten menetelmien julkaisematon harjoitustyö, Helsingin yliopisto, Talous- ja sosiaalhistoria, 2005.

Frykman, Jonas: *Dansbaneeländet. Ungdomen, popularkulturen och opinionen*. Natur och Kultur, Tukholma, 1988.

Foucault, Michel: *Histoire de la sexualité. La volonté de savoir*. Gallimard, Pariisi 1976.

Foucault, Michel: *Seksuaalisuuden historia: tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä*. (Suom. Kaisa Sivenius.) Gaudeamus, Helsinki 1998. [Alkuperäisteos *Histoire de la sexualité* julkaistiin kolmessa osassa: *La volonté de savoir* 1976, *L'usage des plaisirs* 1984, *Le souci de soi* 1984.]

Foucault, Michel: *Tiedon arkeologia*. (Suom. Tapani Kilpeläinen.) Vastapaino, Tampere 2005. [L'Archéologie du savoir 1969]

Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo: *Seksuaalinen lähentely, ahdistelu ja maksettu seksi. Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta*. Osmo Kontula & Elina Haavio-Mannila (toim.). WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva, 1993.

Haavio-Mannila, Elina & Roos, J. P. & Rotkirch, Anna: Olivatko suuret ikäluokat muutoksen moottoreita? Sukupolven ja periodin vaikutusten erittelyä seksin, politiikan ja vapaa-ajan suhteen. *Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus*. Jani Erola & Terhi-Anna Wilska (toim.). SoPhi 92. Minerva Kustannus, Jyväskylä 2004.

Heiskala, Risto: *Sosiaalinen konstruktionismi. Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Risto Heiskala (toim.). Gaudeamus, Helsinki, 2000.

Heiskanen, Ilkka - Mitchell, Ritva: *Lättähatuista punkkareihin*. Otava, Helsinki 1985.

Helén, Ilpo: Michel Foucault'n valta-analytiikka. *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Risto Heiskala (toim.). Gaudeamus, Helsinki 1994.

Helén, Ilpo: *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Gaudeamus, Helsinki 1997.

Helén, Ilpo: Elämä seksuaalisuudessa [jälkisanat]. *Seksuaalisuuden historia*. Michel Foucault. Gaudeamus, Helsinki 1998.

Helve, Anja & Kilpiö, Olavi & Koli, Telma: Sukupuolivalistus kouluissa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 1972:1.

Häggman, Kai: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1994.

Hämäläinen, Jyrki: *Tähtien tuska ja kimallus. Tie, totuus ja elämänti 1959–1993*. Otava, Helsinki 1993.

Härö, A. Sakari: *Taistelu sukupuolitauteja vastaan. Sosiaalihygieeninen Yhdistys ry. 50 vuotta*. Sosiaalihygieeninen Yhdistys, Helsinki 1996.

Jallinoja, Riitta: *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet: naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. WSOY, Porvoo, Helsinki 1983.

Jallinoja, Riitta: Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Haavio-Mannila Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet. WSOY, Porvoo, Helsinki 1984.

Jallinoja, Riitta: *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 550. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1991.

Jokinen, Arja: Diskurssianalyysin suhde sukulastraditioihin. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suominen. Vastapaino, Tampere 1999. [Jokinen 1999a]

Jokinen, Arja: Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suominen. Vastapaino, Tampere 1999. [Jokinen 1999b]

Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Vastapaino, Tampere 2002.

Kaarninen, Mervi: Nuorisokulttuurin läpimurto. *Täältä tulee nuoriso! 1959–79*. Kai Häggman (päätoim.). WSOY, Helsinki 2006.

Kinnunen, Tiina: *Kiitetyt ja parjatut: Lotat sotien jälkeen*. Otava, Helsinki 2006.

Kirby, Vicki: When All That is Solid Melts Into Language. *Butler Matters. Judith Butler's Impact on Feminist and Queer Studies*. Margaret Söner Breen & Warren J. Blumenfeld (toim.). Ashgate, Aldershot, Hampshire, 2005.

Kontula, Osmo & Kosonen, Kati: *Seksiä lehtien sivuilla*. Painatuskeskus, Helsinki 1994.

Korppi-Tommola, Aura: *Terve lapsi – kansan huomen. Mannerheimin lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990*. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki 1990.

Kortti, Jukka: *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. SKS, Helsinki 2003.

Kuka kukin on. Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1960. Otava, Helsinki, 1960.

Kurikka, Jussi & Takkala, Marketta: *Suomen aikakauslehdistön bibliografia 1782–1955*. [Helsingin yliopiston kirjasto], Helsinki 1983.

Kuusi, Hanna: *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2004.

Kuusela, Leila: *Kaupallisten nuortenlehtien välittämistä nais- ja mieskuvista. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan monisteita 1/1983*. Tasa-arvoasian neuvottelukunta, Helsinki 1983.

Lampinen, Osmo: *Suomen koulutusjärjestelmän kehitys*. Gaudeamus, Helsinki, 2003.

Lappalainen, Antti: *Peruskoulun opetussuunnitelman syntyprosessi ja peruskouluopetuksen johtamisjärjestelmän muotoutuminen*. Tutkimuksia 28. Helsingin yliopiston opettajakoulutuslaitos, Helsinki 1985.

Leahey, Thomas Hardy: *A History of Psychology. Main Currents on Psychological Thought*. 6. painos. International edition. Upper Saddle River, NJ, Pearson education, 2004.

Leino-Kaukiainen, Pirkko: Lastenlehdistön avartuva maailma. *Suomen lehdistön historia 9, Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet*. Päiviö Tommila (päätoim.). Aikakauslehtien liitto, Kuopio 1991.

Lennerhed, Lena: *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. Norstedt, Tukholma 1994.

Lindgren, Jarl & Ritamies, Marketta: Parisuhteet ja perhe. *Suomen väestö*. Seppo Koskinen & Tuija Martelin & Irma-Leena Notkola & Veijo Notkola & Kari Pitkänen (toim.). Gaudeamus, Helsinki 1994.

McDaniel, Patricia: Shrinking Violets and Caspar Milquetoasts: Shyness and Heterosexuality From the Roles of the Fifties to The Rules of the Nineties. *Journal of Social History* 34:3, Spring 2001.

Moran, Jeffrey P: *Teaching Sex. The Shaping of Adolescence in the 20th Century*. Harvard University Press, Cambridge ja Lontoo, 2002 [2000]

Minkkinen, Sirkka: Nuoret ja tiedotusvälineet. *Nuoret tänään. Valtakunnallisen nuorisotutkimuksen tuloksia*. Ritva aalto & Sirkka Minkkinen (toim.). Otava, Helsinki 1971.

Männistö, Tiina: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Historian laitoksen julkaisuja 63. Turun yliopisto, Turku 2003.

Nieminen, Armas: *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. WSOY, Porvoo 1951.

Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi: *Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Loki-kirjat, Helsinki, 2004.

Outinen, Hellevi: Häpeästä nautintoon. Seksuaalisuus tyttökirjoissa 1920-luvulta 1980-luvulle. *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) Tietolipas 124. SKS, Helsinki 1992.

Peltonen, Matti: Foucaultin metodologiset lähtökohdat. Luentorunko. *Laadulliset menetelmät yhteiskuntatieteissä* -verkkokurssi.
<http://www.valt.helsinki.fi/blogs/laadtut/peltonen.htm> (haettu 9.10.2007)

Pilcher, Jane: Sex in Health Education: Official Guidance for Schools in England, 1928-1977. *Journal of Historical sociology* 17:2/3, June/September 2004.

Pipping, Knut: *Komppania pienenisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944*. (Suom. Heikki Vilén.) Otava, Helsinki 1978. [*Kompaniet som samhälle – Iakttagelser i ett finskt frontförband 1941–1944*, 1947]

Pitkänen Kari: *Väestöntutkimus ja yhteiskunta. Suomalaisen väestöntutkimuksen historia 1700-luvulta noin vuoteen 1950*. Suomen väestötieteen yhdistyksen julkaisuja 11. Suomen väestötieteen yhdistys, Helsinki 1988.

Pulkinen, Tuija: Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Anneli Anttonen & Kirsi Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.). Vastapaino, Tampere, 2000.

Puuronen, Vesa: *Nuorisotutkimus*. Vastapaino, Tampere, 2006.

Rajainen, Maija: *Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 91. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki, 1973.

Rautiainen, Tarja: Valistus ja kansalliset arvot. *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Matti Peltonen & Vesa Kurkela & Visa Heinonen (toim.). SKS, Helsinki 2003.

Rauttamo, Mari (koonnut): *Valistusjärjestöstä toimeenpaneavaksi väestöpoliittiseksi elimeksi: Väestöliiton syntyhistoria ja liiton toimintaa vuosina 1941–1960*. Väestöliitto, Helsinki, 1980.

- Ritamies, Marketta: *Sinappikylvystä ehkäisy pilleriin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestötutkimuksen julkaisusarja D 44/2006. Väestöliitto, Helsinki, 2006.
- Rossi, Leena-Maija: *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- Räisänen, Arja-Liisa: *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Bibliotheca Historica 6. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.
- Rönkä, Toivo: *Oppilaiden ja opettajien käsitykset koulun perhekasvatuksesta. Kuvaus eräiden oppilaiden tiedon tasosta ja opettajien mielipiteistä*. Perhekasvatuksesta perusta, PK 23. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Helsinki, 1967.
- Saarikoski, Helena: *Mistä on huonot tytöt tehty?* Tammi, Helsinki, 2001.
- Salasuo, Mikko: *Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa*. Stakes, Helsinki 2004.
- Sandström Birgitta: *Den Vålplanerade sexualiteten. Frihet och kontroll i 1970-talets svenska sexualpolitik*. Studies in Educational Sciences 37. HLS Förlag, Tukholma 2001.
- Saviaho, Arja: Nuorten seksuaalikäyttäytyminen. *Nuoret tänään. Valtakunnallisen nuorisotutkimuksen tuloksia*. Ritva aalto & Sirkka Minkkinen (toim.). Otava, Helsinki 1971.
- Savola, Pirkko: *Perhekasvatus oppivelvollisuuskoulun 1950-luvun opetussuunnitelmissa*. Syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto, 1991.
- Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo: *Suomalaisten sukupuolielämä*. WSOY, Porvoo – Helsinki 1974.
- Sulkunen, Irma: *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää, Helsinki 1991.
- Takkala, Marketta & Ortamo, Anna-Maija & Tommila, Päivi: *Suomen aikakauslehdistön bibliografia 1956–1977*. [Helsingin yliopiston kirjasto], Helsinki 1986.
- Taskinen, Ritva (toim.): *Perheen puolesta. Väestöliitto 1941–1991*. Väestöliitto, Helsinki 1991.
- Tiihonen, Kristiina: Puhtaan nuoruuden ihanne. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Kari Immonen & Ritva Hapuli & Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti (toim.). SKS, Helsinki 2000.
- Urponen, Maija: Kansakunta vaarassa. Aids ja kansakunnan sukupuolittuneet rajat. *Sukupuolitetut rajat. Gendered Borders and Boundaries*. Katri Komulainen (toim.). Psykologian tutkimuksia 22. Joensuun yliopisto. Joensuu 2002.
- Virtanen, Matti: *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS, Helsinki 2001.

Yesilova, Katja: *Sukupuoli-seksi. Sukupuoli, seksuaalikasvatus ja valistusoppaat Suomessa vuosina 1989–1999*. Sosiologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, 2000.

Yesilova, Katja: Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. *Sosiologia* 2001:3.

LIITE 1. LUETTELO SUOSIKKI-LEHDESTÄ VALITUSTA AINEISTOSTA JA AINEISTON LUOKITTELUKOODIT

KOODIT

M	mainos
N	novelli tai muu kaunokirjallinen aineisto
P	mielipide- tai kysymys- ja vastauspalsta
S	artikkeli, jonka aiheena on seurustelu, seksuaalisuus, tytöt, pojat tai vapaa-ajanvietto
T	tähden, artistin tai muun henkilön haastattelu
X	artikkeli on valittu Atlas.ti-ohjelman avulla tapahtuneeseen lähilukuun

1961

- 1961:2, 2-3: Margareta Mutreich: Lasselle kuuluu hyvää. (T, X)
1961:2, 4-5: Matti Mannila & Veikko O. Koski: Tanssit Tampereella. (S, X)
1961:3–12, (ei sivunumeroita): Danny Stranger: Minä en ole sellainen tyttö. (N, X)
1961:5, 5: Maggie: Tapahtui tanssihallissa. (S, X)
1961:9, 2-3: Margareta Mutreich: Tutustumme tummiin suomalaisiin. (S, X)
1961:12, 4: Margareta Mutreich: Nuoriso ja kahvilat. (S, X)

1962

- 1962:1, 14–15: Merja Otava: "Kertokaa se hänelle". (N, X)
1962:2, 4-5: Margareta Mutreich: Sorella. (T, X)
1962:2, 12–13, Hilikka Inkeri: Puhelias tyttö. (N, X)
1962:3, 13: Merja Otava: Ilman nimilappuja. (N)
1962:3, 14: Jumi: Tapaamme keskiviikkoisin. (T, X)
1962:4, 5: Saarikosken päiväkirjasta. (N)
1962:4, 8-9: Merja Otava: Siivilä. (N, X)
1962:4, 20–21: Pekka Suhonen: Elsan silmät kun hän oli kolmentoista. (N, X)
1962:4, (takakansi): [M, Otavan valistusoppaat nuorille].
1962:5, 8-9: Aito Hannula: Huomenna paistoi aurinko. (N, X)
1962:6, 12–13: Hilikka Inkeri: Kahden talossa. (N, X)
1962:7, 10: Saarikosken päiväkirjasta. Moskovassa. (N)
1962:7, 24: Mimmu: Kesäkirje Pariisista. (N)
1962:7, 30: Minun mielipiteeni. (P)
1962:8, 4-6: Pepe Klemola: Tuulevin kolmet kasvot. (T)
1962:9, 10: Saarikosken päiväkirjasta. Tarja on nuori. (N)
1962:11, 15–17: P. Klemola: Arjan kiva päivä. (T, X)
1962:12, 18–19, 22: Pepe Klemola: Suosikki-lehden erikoisartikkeli. Lillevi Bergman. Nuori herkkä elämys. (T, X)

1963

- 1963:1, 42–43: Kirjoittakaa Jammulle! (P, X)
1963:2, 25–26: Harkinnan arvoisia asioita: Uusi ystävä. Treffit lauantaina. (S, X)
1963:2, 27–28: Tahtoisiko hän tavata sinut uudelleen. (S, X)
1963:2, 35–37: Valitse viisi. (N)
1963:2, 39–40: Kirjoittakaa Jammulle! (P, X)
1963:3, 40–41: Kirjoittakaa Jammulle! (P)
1963:4, 8-9: Millaisen tytön kanssa pojat haluavat tanssia. (S, X)
1963:4, 16: Hän on aina mielessäsi, asut sitten maalla tai kaupungissa. Mutta onko se todella rakkautta? (S, X)
1963:4, 30–31: Kultainen oma päiväkirjani. Maaliskuu. (N)
1963:4, 39: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
1963:5, 14–15: Jammu & Pertti Helanne: Ongelmana kauniimpi kilpailijatar. (S, X)
1963:5, 30–31: Kultainen rakas oma päiväkirjani. Huhtikuu. (N)

1963:5, 42–43: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1963:6, 8-9: Ulla Hannula & Pentti Helanne: Rami Sarmasto haluaa suudella juuri sinua. (T, X)
 1963:6, 10–11. Jammu ja Maikki: Kuinka paljon voi kertoa ystävättärelleen. (S)
 1963:6, 16–17: Sinä tiedät että pojat eivät mielellään ota ohjeita vastaan tyttöjen taholta, siis: Naulaa hänet lattiaan ja kerro sitten hänelle kuinka täytyy pukeutua. (S, X)
 1963:6, 36–37: Kirjoittakaa Jammulle. (P, X)
 1963:6, 44–45: Anteeksi, kuinka vanha neiti on? (tavallisimmin ilman anteeksi-sanaa). (S, X)
 1963:7, 10–11: Maikki: Kuukauden probleema: Ulkomaalaiset. (S, X)
 1963:7, 38–39. Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1963:8, 7-9, 39: Isto Lysmä: Haluat siis tietää kenen kanssa tyttö keskustelee! ... Erkki Liikasen kanssa.
 1963:8, 18–19: Mehän olemme kuitenkin samanlaisia. (S, X)
 1963:8, 34–35: Taidemaalari vai valokuvaaja. (S, X)
 1963:8, 38–39: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1963:8, 42–43: Irja Sievinen: Elokuusta lähtien olen paljon kauniimpi. (T, S)
 1963:9, 40–41: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1963:10, 10–11: Mitä pojat odottavat suudelmalta? (S, X)
 1963:10, 12: Milloin leikkasitte viimeksi tukkanne? (S, X)
 1963:10, 12: Löytäkää hänen heikko kohtansa suudellessanne. (S, X)
 1963:10, 40–41: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1963:11, 50–51: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1963:11, 52–53: Maija Oja & Seppo Hilpo: Mannerheimintie. Mannerheimvägen. (S, X)
 1963:12, 4-5: Hannu Kangas & Pentti Helanne: Heikki on poika ja kaiken lisäksi hymypoika. (T)
 1963:12, 58–59: Kirjoittakaa Jammulle. (P, X)

1964

1964:1, 18–20: Kun poikaystäväsi on armeijassa. (S, X)
 1964:1, 34–35: Mitä tytöt odottavat suudelmalta? (S, X)
 1964:1, 42–43: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:2, 12–13: Osallistu kokeeseen niin huomaat hämmästyksesi. Suosikkisi kuva elää! (S, X)
 1964:2, 60–61: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:3, 6-7: Liisa Tuutti: Kuinka pitkälle hän jaksaa kantaa sinua? (S, X)
 1964:3, 10–11: Menetkö kanssani kihloihin? Eli onko rakkautta ensi silmäyksellä? (S)
 1964:3, 14–15: Älä koskaan kirjoita rakkauskirjettä punaisella musteella. (S)
 1964:3, 33–35: Hän on löytynyt – Suomen Roberto. (T, X)
 1964:3, 48–49: Raija Koskinen & Reino Rautavuori: "Nuori romanssi nuorille! Amerikkalainen neekeri Freddy Del-Rio kertoo iltaisin suomalaistyöille rakkaudesta – tosin vain orkesterikorokkeelta käsin. [...]" (T, X)¹
 1964:3, 66–67: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:4, 18–19: Näin sinusta tulee Beatles-tyttö. (S)
 1964:4, 21 (Charlotte Bingham): Ruusu ja rikkaruohot. (N)²
 1964:4, 76–77: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:4, (ei sivunumeroita): Katsele Richard Beymeriä suoraan silmiin 10 minuutin ajan niin takaamme, että näet unta hänestä ensi yönä! (S, X)
 1964:5, 9: 25 kysymystä Caylle. (T)
 1964:5, 76–77: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:6, 8-9: Hannu Aaltonen & Pertti Räsänen: West Side Tony. (T)
 1964:6, 12–13: (Jammu): Club 33. Mikä tämä on? (M/S, X)³
 1964:6, 20–21: Opettajat eivät elä aikansa tahtiin: suosittelevat Caylle ja muille beatleille sentin pystytukkaa. (T, X)
 1964:6, 60–61: Hannu Kangas & Pentti Helanne: Kuka sanoo, että minä en pitäisi Suosikista. (T)
 1964:6, 72–73: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:6, 75: Psykologia. Suutele kuvaa. (S, X)
 1964:7, 10–11: Tässä tulee kykyjenetsijä. (T, X)
 1964:7, 22–23: Hyvästi! (T)
 1964:7, 62–63: Miksi karttaisit ulkolaista ihailijaasi? (T, X)
 1964:7, 71: Marja rakastui ensin vähän sitten oikein paljon (T)
 1964:7, 74–75: Kirjoittakaa Jammulle. (P)
 1964:8, 6-7: Hannu Kangas – Pentti Helanne: Vielä pieni kädenliike ja Viktor on... (T)

¹ Artikkelilla ei ole varsinaista otsikkoa.

² Kirjoittaja on pääteltävissä tekstistä.

³ Kirjoittaja on pääteltävissä tekstistä.

1964:8, 14–15: Eero Laakso – Pentti Helanne: Erkki Liikanen: Tyttö, jota rakastan on minulle liian pieni. (T)
1964:8, 20–21: Raija Koskinen – Hede/Hurme: Matkusta Naantaliin jos haluat viettää länsirannikon villiä elämää. (S)
1964:9, 2-3: Tuula Kirjavainen: Imitaatio. (N)
1964:10, 86–87: Alpo Liuska: Treffit. (N, X)
1964:11, 69: Lääkärintlausunto: Yhtyeen psykologinen tausta. (S, X)
1964:11, 102–103: Hanna Juva: Kertakaikkinen hetki. (N)
1964:12, 92–93: Tämä tulee olemaan suurta muotia vuonna 1965. Kovakuoriaisten – Beatlesien – metsästys on alkanut. (S)

1965

1965:2, 14–15: (Olof Strömbacka): Mods laumat tulevat. (S, X)⁴
1965:2, 22–23, 94: Olavi Oja & Pekka Kuusjoki: Haluatteko minut parran kanssa ...vai ilman? (T)
1965:2, 80–81, 90: Tuula Kirjavainen: Ihan tavallinen tarina. (N, X)
1965:2, 95: Mielipiteitä! (P)
1965:2, 102–103: (Olof Strömbacka) Mods laumat televisiossa. Teknillinen häiriö. (S, X)⁵
1965:3, 28: Kaksi puheenvuoroa sanasta hiukset. (S, X)
1965:3, 34–37: Miksi on niin vaikeaa olla rakastunut. (N, X)
1965:3, 94–95, 102: Markku Veijalainen: Unelma tytöstä. (N, X)
1965:4, 2-5, 105: (Jyrki Hämäläinen): Vallankumoukselliset Kuusankoskelta. (T, X)⁶
1965:4, 91–100: Heikki Hitsanen: Klo 04.00 aamuyöllä. (N)
1965:5, 16–17: Mitä mieltä olet Modseista. (S, X)
1965:6, 96–97, 104: Helena Mäkipuro: Romantiikkaa. (N, X)
1965:7, 34–36, (jatkuu ilman sivunumeroita): Sirpa Salmenranta: Liftaten rhythm and bluesin mukana: Suomen Liverpool-tytöt. (S, X)
1965:9, 90–91: Kirjoittakaa Jammulle. (P, X)
1965:11, 4-13, 28, 67: Jyrki Hämäläinen: Sukupolvi m/65. (S, X)
1965:11, 69: [M, Kielletty hedelmä -makuhuulipuna].
1965:12, 32–33, 90: Lauri Katona: Rakkauden kolme episodina. (N, X)
1965:12, 70–74, 90: Hellevi Jussila: Osa 2 m/65. Saastan hyeenoita vai auringon lapsia. (S, X)
1965:12, 82–83: Ihannetytön ja ihannepojan vartalo. (S, X)

1966

1966:2, 14–15, 61: Kotimaan katsaus. Haluatko ikävystyä kuoliaaksi – tule Helsinkiin juhlimaan: Helsinki-a-slow-slow... (S, X)
1966:4, 52–53, 57, 76: Carita Koivunen: Katkera suudelma. (N, X)
1966:5, 18–20: Hellevi Jussila: Suosikkityttö. (N, X)
1966:5, 28–29, 67: Pojat olkaa hyvä. (T, X)
1966:6, 48–49: Timo Vesanto: Nyt – ja vuosi sitten. (N, X)
1966:6, 63: Orvokki Laaksonen: Unelma, joka ei toteutunut. (N, X)
1966:8, 22–23: Olof Ström: Kesällä kukkivat beatnikit. (S, X)
1966:9, 62–63, 61, 53: M. A. Numminen: Mitä Suomessa saa laulaa? (S, X)
1966:11, 66–68: M.A. Numminen: Koulujen kielletyt leikit. (S, X)
1966:12, 2-7, 51: Thomas Meehan: Psychedelic. (S, X)

1967

1967:2, 10–11, 73: Jyrki Hämäläinen: Kristiina Hautala – teinikuningatar. (T)
1967:2, 27–28: Anneli Halme: Eilen oli eilen, mutta nyt tulee Lil&Lovable. (T/M)
1967:2, 29–32: M. A. Numminen: Vaihteeksi vakavaa. Pastori Jouni Apajalahti pop-musiikista: Olen aina halunnut laulaa mukana. Pastori Olavi Peltola pop-musiikista: Enhän näytä likaämpäriäkään vieraileni. (S, X)
1967:2, ei sivunumeroita: Sexoversial. Controversial. [M, lehti mainostaa itseään, X]
1967:3, 20–21, 69: Keikka. (N, X)
1967:3, 23–24: Puhumme nuorille nuorten kielellä. Tästä hissistä astuu pian esiin professori Arto Tarkkonen, joka kertoo modulisen käyttäytymisen fabuloinnin kertoimesta arkihyödykkeiden ekonomisessa maailmassa... mutta onneksi sieltä astuikin esiin Kai Hyttinen. [M, lehti mainostaa itseään, X]
1967:3, 26–27, 69: Andy Gray: Lavaseksin uudet esitaistelijat – Dave Dee ja kumppanit. (T, X)

⁴ Kirjoittaja on pääteltävissä tekstistä.

⁵ Kirjoittaja on pääteltävissä tekstistä.

⁶ Kirjoittaja on pääteltävissä tekstistä.

1967:3, 63: Andy Gray: Minä olen Jimi Hendrix. (T, X)
1967:4, 68–71: Pekka Gronow, Klaus Mäkelä: Vaihteeksi vakavaa. Käy tanssimaan. (S, X)
1967:4, 78, 99: M. A. Numminen: Mun ensimmäinen ihastus. (N/T, X)
1967:4, 79, 99: M. A. Numminen: Mun toinen ihastus. (N, X)
1967:4, (ei sivunumeroita): Olavi Oja & Olavi Kaskisuo: Marijuanaa Helsingissä! (S, X)
1967:5, 88–89, 95: Annos romantiikkaa. Tanssi-ilta. (S, X)
1967:6, 28–29: Jyrki Hämäläinen: Elsa – kohtalon lapsi. (N, X)
1967:7, 50–51, 56–59: Heinäkuun hullu helletuoli. (P)
1967:8, 52–53: Jammu on palannut takaisin. (P)
1967:8, ei sivunumeroita: Suosikki. Pieni HIP-lisä. (S)
1967:10, 75, 70: Jyrki Hämäläinen: Liehupunttisten lennujen maailman viisi ihmettä Suomessa. (S)
1967:11, 63, 74, 86: Marja Heino: Elämä päivässä (N)
1967:12, 14–15: Jammun kirje-show. (P)
1967:12, 28–29, 73: Leena Hakulinen: Puolukka. (N)

1968

1968:1, 21: Andy Gray: Ellei huumausaineiden käyttö loppu, kukaan ei välitä enää pop-yhtyeistä. (T, S, X)
1968:1, 57, 48: Leena Ojajarju: Ilta. (N)
1968:3, 30–31: Matti J. Linden: Helsinki on ikävä kaupunki. (S, X)
1968:3, 62–63, 54: M.A. Numminen: Suomi on pop-musiikin jälkeensä jäänyt kehitysmää (S, X)
1968:4, 36–38: Olavi lehtojoki: Hanki kunnan tyttö hyvällä kunnolla (eli oletko playboy, keskiverto vai teräsmies?) (S, X)
1968:5, 6: Lauren Wade: Mistä keskustelisimme toukokuussa? (S)
1968:5, 24: [M, Sex-on tuoksudeodorantti].
1968:5, 27–29: Lauren Wade: Tee itse ihannemiehesi (Suosikin avulla). (S)
1968:6, 22–23, 51: Andy Gray: En hyväksy puheita POP-tähtien homoseksuaalisuudesta. (T, S, X)
1968:6, 28–29, 77: Tytön ja pojan suhde. (S, X)
1968:6, 30–31, 57, 67: Suomalaisia nuoria moititan aivan syyttä! (S, X)
1968:6, 78: (Hellevi Jussila): Suomen kaunein älykkäin poika. (T)⁷
1968:7, 60–61: Raija Hurme: Pojat ja tytöt: Nykyajan 10 käskyä. (S, X)
1968:8, 15–17: Jyrki Hämäläinen: Kesän kuumien tarinoiden Dannyn tytöt ja seksi. (T, X)
1968:8, 48–49: Andy Gray: Sarjassamme Lyylian lässytuoli. 8 tärkeää kysymystä tytöille – (myös poikien olisi osattava vastata niihin). (S, X)
1968:8, 63, 60: Peter von Martens: Kuoleman kukka. Novelli vähän varttuneemmille. (N)
1968:10, 26–28: Kiehuva, hullu, mieletön maailma. (T, S, X)
1968:10, 70–71, 25: Matti Keihäsniemi: Kristiina on rakastunut. (T)
1968:11 68–69, 26: Paikoillanne – valmiit – Jammu! (P)

1969

1969:1, 44–47: Jammulauta! (P)
1969:2, 22, 42: Seksiä työpaikalla. Miten suhtautua tunkeileviin työtovereihin. (S, X)
1969:2, 46–47: Jammu villissä lännessä. (P, X)
1969:3, 5: M. A. Numminen: Tarzanissa on vallankumous. (S)
1969:3, 26–27, 72: Makea Jammu. (P, X)
1969:3, 28–29: Olavi Ojakangas: Mitä tekisitte jos olisitte yksinvaltiat? (S)
1969:3, 30–31, 35: Eero Lupari: Seksi kouluissa. (S, X)
1969:5, 22–23, 77: Tukholmassa svengaa, svengatkaa mukana! Va? (S, X)
1969:5, 24–25: Alentavatko E-pillerit nuorten seurustelumoraalia? (S, X)
1969:5, 26–27, 69, 75: Toukokuun ennustava Jammu. (P, X)
1969:6, 2-3: Jaettu vuode = jaettu vastuu. (S, X)
1969:6, 13–14, 46, 52: Kesäkuun tulikuuma Jammu-palsta. (P, X)
1969:6, 18–19: Timo Linström kokeili useita kertoja huumausaineita! (T)
1969:7, 4-5: Munkkiniemen seurakunnan nuoret: jumalanpalvelus on pitkästyttävä!!! (S)
1969:7, 41: Vakavaa asiaa nuorisolle: Jätän sinut, jollet anna! (S, X)
1969:7, 42–43, 52–53: Hei Heinille ja Jammulle! (Ja hyi tytölle, joka kyllästyi ihannepoikaan). (P, X)
1969:8, 31: Libby Aho: Romeo ja Julia. (N)
1969:8, 35: Nyt on pop-tähtien ihailu mennyt liian sairaaksi! (T, S, X)
1969:8, 54–55: Kun olin ensimmäisen kerran pojan kanssa. (S, N, X)
1969:8, 58–59, 61: Elokuun Jammu korjaa kovaa satoa! Eläköön karvapääkuninkaat! (voittajalla yli puolen metrin hiukset). (P, X)
1969:8, 72: Suloiset kidnappaajat on yhtä kuin seksiä ja väkivaltaa. (T)

⁷ Kirjoittaja on pääteltävissä tekstistä.

1969:9, 11–12, 54: Jammu ei pane koskaan omiaan. (P, X)
1969:9, 18–19: Kaikkea sitä katuu vaan ei nuorena naimistansa! (S, X)
1969:9, 52–53, 77: Onko työllä vain kaksi mahdollisuutta. Neitsytmyytti ja pojan vastuu. (S, X)
1969:10, 4-5: Haluaisitko nähdä Kirkan ilman vaatteita? (S, X)
1969:10, 23, 64: Kauhu-Jammu iskee jälleen! (P, X)
1969:11, 8-9: Marjut Valakivi: Hippie 69. Syljetäänkö Suomessa neekeriä? Elää ja antaa elää? (T, S)
1969:11, (ei sivunumeroita): Seksikki. Vakava asiaa nuorisolle! (liitteen kansi, X)
1969:11, (ei sivunumeroita), 62: Kultaisen käytöksen aakkoset: Suosion a, b, c - ja epäsuosion wc. (S, X)
1969:11, (ei sivunumeroita): Erkki Wessman: Ei sikaa säkissä eikä säkki päässä. (S, X)
1969:11, (ei sivunumeroita): Lukemisia lapsille. (S, X)
1969:11, (ei sivunumeroita): Onko sinulla sukupuoli ongelmia? (S, X)
1969:11, 48: Marketta Rentola: Kuinka kasvatan vanhempani? (S, X)
1969:11, 54–55: Jammu-kirjeet. (P, X)
1969:12, 4-5: Alastomat Hair-tytöt Keravan nuorisovankilassa – mutta oliko se oikein? (S, X)
1969:12, 28–29: Raimo Möysä: Lue tämä juttu ennen kuin lähdet Tukholman ihanuuteen!
Tukholmalainen painajainen eli pornomalleja, pikkurikollisia ja vapaata rakkautta. (S, X)
1969:12, 30–31: Jammu-kirjeet. (P)

1970

1970:1, 54–55: Marketta Rentola: On Jeesukselta malli... (S, X)
1970:1, 68–69: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:2, 12–13: Paula Nurmi: Strip-tease-skandaali nuorisodiscossa! Onko tämä liikaa? (S, X)
1970:2, 40–41, 63: Ilona Varma: Kaksi viikkoa rakkauteen. (N, X)
1970:2, 52–53: Kuka heistä miellyttää sinua eniten? Kiinnostatko poikia? (S, X)
1970:2, 54–57: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:3, 40–41, 56: Ilona Varma: Pankkineidin paratiisi. (N, X)
1970:4, (ei sivunumeroa), 67: Sisko Puu: Tyhjä päivä. (N, X)
1970:4, 48: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:4, 58: [M, Ob-tamponit].
1970:4, (takasivu): [M, Unisex-deodorantti].
1970:5, 10–11, 22, 53: Tyttö pelkää rakkautta. (S, N, X)
1970:5, 33, 40–41: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:5, 60–61, 65, 70: Tuula Tiira: Olemmeko tavanneet jossain? (N, X)
1970:5, 62: Raimo Möysä: Eikö Beatles-musiikki kelpaa Jumalalle? (S)
1970:5, 63: [M, Emko-ehkäisyvaahto].
1970:6, 12–13: Yrjö Vaara: Katjan vuoksi. (N, X)
1970:6, 40–41: Reijo Laihanen: Sinäkö saatoit tyttäreni kotiin? (S, X)
1970:6, 50–51, 62: Voiko 16-vuotias tyttö käyttää e-pillereitä? (S, N, X)
1970:6, 66–69: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:7, 16–17: Marjatta Pouta: Sada, sada... (N, X)
1970:7, 22–23: Olavi Kaskisuo: Mikä tekee miehestä seksikkään? (S, X)
1970:7, 24–27: Tyttöjä gynekologin luona. Kertokaa tohtori, teenkö syntiä, kun leikin itselläni? (S, N, X)
1970:7, 49: Ragnhild Artimo: Jos äitisi kysyy: Miksi tulit niin myöhään kotiin? (S, X)
1970:7, 58–60: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:8, 52–55: Miksi meidän on pakko mennä naimisiin. (S, N, X)
1970:8, 56–59: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:9, 14–15, 68: Tohtori, olenko vakavasti sairas. (S, N, X)
1970:9, 22–23, 61: Miten yksinäinen tyttö kokee rakkauden. (S, N, X)
1970:9, 62–65: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:10, 8, 56–57, 68: Ovatko punatukkaiset seksikkäimpiä? (S, X)
1970:10, 22–23: Erkki Mattila: Ratkaiseeko raha, kenen kanssa seurustelet? (S, X)
1970:10, 34–35: Ragnhild Artimo: Syödään päivällinen. (N, X)
1970:10, 58–60: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:11, 14–15, 64: Millaisia unia tytöt näkevät? (S, X)
1970:11, 58–59: Jammu-kirjeet. (P, X)
1970:12, 6-7, 75, 77: Minkälaisista tytöistä pojat pitävät? (S, X)
1970:12, 52–55: Jammu-kirjeet. (P, X)